189.

Camerarii Joach. de vita Melanchthonis narratio. Accessit notas, documenta, bibliothecam librorum Melanchthonis aliaque addidit G. Th. Strobelius. Praefatus est J. A. Nosselt. Halle typ. Gebauer. 1777. 8. maj. alph. 1 B. 20 w.

Philippi Melanchthonis et vita Martini Lutheri narratio et vita Philippi Melanchthonis ab Joachimo Camerario conscripta. Nunc editae et studiosae juventutis usibus accommodatae a D. Jo. Christ. Guil. Augusto. Carolath. Holtzmann. 1811. X. 237 S. 8. Rec. N. Theol. Annal. 1820. April. S. 253 ff.

8° 6894

4° 30a (Melanchthon)
Camerarius

N. 1.8.072

Andreas Matthias Lozbeck
1755.

DE
PHILIPPI
MELANCHTHONIS

ORTV, TOTIVS VITAE CVRRICVLO ET MORTE,

IMPLICATA RERVM MEMORABILIVM TEMPORIS ILLIVS HOminumque mentione atque indicio, cum expositionis serie cohærentium,

NARRATIO DILIGENS ET ACCVRATA,

Ioachimi Camerarii
PABEPERG.

LIPSIAE
CVM PRIVILEGIO.

Possessor praesens libri
est Carolus Wilhelmus
Buchta.

PROOEMIVM
ad Illustriss. Principem ac Dom. D. Philippum Landgrafium Hassiæ, Principem Cattorum &c.

SAEPE ET MVLTVM EGERVNT mecum amici viuente adhuc & bene valente Philippo Melanchthone, vt, quæ de illius genere, vita, studijs, actionibus comperta haberem, literis mandare inciperem. Multa autem mihi nota esse arbitrabantur, quem & celeriter in eius familiaritatem peruenisse, cum ille primum sese in has regiones contulisset, & coniunctissime cum ipso vixisse scirent. Disputabant pertinere, me narrante potissimum cognosci illa, ad celebritatem necessitudinis nostræ, & hunc fructum capere vtrunq; constantissimi in vera amicitia vsus, hone-

ſtiſſimum ſimul atque iucundiſſimum videri. Sæpe literas mihi ab eo non aliter quam fratris nomine inſcriptas legerant. Sæpe viderant quam amanter ipſe me coram complecteretur, & de me abſente ſermones honorifica inprimis mentionis audiuerant. Quibus omnibus moti, & me noſtræ amicitiæ hanc operam dare, & aliorum cupiditati conciliare iſtam noticiam æquum eſſe exiſtimabant. Ego vero, qui & gauderem opinione de noſtra coniunctione aliorum ſingulari, & mihi huius copiam gratularer, non nolui quidem hanc deſcriptionem aggredi & iſtud opuſculum abſoluere, Sed neſcio quo pacto ſemper interuenit aliquid quo hic conatus impediretur, donec æterni Dei voluntate è medio ſublatus eſt, & migrauit ex hac vita Philippus Melanchthon cum ingen-

ingente luctu & maximo dolore bonorum omnium, & occasionem mihi eripuit non modo gratificandi amicis, sed eiusmodi etiam expositiones edendæ, quæ ab ipso lectæ & plenior & emendatior de eius admonitionibus diuulgari posset. Cum vero post casum mortis illius vehementer vrgeremur, vt tandem huius scriptionis laborem susciperemus, iniecit moram partim animi in recente mœrore perturbatio, partim, vt verum fatear, aliæ complures opt. & doctiss. virorum hoc argumento prolatæ lucubrationes, inter quas, cum neq; opus esse iam putarem studio in hac parte nostro, & illis legendis sæpe acquiescerem, hebetiores redditæ fuerunt cogitationes animi mei, incitatioq; pristina resedit. Itaque anno toto vertente res ea fuit dilata. Sed cum & ami

ci subijcerent officij considerationem, & me recordatio cõsuetudinis suauissimæ nostræ indies quasi interpellaret, sensi rursum paulatim instigari me & impelli ad hanc operam, si possem, nauandam, & tempore neglecto, quo ad fruendum nobis communiter ista elaborarentur, nunc quasi exequiarum hæc & funeris iusta non persoluere amico, ne impietatis crimen subiret, veritus sum. Itaque & officio meo & amicorum voluntati studui tandem satisfieri, vt expungatur nomen, ne quid debeam, secundum Plautum. Neque aliorum iam edita præclara scripta me à proposito deterrere par esse duxi, ac potius veluti calcar hoc adhibitum mihi fuit. Quod enim illi fecissent vt testarentur affectionem erga mortuum suam, id me non facere indignum iudicabam.

Quam

Quamuis autem eadem à me referrentur quæ illi commemorauissent, non tamen metui ne quis hoc reprehenderet, ac potius cum aliud quasi filum animaduerteretur, diuersæ orationis varietatem delectatione non carituram esse speraui. Denique quæ alij tradidissent, ea meo quasi testimonio confirmari, & quæ reticuissent, diligentia nostra explicari neutiquam alienum visum est. Venit autem mihi in mentem, hoc proœmio tuam, illustrissime Princeps Philippe, clementiam compellare, & tuæ pietati, virtutiq; & in rerum grauissimarum atque difficillimarum tractatione, forti, excelso, magno animo veluti dedicare hæc composita à me de Philippo Melanchthone: Qui & nomen haberes cum illo commune, & viuum clamẽtissimo

fauore esses complexus, & multorum, quæ in isto scripto vel enarrantur vel indicantur testis & explicator esse posses. Scio etiam illustrissimæ clementiæ tuæ iudicio atque sententia sæpe commendatum celebratumq; singularem in modum Philippi studium in cognoscenda, & asserenda fortitudinem, & labores propaganda cœlestis veritatis & opt. disciplinarum doctrina, & tuenda vtraq; solicitæ probitatis integritatem, diligentiam, assiduitatem, fidem, & mortuo familiaris desiderij dolorisq; acerbi tributum esse honorem. Statuente illustrissima consideratione tua, non ad suæ tantum patriæ vtilitatem & decus fuisse natum Philippum Melanchthonem, sed ad Germaniæ eximium ornamentum productum vniuersæ. Memoratur aliorum alijs locis glorioſa

osa procreatio, Germania autem nostra, inq; ea illustrissima domus Palatina vicina terris tuis & coniuncta etiam affinitatis vinculo, Bretta vrbs alumno Philippo Melanchthone ad omnium hominum memoriam commendata celebrabitur, & quasi in nitidissimo auro maximarum laudum aliarum, huius veluti gemmæ pulcerrima species enitebit: fama ortus & incunabulorum ipsius. Sane in hoc etiam genere & isto loco, quo Philippus Melanchthon fuit, illa, quemadmodum Poëta fecit de Empedocle & Sicilia:

Etsi magna modis multis miranda videtur
Gentibus humanis regio, visendaq; fertur
Rebus opima bonis multa munita virum vi:
Nil tamen hoc habuisse viro præclarius in se
Nec sanctum magis & mirum carumq; videtur.

Atq; mihi est persuasum illustrissimam clementiam tuam iudicij sincerri &

ri & sententiæ incorruptæ grauitate, conseruare benignitatis constantiss. fauorem erga communem ciuem, neque pati vt bona de eo existimatio labefactetur, & tueri famam absentis huius, quem præsentem abs tua illustrissima mansuetudine & maximi fieri, & clementiss. affectione diligi, est multis atque clariss. signis declaratum. Accidit autẽ huic id quod perpaucis, vt non quiesceret inuidia, & odium post mortem ipsius, ac potius vt magis tum quam prius illo viuente pasceretur, carpens atq; arrodens optimi & innocentiss. deq; omnibus publice priuatimq; bene meriti sanctissimum nomen, & in hoc lacerando auram popularem colligens & applausum vulgi quærens, nimirum qui tantum & talem virum insectari non dubitassent, vt ipsi aliquid fuisse perhibeantur. In medio

medio autem est huius sæculi mirifica vanitas in affectando scientiæ propriam quandam & peculiarem famam, quam ita demum quidam consecuturos se sperant, si aliorum simplicem & planam doctrinam detorquendo & inuoluendo peruerterint. Deprehenditur hoc fieri in omnibus ijs, quæ ingenij facultate & studij industria exponi solent, vsque adeo vt nihil iam fere sine contentione & iurgijs atque certaminibus disputetur aut enarretur. Accedit summa inhumanitas, vel vt verius dicam immanitas, cõuiciorum & maledictorum, & pertinacium in altercando rixarum, quæ nisi vsurpentur, neq; autoritatem habere quicquam, neq; conseruari libertatem plerique existimant. Quid dicã de impudentia ac sæuitia insolentiæ? Quæ leuiss. sæpe de rebus capi-

capitales inimicitias excercet & prælia ciet cruenta, cum pietatis & humanitatis lenitas atque verecundia de veritate quoque & in cauſsis grauiſsimis ſeueritatem illa quidem, vt decet, adhibeat, ſed remoueat iracundiæ atque odij importunitatem. Quæ intuens non poſſum non admodum timere, ne magna calamitas honeſtis & liberalibus ſtudijs impendeat, euaſura ad religioſæ etiam pietatis detrimenta. Niſi fortaſſe, id quod multo triſtius eſt, iſta quaſi murmura antecedunt tempeſtatem extremæ barbariæ, qua inter verborum ſententiarumq; diſsidia, excitatis etiam bellorum prælijs, vna cum rebus ſpes quoque bona penitus extinguatur atque intereat. Sed de hoc fiat, quod æterno Deo viſum fuerit, cuius miſericordiam imploremus, vt propitius nobis repri-

reprimat iræ iustissimæ impetum, & clementer parcat veniamque det tam stultitiæ peccatis quam improbitatis delictis. Ad Philippum autem Melanchthonem quod attinet, haud scio an vel imprimis gloriosa sit huic maleuolorum contumeliosa obtrectatio, quæ hoc profecto efficit, vt & personæ Phil. Melan. reprehendentium, & res quæ notantur, & tractationis futilitas atque peruersitas scurrilisq; audacia atq; impudentia, eum, quem oppressum cupiunt, altius extollant, & cuius nomen infamare conantur, illius hoc reddant admirabilius atque illustrius. Non aliter quam de noctis tenebris & caligine, diei lucem atque splendorem eminere & magis conspici cernimus. Potuerunt Socratem calumnia accusationis lædere & popularis leuitatis iudicio condemnare,

Any-

Anytus, Melitus & Lycon, sed sapientiæ virtutisq; existimationem tantum abest vt diminuerint, vt aucta hæc ad accusatorum dedecus & ignominiam redundarit sempiternam. Nihil tale aggressum est ignauum odium & cum formidine coniuncta inuidia, neq; omnino strucere machinariq; valuit in Philippum Melanchthonem viuentem. Nunc exultat importuna temeritas & excurrit vanissima iactatio huius & illius, qui, vt Græcorum vulgus Hectoris interfecti corpus fortiter confixerunt, quemadmodum cecinit Homerus, telis suis: Sic mortui Philippi Melanchthonis nomen ignominijs & probris appetunt. E quibus vnus cæteris ferocior glorioso voto optat adhuc superstitem esse Phil. Melan. vt in eo scilicet vim ingenij & doctrinæ

ctrinæ copiam experiri liceat. At hic si vultum isti nugatori suum ostendat reuersus, profecto ipsi & gregalibus atque socijs ad pedes statim animus delabatur, et in fuga per aperta citatis

Atria, quamuis lata domus arcta ostia fiant,

quemadmodum ait apud eundem Poëtam adhuc ignotus procis Vlysses. Alter. turbulentæ istius & seditiosæ caterua & ipse signifer delicatus scurra, tanquam Thersites studio sibi habet lacessere maledictis summos & maximos viros, Qui nescio quos funestos capiti quidem ille suo cantus effutire fertur, sic effundens furiosas verborum spurcorum nugas, vt aliquos dicatur reperire qui ipsum audiant, & voce eius etiam permulceantur, quamuis hoc deterius non

Ille sonet, quo mordetur gallina marito,

Tum quidē cum immaturi et absoni

modi

modi ab intorto gutture eliduntur. Adiunxit se his pietatis & humanitatis omnis manifestus hostis transfuga quidam, qui talia iam scripta edidit, qualia si non dico probare sed omnino ferre possunt promulgari, illi ipsi, quibus impudens os istud turpissime assentatur, sane miror. Hi inter se discordantes, in oppugnando tamen nomine & conuellenda opinione doctrinæ Philip. Melan. iam conspirant, & hanc quasi in medio positam palmam habent, vt confidentissime & insolentissime inuehantur in viri, pietate, virtute, sapientia, humanitate, integritate, fide præstantissimi famam, & eius, qui de ipsis non modo optime est meritus, sed sine cuius benignitate atque beneficentia ipsis obscuris & ignotis delitescendum, & famelicis atque nudis esuri-

endum

endum & algendum fuisset. Verum etsi indignitas facinorum istorum tanta est, vt à potentia quoque pia atque religiosa & de salute patriæ solicita, animaduertenda sit, futilitas tamen ineptiarum tam friuola est, vt, quod quidem ad Philippum Melanchthonem attinet, istiusmodi βωμολοχίαι contemnendæ simpliciter neque omnino curandæ esse videantur. Nisi putamus eruditissimi viri Theophrasti causa moueri aliquem debuisse, quod contra illum meretricula quædam Leontium, vt accepimus, nescio quid libri scripsisset & emisisset. Nam virus istud maledicentiæ nefariæ non nocet profecto Philippo Melanchthoni, cum sibi autores huius ipsis, non illi, fœdissimas notas inurant ignominiæ & infamiæ, quas nulla vnquam dies eluere poterit, quæq;

hærebunt in ipſorum memoria, ſi qua forte ad poſteritatem propagabitur, perpetuo. Quos vel debita & ſalutari in pœnitendo perturbationi, vel vltricibus ſcelerum pœnis relinquentes, ita pergamus & id agamus quod inſtituimus, Et tua quidem Illuſtriſsime Princeps Clamentiſsima pietati & ſapientiæ, vt ſpero inprimis, ſed & alijs compluribus gratam acceptamque futuram narrationem & quaſi hiſtoriam exponamus, commemorantes ea, quæ de Philippi Melanchthonis, patria, parentibus, genere, educatione, vita, moribus, morte, partim ipſi nos præſentes cognouimus, partim explorauimus, & certo veroque indicio comperimus. Quibus ſi quædam aſpergerentur cum negotiorum tum perſonarum mentiones

huc

huc pertinentes, vel non abhorrentes certe ab instituto opusculo, neque hoc reprehensum, ac potius sententia bonorum & non inhumanorum omnium probatum iri, sumus arbitrati.

PHILIPPVS MELANCHTHON NA-
tus est in oppido nomine Bretta, qua par
te territorium Palatinatus Rheni attingit fi-
nes agri Vuirtenbergensis, solem Orientem
versus, fitq; illac iter à proficiscentibus ex Ita
lia Galliaq; in loca Germaniæ, quæ quoniam
ad oceanum sita sunt quasi decliuia, appella-
ri solent Inferiora. Non est oppidum illud
vel ambitu amplum vel extructionibus ma-
gnificum, vel exquisitis operibus munitum,
sed situ peramœnum, & pro captu Germa-
norum satis bene atq; splendide ædificatum,
& tam firmum vt bello Bauarico grauem
Ducis Vuirtenbergensis oppugnationem su
stinuerit, & virtute præsidij defensum sit, ne-
que in potestatem hostium venerit. Quinet-
iam eo tumultu quo plebs rustica atq; vrba-
na aduersus dominos suos arma cœpit, cum
seditiosi scirent, vndiq; multa in oppidum il-
lud deportata conuectaq; esse, potiendi ipso
cupiditate nihil non conati aggressiq; sunt.
Sed etiam tunc, tametsi ingens multitudo
oppugnantium neque propinqua auxilij spes
vlla esset, cum summa incolarum laude &
oppidum Principi & bona dominis fuere
conseruata. Ciuium opes sunt mediocres,
& quæ parantur cum agricultura tum rebus
negocijsq; inter se aut cum vicinis contra-
hendis, non commercijs externis & ingen-

tibus lucris quæstibusq; singularibus faciendis. Incolæ incredibili humanitate præditi, & moribus ingenijsq; sunt politis ac bonis. Migrauerat eo pater Philippi Georgius ducta vxore, laudati & honorati illic viri Iohannis Reuteri, qui & præfecturæ oppidi munere aliquot annis functus est, filia Barbara. Fuit autem Georgij pater Nicolaus, qui Eytelbergæ sub arce domicilium habuit, & cuius ad vicinum sacellum ibidem monumentum sepulcri nunc etiam visitur. Ipse Georgius & probitate, integritate, taciturnitateq; & fide, etiam prudentia atque solertia, & quod admirabili artificio opera armorum elaborare sciret, quibus & defenderentur contra vim aduersariorum in conflictu, & instruerentur ad hos percellendum sternendumq; qui manum siue in acie cum hostibus, seu in ludis equestribus, cum suis (quæ exercitationes tum in aulis Principum studiosissime frequentabantur) conferere vellent: Harum igitur artium ille peritus, & ijs virtutibus quas commemorauimus ornatus, in noticiam peruenit maximorum & potentissimorum Principum, ijsq; carus fuit, in quibus nominasse satis sit & Regem optimum & bellatorem Inuictissimum Diuum Maximilianum Imperatoris Friderichi filium. Quem Georgius aliquando cum glori-

oso

oso prouocatore Italo cui nomen Claudio Bataro, certamine singulari congressurum ita instruxit, & sic arma ipsius machinando parauit, vt fortissimo Viro Maximiliano victoria certa facile etiam & celeriter contingeret. Claudius enim non diu repugnans, cum, quanto omnibus rebus esset inferior sentiens ad pedes Maximiliani se abiecisset, ita in potestatem eius se tradidit. Sed paulo post orto pernicioso bello inter Palatinos & Bauaros cognatos Principes, cum Georgius patriæ suæ Principi Philippo operam officiumq; quod debebat, fideliter præstaret, inprimis machinarum tormentorumq; ratione administranda, missus cum quibusdam Monhemium, in morbum incidit insanabilem, Etsi Princeps in curando eo summum studium diligentiamq; adhibuit, credebaturq; puteo, vnde aqua ad cotidianos vsus haurienda fuerat, veneno infecto, malum hoc illis accidisse. Sane qui cum eo aduenerant intra vertentem annum omnes mortui fuere, Georgij vita remedijs & exquisita curatione ad annum quartum producta. Decessitq; tandem & ille cum ante dies XI. socerum amisisset, & ipse totum quadriennium vixisset perimbecillis. Cæteram autem vitam sine querela omnium, & cum laude plurimorum, inprimis religionis amans, & profana omnia

dicta ac facta fugiens, & neque serio neque ioco verbis rebusq; designans quicquam, quod vel minimam impietatis speciem haberet, aut propter leuitatem esset vituperandum, vel etiam à grauitate veritateq; recederet. Ante omnia falsitatem mendaciaq; & fraudes auersatus fuit, multa etiam pietatis studio & amore obseruans, quæ indicanda non putauimus, quod aliquorum opinione superstitiosa videri possent. Tunc Philippus habuit annos XI. quem susceptum ex filia cum fratre vno Georgio minore annis non prorsus quatuor, & sororibus tribus, auus voluerat tam ipsum quam fratrem apud se educari. Mater vidua mansit annis totis XII. postea cum Philippum duxisse vxorem audijsset, non sine quadam offensiuncula nupsit iterum, viro honestissimo ciui Brettano. Fœmina fuit illa valde prudens atque pia, quam & nos vidimus in patriam proficiscentis Philippi comites anno Christi, M.D.XXIIII. & eam, quam diximus, esse perspeximus. Cum in ludum publicum mitterentur pueri illi fratres vna cum auunculo & ipso puero, cœpit tum lues fœda passim homines in Germania primum inuadere, & miserum in modum non solum excruciando sed mutilando & membra depascendo affligere, quam Hispanicam nonnulli, plerique

que Gallicam nominabant. Quo malo cum Magistrum ludi auus puerorum laborare resciuisset, contagionem metuens, nepotes cum filio domi apud se retinendos duxit, vbi matura ætate iuuenis opera primis literarum elementis curauit erudiendos. Nomen illius fuit Iohannes Hungarus quem grauem annis vidimus Phorcæ, & audiuimus præclare concionantem de filio Dei Domino nostro Iesu Christo, & puram Euangelij doctrinam explicantem Principibus & populo frequenti, virum optimum atque integerrimum. Eminuit autem statim in Philippo præstantia ingenij, quod & celeriter perciperet atque comprehenderet quæ tradebantur, & fideliter meminisset, & liquido exponere illa sciret. Vtq; fit in generosis animis, in puerili tum etiam ætate admodum quiescere non poterat, sed quærebat vbiq; aliquem cum quo de auditis disputaret. Ea erant nimirum præcepta artis Grammaticæ & initia sermonis latini. Itaque & circuire & vestigare aduenas scholasticos qui tum peregrinari consueuerant, & maxime gaudere si qui adultiores offerrentur, quos sæpe animaduersum fuit cum multorum admiratione & pudore eorum à puero Philippo mirifice exagitari. Itaque omnes de indole tali bonam spem conceperunt, & paulo post mortuo tam auo

quam patre, paucorum vt diximus dierum interuallo, matris propinquorumq; consilium ac voluntas in studijs pijs & honestis educandi filium institutum aui persecuta est. Quanquam autem docilitas in Philippo tanta, quanta in nullo altero ostenderetur, & simul acris animi & mentis sagacis præclarissima signa perspicue cernerentur, & vis ingenij ingens tunc adeo appareret, nihilo tamen minus summa elucere suauitas, qua omnium facile fauorem sibi ille conciliabat, & declarabatur futurum, vt vehementior natura ipsius non ad austeram neque tristem seueritatem deferretur, sed ad grauitatem lenitate comitateq; cõditam euaderet: id quod euentus comprobauit. Nam feruentior incitatiorq; in eo animus immitis aut sæuus nõ fuit, cumq; esset ad iracundiam pronior, nihil tamen fecit vnquam commotus quod insignem haberet deformitatem, aut omnino magnopere culpandum esset. Pronunciatio nonnihil balbutiens non modo tanquam praua colloquentibus molesta & iniucunda non fuit, sed puerilem loquacitatem visa etiam est decere. Quod vitium tamen procedente ætate attentione & cura sic emendauit, vt vix tenuissima illius vestigia, verba præsertim eo accurate faciente, apparerent atq; deprehenderentur. Illis temporibus literarum

rum ludus Phorcensis celebrari præ cæteris, cuius Magister esset Georgius Similerus patria Bimpinensis, qui habebatur & erat, pro illius ætatis captu, doctus & eruditus inprimis. Iam enim plurimis in locis melius quam dudum pueritia institui, & doctrina in scholis vsurpari politior, quod & bonorum autorum scripta in manus sumerentur, & elementa quoque linguæ Græcæ alicubi proponerentur ad discendum, cum seniorum admiratione maxima & ardentissima cupiditate iuniorum, cuius vtriusque tum non tam iudicium quam nouitas causa fuit. Similerus, qui postea ex primario Grammatico eximius Iurisconsultus factus est, initio hanc doctrinam non vulgandam aliquantisper arbitrabatur. Itaque Græcarum literarum scholam explicabat aliquot discipulis suis priuatim, quibus dabat hanc operam peculiarem, vt quos summopere diligeret. In omnibus autem Philippus Melanchthon ita proficere & eas facere progressiones, & ita se erga omnes communicatione eorum, quæ ipse percepisset & teneret, gerere, vt nemo non eum & laudaret & amaret. Habebat socios studij fratrem Georgium & Iohannem auunculum, quorum Georgius in hoc cursu non permansit, & in patria præcipuos honores ciuitatis suæ consecutus est & gessit

Quæ-

Quæ, cum hæc scribere instituissemus, ipsius maxime consilio opeq; nitebatur, fungentis annis multis præfecturæ munere: Iohannes Spirensi collegio ad S. Crucem præfuit, quem ibi & nos aliquando vidimus, virum dignitate & humanitate excellentem. Viuebant hi apud sororem Iohannis Reuchlini, quod quadam cognationis necessitudine familiæ illæ coniungerentur. Eueniebatq; sæpe vt Reuchlinus patriam & suos viseret, qui in gubernatione terræ Vuirtenbergensis tum vna cum alijs paucis autoritatem summam atque grauissimam obtinebat. Solebat igitur in puerorum studia ille inquirere, & de ijs, quæ sciret tradi eis in ludo, percontari. Longe autem Philippo omnibus responsionibus præcellente, Reuchlinus indolem pueri exosculatus, & spe singulari de illo concepta, libellos quosdam ei donauit, inter quos plenior præceptorum Grammaticæ Græcæ tractatus & liber fuit, comprehendens interpretationem Latinam præcipuorum Græcorum vocabulorum, quæ opera Lexica vocantur. Hac copia instrumenti auctus Philippus, ipse sese indies magis magisq; incitare, & vtriusque sermonis Græci latiniq; vberiorem comparare facultatem. neque scribere tantum aliquid soluta oratione, sed tentare etiam versuum compositionem. Et oblatis

tis aliquando factis à se quibusdam Reuchlino, per iocum donatus ab hoc fuit pileolo puniceo, quo insigni, vt fert consuetudo, Reuchlinus fuerat decoratus, cum titulus ei Doctoris decerneretur. Philippus vero lętus dono, & veluti generosus equus ornatu gaudens, prioribus semper aliquid adijcere, & cognitionem partam cumulare. Tunc & æqualibus suis scriptum quoddam ludicrum Reuchlini instar Comœdiæ illis diebus editum, ediscendum distribuit, & suas cuique partes assignauit, vt coram Reuchlino ad se reuerso fabula ea ageretur. Quod etiam factum est cum summa ipsius voluptate atque lætitia. Quando & Philippi nomen, quod haberet ille familiæ significans solum nigrum germanico sono, in græcum Melanchthonis mutauit, sicut ipse à fumo deminutum suum, ita ab Hermolao Barbaro aliquando in Italia conuersum, Capnionis esse voluerat. Hunc conatum mutandi nomina familiarum, memini audire doctos & præstantes dignitate viros, qui reprehenderent, quod isto pacto familiarum notitia quasi obteri videretur. Sed sunt omnino quædam ita aspera & veluti horrida, vt lingua Græca latinaue exprimi neque possint neque debeant, Quæ si literis quibusdam vel adiectis vel detractis quasi dolare, vt leuiora fiant, aliquis velit, quem-

quemadmodum de barbaris omnibus fere fecerunt veteres, nihilo ille minus appellationem obscuram & suis ignotam hoc modo redditurus sit, quod à mutatione illa interpretationis nihil iam differet. Sed de his nunc disputare alienum fuerit. Phorcæ (quam latinis verbis contractis Portam Herciniæ esse eruditi volunt) Philippus pene annis duobus mansit. Et inde ad pleniorem ingenij cultum & quasi mercatum doctrinæ vberiorem cura matris ac propinquorum missus est Eytelbergam in patriam auitam, vbi & sedes Principum & celebris Academia esset. In qua doctissimorum virorum in omni genere disciplinarum copia florente, Philippus iam ætate ephebus statim eam de se opinionem commouit, vt alijs quoque docendis idoneus haberetur. Ibiq; tum ille & exercendi stilum scribendiq; rationem suo exemplo suscitare, & studio industriaq; admirabili cum sibi fauorem caritatemq; omnium ordinum atque hominum conciliare, tum animos æqualium ad bonas literas artesq; maiore assiduitate & diligentia colendas impellere. Vixit Philippus Eytelbergæ apud clarissimum illo loco & tempore virum D. Pallantem, cuius sapientiam virtutemq; & excellentem humanitatem atque beneficentiam, cum perquam honorifica mentione eius, quotiescunq; hæc

incí-

incidisset, verbose solebat prædicare, & ita vt facile appareret, memoria ipsum consuetudinis istius admodum delectari. Huius viri prudentissimi consilijs aula multis annis feliciter vsa, & ope Academia sustentata, ornata, aucta est. Qui obijt mortem Anno Christi M. D. XII. XVI. Calend. Sextil. sepultus Eytelbergæ in vrbis primario templo cum elogijs epitaphiorum vtriusque linguæ versibus perscriptorum, ex quibus latinum distichum hoc inserendum putauimus:

Consilio pollens, largus rerum, ore diserto
Doctor erat Pallas, hac tumulatus humo.

Dedit Philippus Melanchthon ibidem illis temporibus operam instituendis duobus filijs Comitis Ludouici Leonistenij generosæ prosapiæ & indolis pueris, & familiariter vsus est Petro Sturmio Argentoratensi Iacobi fratre nobilitate generis, virtute & sapientia clari religiosæq; pietatis amantissimi, Bimphelingi, quemadmodum accepimus discipulo. Eytelbergæ etiam Philippus quasi tirocinium quoddam deposuit scholasticum & Bacularius est factus. Quo nomine honorum in Academijs initia appellantur, natus annos ferme XIIII. Cum autem animi in discendo impetus & honesta ambitio instigaret eum, qui modo excessisset ex Ephebis, vt altius honoribus scholasticis ascenden-

dum

dum putaret, & ad maiorem dignitatis gradum contendendum, petendumq; Magistri titulum, aduersata tum voluntati ipsius sententia fuit præcipuorum quorundam, quod ætati isti tribuendum tantum esse negarent. Quo impedimento cursui cogitato moraq; illata offensus, & quod tentationes febriles crebro sentiret, locum & proposito suo & valetudini aduersum relinquere statuit. Ea tempestate Tubingensis Academiæ in Vuirtempergensi regione (quam Charitinorum vetere nomine fuisse coniectura est) fama fieri indies maior atque melior. Quæ optimi & illustrissimi Principis Eberhardi cognomento probi & Barbati, paterna cura præclarissime fundata & collectis viris doctrina varia præstantissimis, condita fuerat ante annos triginta sex. De hoc Principe, cum eam rem ageret & Academiam Tubingæ collocare vellet, accepimus id quod & memorabile & non abhorrens ab hac narratione, duximus referendum. Est sane Academiæ institutio res magna & magnifacienda, sed superiorum tamen temporum de his existimatio multo optima & præclarissima fuit. Interrogatus igitur tum à quodam externo Princeps Eberhardus, cuius opera in eo quod perfici volebat vti cogeretur: Quidnam regionis & terræ haberet? quod tanto ornamento

mento dignum esse iudicaret : respondisse fertur : Cætera omnia esse mediocria, vel etiam infra mediocritatem, vno autem commodo atq; fructu suæ regionis se merito gloriari, Quod, in quamcunq; partem illius solus forte ipse delatus, si acquiescere liberet, tuto & cum omni securitate in cuiusuis ex suis, qui obuiam factus esset, sinum deponere caput & somnum capere posset. Idem audiui aliquando eundem dixisse in Principum quodam conseßu, cum alius alia suæ terræ bona extolleret narrando. Erant Tubingæ tunc Theologi, vt illis temporibus, exímij. Erant Iurisconsulti quorum nunc etiam nomina illustria & opera laudabilia in ore & manibus sunt eorum, qui hæc studia tractant. Humaniorum autem studiorum & Philosophiæ professores eos semper habuisse Tubingam constat, quorum eruditionem & scientiam totam Germaniam excoluisse scimus. Ex quibus tunc, cum eo Philippus venit, viuentes & operam nauantes docendo, Iohannem Stofelerum & Franciscum Stadianum, quem & coluit & dilexit Philippus inprimis, & Henricum Bebelium, quem mortuum versibus Epitaphijs Græcis Philippus ornauit, Et Iohannem Brasicanum nominasse in præsentia satis habuimus. Cum autem natura atq; voluntas Philippum

ad commercium cum musis, id est bonis literis & erudita doctrina, incitaret, tanta tamen fuit in eo vis ingenij & ardor discendi, vt nullarum rerum cognitionem non attingendam atq; comprehẽdendam putaret. Itaque & Theologos & Iurisconsultos & Medicos audire, & libros omnium professionum illarum inspicere, & vndiq; quandam scientiæ quasi possessionem occupare, & non tam laudem venari, quam vsum sibi fructumq; cognitionis acquirere. Ad Theologiæ tamen studium maxime propensa esse cupiditas illius, quod religiosæ pietatis amore flagraret, sententia hac confirmata in puero paterna maternaq; educatione atq; disciplina. Theologiæ tum materia non sacræ literæ & scripturæ diuinæ erant, sed quædam obscuræ & spinosæ intricatæq; quæstiones. Quarum nugatoria subtilitate exercebantur & defatigabantur ingenia. Philippus autem Melanchthon factus bonarum artium Magister & primus, declaratis tum simul XI renunciatus, cum illo etiam in genere tenui & aspero nulli non modo qui pari ætate esset, sed ex prouectioribus quoque atq; adeo senescentibus, cederet, veritatem tamen quærere & amplecti inprimis, & politiori doctrinæ operam dare. Animaduertebatur librum habere in manibus in templo & inter opera-

operationem sacrorum. Cum grandior quibusdam ille videretur ijs, quibus preces descriptæ continentur, quique more in templis vsurpantur, maleuoli quidam rumusculos sparserunt, legere Philippum nescio quæ scripta tempori & loco illi non conuenientia. At ipse nactus fuerat sacrorum bibliorum codicem, tractabili forma chartis minutioribus paulo ante primum à Iohanne Frobenio Basileæ impressum, quibus legendis quam tunc adeo cœpit, eam constantissime dare operam in tota sua vita perseuerauit, & talem librum ad omnes conuentus publicos postea detulit, secumque semper habuit. Cumque asscriberentur ab eo in chartis passim vtiles & præclaræ sententiæ veterum, quæ ei illorum scripta legenti potissimum arrisissent & nonnullis in locis explicationes quædam, quibus contigerat libros istos videre, ab his copia ipsorum maxima cupiditate expetebatur. Itaque cum esset Philippus natura liberalissimus & ad gratificandum cunctis quibus posset rebus procliuis, sæpe ablatos istos suos & donatos aliquibus libros comparatis alijs mutauit. Sed hæc postea acciderunt. Illis temporibus vir prudentia & Iuris publici scientia celebris colligere ceperat historias & exponere tempora rerum memorabilium gestarum ab origine prima mun

di, ei nomen fecerant Naucleri, quod in familiæ nomine Germanici nautæ significatio esset, qui sunt vergæ. Librum autem hunc exprimendum susceperat Thomas Anshelmus, qui Typographicam officinam habebat Tubingæ. A quo perfectum fuit, vt & illius scripti & aliorum, quæ à se ederentur, curam respectumq; Philippus susciperet, quo prodirent correctiora. Is tunc & in hoc opere Naucleri partim disponendo, partim augendo, partim etiam retexendo id præstitit, vt lectio libri istius à plurimis expeteretur & fructu voluptateq; non careret. Isdem ferme annis, quibus Philip. Melanch. Tubingæ mansit, numero VI. luctatus est Iohannes Capnion cum monachis, à quibus propter sententiam dictam de libris Hebraicis grauissime vexabatur. Ea erat familia Dominici, & Colonienses quidam Theologorum titulo superbientes, qui in Capnionem se plane hostiliter inferebant. Iudicium fiebat Romæ, & Capnio cum causam facile defenderet, aduersariorum tamen opibus & potentia admodum premebatur: tametsi illi neque patroni viri summi deessent, & studia omnium, qui amabant aut saltem videri volebant amare eruditam doctrinam, præstarentur tam prolixe vel effuse etiam, vt alacritate eum ista offensum fuisse constet. Qui ipse

vir

vir optimus, quamuis cuperet innocentiam suam tutam esse, & intelligi quam atrox sibi fieret iniuria, sic tamen optabat vim à se depelli ne læderentur vlli, vtq; inimici non vel maxime meritis conuicijs sed veritatis simplice oratione refutarentur. Ingrata etiam erat prudentiæ & grauitati illius senescentis, iuuenilis leuitatis exultatio, & hanc non tam facto quam exemplo nocere posse perspiciebat. Sed nihilominus, qui, cum maxime fauerent & quam optime cuperent Capnioni, multo pcius oderant importunitatem eorum, quos Capnionis euersionem prætendere animaduerteretur, oppressioni nascentis doctrinæ eruditæ vniuersæ (hanc enim quod ipsi penitus ignorarent metuentes existimationi suæ, exoriri & conualescere iniquissimis animis patiebantur & ægerrime ferebant) His igitur infesti illi studiosi politioris doctrinæ, causam Capnionis suam ducere, & illius aduersarios omni genere scriptorum infamare, tam deridentes & eludentes futilitatem quam insectantes & increpantes improbitatem. Inter quos princeps, Vlrichus gente Huttenus, patria Francus, ordine eques, ingenio acerrimo & animo confidentissimo, literis perquam eruditus, & litigantes monachos cum Capnione varie exagitauit, & illam factionem tum quidem ve-

hementissimis scriptis, sed aliquanto post armis quoq; expeditis, adortus est. Huius est carmen triumphale victoriæ Reuchlini cum pictura etiam in illius conspirationis gregem contumeliosa, vbi vnco trahitur quidam, qui cum Iudæus aliquando fuisset, suam operam in Capnione lædendo atque euertendo, conductam illam quidem magna, vt credebatur, pecunia, dedisset. Sed de Capnione extat narratio Philippi Melanchthonis, quam curauit quodam in conuentu scholastico Vuittebergæ, vt solebat, recitandam. Vnde si quis de Capnione plura cognoscere cupit, petere ea poterit. Nam mihi hoc scriptum etsi non alienis, verbosis tamen & longis huiusmodi expositionibus complere non libuit. Capnioni igitur tum rebus & dubijs & valde difficilibus ac molestis, assidue & fideliter præsto fuit Philippus Melanchthon describendo potissimum ea quibus defensio causæ continebatur, & quæ ad iudicium mittenda erant, & quicquid omnino ad Capnionis innocentiam declarandam & conseruandam salutem dignitatemq; (quæ petebatur vtraq;) pertineret, omnib. modis adiuuando. Neq; Philippus ad Capnionem modo Stuggardiam, vbi hic habitabat, crebro accedere, sed Capnio quoq; ipse sæpe venire Tubingam ad Philippum, & cum eo in scholastico contu-

contubernio versari atq; pasci, & iucundissime post alios necessarios & ad se pertinentes sermones, de communibus studijs & liberali institutione confabulari. Etsi enim Capnio non fuit literis elegantioribus penitus excultus, & doctissimum tamen virum & liberalium disciplinarum cupidissimum fuisse eum constat. Hebraicæ autem linguæ peritissimum. Cuius prorsus senem doctrinam ipsum profiteri neq; puduit neq; piguit. Hæc tempora intuenti & negocia consideranti vis mihi quædam inuicta fatorum ob oculos versata est, id est, Quid eueniat diuini iudicij sententia iam lata, de rebus hominibusq; in hac vita. Tunc enim & illas præcipites ferri, & horum omnes rationes cunctaq; consilia conturbari, & conuertere in contrarium, licet videre. Quo autem progressa fuerit quorundam insolentia atq; importunitas prætendentium sanctitatem atque obseruationem religionis, neminem fugit, cum tamen re iampridem penitus amissa, species quoque euanescceret, vel etiam mutata ab illa grauitate & seueritate cum maiore indies deformitate & contaminacior appareret. Cum autem deberent ij, quorum tunc res agebatur maxime, & pericula impendentia prouidendo cauere, & causas illorum attendendo auertere, Tanta fuit cæcitas, vt & has

ruendo impellerent, & illa vltro commouerent atque accerserent. Non enim ipsi vitia sua, quæ neq; occulta amplius essent neq; omnino tegi possent, corrigere conati, sed de his dimicare etiam, & prauitatem turpitudine cumulare non sunt veriti. Habebant autem persuasum tantas esse vires eamq; potentiam suam, vt euerti aut percelli labefactariq; nulla impressione nulloq; impetu possent. In quo opinio eos sua adeo est frustrata, vt leuissima aggressione illa tanta moles statim sic concussa sit, vt postea non magnopere alijs machinis ad conuellendum opus esset, sed ipsa, cum semel ruere cepisset, per se prolaberetur atque concideret. Quid enim magis contemtum & nihili haberi, exoriente bonarum literarum & artium studio, & liberalium ingeniorum facultate? Quam parum in istis momenti & ponderis plerisq; visum? Nedum metuerent aliqui ab his detrimentum aut damnum confirmatæ barbariæ. Neglecta igitur vel potius despecta parua & puerilia hæc, in elatione animorum & superbia immensa, ruinis, quæ & factæ sunt & nunc etiam impendent occasionem dederunt. Quæ illi, cum & cupide admittere & libenter excipere, & studiose amplecti oportuisset, repudiarunt insolenter, & abiecerunt fastidiose, & contumelijs omnibus insectati fue-

fuerunt. Nunc igitur meritas pœnas dant non ſtultitiæ ſed veſaniæ ſuæ, &, ſi perrexerint vrgere propoſitum, exitio ſuo pernicie-em Reipub. videntur eſſe implicaturi. De quibus quem non docent ea, quæ accidiſſe conſtat, is non moueretur mea certe diſputatione. His igitur omiſsis inſtitutam expoſitionem proſequemur. Erant tum ſtudia Philoſophiæ, qua Theologia inuoluebatur, ſciſſa in duas præcipue partes. Quarum vna veluti Platonicam de Idæis ſeu formis abſtractis ſeparatisq; ab iſs, quorum moles corporum ſenſibus ſubiiceretur, ſententiam tuebatur. Hæc de eo quod generalis cogitatio comprehendit, vt Hominem, Animantem, pulcritudinem, etiam ſpondam atq; menſulam, quia natura & res ſingularis conſtituitur, Reales iſti ſunt nominati. Altera pars Ariſtotelem magis ſequens, ſpeciem iſtam de iſs, quæ ſuam naturam ipſa haberent, vniuerſis colligi docens, & concipi intelligendo notionem hanc ex ſingulis quibuſdam exiſtentem atq; contractam, neque naturas eſſe has per ſe ipſas priores ſingulis, neque re ſed nomine tantum conſiſtere: Nominales appellati fuere & moderni. Habuitq; vtrumq; quaſi agmen ſuos ductores & autores quorum ſectam ſequi placuerat. Atq; non ſolum contentiones & iurgia inter diſ-

sentientes, sed dimicationes etiam ac pugnæ commissæ fuerunt, interdum concertationibus non tantum pertinacibus verborum, sed manuum quoq; violentis. Hæc dissidia & Tubingensem Academiam inuaserant, contubernio bonarum artium & Philosophiæ studijs destinato, in duo quasi castella diuiso, ex quibus de opinione sua factiones illæ acerrime præliantes, inimicitias graues exercebant. Philippus qui certam docendi differendiq; rationem probaret, & Aristotelica in hoc genere primas tenere intelligeret, magnificas & splendidas & amplas alteras disputationes non amabat. Quamuis autem in verborum contentionibus suam sententiam ita assereret, vt aduersantes facile refelleret, Id tamen eximia humanitate & parata omnibus, qui vti vellent, opera perfecit, vt sua autoritate inter sectas illas odia restinguerentur, & quamuis studia discreparent, voluntatum tamen maneret coniunctio. Alijs etiam officijs plurimis contubernium interdum rebus difficilibus fulciuit, & sustentauit consilio opeq; sua. Nam curatio in eo, consuetudine Academiæ eius quoque fuit, qui & optimarum artium disciplinarumq; esset Magister, & publicæ doctrinæ munus gereret. Postquam annos sex confecit Tubingæ discendo & docendo cum magna laude omnium,

um, conuentus fuit ordinum Imperij Romani Augustæ Vindelicorum, quem egit Maximilianus Imperator postremum, Anno Christi M.D.XVIII. Nam proxime secuti anni initio ex hac ille vita migrauit. Ad hunc conuentum venit & Dux Saxonum Fridericus vnus ex Septemuiris, penes quos est deligendi Imperatorem Rom. potestas. Accessit & Martinus Lutherus, qui ineptias & ludibria in doctrina Ecclesiastica cum exitiosa impietate coniuncta notasset & reprehendisset, de quæstu quodam redimendi veniam factorum faciendorumq;, & hanc mortuis quoque conciliandi, quas vocarunt indulgentias. Non enim tolerabile quibusdam videbatur, ausum esse liberam aliquem vocem emittere, & quæ egissent ij, in quorum manu arbitrium esse statuebatur rerum diuinarum & humanarum omnium, improbare. Voluerat autem Dux Fridericus sedem esse Academiæ (sic enim vsitatum est nominari congregationes profitentium doctrinam & studium optimarum disciplinarum atque artium) in oppido ad fluuium Albim sito, cui nomen à colore albo Vuiteberga, etsi non ignoro à Vuittechindo quosdam nomen illud deducere, quod fuit fortissimi & potentissimi Principis in ea gente, & qui diutissime vim & arma Francorum oppugnante Saxonas Carolo

Carolo Magno, sustinuit. Oppidum hoc caput est regionis eius, quam propriam & peculiarem possidet gerens personam Septemuiri in Saxonia creandis Imperatoribus Romanis. Atq; fundata Academia confirmataq; autoritate ante annos circiter XVI. Princeps Fridericus nullam curam tunc nõ suscepit, qua auctior ornatiorq; illa fieret. Itaque fama Philippi Melanchthonis nomen celebrante ad ipsum quoque delata, agi iussit cum Capnione de conducenda opera doctrinæ Philippi & suæ Academiæ recenti adiungenda. Et de eadem re literas ad Capnionem diligenter scriptas misit, in quibus inter alia honorificam mentionem fecit de patre Melanchthonis tanquam familiariter noto. Fuit igitur Capnio autor Philippo, vt conditione, quæ offerebatur, vteretur: Animaduertens hanc prioris loci mutationem, existimationem ipsius meliorem esse reddituram. Extat inter alia, Capnionis epistola de hac ipsa migratione & itinere isto ad Philippum nuper à me edita. Ita igitur ille Tubinga discedens in Saxoniam, multis ibi cum desiderium tum memoriam præclaram sui reliquit, ex quorum numero Similerus testimonio splendido ornasse eum perhibetur, in quo & hoc esset: Non intelligi neque æstimari ac perpendi quantum Academiæ decus

decus & commodum decederet. Transijt eques eo itinere Norinbergam, vbi cum præstantissimo dignitate & sapientia viro atque etiam doctrina perculto inprimis Vuilibaldo Pircamero noticiam amicitiamq; iunxit. Transijt & Lipsiam ibiq; vidit primum Petrum Mosellanum Richardi Croci docendis literis Græcis succesſorem, quorum vterq; deinde alterum mirifice dilexit & coluit. Peruenit tum in amicitiam ipsius & Andreas Francus Camicianus iuuenis illis temporibus doctrinæ eruditione celebris, qui dignitatem postea & honores præcipuos est consecutus. Solebat narrare Philippus quid accidisset Lipsiæ in conuiuio, quo hospitem eum Collegium primarium Academiæ illius honoris causa acceperat. Cum enim cibi crebro inferrentur, & quoties hi apponerentur, vnus quispiam meditata oratione ad ipsum verborum aliquid faceret, animaduersa re Philippus, postquam semel atq; iterum respondisset, tandem, obsecro vos, inquit, viri Clarissimi patiamini me auditis orationibus cunctis ita deniq; semel respondere. Nam re improuisa non accesi ad toties dicendum necessaria varietate instructus. Atq; ita aiebat tum pompam eam superuacaneæ compellationis deinde adhiberi desijsse. Cum Vuitebergam venisset, celeriter consecutus

est

est fauorem & admirationem omnium, & Academia illa mirabiliter cœpit tunc celebrari & frequentari. Vera autem ratione & tractatione illustri doctrinæ omnibus muneribus fungebatur: Et Græcas literas quarum cognitionem paulo ante Ricardus Crocus Lipsiæ profitendo plurimorum studia concitauerat, qui iam reuersus in patriam, hoc opus doctrinæ reliquerat inchoatum: Has igitur Philippus Melanch. cum exquisitius docendo tum certius tradendo, tum etiam scripta veterum autorum huius linguæ vberius enarrando, & singularem expectationem de se concitauit, & vndiq; allexit auditores atq; discipulos, cum haberet annos integros XXI. & ageret XXII. Vsus ego sum Croco præceptore Lipsiæ puer, pene triennio, eiq; me, si qua facultas mihi harum literarum contigit, tam initium quam progressum referre acceptum debere confiteor. In Grammatica sane doctrina, quod est eruditionis omnis in quocunq; sermone fundamentum, Crocus excellebat. Ad quod autem vitæ genus & quæ studia postea se contulerit non est mihi compertum. Quamuis autem Petrus Mosellanus Lipsiæ & ipse excitaret plurimorum studia & eruditę doctrinæ fama suum nomen & Lipsicam Academiam illustraret: Fuit tamen Philippi opera multo in docen-

docendo ſpecioſior, qui à prima pueritia naturæ & voluntatis inſtinctu bonarum literarum & artium ſtudia ſecutus, nihil tum etiam aliud curaret aut ſpectaret, quam iſtius curriculi laudem, in inſtituti atq; propoſiti incredibili conſtantia. Vnde eum non ſpes maioris dignitatis, non opulentiæ cupiditas, non deniq; cuiuſdam mediocris ſaltem, quod plurimis eſt moleſtum, exiſtimationis deſiderium dimouit, ſed in eo ſpacio quod ſemel ingreſſus fuerat, perpetuo ſine vlla declinatione perſeuerauit. Etſi autem Illuſtriſsimi & vere optimi Principis Friderichi voluntate & iuſſu, accerſiti erant & venerant Vuittenbergam in omni genere doctrinæ excellentes viri, nondum tamen neq; ordine neq; elegantia optimarum literarum & artium pulcritudo conſpiciebatur, & cogitationum ſolertiæ explicationis officiebat obſcuritas, cui quaſi caligini ibi lumen à Philippo primum eſt illatum, & ſapientiæ quidam horror eruditæ doctrinæ veluti ſerenitate depulſus. Hoc omnibus accidit volentibus & lætis. Neque quiſquam metuit, vt talibus temporibus plerunq; fit, ne quid de ſuis vel laudibus vel vtilitatibus decederet alterius gloria atque commodis. Philippus autem cum ætate & dignitate ſuperiores ſtudioſe obſeruaret & coleret, æqualibus omnia officia in familiaritatis

ſuauiſ-

ſuauiſsimo vſu præſtaret, cæteros variis beneficiis, docendoq; & multiplice alia opera, ſubleuandoq; quibus rebus poſſet, ſibi adiungeret, non modo neminem maleuolum aut inuidum, ſed amantes & cupidos conſuetudinis ſuæ & admirantes ſe atque venerantes pro cuiuſq; conditione, habuit, expertusq; eſt vniuerſos. Mirabili tum incremẽto augeſcebat fama Martini Lutheri, & fatali conuerſione, id eſt, decreta iuſtiſsimo iudicio diuino, mutari incipiebat adminiſtratio rei Eccleſiaſticæ, quæ vndique iam labaſceret & tanquam vetus ruinoſumq; ædificium demolitione ſaltem partium aliquarum inſtauranda eſſet. Hoc cum fieri iſtamq; curam ſuſcipi ab eis quorum propria eſſet, boni & pij ardentiſsimis votis optarent, & prudentes, niſi fieret, quid timendum eſſet prædicerent & monerent: Tantum abfuit vt reſpectus ad tam neceſſariam rem excitaretur, & incuria illius excuteretur, vt contra, quaſi metueretur ne caſus non accelleraret, temeritas arrogantiæ & audacię furor, & deſpiciens omnes alios ſuperbia quorundam, cæco quodam impetu vtcunq; adhuc ſtantia, dum vitioſa ſarcire & tegere conantur, partim conuelliſſe, partim labefactaſſe & corrupiſſe videatur, ita vt quid nunc reſici emendariq; recte poſsit non appareat, &

quem-

quemadmodum fabula de cribro narrat fatuum dixisse, constitui nequeat, qua parte res illæ obstruantur quaque relinquantur patentes. Cumulatis enim & exaggeratis doctrinæ erroribus & actionum facinoribus indignis professione salutis & vitæ æternæ & cœlestium rerum studio, & religione sincera confusione superstitionis contaminata, denique & enarratione doctrinæ, & vita atque moribus, omnium pene sententia atque confessione correctionem postulantibus, non modo neglecta ab ijs, quorum maxime intererat conseruari, illa omnia fuerunt, sed demonstrantes etiam laborantium quasi membrorum medicinam, inhumanissime reiecti, & adiumenta omnia remediorum pertinacissime repudiata. Cum interea plurimi non in ædificando sed destruendo perquam strenue occuparentur. Intueatur enim nunc aliquis res & negotia ista, & æquo animo perspiciat, non propendente iudicio in hanc aut illam partem: Inueniet profecto miseriæ & calamitatis præsentis simul & impendentis, non esse autores eos, qui inclamantur contumelioſe à quibusdam, sed illos ipsos, qui istos accusant, eosque se statumq; suum euersum velle, insimulant. Quid enim non modo quasi delitescentem in otio & quiete, religiosæ

etiam pietatis sensu timidum Martinum Luterum excitarit, sed postea quoque stimulando instigarit, & iritando prouocauerit, non est profecto ignotum neque dubium. Circumferebat & proponebat quidam audacia ingente & facundia populari præditus, eas merces, quarum mentionis nunc istud venalitiorum genus pudet. Indulgentias appellatas esse supra ostendimus. Pertinebat negotium primum ad maiestatem æterni Dei, & attingebatur impie veritas cœlestis, deinde Reipublicæ detrimenta erant manifesta. Neque apparebat, qui, non tam malitiæ & fraudum, quam rapinarum & prædæ & atrocissimarum iniuriarum finis sperandus esset. Ibi tum Martinus Luterus, qui Theologiam publice doceret Vuittenbergæ, de ijs rebus quærere & quædam ad disputandum proponere. Id studium eaque consideratio omnium approbatione digna, cum maiorem attentionem & tam arduí negotij animaduersionem commouere deberet, hoc modo effecit, vt aduersario prorsus contemto, non modo absurda & falsa non emendarentur, sed addita noua vanitate & commentis alijs inanioribus redderentur magis euidentia. Philippus autem Melanchthon qui cerneret esse in Martino Lutero

tero naturæ bonitatem, & ingenij excellentem vim, & virtutem atque sapientiam maiorem quam in vllo cognouerat, venerari ipsum atque diligere præ omnibus. Luterus Philippi vicissim probitatem, doctrinam, eruditionem, fidem, candorem, animum paratum ad suscipiendos ferendosque labores, studium diligentiamq; maximam quærendi cognoscendique veritatem, & industriam explicandi singularem, eam denique facultatem scientiæ & eloquentiæ, quæ ætatis illius & nostræ gentis rationem & modum longe superaret: Hæc igitur omnia animaduersa in Philippo intuens Martinus Luterus non modo eum vicissim diligebat, sed dignitate & annis superior non dubitabat neque verebatur colere, habere in numero amicorum, atque etiam ex omnibus amicum præcipuum atque intimum, cum eo communicare suas, cognoscere studiose ipsius rationes atque sententias, perconctari libenter, & interrogationibus elicere quo ipse fieret doctior. Itaque inter hos talis necessitudo & tantus familiaritatis vsus contractus confirmatusque fuit, quo veriorem arctioremque vix reperias. Admodum autem & scelerate errant, qui in huius sæculi deformitatem atque peruersitatem

& præsentes ærumnas defigentes oculos, de illorum hominum consilijs & actionibus male sentiunt, & eas iudicant vitia & prauitatem consecutasq; calamitates contemplando. Nihil in mente tum vlli erat neque voluntatis alia incitatio, nisi religionis pietas & pura doctrina in omni genere disciplinarum vt restitueretur, vnicusque hic studij ardor, vt certa & vera & recta comprehendi traditique possent. A qua cura operaq; refutari & reprehendi necesse scilicet erat, dubia, falsa, praua, quæ plurima vndique occurrebant in tractatione doctrinæ vniuersæ. Fieri autem omnino nequit, quin monendo & docendo, dum errores notantur, minus etiam clementer dicatur interdum aliquid, vt qui sordida loca expurgant solum inquinatum nõ possunt non attingere & scalpere verrendo. Accidit autem tum id, quod in fabula, qua narratur, quendam ne in facinore deprehensus manifesto opprimeretur, iussum fuisse sibi prospicere & fuga consulere, demonstratumq; locum, qua euadere concederetur, vbi nimirum in area puteum vidisset, nam ibi maceriam concidisse vt fugæ exitus pateret. At iste cum ad locum venisset & non reperisset puteum, sed ruinas quasdam veteris putei, recurrit & expostulat cum monitoribus, ac negat puteum esse eo loco,

loco, sed ruinas putei. Quid tua? inquiunt illi, non enim vt biberes sed vt fugeres suasimus. Reperisti ne autem demonstratam maceriam? Reperi inquit ille, At vos non debuistis putei sed ruinarum veteris putei facere mentionem, Non enim iste iam puteus est, sed aliquando fuit. Tu vero, inquiunt illi, tibi prospice & maceriæ ruinas quærito, non disputato de putei ruinis, si tibi tua salus curæ est. At vos, inquit ille, tamen male monstrastis. Non nos quidem, inquiunt hi, male monstrauimus, sed tu male tibi consulis rixando alieno tempore. Dumq; non desinit iste nugator altercari, adueniunt qui comprehendere eum volebant, & correptum inter litigandum ad supplicium trahunt. Quid mollius dici potuisset, quam contra impudentissimas conciones de Indulgentijs dicebatur? Hæc admonitio non modo nihil profuit, sed nouæ tum absurditates prolatæ fuerunt. Dumq; vna audacia trudit alteram, eo tandem res euasit vt glorioſus Eccius in arenam istam descenderet, qui primo aduentu, vt de milite Plautino parasitus prædicat, difflaret vno spiritu aduersantes disputationes. Congressui isti atque certamini destinatus fuit locus Lipsia, vbi quasi committerentur duo athletę Caroloſtadius & Eccius, eodemq; placuit venire

Martinum quoque Luterum, quem est secutus Philippus Melanchthon, & operam subsidiariam in eo prælio nauauit, admirabilem omnibus, Eccio ingratam & nocentem. Sed de his negotijs nunc non est texenda narratio, & sentio me fuisse in hac mentione verbosiorem quam esse debuerim, cum huc modo contenderit expositio, vt comitatus ille commemoraretur societatis fidelissimæ, non deserente eo tempore Mart. Luterum Philippo Melanchthone, cum cupiditate ipsius, tum vero inprimis studio veritatis. Hoc tempus occasionem dedit noticiæ nostræ, quæ coniunctione necessitudinis deinde eximiæ aucta amicitiæ peperit memorabilis vsum, quem, vt spero, posteritas non ignoratura est. Nam cum fama promulgatæ disputationis Lipsicæ multi excitati eo proficiscerentur, contulit se eodem ex Academia Erphordiana, vbi tunc ego degebam, Adamus Craphthus, quem Cratonem nominabamus. Hic quod inter nos totius vitæ & studiorum omnium esset dulcissima communitas, alijs sermonibus, quos haberet sæpe cum Phil. Mel. in cuius quandam pene familiaritatem iuuenis ille optimarum artium studiosissimus se insinuasset, vltro mei nominis & studij fecerat mentionem, & hortando effecerat, vt aliquid ille ad me scriberet. Attulitq

litq; Adamus mihi compositos exaratosq; à Phil. Melan. in charta parua versus græcos quatuor quorum vltimo hoc compellabar:

ὦ μέγα γερμανῶν θαῦμα παλαιγενέων.

Reliquorum non memini. Et dum testimonio eius, qui in tam præclara esset existimatione, mihi placens, ostento chartam istam omnibus, ita nescio quomodo ibi illa mihi euolauit, secundum Plautum, vt fuerit amissa. Siue autem commode vel etiam prolixe loquendo de me Adamus beneuolentiam mihi cum Philippi Melanchthonis conciliauit, seu opinione & spe bona de me, & vt redderet alacriorem in studiorum liberalium cursu, seu etiam naturæ quadam inclinatione ille complexus me talia scripsit: Hoc certe est effectum, vt Philippus currentem me, quemadmodum dicitur, incitarit, stimulosq; admouerit pungentes diu noctuq; animum, neque sinentes cupiditatem præclarissimi, quemadmodum arbitrabar, studij optimarum disciplinarum & artium languescere. Ex eo tempore videndi ipsum opportunitatem semper quæsiui. Quam tandem nactus fui post triennium metu pestilentiæ & motibus quibusdam temerarijs schola Erphordiana dissipata, cum venisset ad me Pabepergam in patriam Georgius Pætus Vorchemius optimus & doctissimus & grauissimus vir

(quem Magistrum & hospitem mihi delegeram Erphordiæ) & inde me secum, probata re meis parentibus, ad visendam Vuittenbergensem Academiam, quæ tanta omnium commendatione celebraretur, abduxisset. Sed de me & coniunctione cum Philippo Melanchthone mea satis, vel etiam, vt aliquis forte dicat, nimium. Reuersus Lipsia non depugnato sed incœpto prælio (fuit enim ista disputatio veluti classicum eius belli quod dudum commotum fieri tunc magis acerbum atq; pestiferum cœpit, cuius qui finis tandem futurus sit, nondum liquet) Philippus Melanchthon Vuittenbergam maiore contentione animi in Theologicam disciplinam incubuit, cum tamen nihilominus coleret liberales & ingenuas artes & has omnibus modis augeret & ornaret. Neque diu post desponsa ei virgo fuit honestissima veteris & præcipuæ familiæ in ea vrbe, quam duxit vxorem agens annum XXIIII. cumq; ea vixit in matrimonio castissimo annos XXXVII. & vniusque sexus liberos suscepit quaternos, filios duos & totidem filias. Desijt autem parere illa anno coniugij duodecimo. Fuit Fœmina hæc religiosissima & viri amantissima, materfamilias assidua atque diligens inprimis, liberalis & benefica in omnes, pauperum ita studiosa, vt & dando

sine

sine discrimine, & deprecando pro illis, & conciliando quibus aliquid posset commodi, non modo suarum rerum facultatumq; minus rationem habere, sed interpellatione & compellatione pro his ad alios vti soleret nonnunquam intempestiua. Summa vitæ morumq; integritate, inq; perpetua cura religiosæ pietatis honestatisq;, & victus & cultus negligens, neq; hoc Philippus Melanchthon offendebatur, qui nullis deliciarum blanditijs caperetur, & voluptatum omnes illecebras fugeret. Non durus ille quidem neque asper aut inhumanus, sed nimis etiam interdum facilis atque indulgens, qui ne sodalitia quidem hilariora vitaret, atque etiam congressuum talium esset autor, quiq; conniueret ad suorum familiarium nimiam aliquando lætitiam. Cum quidem ab ipso nihil fieret aut diceretur perperam & praue, sed præsentia & sepe instituto eius caueretur, ne leuitas iuuenilium cupiditatum in turpitudinem aliquam erumperet, cum ludis etiam seria miscerentur. Quod fiebat in conuiuijs potissimum, quæ more Germanico Rege sodalitij creato, apparari solent. Tum enim hoc seruabatur vt nunquam considerent ad epulas nisi prius scriptis prolatis & recitatis, quæ componi oportebat ab illis sodalibus oratione soluta & versibus. Itaque vt vide-

ri posſit nonnihil seuerioris disciplinæ desideratum esse, id tamen præstabatur, vt verecundiæ pudoriscp nulli congressus eorum, qui bonos, vel non saltem nihili prorsus & futiles perhiberi se vellent, essent expertes. Sed redeat oratio ad domesticam Philippi Melanchthonis vitam. Cum & ipse nullis cogitationibus & curis vacaret, nisi salutaribus Reipub. & priuatim tam laudem quam vtilitatem afferentibus, magis quidem alijs quam sibi, & talem haberet huius vitæ sociam, factum est non modo vt augendæ rei familiari nulla opera ab ipsis daretur, sed vt etiam ea copia, quæ satis abundans non tam quærebatur quam affluebat, effunderetur promiscua benignitate, neqp parceretur vel pecuniæ vel penui, quin petentibus quicquid in manu esset sine recusatione tribueretur. Videres igitur in ædibus illis, perpetuo accedentes & introeuntes & discedentes atque exeuntes aliquos, In quibus turba versaretur omnis ætatis, sexus, conditionis atque adeo gentis. Exportaturqp & auferebatur non indies sed horis singulis & pene momentis aliquid. Nam ea domus disciplina erat, vt nihil cuiquam negaretur. Veniebant autem ad Philippum Melanchthonem plurimi, qui literas ad aliquos peterent, qui scriptum suum quodpiam vt emendare-

daretur orarent, qui testimonij publici diploma confici vellent. Alij qui aliqua de re sua & oblato negotio consilium, vt sibi daretur rogarent. Alij quod accidisset publice priuatimue respectum ipsius & considerationem & opem requirens narrantes. Alij querelas varias deferentes. Multi etiam stipem plane exigentes, quam veluti deberi sibi ab illius immensa benignitate statuerent. Qua in parte nonnullorum augeri confirmariq; impudentiam, & erant qui tunc ægre ferrent, & Philippi Melanch. facilitatem improbarent. Interea alij ad coniugem, aut liberos deuenire, & sibi suisq; quo adiuuarentur & subleuarentur quærere. Quorum nemo non aliquo munere affectus aut tristis abire visus. Ipse Philippus accessionis ad fortunas qua fieret ditior consilium cœpit nunquam, quin etiam oblata emolumenta aliquoties respuit, & quæ plurimi expetere atque arripere deque quibus digladiari non desinerent, ea cum essent in potestate ipsius plane abiecit. Quæ cum ita quemadmodum exposui, administrarentur, non potuisset se & suos ille alere atque sustentare, nisi diuina quasi Virgula necessaria & plura etiam quam absumerentur, ei vndique affatim suppetiuissent. In quibus modice retinendis si paululum attentionis voluisset adhibere, potu-

potuisset locupletiorem hæreditatem suis relinquere. Erat autem in familia ipsius vnus, qui ad eum initio statim venerat Iohannes Sueuicæ gentis, commendatus à Hieronymo Pamgertnero, qui illo famulo vsus fuisset, quem, expertus fidem & probitatem eius & amorem erga dominum mirabilem, Philippus valde carum habuit. Hic curabat domi ipsius omnia, emendo, condendo, custodiendo, promendo, denique res rationesque domesticas tractando vniuersas: Cuius vigilantia, assiduitate, circumspectione, diligentia non etiam nulla prudentia, & multa incommoda auertebantur in illa familia, & quantum poterat, tantum adiumenti afferebatur, non modo ad sustentandam eam, vt quotidianis sumtibus impendia sufficerent, sed ad copiola aliqua in posterum muniendam. Hic consenuit apud Philippum mortuus in ædibus ipsius, Anno CHRISTI M.D.LIII. relicto exemplo famuli & ministri eiusmodi, vt nomen eius maiore cum laude memoretur, qui seruili conditione fuisset, quam multorum potentia & diuitijs & honoribus excellentum. Quia autem mentio est facta Philippi Melanchthonis, cuiusdam, dicendum enim verum est, negligentiæ in suis retinendis & seruandis, non putaui reticendum, quod aliquando factum est, de

quo

quo & ipsius procliuitas in largiendo, & quorundam in auferendo proteruitas poterit certius cognosci. Donabantur ei multa aurea & argentea nomismata antiqua. Hæc fere auferebat qui primus, vbi ille accepisset, aduenerat, & nobis nonnulla cum daret, solebat dicere, nisi ego sumerem, relicturum me esse alijs. Quodam tamen tempore denarios cõplusculos congesserat, qui maxime signis & scriptura & imaginibus placuissent, eos externo cuidam, quem nominare nunc esset inhumanum, cum ostendisset, animaduertit contemplatione eorum ipsum valde delectari. Iubet igitur sumat vnum aut alterum, quos præ cæteris cupiat. At ille, ego vero vniuersos inquit cupio. Non negabat Philippus se impudente postulatione fuisse offensum, sed dedisse nihilominus illos, & satiasse se dicebat cupiditatem inuerecundi spectatoris, eorum, quibus alterum etiam gaudere & capi, par fuisset eum cogitare. Hæc igitur non aliquot annorum sed omnium quibus & celebs & coniunx & viduus vixit, vita hac in parte illius fuit. Mirifica autem erat taciturnitas & dissimulatio beneficiorum in largiendo. Sæpe enumero pecunia exhausta, pocula sua ipse solus clanculum detulit ad aliquem mercatorem, nihil curans iustumne precium an minus eo persolue-

soluceretur. Qua domesticæ vitæ ratione exposita, quia huic loco conuenire hæc putauimus, pergamus ordine enarrare reliqua. Disputatione illa Lipsica finita, cœpit non ita diu post pestilentiæ malum oppido esse infestum. Itaq; tum dilapsus cœtus scholasticorum fuit, cum Mart. Luteri Philippiq; Melanchthonis nomine plurimi inuitati vt Vuittenbergam peterent, fecissent, vt admodum frequens Academia illa esset. Inter quos adolescentes duo fuerunt mei Lipsiæ condiscipuli ambo, alter etiam contubernalis Sebaldus Munstererus & Caspar Crucíger, quorum vterq; virtute sua & diligentia studij præcipuos honores in illa Academia gessit, & interuallo sane multorum annorum mortuus dolorem amicis & desiderium sui omnibus maximum reliquit. Secutum est tempus quo conuentu indicto Berbatomagi in Vangionibus Carolus Quint. Cæsar fide publica accersitum causam dicere iussit Mar. Luterum, qui tanquam impiæ defectionis à religionis sanctitate & seditiosus à Pontifice Romano vel illius potius assentatoribus & assectis, accusabatur. Is cum iter illud ingressus esset, Philippus Melanch. ita Vuittenbergæ remansit, vt omnem curam laboremq; rei scholasticæ sustineret. Accidebat autem tum quod similibus temporibus semper solet,

solet, vt vitijs detectis & apparentibus, cum, qui maxime deberent medicinam facere, negligerent atque etiam plurimi irritarent mala, & quemadmodum dicitur, essent vngues in vlceribus, multa susciperentur & fierent cum audacter tum inordinate, nonnulla etiam turbulente. Et Vuittenbergæ variorum generum diuersarumq; nationum iam magna copia confluxerat. Et illa omnino ætate fatalis rerum conuersionis, prouenerant homines qui mouerent & concitarent & nouarent aliquid indies. Quorum proclivitate credibile est, permittente Deo, abusum esse eum spiritum, qui Diabolus appellatur, quia diuinis operibus obtrectare & dissipare atque euertere quæ possit, perpetuo conatur, tam vi manifesta quam occultis machinationibus. Non enim audacia & facinora illa quorundam (de quibus dici aliquid neque alienum ab instituto, & cogitari nunc quoq; vtile esse existimo) humanæ malitiæ videntur fuisse. Neque res tamen noua neque inaudita prius ista tunc oblata est. Nam historiæ similia atque eadem plane narrant, quibus alijs temporibus animis hominum in errorem & fraudem inductis, vita perturbata fuerit. Non habeo autem pro certo dicere, vbi locorum & quibus maxime autoribus secta ista furiosa, de qua deinceps dictu-

dicturus sum, exórta sit. Sed vnus vagabatur passim, cuius nomen Germanicum habet Ciconiæ significationem. Is ex plebe imperita & simplice plurimos deceptos falsitate opinionis pernicioſæ complebat. Erat autem facile & in promtu insectari eos, qui in Ecclesiastica re præsidebant, aut munere quopiam fungebantur, in quos nihil tam con tumelioſe dici posset, quod non factorum illius generis improbitate confirmaretur. Primum igitur eam congregationem, quæ à talibus gubernaretur & administraretur, Ecclesiam esse Christi negare, & dicere ex illa discedendo hanc instituí oportere. Et quibus hoc persuaderetur & placeret, eos denuo baptismo initiandos esse. Vnde Anabaptistarum secta illa nomen inuenit. Sed non insistebatur hoc loco, progrediebaturq; vanitas doctrinæ ad statum Reipub. vniuersæ mutandum. Nihil enim recte & debito modo fieri gericq; vspiam perhibebant, quod summa rerum esset penes malos, & à religioſa pietate studioq; honestatis & virtuti alienos, qui suis cupiditatibus priuatim seruirent non commodis publicis, & omnia ad voluptatem referrent, in dominatione superba ac insolente. Atq; decreuisse Deum extinguere istud genus & sufficere alterum innocentia iusticiaq; & sanctitate præditum. Ad

cuius

cuius exordium atq; incrementa, docebant neceſſariam eſſe curam & diligentiam in procreanda ſobole. Et ideo neminem ducere vxorem debere, ex qua non ſciret ſe liberos pios & gratos æterno Deo & ad communionem regni cœleſtis electos, ſuſcepturum eſſe. Id autem non aliter quam ipſo Deo patefaciente ſciri poſſe. Et iactabatur præcipuum donum Dei in illis cœtibus, prædictionis euentuum futurorum, & arcanorum indicij, cuius eximiæ & ſalutaris rei in veritate nomen eſt græcum Prophetia. Compertum autem eſt multis horum per quietem ſomni mirabilia viſa, & ſpecies quaſdam vigilantibus etiam aliquibus, ſed paucis, oblatas eſſe. Cognitum etiam eſt fuiſſe in cœtu iſto fœminas vaticinantes. Ciconia iſte ſe imperitum literarum eſſe penitus ſimulabat, vel erat etiam fortaſſe, prædicans ſibi diuinitus ſcientiam ſalutarem contingere. Eſſe tamen ſtudebant hi in numero ſuo literatos aliquos. Sed & iſti ipſi ſe magiſtros doctoreſue homines habuiſſe habereue affirmabant nullos, & copiam ſcientiæ ſibi diuinitus conferri vniuerſæ. In quibus vnus erat Marcus nomine præcipuus, qui ſibi à Deo hoc eſſe datum tributumq; eximium gloriabatur, vt ipſe interpretando & explicando ſcripta ſacrarum literarum excelleret: Hic

gentis quæ putatur incolere eam regionem quam veteres Nariscorum appellarint, ciuis, aliquando fuerat discipulus scholæ Vuittembergensis. Sed studia deseruerat, siue antea, seu posteaquam in illam societatem peruenisset. Nam & hoc erat in legibus istorum: Ne quis in ocio liberali bonis artibus & literis operam daret: Neu aliunde scientiæ cognitionisq; facultatem quæreret, quam ab æterni Dei benignitate, cui adiumentis humanis nihil esset opus. Nam cur colere aut venerari aliquis vellet Deum? Si non dignaretur eo beneficio quod datum esset patribus & sanctis viris prisco sæculo. Quin etiam par commercium colloquiumq; esse à Deo flagitandum, & vrgentibus tribui. Hæc secta absente in Vangionibus, & postea nescio vbi, Martino Lutero pene anno toto longe lateq; est peruagata. Ciconia interdum venire Vuittembergam, sed ibi minus libere & aperte versari. Cæteri alijs in locis serere fallaces sermones quibus animi imperitæ multitudinis peruertebantur. Sed grati hi erant plurimis spem licentiæ rerum omnium & simul cuiusdam regni ostendentes. Quod sibi Ciconiam policeri credebatur, à quo auditum esset, visum se videre aliquando dormientem aduolasse Gabrielem angelum, & postquam astitisset propter

pter se cum alia commemorasse, quæ profe-
renda nondum putaret, tum hoc dixisse:
Tu collocabere in solio meo. Idq; inter-
pretatum Ciconiam, promissum sibi princi-
patum esse regni noui & paulo post exori-
turi. Hæc initia sunt cladis & calamitatis
quæ peruasit Germaniam, serpente malo
paulatim & procedendo acquirente vires,
nemine ad cohibendum auertendumue ve-
ras rationes ineunte, aut capiente salubria
consilia, donec tanquam amnes eo plenio-
res, quo longius à fontibus feruntur, illi co-
natus & talia incepta in manifestos seditio-
num tumultus & perfidam vim confluxe-
runt, motuum popularium, & ad extremum
in occupationem vrbis Monasteriensis, &
regni nefarij detestandum nomen. Quæ cau-
sæ fuerunt, vt Germania scelere & immani-
tate rapinarum & cedium fœdissime lacera-
retur, & passim vastaretur ferro & igni, de
quibus & aliorum narrationes extant & hoc
loco plura commemoranda non sunt. Ci-
conia, qui vt dictum est vagaretur, neque
vspiam fere diu consisteret, quæ concepe-
rat animo ea strenue exequebatur. Siue hu-
ius autem mandato seu sponte sua Marcus,
cuius supra mentio est facta, Vuittembergæ
aliquantisper mansit, quem & nos ibi vidi-
mus & cum eo sumus sæpe collocuti. Re-

ceperat autem eum ad se Philippus Melanchthon, vel innata sibi bonitate, cum hominis eum misertum esset, vel vt certius cognosceret quid istud genus doceret. Censebat enim neque admittendum neque reijciendum quicquam temere, & quod parum alicui exploratum esset. Itaque hic hospitem quidem habebat Philippum, sed nihilominus ad alios ventitabat, & non paucos in suam sententiam perducebat. Quorum caput fuit Martinus Cellarius, qui istis pertinacissime diu sane adhæsit & causam hanc ægit atque defendit. Cumq; anno XXV. in Prussiam venisset, in liberam custodiam Principis iussu datus, multa scripsit de doctrina illa. Postea animaduertens labascere partes & spem se frustrari, Basileam se contulit, vbi ducta vxore quiete deinceps vixit. Hic Sueuicæ gentis cum Philippo Melanchthone Tubingæ vsum quendam habuerat, cumq; & ipse post discessionem illius Vuittembergam tandem venisset, à Philippo Melanchthone humanissime acceptus & tractatus amantissime est. Nondum probabat ille scholasticæ prioris doctrinæ mutatam rationem, decq; ea cum Philippo sæpe disputando pugnabat. Cum autem & ingenio esset minime hebete, & studij diligentia percultus, tradidit ei Philippus Melanchthon disci-

discipulos instituendos, habuitq; ille scholam priuatam, frequentem & fructuosam. Hunc igitur Marcus amicum & socium & adiutorem & comitem atque etiam ducem nactus, ita tum propemodum semestre substitit Vuittembergæ. Vbi fiebant omnia indies difficiliora, leuitate & petulantia cupiditatis rerum nouarum. Iamq; non mussitabatur sed fremendo ferebatur palam, non quasi pedetentim ad tollenda vitia quæ in operationes sacrorum irrepsissent, progrediendum, sed irruendum & demoliendum statim quicquid perperam introductum vsurpatumq; esset. Ac duorum potissimum deligebatur repentina mutatio: Ritus actionis in peragenda Eucharistia, & collocatarum in templis imaginum simulacrorumq; amotio. Quæ non modo conuelli exterminariq;, sed publice per contumeliam, propter venerationis impietatem, exportari & concidi aut comburi volebant. Neq; carebat factio ista patrocinio quorundam autoritate præditorum, in quibus & Andreas Carolostadius nominabatur. Philippus Melanchthon tunc quoq; fouebat apud se Marcum, quamuis perspicue cognouisset, inania esse omnia quæ afferret, & dissentanea inter se, & pleraq; nugatoria, nonnulla etiam eiusmodi, vt non esse sana neq; integra eum men-

te deprehenderetur. Ex quibus vnum hoc duxi exponendum. Quodam tempore scribente nescio quid Philippo, Marcus, qui forte aduersus illum assedisset, in silentio & cogitationibus sensim ibi consopiri, & demittere caput in mensulam, ad quam sedebant, & obdormiscere. Post non multum temporis experrectus erigere se & intueri Philippum & interrogare subito: quænam esset existimatio eius de Iohanne Chrysostomo, cumq; Philippus commode respondisset, se sentire de illo præclare, quamuis verbositatem ipsius interdum non probaret: Tum Marcus, modo, inquit, vidi illum specie tristi in purgatorio. Ad hæc Philippus primum ridere, mox discedere deplorans perturbationem tantam in illo, qui purgatorij faceret mentionem eam, quam ipsorum aliæ disputationes mirifice refellerent. Sed cum Philippus pondere rerum & negotiorum difficultate superaretur, neque ijs quæ sibi imponi indies grauiora sentiebat par esset, & impendentium periculorum magnitudinem perspiceret: crebris suis aliorumque literis permouit Luterum, vt Vuittembergam rediret. Et ille (qui paulo ante clam paucis diebus ibi fuisset) tunc palam est reuersus, neq; indicata re Principi, neq; quoquam permittente, animo excelso & confidente. Et

nisi

nisi hoc facere maturasset, res Vuittembergensis non modo grauiter afflicta atq; vexata, sed perdita & funditus diruta fuisset. Reuersio eius incidit in Nonarum Martij dies, Anni Christi M. D. XXII. quibus diebus conciones eo habente omnia conquiescebant, & audientes, cum singularem facultatem explicandi susceptas res, tum dicendi vim, tum etiam virtutem atque fortitudinem admirabantur & reuerebantur autoritatem. Interrogatus tunc vnus ex Marci familiaribus, ecquid Doctorem esse Luterum egregium iudicaret? Imo inquit angeli non hominis vocem mihi audijsse videor. Sed Marcus ijs diebus aberat, cum nescio quo quarumue rerum causa discessisset. Mox tamen hic se Vuittenbergam ad suum, quem ibi habebat, gregem recepit. Qui rursum ad ipsum confluere & opiniones haustas inter se confirmare, & Marco ad retinendas & defendendas eas animos hortando addere. Inq; omnibus maxime & ardentissime M. Cellarius cuius paulo ante meminimus. Placuit igitur Martinum Luterum accedi & ei summam doctrinæ exponi. Aegre Luterum hoc concessisse resciui. Sed tandem certo die & hora fecit potestatem Marco ad se veniendi, solo Philippo Melanchthone sibi adhibito, cum Marcus Cellarium & alterum quen-

dam ex suis adduxisset. Audiuit Luterus placide narrantem Marcum sua. Cum dicendi finem fecisset, nihil contra illa adeo absurda & futilia differendum ratus Luterus hoc modo monuit: viderent quid agerent. Nihil eorum quæ commemorassent sacris literis niti, commentaq; esse cogitationum curiosarum, aut etiam fallacis & fraudulenti spiritus deliras & pernicioſas subiectiones. Ibi Cellarius & voce & gestibus vesanis, cum & solum pedibus & propositam mensulam manibus feriret, exclamare & indignari, ausum esse Luterum suspicari tale aliquid de diuino homine. At Marcus paulo sedatior, vt scias inquit, Lutere, me spiritu Dei præditum esse, ego, quid in animo tuo conceperis, sum indicaturus, idq; est: Te incipere inclinari ad hęc vt meam doctrinam veram esse credas. Cum Luterus, vt ipse postea dixit, istam dedita opera sententiam cogitando esset complexus: Increpet te Deus Satana. Post hæc plus verborum faciendum Luterus non putauit, & minantes glori antesq; eos dimisit, Ac nescio quid pollicentes de mirabilibus effectionibus, quibus probaturi sua essent, cum hoc modo dixisset: Is Deus quem ego veneror & colo facile vestra numina, ne quid tale efficiatur, coherceb it. Eo die oppido illi excesserunt, & Chembergo

bergo distante pass. amplius milibus quinq; literas plenas maledictis & execrationibus ad Luterum miserunt, de quibus longiorem esse narrationem hanc meam non decet. De Ciconia autem & Marco ipso quid factum sit, & quid ipsi amplius conati, quicq; exitus vitæ eorum fuerint, non habeo compertum, deq; eis narrata atque prodita scio neque temporibus neque personis consentanea. Et in exponendis his fui prolixior, quod istis rebus & negotijs omnibus Philippi Melan. labores, curæ, opera, consilium, fides, implicarentur. Post hæc res satis tranquillæ toto biennio fuerunt. Martino Lutero, quem non desinerent aduersarij cum manifesto dedecore suo & causæ quam agebant detrimento, lacessere scriptis leuissimis atque etiam ineptissimis, magno animo & summa contentione afferente sua & aduersariorum scripta confutante. Scholasticam autem doctrinam publice priuatimq; assiduo exercebat Philippus Melanchthon, optimarum artium studia conformando & expoliendo, ordiens ab horum quasi pueritia & progrediens ad vltimam veluti ætatem (id quod annis aliquot perfecit) vt initium cum fine deniq; coniungeretur & coiret, & omnis ista tractatio orbe vno comprehensa absolueretur, cuius græcum nomen esse placuit ἐγκυκλοπαιδείαν. Atque

que idem sacrarum etiam literarum diuersas interpretationes explicationesq; conficiebat & elaborabat. Cum interea ab occupationibus aliorum negotiorum & opera, quæ dabatur omnibus vti volentibus, nihil ei quietis aut ocij vel ad corporis valetudinisq; curam, vel aliam vitæ suauitatem & recreandum animum relinqueretur, neque ab ipso vsurparetur, præter vnam voluptatem, quam ex consuetudine & familiaribus colloquijs amicorum percipiebat, qua quoties licebat libenter fruebatur. Quod autem tum facere cepit, vt seruiret voluntati atq; etiam cupiditati quorumuis & obsequium suum in promtu cunctis esse vellet, ab eo omni postea tempore non voluit recedere. De quo quidem & memini diuersa iudicia diuersorum audire, & intelligo in vtramq; partem disputari posse. Idq; indicabo vbi prius de habitu corporis ipsius & valetudine & natura atque ingenio ac moribus, quam hoc loco apte inferi posse existimaui, narrationem absoluero. Fuit statura Philippus breuiore, non tamen breuitate notabili, cum à communi virilium corporum modo illa non procul abesset. Membrorum compositio plane elegans, frons explicata & ardua, insignis vena quadam ampliore in illa eminente, capillus rarior, collum procerum, iugula insigniter concaua,

caua, oculi pulcri & acies horum mirabiliter clara, pectus satis amplum, venter & ilia astrictiora. Omnium autem partium corporis & integra atque vera sua figura & congruens erat soliditas. Sensus omnes acres, in corpore nulla mole carnium grauato, & eiusmodi vt facile illud quidem propter subtilitatem afficeretur, sed laboris tamen esset patientissimum, neque facile defatigaretur. Atque narrabat ipse quoties adolescens Tubinga Stuggardiam ad Capnionem venisset, id quod sæpe facere consueuisset, & illa vina bibisset pleniora, artuum dolores se statim cœpisse inuadere, & ideo studuisse citius reuerti Tubingam. Vna fuit ei molesta insomnia. Nam accidebat nonnunquam vt totam noctem vigilaret, quo incommodo cum propter debilitatem quæ consequebatur, tum obstrepentes, vt fit, cogitationes iniucundas grauissime affligebatur. Sed hoc malum depulit diligentia in victu, præsertim cum ætate procedente vinis vteretur pleniorib⁹ & alijs generibus potus, quib. somnus conciliari solet. Ad quem se dabat statim post cœnam, & surgebat mox aut non longo interuallo post mediam noctem. Omnesq; scriptiones & commentationes cæteræq; res vel saltem præcipuæ matutina opera ab eo perficiebantur. Requirebatur autem

ab eo

ab eo quies somni nocturna placida. Quantum igitur poterat, cauere, ne qua re perturbaretur animo iturus cubitum: & eam ob caussam literarum vespere allatarum lectionem in posterum diem plerumq; differre, earum præsertim, quas principes aut ciuitates misissent, quibus rem seriam atque magnam agi suspicaretur. Atque senescens post meridiem interdum, non ille quidem in lecto, sed supra scamnum alicubi recumbens & somnum capiens conspectus est. Cum autem eiusmodi potum, quem diximus, prodesse ei increbuisset, vndiq; ad ipsum benignitate principum ciuitatumq; & amicorum aliorum studio ille mittendus curabatur. Cõstat fuisse admonitum primis statim annis aduentus sui, Philippum ab illustrissimo Principe Friderico, subijciente, vt videtur, hoc optimo & doctissimo humanissimoq; viro Georgio Spalatino, quo Princeps peculiari sacerdote vtebatur, vt haberet rationem ipse sui in conseruanda valetudine, neu vini vsum intermitteret. Valde autem delectabatur copiola quadam boni & egregij potus, non tam sua ille quidem, quam hospitum, quos & inuitabat humanissime & libentissime accipiebat, & aliorum quoque quibus hunc impertiebat, gratia. Nemini autem omnium in toto oppido cella ipsius clausa

clausa erat, & quicquid ea condebatur id petenti promi in hac domo mos erat. Attentione igitur ille & diligentia assequebatur, vt talis corporis firmitas perpetuis laboribus sufficeret & inter continuos illos duraret. Cum & à medicinis magnopere abhorreret, neque vllam exquisitam curam corporis adhiberet, ac potius in hac re & parte esset negligentissimus, vel is etiam qui proposito destinato omitteret atque adeo fugeret omnia, quæ corpori curando apta sunt: Vnde factum est, vt tandem balnea etiam prorsus vitauerit, quæ aliquando cum amicis ingredi consueuisset. Atq; in tali corpore, quale est designatione quadam à nobis effictum, Animus erat, quem & illud caperet, & qui idoneum istud quasi domicilium haberet. Humor, quem flauæ bilis nomine appellant, abundantior, materiam præbebat affectionibus animi vehementioribus. Grauiter ergo commouebatur, eratq; in eo impetus hic repentinus, qui tamen sedabatur celeriter. Reipub. & amicorum negotijs ex animo afficiebatur, & hæ curæ interdum sic excruciabant animum ipsius, vt morbus contraheretur. Sed naturæ vi, bilis deijciendo expellebatur, coq; alleuari ille se sentiebat. Ingenio fuit liberali, comi, admodum benefico & humanissimo, ad gratificandum sem-

per

per paratus. Etiam minimis in rebus officijsq; præstandis non modo satisfaciebat expectationi omnium, sed hanc superabat quoque. Quinetiam sua interdum merita alijs eum tribuisse & ascripsisse cognitum est. Non ille consulto alterum quemuis vel aperte maledictis lædere, vel oblique infamare, aut nigros sales, vt dicitur, aspergere, notamue & ignominiam vlli inurere. Nullum etiam fere dictum aut factum alicuius tam duriter vnquam accepit, vt ab illius beneuolentia familiaritateq; & vsu refugeret. Nullæ in eo maleuolentiæ aut suspicionum latebræ. Nullæ æmulationis quasi insidiæ. Nihil subdolum, simulatum, tectum, fallax, contraq; sincera, simplicia, aperta, vera omnia, oratio libera, sæpe etiam sine circumspectione & consideratione coram quibus illa haberetur, Exceptaq; esse quædam dicta ipsius & ad quosdam inuidiose delata notum est. Quod cum ipse sciret, nullam tamen cautionem huic parti adhibebat, ne ab amicis quidem & beneuolis admonitus. Eadem in scribendo libertas erat, Quinetiam libros scriptaq; sua omnia, & literas quæ afferebantur cotidie plurimæ à diuersis & dissimilibus conditione, loco, fortuna, relinquere omnium oculis, & manibus expositas, ex quibus subtractum plurimum esse constat.

stat. Et ipse hoc animaduertens, hortantibus suis etiam, vt custodiret sua, præsertim cum alijs hoc vt facerent assidue præciperet, neque pericula tantum sed malum præsens sæpe demonstrantibus, adduci nunquam potuit vt esse aliter inciperet & sententiam consuetudinemq; hac in parte suam mutaret. Voluntati aliorum promtissime inseruiebat atq; adeo cupiditatibus indulgebat, cum erga se esset durissimus & immitissimus. Quæ non fiebant iudicio sed naturæ mansuetudine & bonitate. Seq; intelligebat ipse hoc agendo peccare, cum sciret & testaretur quam pernicioſa res esset impunitas & licentia, neque eam coherceri amplius posse sæpe deploraret. Pueros paruulos nimio pene amore complectebatur, & naturæ affectio hæc in ipso insignis & pene intemperata fuit, prudentia in alijs summa & consideratio quid deceret. Nihil rusticum aut agreste, festiua & venusta plurima. Iocis delectabatur, vel tempestiuos potius, vt inter epulas & peregrinationes, minime tristis atque horridus natura, non vitabat. Vtebatur autem ijs ridiculis, quæ sine contumelia ac probro mordentia læderent neminem, & sales haberent non ineruditos. Ambiguis libenter & suauiter ludere cum pueris maxime & adolescentibus solebat, hoc ipso etiam exercens intelli-

telligentiam illorum ad serias fallacias considerandas & explicandas, ijsq; enarrandis ingenia eorum acuens, & alios consideratione horum fatigari cernens & explicando interdum falli, istam hilaritatis occasionem habebat. Historias quoque & narratiunculas vtiles & memorabiles crebro exponebat. Moribus omnino placidissimis & mansuetissimis fuit. Comitas in eo & affabilitas prorsus suauis. Si quando etiam vehementius perturbabatur, vt veluti de potestate videretur exire, sedabatur ea cito quasi tempestas, & redire statim ille ad ingenium, ferreq; vt antea quæcunq; ei imponebantur onera, & exequi quod mandabatur, & efficere quod petebatur. Idq; in se vel vitium vel vitij quiddam simile ipse agnoscebat. Ac postquam deferbuerat ardor ille, iocans de se meam referebat interdum narratiunculam & rythmos nostrates, quibus perhiberetur quidam percutere & confodere, & esse tamen vim illam sæuitiæ lentam atque mitem. Itaque vt iracundiæ commotio in eo erat & subita & acris, sic nemo illo cognitus est placabilior, quiq; moderari sibi & temperare affectionibus sciret melius. Animus ipsius in nullos inuidia, odio, maleuolentia suffusus, ad omnes autem apertus atque simplex admirabilem in modum. Inter docendum inter-

interrogare aliquos fere solebat de ijs quæ tractabantur. Idq; faciebat admodum scite & apposite, quod præcepta artium liquido teneret, & meminisset exquisite. Fuitq; in eo valde bona memoria non rerum modo & sententiarum sed verborum quoq; & orationis. Quæ igitur legendo comprehenderat, ea hærebant in animo ipsius. Et, si quid forte commentatus perscripserat, paruo negotio idem verbis propemodum eisdem & eadem serie horum sine scripto postea pronunciabat. Itaq; disputando in responsionibus ad obiecta aduersariorum plurimum valebat, & erat illis metuendus. Id quod non semel, institutis de religione doctorum virorum dissentientium partium colloquijs, cognitum est. Si res seria ageretur studio habebat hoc in primis ne esset dubia oratio & sententia incerta. Neque peius quicquam oderat quam in argumentando versutias & fallacias conclusionum, quæ σοφίσματα, & quam totam non facultatem, secundum Aristotelem, sed voluntatis incitationem σοφιστικὴν appellarunt. Et sermo igitur planus atq; purus & id quod volebat intelligi (Intelligi autem volebat concepta animo vera & definita ac certa) significans in studio ipsi erat, & cogitationes contortas argutijs implicantibus irascebatur, ita sæpe grauiter, vt stoma-

macharetur, & obiurgando ipse peruersitatem callidorum, & veteratorum increparet acerbius. Ea autem erat acrimonia illius vt celeriter deprehenderet talia, neq; fere eum quicquam falleret in hoc genere. Vsq; adeo autem abhorrebat à dubijs & incertis sermonibus, vt ambiguas figuras orationis in rebus serijs quamuis vsitatas ferret iniquius. Ac memini aliquando inter epulas cum vinum appositum ipsi valde probaretur, iubere illud ex conuiuis vnum gustare & dicere quid videretur. Qui cum respondisset consueta ἀντιφράσεως forma: Esse illud haud malum, pene cum indignatione Philip. Melanch. Bonum, inquit, vinum sic laudari non debet, quod simplicem & propriam commendationem vsurpandam censuisset. Hoc etsi vulgarius atque leuius, moris tamen in illo huius indicium illustre non putaui prætermittendum. Vsque adeo vero indiserta, confusa, vaga, indefinita, inexplicataq; auersabatur, vt quoties cum aliquibus de tempore esset constituendum, semper momentum horæ iuberet nominari. Et ijs succensebat qui intra aliquas horas duas aut circiter conueniendum agendumue quippiam esse dicerent. Similiter in mandatis dandis exponendisq; negotijs maximopere enitebatur, vt de qua re ageretur, ea res plane & ex-

expresse demonstraretur. Itaq; non solebat curare iubendum significandumue aliquid, quod ipse coram narrare, indicare, mandare, posset, sed hoc munus exequebatur ipse. Cogitandi & omnia diligentissime expendendi in eo cura pene erat infinita. Itaq; in sua inquirere ipse semper & retexendo studere fieri meliora. Quod si in vno studiorum genere ei perseuerare inq; illo ociose versari concessum fuisset, haud scio an ea opera efficere & edere potuisset, quæ omnium aliorum elaborationes longe vincerent. Nunc hoc fiebat vt nihil vacui temporis ipsi relinqueretur prorsus, sed & ijs continuo occuparetur quæ supra indicaui, & nouo quodam mirifico labore insuper defatigaretur. Cœperant enim pleriq; ipsius & aliorum celebritate moti expetere, vt manu eorum aliquid in suis libellis perscriberetur, quod ostentare possent. Atq; aliqui ad tales scripturas cartas conglutinatas & libellos peculiares circumferre, cui rei incredibile est, quantum temporis operæq; tribuerit, cum qualis res esset animaduerteret & negando tamen neminem vellet offendere. Iam quicquid tunc ab alijs Vuittenbergæ librorum conficiebatur in omni genere doctrinæ, eorum nihil sine hoc quasi Theseo, vt dicitur, vel non ipso plane magistro & autore elabo-

rabatur. Quæ vero in doctrina publica dicebantur, quæ recitanda forte erant solennibus in conuentibus, quæ proponendæ aliquarum rerum significationes, ab hoc vno scribebantur. Atq; visæ sunt chartæ cum humidis adhuc literis reliquæ afferri ijs, qui iam pronunciare composita ab eo priora cœpissent. Quid dicam de proœmijs? quibus si ab hoc scriberentur, quod commendari omnes & vendibilia fieri opuscula sua scirent, expetebant hæc plurimi, cum interea & externis daretur opera aliqua ipsius, conscribendis ijs, quibus illi docendo, concionando, disputando vterentur. Sed hos labores & istas occupationes tantas æquabat vel etiam superabat vnus: Literas quibus ali qui commendarentur & testimonia perscribendi, quæ non modo patiebatur facile abs se impetrari, sed dabat etiam perquam liberaliter & prolixe. Nam & facultates ipsius & operæ quibuscunque dari illæ possent, in promtu cunctis, neque suum ei quicquam tam proprium erat, quam communia omnia omnibus. Atque est facilitas ista, & hæc ea res, quam supra notauimus & reprehendi posse sumus confessi. Cum quidem reprehendi interdum audiuerimus. Decq; ea quoniam dubium non est venire in mentem vnicuiq; quid culpantes dixisse & nunc dicere credi-

credibile sit, mihi silendum esse duxi. Sed vituperatione tamen liberare eum, vt opinor, potest, immensa bonitas humanitasq; naturæ & nullum sibi suisq; prospiciendi & consulendi studium, & seruiendi aliorum commodis more etiam confirmatum propositum, & benefaciendi gestiens voluntas: Ac fortasse etiam flagitatores partim molesti improbitate, partim assiduitate acres, quos illum quoquo modo absoluere atque dimittere voluisse, mirandum non est: In quo animus scilicet illis explendus fuit. Itaq; pauci quod optauissent non fuere consecuti. De nullo autem scribebat quicquam non admodum honorifice & exquisitis verbis atq; sententijs. Ac si causa magna esset, cur hoc facere nollet, nihil scribebat potius, scimusq; pecunias sæpe eum aliquibus dedisse, vt illi discederent neque instarent literas petere, & ita quasi redemisse ab eis interpellationes. Quæ cuncta quamuis in vitio esse videantur: ita tamen & ipsa fuerunt indicanda. Vt enim in facie formosa næuum, referre expressa illius imago debet: Sic narratio de magnis & præstantibus sapientia atque virtute viris labeculam quoque aliquam, si forte adsit, repræsentans non facere hoc perperam existimanda est. Philippum omnino Melanchthonem mira afficiebat solicitudo de euentu

rerum, negotiorumq; quorum ille particeps esset factus, & tum maxime cum acciderat, vt aliquid ipse censeret aut suaderet, vsq; adeo cauendum esse bono viro statuebat, ne culpam admitteret, neue per errorem quoq; aut imprudentiam causam mali daret. Inq; his aliquando angoris perturbatio tanta fuit, vt illi pene succumberet. Cum cæteris rebus & maxime priuatis atque suis, animum satis bonum haberet, vel etiam magnum atq; excelsum, qui & iniurias patienter ferret atque adeo contemneret, & in periculis adeundis minime esset timidus. Verecundia in eo tanta fuit ad vltimum vitæ diem, quantam haud scio, an qui in altero cognouerit, reperiatur nemo. Sed interea nihil omnino quod inhonestum non esset neque turpe, quamuis paruum atque humile, facere eum pudere aut pigere. Itaq; ea ipsum tractare, agere, exequi multi viderunt, quæ infimi etiam famuli inuiti & grauate administrare cernuntur. Valetudo cum initio esset minus bona viuentis sub alieno cœlo & inusitata ratione cibi & potus vtentis, & corpus valde attenuaretur, & peruigilationibus debilitaretur, quem admodum diximus, temperantia tamen moderatoq; simul & accurato victu illam corroborauit, vt stabili & firma vteretur, neq; morbos haberet vllos infestos, præterquam calcu-

calculorum à ſtillicidio veſicæ, quemadmodum Plinius locutus eſt (hæc græcis eſt λιθυρία & λιθίασις νεφριτικὴ) quorum ſæpe acerrimos ſenſit cruciatus. Non multis annis ante mortem etiam oculorum epiphoris atq; lippitudine conflictatus eſt, & cum ſpirandi viæ ſemper patuiſſent, neſcio qua de cauſſa nares tandem obſtructæ fuerunt. id quod grauiſsime moleſtiſsimeq; tulit. Humoris etiam ad lumbos vapores & flatus (qui grauis interdum ægritudinis cauſſam dant tam corpori quam animo, (πάθη hęc ὑποχονδριακὰ vocarunt) tentabant eum nonnunquam, vnde doloris nonnihil capiebat. Potus ei neceſſarius erat, gratus & bonus. Eſca qualibet ſine faſtidio veſcebatur. Sed cibos precioſos & opipare conditos & delicias epularum prorſus oderat. Piſciculos minutos probabat in cibo maxime, & olera atque pulticulas omnis generis expetebat, carnes non item. Et adoleſcens in contubernio Tubingæ (vbi perpetua conſuetudine hordei iuſcula cibum communiter capientibus apponuntur) ſæpe cum iuſculo alterius ſuas carnes commutauit, vt ipſe iuſculum duplex alter carnes duplices haberet. A piſcibus omnino non abhorrebat veſcebaturq; libenter ouis. Sed hæc recentia illos feruentes afferri cenſebat oportere. Itaque in au-

lis vtrumq; esse cibum ingratum solebat dicere, quod neq; recentia oua, & pisces fere tepidi apponerentur, quos iocans neque frigidos neque calidos edi debere aiebat. Magnificos apparatus conuiuiorum detestabatur, neque dubitabat libere reprehendere & obiurgare eos qui instruxissent. Ac recordor eum me præsente aliquando quodam in conuiuio omnium rerum copia abundante, cum hospes, quemadmodum mos est nostrorum hominum, hortaretur eos qui aderant & Philippum inprimis, vt quæ potuissent acquiri, ijs contenti esse & vesci hilariter vellent, se quidem pro suis facultatibus operam dedisse vt quam optime acciperentur, sed videre se & fateri parum effecisse, quia nihil quod magnopere bellum esset, apponeretur, & quæ huiusmodi alia tunc commemorari solent vsitata dissimulatione: Ibi igitur recordor non sine indignatione eum sermonem Philippum interpellasse & grauiter monuisse re manifesta tali oratione non esse vtendum, atque adeo metuendum ne ea ipsa ab æterno Deo animaduerteretur, cui potius gratiæ agendæ essent, cum suppeditante largiter tam multa, tum benigne concedente non modo vsum verum etiam abusum illorum. Sed pergamus ad reliqua. Vestitus eum retinebat modum quo initio fuerat

rat vſus. Tunicam ſemper geſtabat, tam domi quam prodiens foras, vt tectum vndique corpus eſſet. Interior veſtis conſuetudine horum temporum linea duplex fere induebatur, & ſuper eam lanea altera. Quam veſtem exeuntes in publicum nunc variam geſtant, eius honeſtam ſpeciem demiſſæ ad pedes cum manicis nunquam mutauit. Neq; paſſus eſt perſuaderi ſibi vt externis vllis ſericis aut ſimilibus vteretur. Pelles tamen non reſpuit aquilonares illas, quod eſſent ad calefaciendum corpus efficaciores. De balba voce Philippi dictum iam eſt aliquid, cuiuſmodi & Ariſtotelis fuiſſe accepimus, quam tamen Philippi ingraueſcens paululum ætas ita emendauerat, vt nihil audiretur quod offenderet quenquam. Sed & iuuenis incedens aliquando alterum humerum detorquere nonnihil ſolebat. Horum vtrumque qui imitari vellent reperiebantur, quemadmodum & alios geſtus, vt manuum, quas inter loquendum mouebat, & ſupercilio-rum quæ ſuſtollebat. Sed imitati tamen complures ſunt meliora atq; potiora. His expoſitis de ſtudijs ipſius & quæ huc pertinent nunc etiam quædam addamus. Cum in omnium liberalium ſtudiorum genere flagrantiſsima eſſet cupiditas Philippi Melanchthonis: nihil tamen habuit prius aut anti-

quius pietate religiosa, quam sanctissime semper coluit, & cui omnes quasi neruos ingenij sui intentos esse voluit. Itaq; in eis potissimum omnibus viribus elaborauit, quibus doctrina Ecclesiæ Iesu Christi explicari, constitui, illustrari, amplificari posset. Inq; eam partem quam operam dederit, & quid incumbendo effecerit, cum sit euidens neque quisquam fere nesciat, nostra expositione non est opus, præsertim quam longius excurrere necesse esset, quam instituti scripti ratio & modus pati ferreq; videatur. Et procedens tamen narratio sua illam serie attinget & assumet. Cum autem requiri ad eam doctrinam Hebraicæ inprimis linguæ cognitionem constaret, quam adolescens discere non negligenter inceperat, hoc consecutus est continuatione studij illius, vt scientiam huius adipisceretur haud vulgarem, ac potius nullorum facultate, qui hac excellere putarentur, admodum inferiorem. multumq; & sæpe collocutus est de eius linguæ difficili & obscura tractatione atque notitia, cum Bernhardo Ziglero, qui Laterensis à nobis nominabatur, & ad eam docendam Lipsiam tandem fuit accersitus, & apud se cum Crucigero, quos ambos de natura & veritate illius diligentissime cogitare & rectissime iudicare perspexerat. Amabat

bat autem & magnificiebat Zieglerum non tantum propter istam cognitionem & doctrinam, sed quod de omnibus rebus consideratio illius esset accurata & sagax, Ingenium autem perquam liberale &, vt ita dicam, candidum, & constantia summa atque fides certa. Cætera studia & constituebat atque ordinabat, & ipse sine intermissione exercebat. Cumq; Vuittenbergæ exercitationes scribendi dicendiq; diu sane iam essent pene nullæ, hoc autore cœptæ sunt materiæ rerum vtilium scribi & publice declamari. Cum ipse suo exemplo præiret cæteris. Nam tum pronunciauit orationem de legibus, quæ postea edita fuit. Non cessabat autem vrgere & sua & aliorum opera, assiduitatem doctrinæ publicæ, Et crebro veniebat ipse in ea loca & ad illas horas, quibus aliqui docebant, & apud discipulos assidens audiebat profitentes. Quo fiebat vt & hi magis attenti, & existimatio ipsorum melior esset & discipulorum retineretur frequentia. Quia vero sciebat omnem humanæ scientiæ veritatem mathematicis disciplinis contineri, neque sine his aut doctrinam certam, aut stabilem cognitionem esse vllam, quibuscunque modis poterat ad has colendas studia iuuentutis inuitabat & allíciebat. In quo non parum negotij ei exhibeba-

bebatur, propter ſtudiorum iſtius tractatus minus elegantes & quaſi blandos: Cum ita adhuc traderentur omnia, vt qui non quaſi aptus & natus ad hæc per ſe eſſet ipſe, horrore illo explicationis deterreretur, nedum audiendo profeſſores artium illarum, aut edita ſcripta legendo magnopere proficeret. Vt igitur ſidera ſpectantibus nota fierent, & tota iſta doctrina clarior eſſet & quaſi venuſtior, inſtituit vt Plinij liber ſecundus enarraretur, & ad illud ſcriptum applicarentur ea, quæ aſtronomicam ſcientiam perficiunt. Quæ eſſe nemo fere neſcit, primum cœli vel potius mundi quandam diſtinctam deſcriptionem, deinde omnium orbium & ſtellarum conuerſiones & motus demonſtrantem rationem. Quo nomine, & quia integerrimum & optimum hunc virum cognouerat, valde dilexit Caſparem Bornerum, cumq; eo celeriter neceſsitudine, poſtquam in has regiones venerat, coniunctus fuit. Nemo autem Bornero ante illa tempora exquiſitius aut induſtria maiore ſitus, loca, figuras, ortus obitusq; ſiderum ſignorumq; cœleſtium obſeruauerat, neque huius contemplationis iter planius oſtenderat. Fuit hic omnino vir egregius & multis magnis veriſque virtutibus ornatus, qui pijs & ingenuis ſtudijs fundandis tuendiſque fortunas vitamq; ſuam

am impendit. De Philippo autem Melanchthone, quod hæc mentio requirat, fortasse reliquum sit vt indicetur facultas orationis & quo in genere eruditæ doctrinæ præstitisse cæteris ille videatur. Sed hoc cum manifestum perspicuumq; sit, quod eius scripta & extent & sint in manibus omnium, me disserere esset superuacaneum. Apparet defuisse illi non quidem ingenium, non copiam & vim sapientiæ & doctrinæ, non literarum singularem eruditionem, sed inchoata perficiendi atq; elimandi tempus atq; ocium. Etsi natura à quadam grandítate abhorrens, iudicium voluntatemq; ipsius conuertit ad curam potius versandi in quodam castigato & puro atque sano genere orationis, quam in sublimi & vehemente & cuius compositio operosa esset, elaborandi. Omnino autem subtilis & arguta concinnitas & proprie diserteq; eloquendi omnia studium conueniebat disputationibus doctrinæ & scholasticæ veluti vmbræ. Non ille inanibus verbis quasi perstrepere. Non à re proposita sermonem abducere, non aliena intexere. Sed veluti intra suas ripas flumen orationis cohercere. Hæc est in exponendo perspicua, in narrando & ornata satis & copiosa, in argumentando acuta neque tamen mollis aut eneruata, verumetiam non decla-

declamatoria quidem illa abundantia, sed luculenta breuitate fortis & animosa, eosq; aculeos defigens, qui penetrando vulnerent non pungant tantum perstringendo. Nihil autem est in hac fucatum, nihil inæquale, nihil ineptum, nullum aucupium varietatis quasi in pictura colorum, nullus tumor, denique simplicia sunt & recta omnia. Vt si de horum temporum & nostrorum hominum puerili adhuc veteris præstantiæ imitatione tam glorioſe loqui liceat, non dubitem, Atticum perhibere Philippum Melanchthonem. Id quod esset euidentius & clarius, si mediocre saltem ocium ad suorum illi limam & expolitionem concessum fuisset, quæ plæraq; omnia non edita sed effusa, non composita sed festinanter in cartas coniecta, non emissa sed expulsa sunt, non prodierunt sed euolarunt, vrgente scilicet necessitate & re postulante. Verum ne sic quidem languent aut dissoluta, ieiuna, trita, vulgaria sunt, sed cum astricta aptis conuersionibus, tum membris integris continuata. Vtque fortasse splendor tanquam solis aut auri in illis non eluceat, nitor tamen profecto ostendit se tanquam sideris aut gemmæ. Et vt non quasi aurea corona conspiciantur hæc redimita, pulcerrimos tamen in eis elegantiæ & munditiæ floscu-

los

los licet cernere. Vnum est in scriptis Philippi admirabile, quo haud scio an nostra ætate alius illi iure conferri possit nemo: Sententiæ in oratione non modo crebræ & exquisitæ, sed adeo opportunæ, & apte suo quæq; loco collocatæ. In ijs autem quæ ex veteribus assumi & quibus expositio plenior & ornatior & illustrior reddi solet, quas Græci ἀπεκδοχὰς vocant, vicit non modo Philippus studium & industriam aliorum, sed hac solertia cæteram facultatem suam ipse superauit. Quid dicam de exemplis commemoratis & enarratis, & adhæc ijs de quibus ageretur accommodatis? In quo genere plurima sunt in medio opera atque monumenta studij & industriæ ipsius. Quid de exquisitis & subiectis rationibus atque causis? In quibus quod est considerationis & omnino felicitatis cuiusdam singularis, hoc præstabat, vt afferrentur & pertinentia ad propositum atque rem de qua agebatur, & illustrantia explicando doctrinam instituta. Cum studium istud, dum colligit sæpe vndiq; omnia, non solum corripere superuacua, sed aliena quoque attexere soleat, adeo vt aliquando plane ineptum deprehendatur. Hoc autem prudentiæ erat, ne quid admisceret abhorrens aut etiam absurdum aut certe superfluens, in quo aberraret

& va-

& vagaretur expositio, ne dum contrarium aut dissentaneum aliquid irrepere pateretur. In quo vel indiligentia vel fiducia & erga se fauore, reperiuntur eruditorum quoq; aliquorum scripta iustæ reprehensionis crimen non effugere. In originibus nominum scrutandis, incq; capiendis coniecturis obscurorum & incertorum, non modo mirifice solers & gnauus, sed etiam felix fortunatusq; erat. Neq; vetustis nominibus interpretandis & ad ea quæ his significarentur attribuendis, cuiusquam opera nostro sæculo cognita est præclarior atque melior, Quo studio ad certam rerum & firmam cognitionem atq; scientiam vix aliud esse possit efficacius. Vel sine illo hæc potius fluctuat semper & labascit. In ijs de quibus consultaretur, aut etiam deliberatis scribendo explicandis & componendis, nemo attentam cautionem illius & dilucidam expositionem vincere immo assequi potuit. Quam autem res operaq; ista difficilis & magni momenti sit, norunt illi qui in manibus eam habuerunt & sunt experti. Vidi cognouiq; ego eum in talibus operibus non modo sententiarum pondera examinantem, sed verba singula quasi aurificis statera perpendentem. Cum vero natura esset Philippus Melanchthon is, qui vestigando scrutandoq; aliquid nõ facile falle-

falleretur, tum eius animum præsagijsse multa & prædicta ab eo quæ euenerunt scimus, & visa somniorum euidentia atque certa plerumq; per quietem illi oblata (quod genus hominum Aristoteles ὀνειρόπους vocat) neque fere diuinando hac in parte esse deceptum. Tentabant idem imitando, sicut cætera, alij quoque, & audires passim perconctantes de somnijs & hæc recitantes atque conijcientes & vbiq; somniantes plurimos, neque personis neque rebus similibus. Sed hæc apponi poterunt ad superiorem mentionem imitationis præposteræ, cum certe exemplum illius multi cum laude & fructu sint secuti. Quod autem hic vniuersæ rerum naturæ consideratione & inquisitione causarum, quibus illæ continentur, exerceri iuuentutis studia ad religiosæ pietatis & cuiuscunq; muneris administrationem functionemq; valde prodesse sciret: primum tractando Physica erudite, voluntates commouit & animos excitauit discipulorum, & multis illa iucunda vt essent perfecit, deducendo cogitationes ad Medicinæ artis eam partem, quæ stirpes tractat, & cæteras res, quarum explorata noticia in faciendo artem, non modo voluptatem sed vtilitatem affert præcipuam, vel etiam ad spem laudabilium operum in curando, necessitatem ha-

bet. Deinde ad eam quæ est Ptolemæo pars Astronomiæ seu Astrologiæ, præuidens futura & occulta aperiens, de cœli quadam inspecta facie & animaduerso habitu (nunc Astrologiam proprie plerique vocant) Ad hanc igitur siue experientiæ seu artis rationem plurimos commendatione sua perduxit. Non enim ignorabat fore, vt liberali quadam curiositate animi adolescentum facile caperentur, & ita ab alijs occupationibus abstracti in spacio studiorum vtilium & bonorum retinerentur. Quinetiam per iocum solebat manus aduersas aliquorum intueri, & de lineis ibi apparentibus indicare id, quod à quibusque expeti, aut quo delectari illos sciret. Neque ideo tamen Chiromantices superstitiosam diuinationem confirmabat, aut leuitati ineptijsque istis dabat operam, vel alijs eas commendabat, cum constet acerrimum fuisse eum inimicum, omnium quibus falsitatis nugarumue aliquid implicaretur, vel quorum omnino fundamenta non niterentur euidente veritate & certis rationibus stabilirentur. Diligenter autem & accurate rem distinguebat, neq; patiebatur hominum stulticiam & vanitatem cum vera intelligentia & recto vsu confundi. Quamobrem cum naturæ consideratione & perueſtigatione coniuncta à præsti-

præstigijs & falsitate superstitiosa vaticinationum longissime separabat. Et quemadmodum illorum studium collaudabat, ita hanc impiam optimæ & præclarissimæ rei corruptelam vehementer detestabatur. Atque requirebat in veteribus quibusdam & prudentiam & moderationem, qui temere ac intemperanter cum Astrologiã infectati essent, tum vniuersas mathematicas disciplinas reddidissent inuisas. De quo quamuis cum sæpe multumq; verba grauiter faceret, tum scriberet luculente, & existebant tunc tamen aliqui, qui illi tanquam autori approbatoriq; superstitiosi studij obtrectarent, totamq; occupationem huius disciplinæ malam ac perniciosam esse assererent: & nunc etiam liberius à quibusdam hoc nomine mortuo maledicitur. Sed cum manifesta sit falsitas criminis istius, & maleuolorum euidens improbitas, nostram defensionem attexi nihil attinet. Refellit enim hos non modo res ipsa, sed ipsorum etiam odij immanis scelerata acerbitas. Ipse sane Philippus, qui de his, quemadmodum paulo ante indicauimus, dixisset scripsissetq;, quibus hoc studium & factum eius ad omnes bonos vel non saltem insignite malos, facile defenderetur, nunquam voluit cum vllo contendere neq; dimicare. Id quod etiam fecit in alijs omnibus.

Contentus veritate doctrinæ suæ, & non ignorans rixando & litigando non explicari quicquam, sed omnia magis dubia & incerta fieri. Itaq; non ille reprehendentibus & interdum accusantibus sæpe etiam insolenter calumniando insectantibus, respondere, non de suis, quæ notarentur, apologias edere, non etiam pro sua fama propugnare, sed iniuria accepta tacere & patientia frangere vim aduersariorum. Interea tamen sua attente considerare & inspicere & limando reddere meliora. Quæ opera & vtilior Reipub. & ipsi honestior fuit, quam si digladiando certamina auxisset, & quibusdam materiam hanc celebritatis expetentibus, in ea nanciscenda adiutor fuisset. Itaque & Philippi Melanchthonis scripta in quæ plane hostiles impressiones aliqui fecerunt, & nunc in manibus & posthac futura sunt, cum pleraq; hæc oppugnantium iam euanuerint, &, si quid adhuc in huius sæculi leuitate quasi innatat, id breui interiturum sit vna cum autorum nominibus, demersum in caliginem & tenebras sempiternas. Neque rerum isto statu, & conditione tali temporum, & ijs ingenijs studijsq; hominum, & adeo confusis, perturbatis, difficilibus negotijs (quod haud fere cerneret quæri veritatem, sed dimicare de suis plerosque opinionibus tanta pertinacia,

cia, vt in aduersantes non aliter quam feræ bestiæ vesano impetu inueherentur) faciendum sibi Philippus Melanchthon putauit, vt decertando & contendendo eas horas absumeret, quæ forte salutarium actionum & præclaræ doctrinæ occupationibus, quibus nihil prius ei neque potius erat, superfuissent, cum præsertim nihil proficeretur hoc labore ad eos qui non disputare, argumentari, disserere nouissent, neque omnino vellent aut possent pati sese reprehendi aut admoneri, sed maledictis & contumelijs præliantes vterentur, & ita refutarent contra suas rationes adducta, quibus aduersari idem esset ac caluum nutando frontem, secundum prouerbium Græcorum, inferre arieti, & viatorem scrutari vesparum cauernas. Quapropter sinebat vociferari impune quoslibet, & ipse quiescere & tacere, & dicere sibi quoque in ea parte decretum esse facere, quod filiola aliquando sua se facturam esse dixisset. Cum enim hæc abfuisset quondam domo diutius, & ipse eam interrogasset: quid matri respondere vellet, quæ esset grauiter increpatura moram illam: Tum memorasse hanc simplice puerilique sententia aiebat, velle se respondere Nihil. Atque ipse insectantum se iniurias silentio perferre, sibi quoque videri optimum censebat, siue de odio

maleuolentiaq; eorum propria illæ existerent, seu aliorum arbitrio ac voluntati inseruirent. Quæ ipse quidem ad dijudicandum relinquens Deo æterno, cuius oculis paterent omnia, non desinebat & voce sua in schola præsentes, & scriptis absentes docere & salutari cognitione instruere. Impendebatq; his quasi sumtus laborum & defatigationum & infinitarum molestiarum, neque valetudinem adeo suam neq; vitam ipsam maiori curæ habebat, quam publicam vtilitatem & priuata plurimorum commoda. Quemadmodum enim quidam scripsit: Luscinias suauissimos cantus magna homines voluptate afficere, ipsi auiculæ nihil prodesse, ita labores, vigiliæ, occupationes, opera huius viri, ad aliorum vsum commoditatemq; pertinebant, ipsi nihil afferebant emolumenti, neq; fructus quicquam ex ijs ille capiebat, præter studij industriæq; honestissimam voluptatem. Cumq; audiret interdum aliquos cupidos certaminum vsurpare prætendendo voluntati incitatæ ad rixas sententiam iactatam in scholis etiam Iurisconsultorum: Crudelem esse eum qui negligeret famam suam, ridens quærere solebat: Quemnam conueniret existimari eum qui ipse læderet? Non enim certe isto pacto defendi illam, ad eos saltem qui veritatis

aman

amantes essent, & sapientia virtutecp prædíti. Quia autem de Philippi Melanchthonis scriptis mentio facta est, non fuerit fortasse alienum monere, nonnihil horum & viuente eo, cum magis non prohiberet, quam iuberet aut permitteret, cumcp etiam plerumcp ignoraret, & post mortem ipsius, quædam prodijsse necp specie illustria neque re eximia, edita nimirum non tam ad nominis ipsius famam, quam puerilis institutionis vsum, & fortasse alijs quoque de causis. In his sunt explicationes quædam & interpretationes scriptorum veterum, accommodatæ ad captum auditorum & ex tempore multa non tam dictata quam effusa & quomodocunq excepta, cum præsertim varijs & diuersorum negotiorum necessarijs tractationibus occupato ocij temporiscp tantum nunquam concederetur, quantum requireretur non ad elaborandum modo, sed cogitandum quoque, vt eiusmodi quippiam efficeretur, quod perfectionis insignem laudem hàberet. Quapropter de talibus libellis non ab ipso, sed ab alijs diuulgatis, de ingenio, doctrina, eruditione, facultate Philippi Melanchthonis iudicium neutiquam fieri conuenit. Sed de ijs qui etiam dicta & sermones cotidianos atque familiares ipsius collegerunt, & ausi sunt cum suis commen-

tationibus diuulgare quid dicam? Isti vero neque studio neque iudicio neque omnino consideratione aliqua congerentes, quæ ne audijssent ipsi quidem, sed ex alijs fortuito cognouissent, stolida sua temeritate sese quidem infamarunt inprimis, sed & Philippi Melanchthonis nomini maculæ aliquid aspersserunt, & multorum bonorum virorum futilem atque nugatoriam, vel indecoram quoque & indignam mentionem inculcantes, indignationem illa offensione concitarunt. Verum in huius sæculi impudente licentia, hoc scilicet ad alia innumerabilia mala apponendum, & dandum est insulsæ hominum vanitati, & existimationis seu lucelli quoque aucupio, cum permittantur fiantq; impune alia cum flagitiosiora tum sceleratiora. Sed diximus scilicet de his plura quam necesse fuisse videatur. Quod restat igitur ad id exequendum procedat narratio. Exponemus autem reliqua annorum serie quos viuendo confecit Philippus Melanchthon, & quid memorabile ei in singulis acciderit, & quibus præcipuis magnarum rerum tractationibus adhibitus, denique quod curriculum vitæ ipsius fuerit vniuersum. Quibus si quid forte admiscebitur quod exilius & leuius alicui videatur, venia dabitur mihi qui fieri potest, vt propter mirificum summi

amo-

amoris sensum erga Philippum Melanchthonem, quædam æstimem carius quam mereantur. Quod si inter aliquos nostris temporibus veræ amicitiæ constans atque firma fuit coniunctio, & inter nos eam fuisse spero plurimis esse notum vel certe persuasum. Diligere ille me cœpit antequam vidisset. Conspectum tanta amoris affectione est complexus, vt excitari beneuolentia illa diuinitus videretur. Neque enim à me quicquam quod eius fauorem mereretur profectum, neque mei ille indigens, neque vtilitatis expectatio vlla fuit. Nisi fortasse ex similitudine studiorum voluntatumq; exardescere potuit amor iste, qui familiaritatis & cotidianæ consuetudinis vsu crescens, ad perfectionem veræ amicitiæ progressus est, vel certe imaginem quandam atque simulacrum expressit. Accessit par propemodum ætas quod triennio tantum integro me esset ille maior. Vt caritas beneuolentiaq; nostra spacium ferme æquale ad decurrendum ingredi videretur. Et Philippus Melanchthon, quanquam nuper & Reipub. & suis & mihi ereptus est, non tamen memoria sanctissimæ necessitudinis simul etiam sublata est, neq; hæc reliquo vitæ meæ tempore extinguetur, & viuet etiam in posteritate grata semper. Pietas enim illius & humanitas, virtus, sapien-

tia, liberalitas, constantia, fides, doctrina, amoris causa fuit. Quæ tantæ laudes mortuæ profecto non sunt neq; morientur vnquam. Neq; solum mihi in oculis sunt, qui & certius intuendo & fruendo vberius, penitus eas perspexi, sed ab alijs quoque compluribus & nunc cum admiratione perpenduntur, & posteris notæ celebresq; sunt futuræ. Ex quibus, qui recto consilio & spe honesta & laudabili voluntate suscipere aggrediq; in studijs præsertim maiora voluerit, erit nemo, qui non ipsius cupide & adiumentis operum vti, & exemplum ad sequendum proponere sibi velit. Mea quidem nulla dulcior est cogitatio, ea, qua familiaritatis consuetudo & necessitudinis nostræ vsus reminiscendo quasi repræsentatur, cumq; hoc bono non inuenio alterum quod debeam comparare, in quo mihi de maximis rebus consensio, incq; eodem consilium auxiliumq; difficili tempore rerum priuatarum, & consolatio sæpe doloris, gratissimaq; interdum & plena oblectationis quies fuit. Nemo vnquam sensit eum esse à me offensum, cum laboris & molestiæ causas ei aliquando me dedisse, ipse nunc quoq; ægre feram. Ab eo nihil vnquam contrarium mihi, aut quo vel minima tristitia afficerer, dictum factumue est. Neq; est in hac fortuna conditioneq; nostra

noſtra alijs de rebus dicendum, ſed domi tamen & foris ſic vna fuimus, vt conſiliorum rerumq; omnium inter nos eſſet ſocietas. Studia certe eadem communiaq; prorſus fuiſſe & lætor, & gloriari non verear, & in dolore non poſſum non iucundiſsime recordari. Quæ cum omnia in animo mihi ſint & verſentur ante oculos nonnihil lenitur deſiderium amiſsi tanti amici, præſertim cum ille ſuo omnino tempore deceſſerit. Cumq; de eo narratio inſtituta ſit, ſi nihil quod cognitionem meam non effugiſſet, ſilentio prætereundum arbitrer, vel ignoſci ſtudio meo poſſe, vel diligentiæ etiam gratiam haberi oportere exiſtimo. Et vt aliquid mihi memorabile alteri paruum & contemnendum eſſe videatur, excuſare me, quemadmodum opinor, poterit omnibus inſitus error de ijs, quæ ſingulari quadam & eximia cupiditate adamauerunt. Etſi autem luctuoſa & acerba mors Philippi Melanchthonis omnibus fuit non ſuis modo ſed etiam extraneis, bonis ſaltem aut non certe improbis, in ea tamen tempora eaſq; res hæc incidit, vt ei non tam longiorem vitam ademiſſe æternus Deus, quam maturum finem largitus eſſe videatur. Superauit annum LXIII. quem modo perpauci attingunt. Diſtracta omnis vita illius fuit ingentibus laboribus & curis perpetuis,

petuis, & grauíſsimis Reipub. priuatiſq; negotijs & expertibus omnis remiſsionis ſolatijs. Obijt mortem placide & omnino feliciter, ſuauiſsime acquieſcens obdormiſcendo in eius veneratione, quem ſemper religioſiſsime coluerat, filij Dei Domini noſtri Ieſu Chriſti, & ſpe immortalitatis & vitæ æternæ: Et hoc ipſo exitu è vita beatus, & quod declinans præſentem miſeriam impendentia non modo pericula ſed mala migrando hinc vitauit. Non cognoſcit iam in terris indies orientes nouas pernicioſarum rixarum turbas, & inexplicabilium quæſtionum controuerſias, & maiorum diſſidiorum cauſas, non ambitione animos plurimorum & inuidiæ odijq; flammis incenſos, non ſcelera audaciæ ruentis atq; præcipitis ad interitum. Non videt preſens ea ſuſcipi & geri, quorum exitus anxie ſolicitum animum ipſius ſæpiſſime habuiſſent. Non audit aut legit indicia & ſignificationes conſiliorum actionumq; vel abſurdarum atque peruerſarum, vel etiam exitialium ac peſtilentum. Non ſpectator eſt eius furoris, cuius impetum ipſe ſemper valde metuit, vt animorum acerbitate palam erumpente, etiam coniuncti antea ſtudijs atque doctrina diſſilirent, & ſe mutuo gladijs ſuis pene in oculis aduerſariorum conciderent. Atque abitu omnino

ſuo

ſuo hoc conſecutus eſt, vt non amplius, huius aut illius nomen tanquam Pelopidarum, neq; rumores nefariorum conatuum & audaciæ infinitæ exaudiat. Non adhibitus eſt ad illa, quæ cum non poſſet ſimplicis veritatis aſſertione defendere, varias multiplicesq; aliorum excogitationes, quibus interpolarentur, & tortuoſa quædam veluti emblemata ferre & admittere fuiſſet ei inſtar mortis. Denicq; effugit alias aliorum criminationes, vt ab his nimium facilis aut lenis aut timidus, ab illis plus æquo pertinax, durus, confidens perhiberetur. Quin etiam aliqui, quod ille profecto inprimis dolenter tuliſſet, veteratorem eum & alijs horribilis ignominiæ nominibus impudentiſsime mentientes, non dubitarunt appellare. Nemo iam obſtrepit auribus ipſius exprobrando dicta ſcriptaue partim inſidioſe excepta, partim deprauata atque palam corrupta, neque ſuſpicionum malicia præſentem onerat. Atq; hæc omnia opportunitate ipſi optatæ mortis ille effugit, vt ſtatuendum hoc ſit, non aliter quam propitij Dei benigniſsimo conſilio ortus fuerit & his temporibus nobiſq; donatus Philippus Melanchthon, eſſe eundem bonitate & fauore erga ipſum diuino ſublatum, & ademtum ei vna cum vita ſenſum metumq; calamitatum earum,

rum, quæ statim mortuo illo affligere religiosæ pietatis optimarumq; disciplinarum & artium studia atque doctrinam grauius atq; turbulentius ceperunt. De qua quid deinceps futurum sit vel ominis causa, vel ne seniles desperationes inculcasse & materiam cuiusdam quasi declamationis videar quæsiuisse, plura non dicam commendans nostræ ætatis salutem & prosperitatem custodi generis humani Filio Dei, Deo æterno & ei permittens cætera. Atq; ita vt me facturum iam dixi, vitæ cursum, quem in terris confecit Philippus Melanchthon serie annorum persequar enarrando. Anno Christi Iesu M.D.XXIIII. proficisci illi in patriam placuit. In quo tamen ipso etiam non tam suæ cupiditati quam arbitrio amicorum morem gessit. Comitem habuit eo itinere Vilhelmum Cesenum, cuius familiaritate iucundissime vtebatur, & quem propter ingenij bonitatem, prudentiam in iudicando, doctrinam, multarum rerum cognitionem atque experientiam & magni faciebat & valde diligebat. Sequebantur Philippum duo adolescentes Franciscus Burcardus Vinariensis & Iohannes Silberbornerus Berbetomagensis, quorum vterque postea dignitate & honoribus longissime processit. Burcardus enim Illustrissimis Principibus patriæ

suæ

suæ gratissimas & præclarissimas operas dedit, & rebus difficilibus atque duris præstitit fidem & nauauit studium. Silberbornerus cum Iurisconsulti personam egregie tueretur, aduersa valetudine quasi apud se est detentus, qui si corpore valuisset, honorum laudisq; tantum assequi potuisset quantum collibuisset animo suo. Sed artuum cruciatus, quibus crebro affligebatur, longius eum progredi passi non sunt. His & ipse me tunc adiunxi, sumusq; vecti equis omnes, eo quisq; quem potuit nancisci. Et venimus Lipsiam, Quo die obijt mortem Petrus Mosellanus, qui corpore fuerat perimbecillo & paruo, cum ingenio & eruditione doctrinæ excelleret. Ad eum morientem accessimus Philippus & ego, & hoc luctu tristi acerboq; sumus affecti, ille amico eximio, ego carissimo præceptore deinceps carituri. Erat Nessено veniendum certis de causis Francofortum ad Menum. Illuc igitur primum sumus profecti, & accepti tractatiq; publice priuatimq; officiose & benigne. Cum autem hoc itinere placuisset transire regionem eam, cui nomen fagi Buchononiam fecerunt, mansimus vnam noctem Fuldæ, vbi tum Crotus Rubianus & Adamus Crato degebant. Qui aduentu nostro affecti magno gaudio omnia humanitatis & hospitalitatis officia prolixe nobis

nobis præstiterunt. Ibi etiam certi aliquid primum cognouimus de morte Vlrichi Hutteni, quem vt viuum magnifacere & admirari propter doctrinæ eruditionem & præstantiam ingenij, sic ab illius natura vehemente & excelso animo & voluntate ad nouas res propensa, quam consuetudo etiam quorundam immoderatorium incitarat, nonnihil timere Philippum Melanchthonem licuit animaduertere. Interceserat Hutteno cum Croto Rubiano singularis vsus à prima adolescentia, quo autore vel certe adiutore reliquit ille contubernium Fuldanum, in quod pene puer magis disciplinæ quam religionis caussa datus esset, & Coloniam Agrippinam ad optimarum artium & literarum studia percolenda profectus est. Postea venit in Italiam vnde eum reuertentem in patria mea primum vidi anno Christi, vt meminisse videor, M. D. XVII. Celebrabat autem fama non eruditionem modo illius, sed fortitudinem quoque, glorioso facinoris prædicatione: Quod Gallicæ gentis quatuor Viterbij, quo forte tunc Roma ille excurrisset (cum eodem diuertisset à Rege Gallorum legatus quidam ad Pontificem Leonem contendens) orta rixa ac certamine, profligasset dimicando, vulneratus quidem & ipse desertusq; à socio itineris illius, quemadmodum eum audiui

diui Fuldę narrantem anno Christi M.D.XIX. secutus conferentem se Erphordia in patriam Adamum Cratonem summum nostrum. Vbi iterum tunc Huttenum vidi & cum eo aliquot dies familiariter sum versatus, decedente ex aula Moguntina in qua circiter biennium manserat. Adiunxit deinde se Francisco Siccingensi, cum quidem & antea implicatus fuisset motui bellico, quem fecerat in agro Vuirtenbergensi Huttenica gens interfecto populari ibi quodam suo, & rei militaris studium præ se ferret, & repræsentante se imagine armata maxime delectaretur. Tandem hic postremo grauis querelæ scripto contra D.Erasmum Roterodamum edito, quod ille parum sane molli spongia abstergere studuit, non procul ab vrbe Tigurina morbis confectus, quibus frequentibus & acribus laborauerat, mortem obijt, annos natus XXXVI. Fuit nobilitate & laude generis antiqui inprimis clarus, doctrinæ eruditæ princeps, impatientissimus iniuriarum, libertatis immodice cupidus, non prorsus alienus à sæuitia, quæ etiam vultus acerbitate & minus clemente interdum oratione indicabatur. Sed neque opum abundantia neque corporis, in quo admodum pusillo atq; debili inerat animus ingens ac ferox, viribus pollens: vt de eo mihi sæpe in mentem vene-

rit verſuum quibus perhibetur: ſi reſpondiſſent vires atq; potentia Demoſthenis propoſito & ſolertiæ, nunquam fuiſſe futurum, vt in Græcia ſumma rerum potiretur Macedo. Nam ſi conſilia & conatus Hutteni non defeciſſent quaſi nerui copiarum atque potentiæ, iam tum mutatio omnium rerum extitiſſet, & quaſi orbis ſtatus publici fuiſſet conuerſus. Et dolore autem tum Philippi Melanchthonis ac noſtro & deploratione quoq; Croti quaſi iuſta facta ſunt Hutteno. Deq; eo in itinere verſus à nobis compoſiti, & refutati quidam mortuum lacerantes. In quibus cum Luſcinius quiſpiam nominaretur, vulturem hunc potius eſſe Epigrammate quodam Melanchthonis dicebatur. Venimus autem Fulda die tertio Francofurtum, vbi reperimus Ludouicum Carinum, cuius tum ſuauitate Philippum Melanchthonem admodum delectari animaduerti potuit. Poſtquam in patriam venit vnaq; nos omnes, eas ædes petiuimus, quas incolebat vitricus ipſius. Ibiq; diuertimus apud matrem Philippi. Sed ego comitibus adoleſcentibus duobus, quos ſupra nominaui incenſus cupiditate videndi Eraſmum Roterodamum, perrexi Baſileam. Et inde reuerſus cum diſcedente Philippo Melanchthone (cuius aduentus quemadmodum ſuis fuerat lætiſ-

& iu-

& iucundissima consuetudo, ita abscessio triste desiderium reliquit, matri præsertim & fratri Georgio) eo itinere Eytelpergam veni. Vbi Hermannum Buschium vidimus, qui Philippum iuuenem senex amantissime cum quadam reuerentia complexus, nobis adolescentibus se ita quoq; dedit, vt facile intelligi posset, affectionem beneuolentiæ & amoris erga nos ipsius esse singularem. Academia etiam Eytelpergensis studium erga Philippum Melanchthonem suum officiosissime & benignissime declarauit. Reuertentibus nobis non longe Francofurto obuiam factus est Illustriss. Princeps Hessorum Philippus, admodum adhuc iuuenis, proficiscens ad ludos indictos Eytelpergę, vbi Principes Germanię conuenturos esse aiebant XIII. & affuturum quoq; vel potius iam adesse Cardinalem Campegium. Is quendam ex suis, qui nomen sibi Nausęæ imposuerat, Germanico significationis illius in latinum mutato (patriam enim habuit hic in montana regione Pabepergensi ad Menum) Eum igitur ille ad Philippum Melanchthonem miserat, vt cum ipso, quasi sua sponte accessisset, de controuersijs ortis colloqueretur, & sententiam voluntatemq; ipsius exploraret. Vtq; etiam policeretur prolixe: Si Philippus desertis partibus ad se transire vel-

let. Eum Philippus cum simplice & breui responso dimisserat: Ea quæ statueret & sciret esse vera, nullius mortalis respectu aut gratia neq; spe emolumenti aut ambitione amplecti se & defendere, neq; ab ijs qui illa docendo protulissent & nunc asserendo confirmarent, vnquam separaturum suas rationes. Quod autem adhuc fecisset, vt doctrinam puram & sinceram diligentia studij sui præstaret sine obtrectationibus & pugnis, in eo se esse perseueraturum. Hortari omnes qui in hoc genere communi tranquillitati & saluti consultum vellent, vt ad sananda vulnera, quæ amplius tegi non possent, consilia atque operas conferrent, & quorundam furiosam audaciam coherceri studerent, qui exulcerata veluti infestis vnguibus lacerare non desisterent. Hoc nisi facerent, & ruere si mallent, videndum eis ne prolabendo ipsi primi præcipitarentur. Itaque tum Nausea dissimulatis omnibus abierat. Sed Princeps Hessorum cum in Philippum Melanchthonem, vt dixi, incidisset, de aliquorum fortasse indicio, qui scirent eum in patria fuisse, suspicatus illac eum reuerti, & animaduertens equitatum nostrum esse minime equestrem, idq; quod res erat arbitratus, ad Philippum Melanchthonem aduehitur, & nunquid ipse sit Melanchthon, interrogat: Ille se es-

se esse respondit, & honoris causa de equo descensurus iubetur à Principe in equo permanere, & conuerso itinere secum pernoctare, cupere enim se de quibusdam cum eo loqui, habere autem bonum animum neque quicquam metuere. Philippus & à Principe nihil sibi se timere, respondit, & eum esse, de quo quid fiat, non multum referre videatur. At enim, inquit, arridens, si tamen te adducam & tradam Campegio, haud illi ingratum me facturum crediderim. Ita Philippus tum propter Principem pergens ad quædam fortuita interrogata, respondit & breuiter neque explicate. Non enim aliter tum poterat. Principis etiam animus nondum magnopere res illas curare, atque esse alijs cogitationibus intentus videbatur. Sed cum Philippus enixe peteret, vt sibi suum iter exequi cum bona Principis gratia concederetur, impetrauit tandem ne abduceretur longius, eaq; conditione Princeps illum dimisit, vt de quæstionibus quas audijsset moueri, reuersus domum aliquid diligenter conscriptum curaret quamprimum ad se perferendum. Perconctatus etiam est de commeatu, & iussit iter fieri per loca suæ potestati subiecta, & mandata dedit de vsitata deductione in suo territorio. Ex quo postea per iocum nescio qua sententia Princeps ille di-

ſcipulus Philippi fuit à quibuſdam appellatus. Reuerſo Vuittenbergam Philippo Melanchthone nobiſq; cum ipſo, inuſtus eſt acerbiſsimus dolor, ex triſtiſsimo caſu mortis Vilhelmi Neſeni, qui lintre piſcatoria traiecturus Albim, id quod ſæpe ab eo recreandi animum gratia factum fuerat, cum impegiſſet illam latenti ſub aquis arboris trunco, de improuiſo vacillante inflexaq; in latus lintre, excidit & in amne eſt ſuffocatus, cum quidem eo die poſt prandium paululum conſopitus, talem ſpeciem per ſomnum oblatam vidiſſet, offendentis lintris & fluctuantis & prolabentis ſui ipſius in fluuium. Id ipſe, aduentanti tum Philippo, qui crebro accedere eum ſoleret, narrauit, deridens cum iocis ſomniorum vanitatem. Recordati & nos ſumus, quid in itinere accidiſſet. Eſt oppidum Heſſorum Træſa, vbi cum pernoctaſſemus, mane exeuntes petiuimus præterfluentem amnem aquationis cauſa. Dumq; ibi Philippus Neſenuſq; & ego, cæteris proiectis donec equi biberent moramur, conſpicit Neſenus tres coruos in proximo colle & ore & alis ſonos geſtuſq; edentes ſingulares, quaſiq; tripudia facientes. Quærit igitur ex Philippo, quid portendi augurio illo exiſtimet? Quid enim, inquit Philippus, aliud, quam vni ex tribus nobis propinquam mortem.

mortem. Hoc dicto sensi grauiter percuti animum meum & me vehementer perturbari, cum Nesenus iocose eludens illud, ita hilaris pergeret. Atq; tum quidem veritus fui interrogare Philippum, quid in mentem venisset ei vt de oscinibus istud interpretaretur. Sed postea narrauit se existimasse, qui tam imbecilli esset corpore & valetudine mala, non posse esse vitam suam diuturnam. Et eo sane itinere interdum non modo grauiter sed periculose etiam insomnia & peruigilationibus fuerat conflictatus. Neque hæc eo commemorantur, quasi aut obseruationi superstitiosæ volatus gestusq; auium aliquid à me tribuatur, aut Philip. Melanchthon tales diuinationes vnquam curarit, sed vt intelligatur mirabiliter interdum quædam accidere, quæ neque deridenda sint, & post euentum varias cogitationes commouere soleant. Scripsit de morte Nesení Epicedium optimus & doctissimus vir Iacobus Micyllus, & extant cum nostra tum aliorum Epitaphia. Auxit tristitiam hanc nuncius crudelis. hoc anno interfecti viri grauis atque constantis, & doctrina egregie instructi, magnanimi quoque, sed & sapientis & perquam modesti Henrici Supphanensis, qui in Dietmaria (quo accersitus venerat ad cœlestem veritatem demonstrandam populo illi & con-

cionandum de Euangelio Iesu Christi) inopinato comprehensus & excruciatus immaniter horribili supplicio necatus esset. De cuius mortis autoribus & architectis hoc reperiebatur, vt fraude & malitia vicini sacerdotij eam oblatam esse optimo & sanctissimo viro dubitaret nemo. Valde hunc Philippus Melanchthon dilexerat & fuerat aliquando Vuittenbergæ carus vniuersis, & celebrauit eundem Philippus mentionibus honorificis, quas inseruit scriptis suis. Post Nesenj hunc casum placuit mihi paulisper secedere, & tunc ad Clarissimum virum Georgium Sturciadem summum amicum me contuli, qui in patria forte erat Annæbergæ. Et Vuittenbergã reuersus non diu illic mansi, reuocatus in meam patriam. Quo profectus sum circiter idus Octobris. Interea Andreas Caroloſtadius nonnihil vel ipse dedit turbarum, vel non cauit certe neque prouidit ne quid daretur. Et tum quidem Vuittenbergam reliquit, ita vt simultatem cum Vuittenbergensibus sibi esse fateretur, & non dubitaret aliqua notare & reprehendere, quæ ibi docerentur. Deq; ijs etiam edita scripta quædam fuere. Præ se ferebat tamen studium de illis ipsis cum Lutero & alijs disserendi, & suæ quædam rationes si explicarentur & adimerentur dubitationes, se libenter

ter in ipsorum sententiam concessurum, & denuo cum eis coniuncturum esse. Sed hæc dum mouentur, & incipiuntur actiones, & obtinetur vt tuto Carolostadio quos velit conuenire liceat, interuenit calamitas seditionis plebeiæ. Postquam tamen & ipsam impetratum fuit ab Illustrissimo Principe Iohanne, qui fratri Friderícho successerat, vt in Saxonicis regionibus domicilium habere Carolostadio liceret. Qui aliquantisper antequam in Heluetiam abiret, priuatus vixit Chembergi. Ita iam progrediens expositio nostra ad annum Christi M. D. XXV. peruenit, qui quasi inundatione quadam seditionum fatalis fuit toti Germaniæ, cum quidem de siderum superioris anni congressu, astrologi plerique eluuies aquarum prædixissent. Sed hæ fuerunt sanguinis, & horribilium facinorum, de quibus modo scribendum non est. Harum rerum scelerata consilia & actiones nefariæ quibus angoribus confecerint animum Philippi, qua affecerint solicitudine, quantopere excruciando afflixerint, verbis exprimi nequit, & de literis ipsius ad amicos missis & alijs scriptis perspici potest. Euenit autem vix sedatis illis tam turbulentis & periculosis motibus, vt Martinus Luterus vxorem duceret, paulo etiam ante mortuo Friderícho Principe Septemuiro

creandis Imperatoribus Romanis. Ex quo facto maximum dolorem cœpit Philippus, non quod illud damnaret, sed quod occasionem dari cerneret inimicis & maleuolis, quos habebat Luterus & numero complures, & opibus potentiaq; præstantes, acerbius insectandi & liberius maledicendi ipsi, cum præsertim, quicunq; hoc facere voluissent, adiuuari atq; instrui tempore animaduerteret, in quo plurimum ad omnium rerum momenta situm esse constat. Verum cum & Luterum ipsum ijsdem cogitationibus nonnihil conturbari intellexisset, non modo suum est dolorem moderatus, sed illum quoq; consolando erexit, & tristitiam molestiasq; eius hilaritate colloquiorum leuauit, & ad pristinam eum alacritatem reduxit. Eo anno proficiscens cum nobilitate generis, pietate, virtute, sapientia præstantiss. viro Iacobo Fuxio ordinis equestris in Franconia, cui Prussiam videre placuerat, quod post oppressos seditiosos magna esset vbiq; confusio rerum, & quorundam ferox insolentia, & nihil vspiam amantem patriæ & studiosum veritatis & alienum ab inhumanitate oblectare posset: Tunc igitur Vuitenbergam veni, & reuertentes cognouimus interea allatas literas fuisse scriptas ad Philip. Melanchthonem à senatu vrbis Noricæ, quibus accersebatur ad

deli-

deliberationem de ludo literarum apud se instituendo. Norimbergæ tum Principes senatus erant Caspar Nucelius & Hieronymus Ebnerus, & Lassarus Spengelerus nomine quidem scriba senatorius, sed reuera consiliorum omnium fere autor ac gubernator. In Nucelio vigebat animus altus atq; magnus, & ita prudens, vt neminem audiuerim, cum sermonibus interfuerim de eo plurimorum, qui in isto genere ciuilis rationis ac facultatis quenquam præstantiorem illo cognouisse diceret. Quæ secum ipse deliberando è Repub. esse statuisset, ab ijs nullius odio aut amore abduci se patiebatur. Non obtineret aliquid & vinceretur aduersantum numero, at ipse dissimulare studium & propositum suum, & facere quod omnes cuiuscunque artis non vulgariter periti seruant, vt permanente eadem de sui operis absolutione sententia, non facile mutent efficiendi illud institutum modum, neq; desistant ab experiendi conatu. Itaq; cum iam Nucelius aliquid abiecisse aut reliquisse existimaretur, comperi alio tempore occasionem eum nactum ex improuiso de eodem referendo perfecisse, vt approbaretur decernendo. In Ebnero ingenij maior erat mansuetudo & placidior quietiorq; mentis habitus. Innocentiæ cura summa & bonæ conscientiæ custodia. Vt

horum

horum duum quasi copulationem ciuitati illi ad felicem statum Deus largitus esse videri possit, temperamento quodam optimarum quidem naturarum, sed quarum tamen vtraque aliquid haberet alterius dissimile & suum, administrationem Reipub. fortunans. Spengelerus autem & vsu rerum, & quadam etiam inchoata doctrina excellebat, exploratacp & perspecta multis difficilibus & arduis negotijs fide atcp industria, cum inextincto ardore asserendi defendendicp vera & recta tam ad Deum quam homines. Itaque nihil erat ei antiquius religionis sinceræ & puræ instauratione. Quod autem intelligeret & perpenderet animo suo, quantum esset situm ad spem omnis prosperitatis rerum diuinarum & humanarum & salutarium in hac vita actionum, in puerili institutione, hortator & instigator fuit senatui, vt peritos aliquos bonarum artium & literarum reperirent, qui operam darent suam ciuitati in pueritia erudienda, quibusque congregatis eximius quidam apud se ludus aperiretur. Cumcp illi duo quorum virtutem & sapientiam veluti adumbrando paulo ante indicauimus, sentirent idem, non magno negotio effectum fuit, vt Philippo Melanchthoni publice scriberetur, & de eius sententia atcp iudicio totam rem constituendi causa, ad-

aduentus ipsius peteretur. Qui cum recusandum iter istud non putaret, & potestatem faciendi impetrasset à suo Principe, ita est illud huius anni autumno ingressus, & nos sumus vna profecti, eoq; itinere Pabepergæ apud meum patrem habui hospitem Philippum Melanchthonem cum in illo comitatu esset egregius generosæ stirpis & mentis iuuenis Melchior Fronspergius. Norimbergæ autem hoc actum est, vt proximo anno rediret illuc Philippus Melanchthon & adduceret Eobanum Hessum, cum iam conuenissent vt Micaelus Rotingus & ego ibidem illo tempore adessemus. Fuitq; anno Christi M. D. XXVI. nobis magistris inchoata publica doctrina bonarum literarum atq; artium in ea vrbe, adiunctusq; mox nobis Iohannes Schonerus Mathematicus. Laborabat Philippus vt socium haberemus operarum scholasticarum doctissimum virum Sigemundum Gelenium gente Bohemum, Qui ante annos aliquot ex Italia, vbi patrimonij totius pecuniam in necessarios studiorum sumtus impendisset, reuersus aliquantisper vixerat apud Philippum gratissimus huic hospes & nobis sodalis iucundissimus. Sed nescio quæ res illum Basileæ, quo tunc ad Frobenianos se contulerat, detinuerit, vbi & ad senectutem vxore ducta peruenit,

& in

& in literis bonis operam nauauit, vir honesto loco natus, & vtriusq; linguæ peritissimus, & valde ingeniosus & mirabiliter diligens. Hoc ipso anno & curarum nonnihil & molestiæ aliquid ex me percepit Philippus Melanchthon, cuius solicitudines de amicis essent ingentes, præsertim ijs in rebus quarum vel minima ex parte autor ipse extitisset. Fuerat decreta legatio ad Carolum V. Imp. Rom. Qui in Hispania illo tempore coniugio operam dabat, cum duxisset Lusitaniæ Regis Emanuelis filiam. Ad hanc legationem obeundam quatuor delegerant, inter quos præcipuus erat Generosus & Nobilis Comes Albertus Mansfeldensis, apud quem cum facta aliquando de me à Philippo mentio fuisset, & ille secum aliquem esse vellet, qui loquendi scribendiq; latine vsum quendam haberet, conditio mihi vna proficiscendi ita lata fuit. Quam cum iuuenis ætate & animo mores externorum cognoscendi cupido minime repudiandam putarem, obstitere mihi quædam ad quæ expedienda consilio opeq; illius indigebam. Itaque nonnihil laboris mea causa tunc Philippus suscepit, & procedente, vt credebatur, itinere solicitudine de me affectus fuit maxima. Sed cum ventum fuisset Eslingam, vbi proceres Imperij congregati dare mandata

&

& absoluerè legationem debebant, conuersa res fuit, & visum illo itinere ad id destinatis supersedendum, neq; Cæsarem tunc missis legatis interpellandum, & quæ significari placuisset, literis exponenda esse. Reuersi igitur Norimbergam sub huius anni exitum nonnihil, quemadmodum existimabatur, periculi vitauimus, & anxietate sua Philippus est liberatus. Sed sequens propter nostras ærumnas grauius illum afflixit, præsertim gaudentem indicio literarum, quibus certiorem eum feceram de consilijs actionibusq; coniugij mei. Hanc enim lætitiam tristissimus casus calamitatis à fratre meo acceptæ contaminauit. De quo, rebus illis iamdudum compositis, & quia renouare ingentem dolorem & sæuissima vulnera quasi refricare non lubet, plura dicenda non sunt. De Philippo Melanchthone hoc prædicare debeo, neq; laboris vllius defatigatione retardatum, neq; formidine vllorum deterritum, neq; metuentem flagitationum offensiones, & hos illosq; appellando, & itineribus sese defatigando, & consulendo, & deprecando, facile declarasse quanti nos faceret, & quid in amicitia fieri oporteret suo exemplo demonstrasse. Sed & hæc omittantur, ne exequi & texere narrationes de me non de illo videar. Non diu ante finem huius anni patrem

trem ego amisi meum, Annos natum LXXXI. magis aduersorum mole quam morbo oppressum, qui luctus Philippo Melanchthoni mecum communis fuit. Estq; ille me tunc consolatus amantissime scripta epistola. Quæ, si videbitur, & res feret, vna cum alijs aliquando proferetur in lucem. Annus Christi M.D.XXVIII. pene obruit Philippum consultationibus & curis de maximis negotijs & rebus difficilimis atq; grauissimis & præsente discrimine plenissimis. Quæ tempestas vt subito extiterat, sic statim abijt. Sparsa enim fama & delato indicio conspirationis cuiusdam ad eos vel cohercendos, vel in ordinem redigendos, qui ausi fuissent ritus pristinos religionis nostræ immutando veluti secessionem quandam facere, Principum quorundam animi iracundia & dolore exarserunt. Sed Illustrissimus atq; Præstantissimus pietate, virtute, sapientia & optimus Princeps Iohannes Ernesti Filius, Friderichi frater, Iohannis Friderichi Pater (quæ ex hac domo præclarissima nomina nostra ætate pulcerrimis laudibus & summo splendore effloruerunt) Dux Saxonum, vnus ex Septemuiris Imperij Romani, clementia atq; mansuetudine operaq; & studio suo iam exorientis belli exitiale incendium restinxit, & Germaniam periculo, omnes

metu

metu liberauit, cum se eum præberet cuius virtutem & integritatem & abstinentiam inimici quoq; admirarentur & laudarent. Sed ista à nobis enarranda hoc loco non sunt. Eodem anno & laboriosæ & inuidiosæ res occupatum tenuerunt Philippum Melanchthonem. Quod enim multa inordinate & perperam in administratione rei Ecclesiasticæ fierent, inspici iussit Illustriss. Princeps Dux Saxoniæ Iohannes statum Ecclesiarum ditionis suæ. Huic negotio & ex nobilitate quidam primarij, & cum alijs Philippus Melanchthon præfectus fuit. Plurima ibi comperta sunt, ad quæ respectu maturo opus, multa deprehensa vitia, quorum emendatio necessaria esset. Neq; breuiter dici potest, quantum boni illa inspectionis opera diligentiaq; effectum fuerit, cum & peccata aliquot annorum corrigerentur & fulcirentur ruinæ multis in locis labefactatarum Ecclesiarum, & prospiceretur in posterum incolumitati illarum. Complexus tunc est Philippus doctrinæ summam perspicua breuitate, & compendio memorabili, vt certo scirent docentes in Ecclesijs regionum illarum, quid sequi deberent, Neu diuersa & dissentanea traderentur. Qui libellus maxime & vtilis per se, & tempore necessarius, non caruit obtrectatoribus varijs, quorum aliqui

requirerent neruos & vim contentionum, alij dicerent prodi causam, rursumq; libertatem eripi & adduci in seruitutem homines. Nam autore & monitore Philippo aliquid tunc de disciplina & vita nonnihil dissoluta constitutum, & eo libello cum fidelissimis præceptionibus & salutari doctrina perscriptum fuerat. In quo si aduersarij tantum errassent ferri poterat, sed coniunctos in caussa, non tam iniquos certe iudices, neque censores immites esse oportuit. Verum leuitas plerorumq; talibus temporibus perspicitur, cognoscituruq; quam in paucis & studium veritatis vigeat, & sententia certa sit atq; firma. Philippum quidem labascere, qui eadem placide exponeret, quæ ab alijs vehementius disputarentur, rati aduersarij ægerunt cum eo vt ad se transiret, & conditiones tulerunt defectionis, vt putarunt, haud respuendas, cum interea apud quosdam suorum quoq; ipse oneraretur suspicionibus, & inuidia odioq; premeretur, & hanc mercedem acciperet studij, diligentiæ, laborum, fidei suæ. Annus proximus Christi, M.D.XXIX. quo matrem quoq; amisit migrantem ex hac vita, & ipse mirifice exercuit Philippum Melanchthonem propter actiones conuentus Spirensis, quo cum Illustriss. Principe Duce Saxonum Iohanne ille venerat.

rat. Erant res multiplicibus & varijs modis exulceratæ & vndique magis impendebant malorum incrementa, quam subleuationis aut prosperitatis spes ostendebatur. Et tantis in miserijs Reipub. controuersijsq; ortis ijs, quæ capitalia odia ordinum cum iam excitauissent tum adhuc alerent, non tam hoc alienatis inimicisq; animis dissidentes agere videbantur, vt explicatis dubijs & quasi decidendo occasione discordiarum remota, ita diuulsæ separatæq; partes benigna pacificaq; compositione rursum iungerentur, quam veluti dedita opera iritare sese mutuo, & odio quietis dissidia vetera confirmare, & his alia addere, suamq; vrgere perniciem, perinde ac si impendens exitium auerti nollent. Cum autem his similia alijs etiam fatalibus temporibus, orbisq; terrarum locis acciderint, fortasse liceat consolatione hac, quamuis infirma & misera vti: Haud tibi soli, & ferenda sint illa patienter. Vtinam præteritis omissis, quamuis grauia & intolerabilia ea quibusdam esse videantur, non pudeat aduersis doceri, & libeat cauere prouidereq;, ne priores difficultates, vt lenissime dicam, nouis alijs cumulentur. Quod adiuuante Filio Dei pacis sinceræ largitore, esset in procliui, si illius voluntati seruirent studia hominum, & non indulgeret quisq; ani-

mo suo. Neq; me fugit, à nonnullis Philippi Melanchthonis anxias solicitæ mentis curas sæpe esse reprehensas & plane vituperatas, tanquam nimias & immodicas & timiditate quadam desperata neq; Deo æterno gratas & hominibus odiosas ac contrarias, quæq; susceptis interdum rebus vtilibus officerent. At ille neq; ignauo metu, neq; desperatione culpanda quorundam vehementiam non probabat, sed ipse erat attentior atq; circumspectior veramq; considerationem adhibebat, & ne temeritatis iustum crimen vllo incepto subiretur, præstandum esse iudicabat. Neq; negabat se intuentem præterita & contemplantem præsentia, non parum interdum vereri quid deniq; futurum esset, & ea cura solicitudineq; angi animum suum fatebatur. Quod quibus vsu non veniret, eos non tam fortes quam nimis audaces vel nullo sensu etiam humanitatis præditos videri posse arbitrabatur. Vt autem fabula narrat quendam qui cæcus esset per ponticulum angustum sine trepidatione transijsse, cum alij videntes & periculum intelligentes idem facere non possent, sic profecto prudentis animi cogitatio semper in cautione timida est, cum nimia fiducia alij quamplurimi admodum sæpe insolentes feroces; esse videantur. Ac memini me aliquando perturbatum Melanch-

lanchthonem hortari, vt illas curas deponeret, & reijceret, secundum præceptum Dauidicum, in Deum æternum. At ille si, inquit, nihil curarem, nunquam implorarem Deum. Cum autem curas finiat religiosa pietas precibus, nimirum expers esse earum penitus illa nequit. Et curis igitur ad preces impellor, & precibus curas depello. Diligentia sane & circumspectio, cura, attentio Philippi Melanchthonis non probabatur æque omnibus, cum reperirentur qui ad voluntatem sensumq; aliorum iudicia sermonesq; suos perfacile inclinarent, & ideo grati acceptiq; essent ijs quibus assentiebantur vel etiam assentabantur. Philippus vero qui in cupiditate benefaciendi quamplurimis & commodis aliorum seruiendi, ad res suscipiendas promtus paratusq; esset, consulendo autem agendoq; cum perquam solicitus tum propter summam fidelitatem nimis etiam anxius de euentu, nonnunquam liber quoq; tam monendo quam reprehendendo cauere non poterat quin aliquos offenderet, non etiam nullos à se plane alienaret. Non debui hoc loco omittere, quod compertum haberem, qui & ipse tum salutãdi Philippum Melanchthon. gratia Spiram venissem, accidisse optimo & elegantissimo atq; doctissimo viro Simoni Grynæo. Tametsi me non

fugiat & ab ipso Melanchthone esse eam narrationem insertam libro cuidam ipsius, & sciam de hac re quosdam ita locutos vt ficta, quosdam vt nugatoria. Mihi quidem minime superstitioso, & ei tamen, qui nunc etiam numinis diuini vim & efficacitatem in terris aliquando cerni non dubitem, haud videtur illa extenuanda nedum deridenda. Quæ sese ad hunc modum habet. Eytelpergæ Grynæus tunc, vbi ducta vxore consederat, opt. disciplinarum & artium doctrinam profitebatur, cum autem cæteris in partibus philosophiæ non facile ei parem reperires, tum mathematicarum scientiarum erat peritissimus. Visum fuerat huic quoq; Spiram vicinam venire, vt cum Philippo Melanchthone paulisper versaretur. Ibidem aderat & Faber Constantiensis qui magna vehementia resistebat puriori Ecclesiasticæ doctrinæ & in hac vitiorum emendationi. Erat quædam Grynæo cum hoc necessitudo antiqua, qua fretus accedit hominem & cum eo primum alijs de rebus familiariter colloquitur, deinde & sermones infert de ijs quæ erant in manibus. Monet hortaturq; ne veritatis hostis esse pergat, neu sese non modo cum eam oppugnantibus coniungat sed his etiam autorem ducemq; præbeat. Disputat cum ipso libere, confidentius quoq; aliquid dicit.

dicit. Faber qui valde offenderetur oratione tali, dissimulare tamen omnia, & iubere reuerti ad se Grynæum, vt accuratius de tanto negotio disputarent. Narrat amicis hoc Grynæus, qui dissuadent reditum ad Fabrum & rem periculo non carere ostendunt. Erat Philippus vna cum suo grege collocatus in hospitio domunculæ sacerdotis cuiusdam senis, nequaquam mali hominis. Ibi Grynæus & ipse fere semper esse consueuerat. Venit eodem forte Grynæo absente quidam eo habitu speciecq; eiusmodi, quæ dignitatem præ se ferret singularem, quæritq; ex Philippo vbi Grynæus sit. Modo, inquit Philippus, ille abijt. Vellem adesset, inquit hic, & scire se indicat parari ipsi insidias, in quas incidere nollet virum bonum & doctum, sic enim prædicari. Ita ille, quisquis fuit, nam cognosci id non potuit, discessit. Reuertitur paulo post Grynæus, Quem Philippus iubet redire Eytelpergam statim neq; diutius Spiræ commorari, ac miranti quæ esset festinationis tantæ causa, narrat omnia in via, cum deduceret ipse eum ad Rhenum, quo loco Illustris. Princeps Elector Ludouicus Palatinus peculiarem traiectum instituerat. Et non diu post affuit armata quædam manus ad comprehendendum Grynæum missa. Neq; quisquam aliter

ſuſpicari potuit quam à Fabro ortum id & tantum periculum Grynæo creatum fuiſſe. Natus hic in iugis montium vicinis Vuittenbergico agro, Viennæ ad Danubium bonarum artium ſtudijs operam dederat. Cumq; Eytelpergæ annis aliquot ſubſtitiſſet contulit ſe poſtea Baſileam, ibiq; multis egregiæ doctrinæ operibus editis, mortuus eſt anno Ieſu Chriſti M. D. XLI. Commigrationis autem illius non minima cauſſa fuerat, cupiditas vtendi conſuetudine Iohannis Oecolampadij, Quem doctrina excellentem cœleſtis & æternæ veritatis, id eſt, ſacrarum literarum ſtudioſiſſimum, ſimulq; integritate vitæ atq; morum honeſtate & ſuauitate ingenij venerandum ac amabilem cognouiſſet. Sed redeat ab hac digreſsiuncula ad inſtitutum narratio noſtra. Dum illi qui debuerant rebus laborantibus ſuccurrere potiſsimum & remedia adhibere, vel omnino facere medicinam negligunt, vel ita facere aggrediuntur, vt malum indies redderetur inſanabilius & aſperius, Non modo non ſedata fuerunt iam commota, ſed indies quaſi tentationes nouorum morborum acceſſerunt. Et metu iniuriarum atque violentiæ inceperunt tunc ſibi aliquanto diligentius proſpicere illi, qui vt deſertores veteris religionis accuſabantur & damnabantur. Itaq; capita, vt aiunt, illi con-

conferre & de coniunctione ac fœderibus ad necessariam defensionem colloqui. Feruebant in Heluetia ea tempestate contentiones, & ciuitas Argentoratensis, ritus quosdam iudicio & persuasione sua impios, abrogauerat, frementibus ijs, quibus mutatio illa detrimento futura esset. Atque Spirensi conuentu cum vrgerentur decreta priora valde dura & leniora antiquarentur, coniuncti Principes quidam refragari manifesto non dubitarunt, testantes publice talibus decretis quæ fraudi esse possent progressionibus doctrinæ veritatis cœlestis, se non assentiri neq; ijs teneri velle. Horum primus fuit opt. & excellentiss. pietateq; Illustris. Princeps Iohannes Dux Saxonum. Adhæseruntq; eis ciuitates potissimum duæ Norimberga atq; Reutlinga. Et fuit ista origo atq; causa nominis & cœtus eorum qui sunt appellati protestantes. Solenni autem Iuris publici obseruatione res illa acta & scripto exposita, & postea missis ad Imperatorem Rom. Carolum v. legatis, subiectissima significatione indicata est. Qui legati illum in Italia conuenerunt perægeruntq; apud ipsum mandata, aduentantem ad Imperatoris titulum coronationis augusto ritu adipiscendum & obtinendum à Pontifice Romano. Sane rediens mecum in memoriam earum re-

rum quæ illis temporibus gestæ fuerunt, non possum non vehementer succensere quibusdam, qui ignari omnium quædam tunc dicta atque etiam scripta Philippi Melanchthonis nunc contra ipsum colligunt atque proferunt. Quo tamen nihil fere aliud consequuntur, quam vt inhumani vel potius impij odij sui nefariam acerbitatem patefaciant. Vt in mari procellis ventorum commoto fluctus multiplicantur, sic inceptiones inusitatorum augescebant. Et de dogmatibus disputationes quorundam erant alicubi horridiores, & consilia animosa atque festinata actionesq; præcipites. Neque quod Medici præcipiunt, cauebatur, ne indigesta adhuc atque cruda agitarentur impellendo. Quæ animaduertens & perpendens Philippus Melanchthon non poterat non pietatis prudentis attentione metuere, quorsum illa euasura essent. Itaque si quid suscipi moueriq; cognouisset turbulente aut saltem audacter, valde perturbabatur, autoribusq; irasci & aduersari illis solebat. Non rem interdum improbans, sed intempestiuam aut præposteram rationem reprehendens, eorum præsertim qui alacritate quadam nimia delinquerent, & exultando laberentur, & viam nondum tritam ingrediendo nonnusquam aberrarent. Cum ipse non modo veritatis sed simplicis huius & pu-

& puræ esset amator, & quicquid abhorreret à doctrinæ directa & plana veluti via, recederetq; à proprietate disertæ & perspicuæ tam expositionis quam explicationis, id magnopere fugeret. Fontem autem doctrinæ integræ & sinceræ in Ecclesia, vnde ea hauriretur vniuersa, præter sacras literas nullum aperiendum admittendumq; cum & sciret & inprimis defenderet, Doctrinam nihilominus quasi deduci, vt liquido flumine & sine ambagibus manaret, per consentientem antiquitatis piæ atq; religiosæ explanationem tanquam alueum debere statuebat. Cum igitur intempestiuæ vel etiam importunæ nouitatis quasi eruptiones, quæ nouorum quoque certaminum & distractionum maiorum causæ essent, neutiquam illi placerent, tum fœderibus deuinctas coniunctiones & armorum communitatem implicari in negotium religionis & specie mirificum, & reipsa periculosum esse intelligens, curis grauissimis & maxima solicitudine afficiebatur de talium consiliorum atque actionum euentu. Non autem temporibus, personis, occasionibus, ipsisq; adeo negotijs atque rebus perspectis, distinctis, exploratis, omnia quæ dicuntur confusa atque obscura esse necesse est. Qualia sunt partim obtrectantia bonis & maledica, partim scurrilia atq; nugatoria, partim

partim etiam calumnijs & mendacijs referta scripta quorundam, quæ his temporibus euolant tanquam monedulæ aut sturni & magno numero & stridore ingrato, &, si quid adhuc reliquum est boni, illud carpendo perimunt, & omnem spem fructuosorum tractatuum præcidunt. Qui nisi reprimantur aut fugentur, quid futurum tandem esse existimandum sit, non libet dicere, itaq; hoc ipsum relinquo vnicuiq; cogitandum, & ad pertexendam narrationem redeo. Hoc etiam anno Illustriss. Princeps Philippus Landgrafius Hassiæ pio consilio & studio laudabili perfecit, vt Marpurgi conuenirent primarij doctores Ecclesiarum Saxonicarum & Helueticarum & suarum. In quorum numero Philippus quoq; Melanchthon fuit. Et est in illo congressu de capitibus præcipuis doctrinæ Ecclesiasticæ tractatum, ac de plærisq; quidem plane consensum, de nullo autem tunc sane iracunde litigatum, aut in controuersia alienatis odio animis discessum. Celebrauit nominatim compellando eos qui tunc conuenerunt elegante epigrammate Euricius Cordus postea inter alia edito. Erant autem omnino ante oculos & inter manus multæ & magnæ difficultates illo tempore, & ærumnosa Respub. & Ecclesia afflicta. Nam & bellorum vndiq; furor in-

flamma-

flammabatur, & de Religione crescebant discordiæ, & multa loca famæ pestilentiaq; erant infesta. Quæ de aliorum narrationibus poterunt ab ijs, qui per ætatem non meminerunt, cognosci. Cum autem Turcicus exercitus, qui ad oppugnationem vsq; vrbis Austriacæ Viennæ processerat, virtute præsidij, cui præfectus esset Illustrissimus & fortissimus Princeps Philippus Ruperti F. Philippi nepos, Palatinus, de conatu & spe potiendæ vrbis depulsus, in qua capienda omnes vires opesq; suas fuerat expertus: Hic igitur cum fœde vastata Pannonia discessisset, vt nihil amplius eo quidem tempore esset Germaniæ ab illo periculi: Et iam antea tentatis omnibus & fortuna vndiq; aduersante, Franciscus Rex Gallorum quamuis duris conditionibus pacem cum Imperatore Carolo fecisset & inter hos potentissimos Christiani nominis Principes reconciliata gratia videretur: Ita igitur tandem primum in Italiam ad Pontificem Romanum veniendum & inde in Germaniam progrediendum Carolus statuit, si quo modo præsens quod operæ precium esset efficere, & laboranti Reipublicæ conturbatæq; Ecclesiæ opem ferre posset. In qua parte & consilia ipsius recta & veras rationes fuisse multa vel plurima potius sunt argumento.

Sed

Sed obstitit nimirum Caroli egregio proposito & eximiæ voluntati, impediuitq; progressionem ad salutem & dignitatem Reip. in fatalis mutationis articulo, cum hominum pertinacia & effrenata sæculi licentia, tum tantæ iampridem factæ labes, & res vsque adeo vel conuulsæ vel certe inclinatæ, vt tanquam ruinosum ædificium sarciendo tegendoq; instaurari non possent, sed siue neglectas concidere illas, seu demoliendo & extruendo denuo restitui in pristinum locum oporteret. In quo quidem quanto mora fit diuturnior, tanto vel grauior & horribilior ruina, vel demolitio & reædificatio laboriosior atque molestior est futura. Verum illa tum spe eoq; animo in Germaniam venire voluisse Carolum Imp. cur dubitare aliquis velit, causam non reperio. Indictus igitur conuentus fuit qui ageretur Augustæ Vindelicorum anno Christi M. D. XXX. Quo tandem Carolus accessit Idib. Iunij, cum illic ordines Imperij iamdudum præsto essent, inq; ijs primus Illustriss. & opt. Princeps Iohannes Dux Saxonum & Septemuir, qui & ante & modo honoris causa nominatus, similiter vt deinceps nominetur, narrationis series & res feret. In huius comitatu inter Theologos fuit Philippus Melanchthon. Acta res sic est, vt plerique suspicarentur,

rentur, promissa quædam Pontifici Romano vt fierent, operam dari. Itaq; vehementer obiurgatis illis, qui tanquam desertores veteris religionis pene seditionis insimulabantur, & varia aggressione eorum animis tentatis, Quod inter hos etiam ipsos quædam adhuc controuersa essent, iussi sunt omnes scriptis sententiam suam demonstrare. Tum informata quædam summa fuit doctrinæ vniuersæ quam profitebantur & sequebantur Ecclesiæ Saxonicæ & cum his concordantes. De qua post diligentissimam considerationem compositum est scriptum comprehendens capitibus aliquot expositam & explicatam doctrinam illam vniuersam, opera studioq; & cura atq; immenso labore Philippi Melanchthonis. Quo scripto contentionibus disputationum agitatæ quæstiones variæ, cum ordine dispositæ tum assertione simplice & aperta illustratæ definitæq; sunt. Vt ab hoc tempore certa & explicata ratio doctrinæ cœlestis veritatis vno scripto exposita cœperit extare. Quia autem de hac consentientibus Principibus & illorum consortibus suo nomine commemorari placuerat, quid & verum esse persuasum haberent, & in quibus tuendis defendendisq; perseuerandum esse statuerent, Confessionis titulo scriptum illud Carolo Imperatori fuit obla-

oblatum. Maluerat hoc Philippus non Príncipum & eis adiunctorum nomine edi, sed docentium, qui Theologi vocantur. Nam & magis decere istos talia disserere, & autoritatem illam potentiæ quasi liberam reseruari, vtilius esse iudicabat. Sed obtineri id non potuit, quod actionem illam splendidiorem fore subscriptis istis nominibus existimaretur, & alijs quoque de causis, vt hoc fieret, videretur melius. Propositæ autem fuerant complures descriptiones, quædam etiam admodum verbosæ. Nam qui in causa hac coniungebantur, ij iusserant suos quique Theologos aliquid conscribere. Quæ legenda cognoscendaq; erant Philippo. Qui non ille quidem de eorum, quæ afferebantur, veritate ambigebat, neque incerta multoq; minus falsa defendi putabat: Sed quanquam & sacrarum literarum autoritate & consensu religiosæ pietatis ab initio ea niti sciret, ne agendo tamen optima causa in tanta rerum perturbatione & hominum tam insolentia quam ferocia atq; etiam arrogantia, lædereturneu qua in parte negligentia aut confidentia peccaretur, solicite & anxie metuebat. Cumq; onus totum ipsi impositum esset & ab eo sustineretur, cura laudatissima afficiebatur, ne quid committeretur, quo & sua ad Deum conscientia vulnerari, & bona

ad ho-

ad homines violari existimatio, & Reipublicæ pernicies incitari videretur. Ipse ego inter tales cogitationes non modo suspirantem sed profundentem lacrimas conspexi, & pietatis atque prudentiæ cum iustissimas querelas, tum grauissimos sapientissimosq; sermones illius audiui. Hæc quibusdam securioribus displicebant, & Martino Lutero indicata inflatius, quandam epistolam expresserunt, qua increpari timiditatem Philippi, vt iactabant, ille non dubitaret. Eamq; ad inuidiam ipsius circumtulerunt, cum magis laudationem illa quam vituperationem Philippi contineat. Sed nescio quo pacto huius viri dicta & facta omnia perpetuo, quasi signum quoddam, proposita fuerunt, ad quod dirigeret veluti sagittas calumniarum & obtrectationum leuitatis improbitas. In arduis autem & non carentibus præsente discrimine negotijs circumspectionem atque etiam timorem, qui culpat, Ei nimirum improbatur præceptum veteris poëtæ Græci censentis: deliberationes sæpe esse repetendas, Iubentisq; consultare bis & ter perpendentes ea, quæ in mentem ipsis venerint, subiecta memorabilis sententiæ verissima ratione: Quod damnorum esse maximorum autores soleant præcipites, & qui impetu quodam vehementiæ efferantur. De quo nos

quidem quasi dimicare disputando non volumus. Atque vtinam festinatione proteruitatis nostra quoque ætate non confirmata aliquoties esset præcepti illius contemti aut refutati admonitio, vel non saltem deinceps accepto detrimento, quam præclara hæc & salutaris sit, intelligatur. Non grauabatur Philippus quoscunque accedere & de rebus illis tantis quid sentirent cognoscere. Non etiam verebatur cum aduersarijs colloqui. Quæ, cum fierent ab eo optimo animo, neque nocerent causæ ac potius valde prodessent, non tamen effugerunt criminationes etiam amicorum, parum recte de his existimantium, vel ardore quodam cupiditatum suarum, vel minus perspectæ rei indiligente consideratione. Quinetiam si qua ad aliquos Philippus Melanchthon scripsisset liberius minusq; acerbe & accusatorie de ijs negotijs, quæ tum disceptabantur, ea conquiri atque proferri ad inuidiam illius. Ac fuere circumlatæ literæ ad Legatum Venetum scriptæ, quæ in Senatu Venetijs nec non Romæ recitatæ fuisse dicerentur. Sed omnia ista fortiter contemsit Philippus Melanchthon acquiescens in recta bonaq; conscientia, & nequaquam inflectens consilia actionesq; suas ad aliorum sententiam ac voluntatem, sed ad veritatem solam constantissime dirigens.

Vnum

Vnum erat quod pene omnibus reclamantibus ille non intermittebat suadere, non modo astipulatore sed etiam autore ipso Lutero. Nimirum Episcopi si concederent libertatem & vsum puræ doctrinæ cœlestis veritatis, secundum expositionem confessionis editæ, ne recusaretur atque denegaretur restitutio ordinariæ potestatis seu administrationis suæ quibusq; diœcesis. Quod quidem quale esset, cum cæco, vt dicitur, apparere deberet, tamen varie & mirabiliter exagitatum fuit. Audiui ipse quosdam aliquando, quos & morte sublatos, & tali in mentione non putaui nominandos, sed eos audiui cum me illi non prouidissent, de hoc ipso capite potissimum accusantes Philippum inhumanissime, cum vnus ex illis diceret: si esset ingente pecunia conductus à Romanensi factione, vt ipsorum statum tueretur, se non videre qua meliore alia ipsisq; vtiliore ratione caussam, quam ista, agere posset. Neque Philippum suæ partis sed aduersariorum patronum habendum esse, & quidem præcipuum atque singularem. His sine verecundia proferebantur etiam & atrociora & magis contumelioſa quædam, quorum magnopere postea pœnituit & puduit plerosque. Philippus autem Melanchthon & coram interdum hac de lenitate remissioneq;

appellari, & quid de eo homines loquerentur certior fieri literis. Verum nihilominus permanere in sententia, & tenere cursum bene institutum, neque mutare curationis modum, tanquam medicus peritus, dum constaret ratio illius, quamuis non efficeretur statim quod aliqui optarent & cuperent. Neque ipse laborare de nugis quibusdam, neque seruire voluntati sibi aliquid quærentium aut etiam assentari ad arbitrium & eorum sese & nutum accommodare. Sed vrgere necessaria & ea, quibus æterni Dei veneratio instauraretur, ad salutem omnium mortalium, & relinquere cuncta quibus turbarum aut belli causa dari videretur. Atq; ipsis aduersariorum capitibus eum tunc confessionem extorsisse constat: Veram esse sententiam, quod est fundamentum doctrinæ Christianorum vniuersæ: Quod nullo alio humano opere, nullo merito, nullo denique pacto acquiratur & contingat reconciliatio gratiæ cum Deo alienatis & spes certa salutis ac vitæ æternæ, nisi fide tantum quæ habeatur filio Dei patris æterni λόγῳ σωαϊδίῳ, & qua credentes freti sint atque nitantur. Exortus est paulo post ex turba illa quæ vel per contumaciam nollet, vel propter obscuritatem caliginis errorum non posset aspicere lucem eminentem clarissimæ veritatis, qui-

quidam qui se nominaret Cochlæum, de patriæ appellatione, in qua est Cochleæ significatio quales graduum in ædificijs sunt. Vicus autem ille est in arenis Noricis. Qui quod cuperet videri eruditus, actiones vt ipse scilicet existimauit, accusationis grauis & rei capitalis instituit atq; perscripsit ad Imperatorem Carolum, quibus ridicule Philippicarum titulum fecit. Eas & malitia improbitatis & ineptiarum leuitate refertas, non puto ab alijs negotijs tantum vacui temporis Imperatori, vel etiam in ocio quoque eam voluntatem fuisse, vt legeret & nugis istis operam daret, quæ sane iam inter tales deliriationes plurimas prorsus euanuerunt, neque vspiam fere comparent. Sed in his tamen cum alia atrociter objiciuntur Philippo tanquam autori Confessionis, tum ad Pontificis Romani Legatum accessio & sermones cum eo habiti humiles & abiecti. Atq; nuper adeo alter quidam, qui nescio cuius linguæ formæq; nomine Staphylum se vocat, Græcum enim illud esse non vult, Et à Philippo Melanchthone inprimis adiutus, ad honoresq; & commoda productus, vt alij complures, qui parem gratiam meritis ipsius retulerunt, cum in Prussia quo à Philippo Melanchthone commendatus Illustriss. Principi Alberto venerat, tantam dignitatem

tantasq; opes non adipiſceretur, quantas illuc contendens ſpe ſibi deſponderat, Principem ſimul cum reliquit, ſimul à cauſſa deſciuit, cum Philippo Melan. quoque ſimultatem quandã exercens offenſionis priuatæ, quam nunc indicare non eſt viſum. Hic igitur, vt ab autore confeſsionis illius Philippo Melanch. tanquam fonte, multos & varios riuos manaſſe ſectarum perniciosarum in Eccleſia perhibet mirifico quodam & ioculatorio illo quidem ſcripto, ſed ita impuro ac potius ſpurco, itaque calumnijs & mendacijs conflato, vt quamuis neq; dolere contra ſe iſtiuſmodi, neque pro ſe edi gaudere quiſquam debeat aut poſsit, rabies tamen iſta animaduerſione ſeuera digna eſſe videatur. Quod quidem totum tale eſt, vt non pertineat prorſus ad Philippum Melan. Nam ſubſcriptio confeſsionis huius nunc etiam in medio eſt eorum, qui autores ipſius dici haberiq; voluerunt. Eorumq; aliqui ipſi adhuc ſuperſtites, & cæterorum ſucceſſores atque poſteritas, illius autoritatis perſcriptionem agnoſcunt & tuentur. Itaq; ipſi tantum in componendo ſtudium induſtriamq;, & exarando operam ac manum Philippi Melanchthonis adhibuerunt & vſurparunt, Rem ipſam & negotium proprium eſſe & ſuo ipſorum periculo ſuſcipi geriq; volue-

voluerunt. Qui profecto accusantur, non Philippus Melanchthon, reprehensione & insectatione scriptum istud culpantium. Et hi fortasse aliquando temeritatem petulantiæ istius refutari cohercericp studebunt. De ijs vero quæ vel minus caute vel parum fortiter ægisse Philippus Melanchthon à suis & aduersarijs dictus est, concedatur sane erasse eum. Fuit enim certe homo. Hominem autem natum labi atque peccare, naturæ ipsius necessitate contineri demonstratur. Neque mihi propositum est laudationem hoc libello Philippi Melanchthonis & tanquam Encomium pertexere, neque ego illum cuius pietatem, virtutem, doctrinam eruditionem suspicio, facio tamen, vt de adolescente Comicus seruulus ait, Deum. Sint sane & hoc in genere quædam peccata ipsius: Et vt promiscua gratificatione & meritis erga dignos atque indignos & facilitate, lenitate, mansuetudine, humanitate sua deliquerit, sic nimia quoque fuerit & infinita consideratio, solicitudo, circumspectio, metus illius: Minus tamen hæc omnia Reipublicæ damni dedisse, immo plus vtilitatis attulisse deprehendetur, quam aliorum audacem confidentiam & animi vehementis subitos impetus & orationis libertatem. Vt taceam copiam effusam atcp profluentem

tam temere cogitatorum, quam male & indecore cum plurimorum exitiosa offensione pronunciatorum, vel etiam effutiendo prolatorum. De his igitur satis. Philippi Melanchthonis illo tempore studium diligentiaq; & fides, seruijt & tributa est explicationi disertæ & simplici ac planæ æternæ cœlestisq; veritatis. Et quoniam non sunt illa commenta noua turbulentæ vanitatis, sed relata in expositionem ordinatam atque distinctam & præsentibus temporibus ac rebus accommodatam, prophetarum apostolorumq;, & qui illorum vestigia secuti sunt docendo in Ecclesia Christi, oracula atque consentientis perpetuo sanæ & integræ doctrinæ testimonia: Manebit profecto huius scripti diuinum opus, donec in terris colligetur cœtus Christianus, quod vsq; ad extremum diem mundi futurum esse religiosa pietas nouit. Prolatum fuit & recitatum coram Imp. Carolo responsum quoddam, quo refelleretur assertio confessionis illius. Cuius exemplum vt communicaretur ijs, quorum sententiam confutare conaretur, quantumuis supplice Ducis ipsius Saxonum Iohannis Princ. Elect. & consentientum petitione, impetrari non potuit. Attentione tamen quorundam diligentum, præcipuis tam capitibus quam argumentis exceptis ac notatis,

notatis, confessionis postea Apologiam Philippus ipse scripsit, cum explicans quædam copiosius, tum aduersarios pertinaciter insolentes vehementius vrgens. Quæ cum deinde ederentur frequentius, operam dedit Philippus vt alicubi expositio esset dilucidior & plenior. Nam præclare dicitur: Multa diem monere, & posterioribus cogitationibus priores fieri meliores. Nihil tamen aliter factum, neque vllum mutatum dogma, neque momenta rerum conuersa sunt. De quo ne deesset materia scilicet ferendi rixas, quidam quæ ipsis non tam in mentem, qua deficerentur, quam animum, qui quiescere non posset, & buccam, vt dicitur, venerunt, ausi fuerunt efferre atq; euomere. Quorum futilitas & quasi sordes, tantæ sunt, vt præterire eas auersando & vitare declinando omnes puræ doctrinæ amantes debeant. Sed reducatur narratio paululum ad superiora, quo certius cognoscatur quid illo tempore actum sit, cuius nunc quoq; temporis mentio sæpe fieri solet, & quo negotium religionis crebro tractatum nititur fere vniuersum, & quia Philippi Melanchthonis diligentiæ, studio, operæ, quam tunc rebus communibus nauauit, à nonnullis per calumnias malitiose est obtrectatum. Placuerat quemadmodum ostensum est, cognosci præsente Carolo Im-

perat. controuersiam de Religione. Librum igitur obtulerunt, qui protestantes nominabantur, comprehendentem summam doctrinæ Ecclesiasticæ apud sese, de quo supra diximus. Huic aduersarij responderunt verboso scripto. Eius cum frustra peteretur editio, & nullo modo obtineri posset exemplum, res eo vergere videbatur, vt infectis omnibus discederetur vtrinq;. Quod quia & turpe & non expers periculi creditum, consilium captum est deliberationis de toto negotio per paucos. Tunc igitur ex vtraque parte lecti fuere septem viri, eisq; illa est consultatio commissa. Postquam inchoata consideratio fuit eorum, quæ protestantes asserrent, satis bene res initio procedere. Nihil aduersarij quoq; tanquam à capitibus Christianæ fidei abhorens notare. Fidei efficacitatem Iustitiæ tribui: Remissionis peccatorum & vitæ æternæ nullum esse meritum humanorum operum: Imploratione sanctorum hominum, qui mortem in terris obijssent seu Inuocationem, scripturæ sacræ neq; præceptum habere neque testimonium: Quæ Missa vocatur eam non perhibendam esse sacrificium pro viuis & mortuis: Itemq; alia quædam his similia nequaquam damnare. Progrediente autem consideratione, septem capita potissimum descripta propositaq; sunt,

sunt, de quibus si fieri posset, partes concordarent. Hæc fuere ea quæ ijs verbis, quibus proposita esse cognouimus putaui recensenda. 1. De vtraq; specie. 2. De Missa. 3. De coniugio sacerdotum. 4. De votis Monachorum. 5. De potestate & Iurisdictione Ecclesiastica siue Episcoporum. 6. De bonis Monasteriorum. 7. De Confessione. In his aqua, vt dicitur, hæsit. Cumq; nulla spes consensionis ostenderetur, quamuis conditiones ferret, vt sua opinio erat, commodas, pars vtraque, Tentatis omnibus, tandem, quod inter paucos citius rectiusq; conueniri posse crederetur, numerum deliberantium placuit minui, Et pro septem tres in consilium illud adhiberi. In quo cæteris suorum remotis Philippus Melanchthon remansit. Insidiose hoc institutum ab aduersarijs suspicabantur multi, Quibus cupiditas pacis in Philippo, & animus placidus à contentionibusq; alienus non esset ignotus. Itaq; callide ij solum Philippum retineri studuisse existimabantur, quo facilius retinerentur ea, quæ nolebant amittere. Sane tum Philippus Melanchthon in tam magno periculosoq; negotio solus relictus, de omnibus non modo cogitare accuratius, sed quærere etiam disputareq; liberius, nec non argumenta afferre, cur hoc aut illud aduersarijs flagi-

flagitantibus concedi deberet, quo magis differendo veritas & eluceret & confirmaretur. Hoc est interpretatione maleuolorum in eam partem detortum, vt de Philippo Melanchthone cum opinio conciperetur, tum spargeretur fama ea, quam paulo ante indicauimus, innocentissimo illo prorsus, id quod exitus declarauit. Sed cum nullis machinis effici posset vt res componeretur, ita tandem fuit discessum vt potuit, non vt fuit expetitum. Atq; hæc fuerunt istius fere anni negotia & res quibus interfuit & præfuit Philippus Melanchthon. Annus autem Christi M.D.XXXI. cuidam de Rege Ferdinando, quem designari Cæsarem Imperator Carolus voluerat, controuersiæ, consilia actioneſq; adiunxit fœderum, inter eos, qui propter dissidium in doctrina Ecclesiastica aduersarios multos se habere cernerent, & tam ab insidijs quam violentia oppressionem formidare cogerentur. De quibus relatum quidem fuit ad Theologos quoq; : Sed præcipua occupatio in his Philippi Melanchthonis nulla. Cuius omne studium omniſq; cura tribueretur doctrinæ laboribus. Quod tamen & ipse de istis rebus vel cognosceret vel etiam interrogaretur ab aliquibus, fiebat vt magnis & grauibus interdum curis perturbaretur, præsertim cum edito decreto Augu-

Augustano & verbis asperiore & sententijs pene minace, suspensi multorum animi essent, & expectatio, spes, cupiditas, metus miscerentur. Accidit autem vt quasi pacificatoriam quandam personam quidam suam interponerent, & in hoc solicite incumberent, vt reperiretur via vel ad certam pacem vel saltem ad firmas aliquas inducias, vt in Germania quantulocunque sane tempore esset tranquillitas. Ad quas actiones animus voluntasq; Imperatoris Caroli ideo erat propensior, Quod compertum ille habebat expedita esse arma Turcica & magnos exercitus contractos, qui pergentes iam Pannoniæ appropinquarent, ipso gentis illius Imperatore, quem Magnum Turcam vocant, copias adducente. Accedebant motus in Heluetia qui & ipsi quorsum euasuri essent omnes de Repub. solicitos magnopere vereri cogebant. In quibus Philippi Melanchthonis anxietas, dicendum enim verum est, maxima erat & cognoscebatur. Sed & turbæ in Heluetia celeriter post vnum aut alterum conflictum, sedatæ fuerunt. Et inducíæ anno Christi M. D. XXXII. præclaræ factæ in vrbe Norimberga, & auxilijs communibus Imperator Carolus adiutus, apparatus magnitudine & fama nominis sui potentissimum hostem auertit. Quem recipi-

entem

entem se Imperator non modo fortis & qui nullo terrore commoueretur, sed prouidus etiam atq; sapiens persequendum, eo præsertim anni tempore non putauit. Magnam etiam tristitiam attulit Philippo & animum ipsius vehementer afflixit Illustrissimi atque Optimi & Præstantissimi Principis Iohannis Ducis Saxoniæ mors, quam ille anno hoc obijt senex, placide & omnino feliciter, migrans ex hac calamitosa atque caduca vita in æternam ac beatam, Idibus Augusti. Sed hunc luctum nouæ etiam curæ auxerunt. Cum enim Imperator Carolus, inducias de quibus diximus, fieri passus esset, ad id vsque tempus quo Oecumenica Synodus congregaretur, quod Semestre fore ostenderant, profectus in Italiam ea de re cum Clemente Pontifice Romano ita studiose & seuere quoque ægerat, vt Pontifex quamuis putaretur nullo modo rem procedere velle, mitteret tamen legatos declarantes suam de synodo sententiam & promtam voluntatem. Quorum vnus ad Illustrissimum Principem Iohannem Fridericum qui patri Iohanni successerat, Vinariam sedem domus illius in Duringia, venit. Susceptæ deinde fuerunt deliberationes & Theologorum quoque exquisita sententia. Philippus sane Melanchthon simulari à Pontificijs omnia, & hoc agi,

vt

vt conditionibus intolerabilibus ferendis deterrerent à voluntate veniendi ad Synodum ordines illos autores scripti Augustani, non habebat exploratum neq; persuasum. Itaq; simplice animo & vera consideratione id censuit, quo illis plus pene concedebatur quam peterent. Nam neque indici à Pontifice Romano Synodi conuentum improbabat, neq; eum in illa præsidem recusabat. Quod vero postulabatur: Vt iam tum se stare decretis Synodi velle promitterent vniuersi, id nullo modo admittebat. Quod & accusationes & defensiones & sententias liberas oportere esse diceret. De euentu autem antequam disceptatio & cognitio inciperetur, pacisci, præposterum esse, neque fieri hoc oportere. Neq; omnino formam eam iudicij esse, obligatis iam partibus ad probandum id, quod quale futurum esset ignoraretur. Neq; à sponsionibus forensibus & ciuilibus compromissis exemplum sine euidente & pernicioso errore transferri ad has dijudicationes. In qua sententia semper permansit. Cum essent qui neque vt indiceret Pontifex Synodum, neq; vt in ea præsideret concedendum esse arbitrarentur. Nam & iudicandi iure concesso, potentiam principatus illius, quæ tantopere oppugnaretur stabiliri, & præsidendi dignitate prærogari autorita-

toritati illius. Sed neq; hæc Philippum Melanchthonem fugiebant, & res si ad legitimam cognitionem & incorruptum iudicium, vel qualemcunq; etiam non simulatam atq; fictam disceptationem deduceretur, prospiciebat, necesse esse, vt antequam vllæ actiones inciperentur, nedum sententia lis dirimeretur, talia explicarentur atq; definirentur. Sed res de Synodo tum facilis fuit, Quam cogi Pontifex nollet, Imperator Carolus non posset cogere. Itaq; iste quoque annus inter consultationes non nimis contentiosas abijt. His etiam tribus annis continuis conspecti Cometæ fuerunt. De quibus multa ad amicos Philippus scripsit, suas cum eis rationes communicans & explorans sententias ipsorum. Cum autem anno Christi M. D. XXXI. Cometes ex eorum genere, qui Pogoniæ vocantur, apparuisset in plaga solis occidentis, conspectus est vel idem vel alter similis ei proximo anno mane in orientis solis parte, Et anno XXXIII. tota nocte vnus fulsit ad stellas propinquas Septentrionibus. Quo loco cerni desijt. Hic annus pestilēs fuit vrbi Norimbergę, et eodem, quod Eobanus Hessus Erphordiam se recepisset, schola Norica, quam vt suum opus labefactari nollet, nonnihil exercuit animum Philippi Melanchthonis. Etsi magis nos solicitum

citum eum habebamus, quibus illuc se conferendi ipse autor & suasor fuisset. Excercuerunt & aliæ quædam curæ mistæ iustis. indignatione: Quod literæ nescio quæ prolatæ sparsæq; dicerentur, quibus turbas excitatum iri ingentes & pernicioſas intelligebat. Neque ille tam autoribus earum irascebatur, quam diuulgantibus talia temere & incaute. Negotia etiam Britanica considerationes ipsius tunc cœperunt commouere. Rex enim Insulæ illius, cum quo nupta esset Caroli Imperatoris matertera, de altero coniugio consilia ineibat, siue tunc consuetudinis istius satietas fieri cœpit, seu aliæ eum causæ ad diuortium hoc impulerunt. Quod inuito & refragante Pontifice Romano factum cum damnaretur, vsque adeo iritauit animum Regis, vt statim Romani Pontificis quasi iugum, sub quo ad id vsque tempus fuerat Britania singularem in modum pressa, repelleret & penitus excuteret. Hocq; ipso ad coniunctionem vel respectum saltem adigebatur eorum, qui Pontificis Romani potentiam dominationemq; oppugnabant, quamuis aliquando se illis opposuisset, edito libro præferente nomen suum. Quod factum adeo gratum acceptumq; Pontifici fuerat, vt Regi titulus nouus decerneretur, Defensoris fidei. Mittebantur igitur & legati & literæ,

& Philippo negotia illa significabãtur, quem minime fugiebat fore vt ipse inprimis consuleretur, & magnitudinem rei periculaq; contemplans animo, magnopere tum adeo solicitabatur. Accedebant rumores, qui spargebantur de conatibus Landgrafij Philippi restituendi in ditionem terræ suæ Vlrichum Ducem Vuirtepergensem ereptam ei ante annos XV. Sed hanc proxime sequens annus tunc inchoatam molitionem absoluit, Reductusq; Dux Vuirtepergensis & postea de recuperatione illa belloq; toto transactum fuit, & ipse Philippus benigne inuitatus vt Tubingam veniret. Sed negotia eiusmodi in manibus habebantur illo tempore impendereq; videbantur, vt Illustris. Princeps, cui opera fidesq; Philippi addicta erat, cum dimittendum nullo modo putaret. Accessit tamen illuc deinde cum ego iam ibi studia bonarum artium docendo excolerem, & in Academia ordinanda, quæ sic satis perturbata erat, adiumento nobis fuit, hospes noster vno pene mense. Hoc etiam tempore Landgrafius qui animaduerteret atq; perpenderet quantum mali detrimentiq; daretur doctrinæ veritatis dissidio Helueticarum & Saxonicarum Ecclesiarum, & litem illam cernens fieri indies maiorem, multaq; à quibusdam admodum horride & insolenter, à qui-

quibusdam vehementer & immoderata quadam libertate cum dici tum scribi, operam studij pietate & fide pleni dedit, vt apud se conuenirent vtrinq; vnus, & breuiter atque diserte comprehensam suæ partis sententiam exponerent. Idq; negotium Philippo à suis datum fuit, qui ipsorum sententiæ ad Landgrafium esset nuncius. Neq; quicquam tunc præterea actum est. Interea de coniugio ducta iam altera vxore & priore repudiata, solicitus Rex Britaniæ vndiq; colligebat suffragia, quibus illud contra sententiam damnantium, inprimis Romani Pontificis, approbaretur. Et quia sperabatur hoc facturos facile & libenter Saxonicos dominationis pontificiæ inimicos, remittebatur indies aliquid de seuitia, quam ad illud vsq; tempus pariter cum Gallia, crudeliter excercuerant in eos, qui Saxonicarum Ecclesiarum exemplo, non assentirentur Pontificiæ doctrinæ. Et Philippus Melanchthon literis nuntijsq; fiebat certior, aduentum suum in Britanniam magnopere expeti, & futurum vt ab ipso Rege accerseretur. Orabantq; amici, ne recusaret, neue grauaretur illlud iter suscipere. A quo sane animus ipsius neutiquam abhorrebat. Rex autem Britaniæ, vt matrimonium nouum legitimo modo & iure bono videretur contractum, nihil non experiri, &

refragentes omnes odisse, & hanc maxime ob causam ad eos, quos ante fuerat insectatus, inclinare credebatur. Cuius voluntati repugnans inter alios Thomas Morus vir doctrina atq; dignitate præstans, & qui præsentis status mutationem fieri nollet, & cui nouitas coniugij displiceret, supplicio vltimo affectus est. Rex autem Galliæ, qui in Italia bellum gerere & occupare Mediolanum cuperet, societatem Principum Germanorum expetebat. Cumq; conueniissent fœderis faciendi iterum gratia aliquod, eodem Legatus Gallicus accessit. Non autem potuit verecunde peti coniunctio sine excusatione crudelitatis supplicium, quibus plurimi in Gallia per summos cruciatus fuerant necati: Itaque tunc & in seditiosos quosdam suæ gentis animaduertisse Regem dictum est, & petitum vt de Religione diligenter re deliberata sic consentiretur, ne asserendis defendendisq; non necessarijs aut etiam superuacaneis dubijsue, Respub. & Ecclesia amplius turbaretur. Petitum etiam fuit vt mitterentur ex Germania aliqui viri docti & boni, qui de dogmatibus sententiam suæ partis exponerent. Fuerat autem quorundam studio effectum, vt Rex non alienus à Philippo Melanchthone, videretur, cui & accurata explicatio rerum, quas tractandas ille susce-

pisset,

set, & ab aduersarijs sine acerbitate dissensio, valde placeret. Itaq; non modo amici instituere literis suis, vt in Galliam ad Regem proficiscerentur, sed hoc etiam obtinuerunt vt ipse Rex missis literis ad Philippum clementissime eum inuitaret ad congressum suum. Eo anno pestilentiæ metu Vuittenbergensis schola dissipata fuerat, & Philippus Melanchthon cum plerisque Magistris doctrinæ concesserat in oppidum Duringiæ Ihenam. In Gallia autem Regis animus perturbatus ira indignationeq; nullum modum seruare neque facere finem suppliciorum. Et arrepti primum indicati conuictiq; tanquam conatuum seditiosorum, quod vno tempore passim libelli quidam Parisijs clanculum propositi & ad Regi quoque conclauis ianuam affixi fuissent: Huius igitur facinoris conscij statim complures comprehensi & subiectis ignibus torrendo excruciati ita demum viui combusti sunt. Sed indicibus præmio proposito & concessa deferendi accusandiq; licentia quibuslibet, plurimi etiam illius audaciæ nequaquam participes, rei facti & crimine defectionis ab Ecclesia, quod Luteranismi nomine inferebatur, damnati & cremati fuerunt. Erant & pietate & doctrinæ literarumq; eruditione in illo Regno, dignitate etiam & honoribus præstantes qui

dam viri, quibus crudelitas ista immanis admodum displicebat & ingentem afferebat dolorem. Et hi Germanos celebres eruditionis nomine in Gallia, beneuolentia fauoreq; complectentes tuebantur atq; protegebant, neq; patiebantur eos ab ista violentię feritate attingi. Inter quos excellebat benignitatis & omnino virtutis sapientiæq; fama domus Langæa & in hac Princeps Vilhelmus Bellaius, qui Galliam suæ sapientiæ, fortitudinis, integritatis, fidei ope moriens destituit grauissime laborantem & in sæuissimo bello & asperrima fortuna illius, Anno Christi M. D. XLIII. Germanorum autem, de quibus egregia ingenij, doctrinæ, virtutis, sapientiæ, pietatis esset existimatio, princeps habebatur Iohannes Sturmius. Per occasionem igitur illis de negotijs inter ipsos verba fieri, & consilia ratioesq; iniri ac quæri, quibus tam grauiter laborantibus rebus subueniri posset. Perfectumq; est diligentia & studio horum, vt apud ipsum Regem mentio fieret doctrinæ Saxonicæ, & Philippi quædam scripta coram eo legerentur, quorum dilucida expositione & disputationibus placidis Regis voluntas ad clementiam conuersa ferebatur, considerantis, & quousque esset superstitio progressa & quibus in tenebris iacuisset obscurata veritas cœlestis, & quam

tetri

tetri errores doctrinam disciplinamq; Ecclesiæ occupassent. Verentis etiam fortasse, ne animaduersionis iracundia insontes cum sontibus corriperet. Hoc cum Philippo Melanchthoni esset significatum, amicis suadentibus atque hortantibus literas scriptas mittit ad Episcopum Parisiensem Iohannem Bellaium. Quibus monet & orat: Animos Principum in Galliæ regno mitigari studeat, autorq; sit, vt ratio ineatur, qua sanari Ecclesia possit, quam indies magis magisq; lacerari appareat. Abusus quosdam esse reprehensos, & nunc multos pios atque doctos veritatem quærere & doctrinæ genus purum, non praua cupiditate aliqua sed studio religionis. Atq; esse ortas controuersias de maximis rebus quæ nulla armorum vi aut supplicíorum metu opprimi posse videantur. Non patrocinari se turbulentis & seditiosis, neque ijs qui improbitate & malitia veritatem simplicis doctrinæ corrumpant, quos fanaticos solebat vocare. Verum horum etiã furori sic maxime resisti posse, si extet certum doctrinæ genus, quo ambigentum animi confirmati nitantur. Ostendit quantum momenti sit in Galliæ florentissimo regno, ad omnium bonorum animos tam erigendos quam deijciendos. In eo si exemplum istud statuatur, vt non modo fanatici

& seditiosi coherceantur, sed nulla prorsus admittatur emendatio Ecclesiasticæ doctrinæ & errorum correctio, sicq; præsentia Ecclesiæ vitia summa vi defendantur, futurum esse vt vbicq; gentium magna de spe boni pijq; decidant. Addit: Esse eas preces & vota ista, vt in periculo communi succurratur Ecclesiæ simul atque Reipublicæ non vnius nationis ac gentis, sed omnium in toto orbe terrarum religiosæ pietatis & tranquillitatis publicæ cupidorum. Multum profuisse constat has literas, & lenitam esse Regis iram, & de supplicíorum seuitia nonnihil remissum. Inculcatum autem fuerat Regi in Germania turbarum, motuum, seditionum cædium, vastitatis, denique malorum omnium causam fuisse mutationem doctrinæ Ecclesiasticæ, & falso pleraque coram eo narrata. Quamuis igitur minime ignoraret ac potius perspicue videret, quid in doctrina & ritibus vsitatis non modo vitiorum sed omnino scelerum hæreret, Tamen à nouitate similia incommoda vel parem potius infelicitatem metuere existimabatur, & eosdem euentus, quos persuasum hactenus habuisset de innouata doctrina Ecclesiastica extitisse. Sed siue hoc seu aliud fuit, quo Rex Galliæ tunc ad clementiam se inclinauit, & eo adduci passus est, vt de rebus tantis cogi-

tandum

tandum diligentius certiusq; cognoscendum arbitraretur, Primum in Germaniam missus alijs etiam de causis Barnabas quidam Voræus, amicorum literas scriptas Philippo attulit, & cum eo locutus est de profectione ad Regem, Polliciturq; non modo literas regias quibus accerseretur, sed cum obsides etiam, qui darentur, dum abesset, tum præsidia quibus deduceretur & reduceretur, vt vndiq; periculi metus esset amotus. Vrgebant rem amici, qui persuadere conarentur, in congressu colloquioq; cum Rege Melanchthonis, non Galliæ solum sed pene orbis terrarum fortunam esse positam. Si illum præsentem vidissent, simul salutem suam cum aliorum omnium coniunctam affirmare se conspecturos. Si in illis fluctibus & seuissimis tempestatibus audijssent aduentantem, iam portum & tutissimam stationem sibi ostensum iri. Quod si negligeret aut etiam contemneret postulata Regis, fore vt omnis spes, qua sustentati in maximis periculis & Præsenti discrimine fuissent, debilitata infringeretur, & simul ægre aliquantulum sopiti ignes rursum suscitarentur, & supplicíorum immanitas recrudesceret. Atque eum cogitare, æquum esse censebant, non iam à se tantum rogari, sed ab omnibus hominibus, Non ab ijs, qui grauissima sup-

plicia perpessi sint, neque qui eadem pertimescant præsentiam eius exoptari, sed aduocari ipsum Dei Christiq; Iesu voce. Remoueret igitur ex oculis Cęsarea & regia nomina. Non respiceret populorum coniunctionem aut alienationem, funestas flammas intueretur & fumantes rogos, in quibus innocentissimorum hominum corpora conflagrassent, & se plurimorum periculis quibus immineret idem exitus, moueri sineret. Hæc & his similia cum Philippo & scriberentur & nunciarentur, & multiplice ille cura & varia consideratione afficiebatur atque perturbabatur. Difficile enim erat constituere, quid in tanta ac tali re fieri oporteret. Vel ea potius quæ offerebantur inexplicabiles habebant quæstiones & disputationes infinitas. Non eum respectus ad se aut suos, non longinquitas loci, non periculorum metus morabatur, quamuis hæc ab ipsius amantissimis præsentia demonstrarentur, ex quibus quidam insidias vitæ eius strui suspicabantur, & eum literis grauissime scriptis, vt caueret admonebant. Verum cum nihil esset prius illi neque antiquius gloria Filij Dei Domini nostri Iesu Christi, tot piorum bonorumq; salute & incolumitate, tranquillitate Ecclesiæ tantis procellis infestæ, hac vna cura excruciabatur & in eo adhærebant cogita-

gitationes vniuersæ, Quod dubitaret de consilio suscepti negotij, & quæ actiones futuræ huius essent, non posset decernere, & de exitu felice plane desperaret. Neq; ille quid sibi conduceret omnino laborabat, sed ne quid in tanta re imprudenter factum, turbarum mala asperiora redderet prouidens, mirifice solicitabatur animo suo. Veniebat ei in mentem varias esse opiniones diuersorum in Gallia, & ea erat expertus, quæ causam darent circumspectionis atq; formidinis. Audiebat tanquam seditiosos esse eos damnatos de quibus tam crudeliter supplicia sumsissent, Præterea cum intellexisset Gallos hoc agere vt quædam discrepantium capitum in Ecclesiastica doctrina controuersiæ tollerentur, hoc maxime timebat, ne minuta aliqua & quæ sua sponte iam è manibus elaberentur, concedentes, retinere vellent ea, in quibus potissimum falsitas impietatis resideret. Quod videbat neque fieri debere, & si tentaretur, plus secuturum mali quam boni. Cumq; esset de Regis voluntate existimatio ipsius præclara, tam multis tantopere illam prædicantibus, Quid ipse tamen Rex, vt maxime vellet atque cuperet, posset efficere non sine causa dubitabat. Itaq; rescribens amicis hortabatur eos, darent operam vt Rex curaret maturandam Synodum & per quos-

quoſcunque liceret ad hoc impelli ſtuderent animum ipſius. Tum enim communiter ineundæ rationis, occaſionem omnes habituros, qua Eccleſiæ afflictæ ferretur auxilium. Cætera conſilia ſibi ſignificabat videri inutilia, quæ periculoſa eſſent omnia. Hæc ad amicos perſcribens ipſis vt in re præſente deliberationem totam permittebat. Quod non tergiuerſandi iſta cauſa commemorarentur, ſed vt ipſi ſtatuerent quibus nota Gallia eſſet, quid expediret. Cum in omnem euentum fauorem atque gratiam potentiſsimi Regis, cauſæ conciliari poſſe optaret. Quod ſperabat fore, veris & commodis ſermonibus. Non enim ignorabat quanto odio vbiq; hæc laboraret, excitato aduerſariorum fictis criminibus, Itaque ſi ipſi in eo perſeuerarent, vt exiſtimarent ſuum aduentum profuturum & Galliæ & Eccleſiæ vniuerſæ, policebatur ſe paratum promtumq; fore ad ſuſcipiendum iter iſtud, relatis quidem prius omnibus ad Illuſtriſsimum Principem, qui haberet conductam operam ſuam. Itaq; omnia fidei prudentiæq; ipſorum committere. Cum autem Voræus & ſtudioſius de Philippo ad Regem reuerſus loqui, Et prolixius promittere, & ſi accerſeretur policeri aduentum ipſius non dubitaſſet, ita à Rege literæ ſunt miſſæ, Quibus collaudato

dato ſtudio ipſius, quod Rex ab eo adhiberi intellexiſſet in ſedandis altercationibus inuectis in Eccleſiaſticam doctrinam, quoniam ipſe ſe laborem itineris non grauatim ſuſceperum eſſe oſtendiſſet, quo ad Regem ſe conferret, coramq; illo de concordia doctrinarum cum ſelectis aliquot Gallicæ nationis viris doctis diſſereret: ita petebatur vt literis regijs tanquam fidei publice obſidibus fretus, quamprimum aduenirer, neque ſe abduci vllius perſuaſione ſineret, à tam pio ſanctoq; inſtituto. Nullam enim rem vnquam maiore Regem cura, ſtudio, ſolicitudine animi complectendam duxiſſe, quam vt laceratæ diſſenſionibus Eccleſiæ detrimenta ſarcirentur, & pulcerrima politia illius inſtauraretur. Deniq; affirmabatur modis omnibus aduentum Philippi futurum eſſe Regi gratiſsimum. His literis acceptis omnino erat animus Philippo in Galliam proficiſci, neque expectationem & ſpem de ſe conceptam amicorum fruſtrari. Neque operam ſuam quæ nauari poſſe crederetur, ſubtrahere afflictæ Eccleſiæ. Sed vt veniam hanc ei Ill. Princeps ipſius daret, & poteſtatem cum bona gratia in Galliam ſe, illo tempore, conferendi faceret, impetrari non potuit. Cum alia autem obſtare viſa ſunt tum non minimo impedimento fuit, bellum quod

Rex

Rex Galliæ aduersus Imperatorem Carolum non meditari aut moliri, sed iam mouere & gerere ferebatur. Cognitum quoque est maleuolorum quorundam obtrectatione Opt. & Præstantiss. Principis animum ad quandam hæsitationem fuisse perductum, vt nonnihil Philippo diffideret. Itaq; denegans & plane præcidens petenti Philippo copiam sibi clementiss. fieri in Galliam veniendi, literas misit ad eum verbose & seuere scriptas. In quibus hoc potissimum mouit Philippum & à consilio itineris Gallici deterruit, quod ostendebatur verendum esse, ne ista profectione non modo nihil fructuose perficeretur, sed ne detrimenta maiora acciperentur, & causæ darentur, quibus de causis publica Germaniæ quies turbaretur, Neue adeo ipsius Principis quædam negotia redderentur difficiliora. Hoc omnino periculum in se recipere ille noluit. Itaq; cum magno dolore multorum non etiam nullorum reprehensione cum Voræo, quemadmodum Rex voluerat, non est profectus. Et ei literas dedit abeunti, Quibus inprimis Regi gratulabatur cupiditatem sanandæ Ecclesiæ, non violentis remedijs sed vera ratione & Rege Christianissimo, quo ipse titulo ornaretur, digna. Qui in dissensionibus illis ita studeret vtriusque partis impetus moderari vt explicata

cata doctrina Christiana atq; perpurgata, simul gloriæ Christi, & dignitati Ecclesiastici ordinis & tranquillitati publicæ consuleretur. Orabatq; vt non desisteret Rex in hanc curam cogitationemq; incumbere, neq; asperioribus scriptis aut iudicijs quorundam sineret se adduci, vt etiam res bonas & Ecclesiæ vtiles deleri pateretur. Se quidem literis Regijs acceptis quantum potuisset conatum esse atq; contendisse, vt statim ad Regem accurreret. Quod sibi nihil esset optatius, quam vt pro sua tenuitate aliquid opis afferre posset Ecclesiæ, quodq; in optimam spem venisset, Postquam cognouisset eam esse pietatem ac moderationem Regis vt in commune gloriæ Christi consultum cuperet. Nullo vero se modo potuisse tunc iter ingredi, propter maximas difficultates, quibus adhuc esset implicatus. Quas posset Rex cognoscere ex Voræo cui essent notæ. Quamuis autem moram quandam illæ afferrent, tamen non esse animum suum ab illa profectione auersum. Quod & ipsum planius & copiosius expositurum Voræum esse confideret. Atq; ita Voræus dimissus Regem inuenit in belli Italici apparatu, cui postea ista res curæ non fuit. Estq; deinde etiam atrocius supplicio-rum sæuitia vexatum regnum Galliæ. Itaq; vt fit, alij de tota re aliter sentire & loqui.

Qui-

Quidam credere si Philippus adueniſſet, Multa Regi indicari demonſtrariq; potuiſſe, quorum ignorantia cauſam daret, vt & ipſe iuberet iratus abhorrentia ab ingenij ipſius naturæq; bonitate, & ad ea quæ gererentur inhumanius, conniueret: Plurimum habituram momenti exiſtimationem de Philippo ſingularem, futuram liberam de magnis & paruis diſputationem: Neque offenſuram Regem in aſſerenda veritate libertatem orationis, ac conſtantiam potius eum magnopere delectaturam fuiſſe: Qui iam inciperet intelligere aliquid. Niſi enim ita eſſet, neglecturum fuiſſe, vt antea rem totam, & iracundiæ ſuæ indulgentem vindicaturum offenſiones. Plurimum ſitum in eo vt audiatur interrogatio, & reſponſio ſtatim ſubijciatur. Valde autem cauendum fuiſſe, ne Rex cui propemodum certo promiſſus eſſet aduentus Philippi ex illa fruſtratione, vel opinionem conciperet leuitatis, vel ſuſpicionem hauriret diffidentiæ, atque ita de integro & à cauſſa alienior, & in aduerſantes ſententiæ ſuæ aſperior immitiorq; redderetur. Alij incerto dubioq; euentu in tam magna grauiq; re periculum faciendum fuiſſe in Rege illo cauſæ conciliando, & ſecretum à cæteris cum ipſo colloquium inſtituendum nullo modo cenſebant. Erant etiam qui Philippo

ſoli,

soli, committendam talem actionem potuisse tuto negarent. Experiebaturq; iniquitatem ille fortunæ fatalem, vt minus recte iudicaretur à nonnullis de consilio hoc ipsius. Neq; deerant qui omnia in partem deteriorem interpretarentur. In qua veluti palæstra miseriæ totam vitam illius luctatam esse scimus. Sed prudentes & callidi aliud actum quæsitumq; existimabant, cum in ipso belli quod aduersum Cæsarem Carolum gereretur apparatu maximo, susceptas institutasq; tales tractationes cernerent, & plæriq; inuidiam in Principem cui seruiret Philippi opera, deriuare vel minima ex parte oportere nõ putabant. Sic igitur illa profectio tunc repressa postea euanuit, & sunt in Republica & Ecclesia ea secuta, quæ, nisi quatenus ad Phil. Melanch. aut temporum negotiorumq; quæ hac narratione continuanda putauimus, seriem proprie pertinent, à me iam non exponentur. Sane Philippus Melanch. inuitus retentus est. Et aliquantisper remanendi in Saxonia animum habuit hæsitantem. Amiciq; eius non sine cura fuere, ne quid ei tristius accideret. Verum ista quasi vulnera clementissima humanitate Illustriss. & Opt. Principis ipsius & celeriter & facile fuerunt sanata. Non duxi silentio prætereundum, quo horum negotiorum & difficultatem &

fortasse pericula significata esse credi posse videatur. Nam quo tempore propter pestilentiæ contagionem Vuittenberga plerique scholastici tam Magistri quam discipuli vrbem relinquere decreuerant, paucis ante horum discessum diebus flamma de cœlo decidit ante ædes Philippi Melanchthonis & templi tectum visa est lambere. Cum quidem alias etiam significationes notasse eum constet, quibus ab earum rerum quæ secutæ fuerunt, molestia curisque & periculis quoque premonitum se fuisse intellexerit & recordando sæpe commemorarit. Atque istæ fere de Gallico itinere curæ molestiæque tunc exhibitæ Philippo fuere. Nihilo autem minus ambire visus est deinde Rex Galliæ societatem Saxonicorum, & cum ipsius quoque legatis de capitibus controuersis Ecclesiasticæ doctrinæ est disputatum. Sed Britanici magis assidui fuerunt in hac parte & cum Philippo inprimis libere collocuti. Inter quos Nicolai Heti & eruditio & humanitas ab ipso laudabatur. Ab his etiam est vel commoditate verborum persuasum Philippo, vel precando expressum, vt Regi Britaniæ quasi dicatum epistola præposita librum ex suis vnum peculiari compellatione mitteret. Redierunt mox anno Christi M. D. XXXVI. Vuittenbergam Magistri doctrinæ publicæ & di-

& discipuli, quos discessisse metu pestilentię diximus. Et Philippus hypochondriacis doloribus est conflictatus, quos vsu herbæ chamæleontis mitigauit, & scimus efficacitatem illius remedij eum prædicasse. Dum autem cum Britanicis legatis acriter de capitibus doctrinæ Ecclesiasticæ disputatur, & eo res deducitur vt de plærisq; conueniat, deq; diuortio tantum dissensio reliqua est, id accidit de coniuge altera à Rege ducta, quod omnium animos valde perturbauit, & legati circiter mensem Iunium Vuittenberga discesserunt, & solicitudine Britanici itineris Philippum liberarunt. Nam hæc illis flagitantibus vna cum alijs fuerat ei destinata. Sunt tamen aliæ tunc deliberationes actionesq; institutæ atque susceptæ Theologicorum colloquiorum, quorum euentus cum solicitum habuisset inprimis Philippum, ipsius moderatione & diligentia effectum est, vt ille satis esset felix. Atq; ita quod diu conceptum animo iter habuerat tandem est ingressus, vt & in patriam & Tubingam ad nos veniret. Vbi, quemadmodum dictum est, habuimus eum aliquantisper gratissimum & iucundissimum hospitem, & autorem consiliorum ordinandi res scholasticas & doctrinam publicam constituendi in illa Academia. Estq; eum Illustriss. Princeps

Vlrichus clementíssime complexus. Deq; eius sententia accersendum curauit Iohannem Brentium è salinis Sueuicis, cuius annua opera Ecclesia & schola salutari & bona vsa est. Habuit comitem eo itinere Clarissimum virum Philosophiæ & inprimis Medicinæ artis professione Iacobum Milichium, cuius ingenium rectum, sincerum iudicium, in consilijs prudentiam ac fidem, animum firmum, voluntatem perpetuam atq; constantem in optimarum artium disciplinarumq; studijs colendis, & tuendis amicitijs, perspectam maximi faciebat, vt par erat, Philippus Melanchthon, & Milichium dilígebat inprimis. Hic Friburgum Brisgoicum patriam habuit, natus loco perquam honesto. Cumq; consedisset Vuittenbergæ, quemadmodum & alij externi complures, post multorum annorum actam ibi vitam summa cum laude & præcipua plurimorum vtilitate, anno Christi M. D. LIX. maximo omnium luctu mortuus est, agens annum ætatis LIX. Hæc excursio, cuius & valetudo & cupiditas videndi amicos caussa fuisset, varios rumusculos commouit, vel à maleuolentia inuidiæ & odij, vel temeraria leuitate vanitatis ortos. Aliqui literis dissipauerant, ita discessisse Philippum Vuittenberga, vt dissidentem à Lutero & reliquis, neque reuersurum illuc.

Alij

Alij quamuis rediret, coniunctionem firmam non fore augurabantur, quod nimis philosophica esset doctrina Philippi de actionibus virtutis & officijs. Hæc ventilabantur ab imperitis bonarum artium, & quibusdam qui in sola vehementia & abhorrente ab humanitate ac moderatione genere tam docendi quam viuendi spem existimationis alicuius collocabant. Sed Philippus Melanchthon cursum tanquam nauigij directum tenuit, vt studia optimarum disciplinarum & artium excoleret quibuscunque modis & rationibus posset, vtq; veritatis cœlestis doctrinam simplicem docendo traderet, & eam spinosis superiorum temporum disputationibus expurgatam, propria & pura oratione explicaret. Quod agentem & huius generis pulcerrima & præclarissima opera elaborantem, cum religiosæ pietatis & honestatis amantes omnes, tum Luterus ipse, non modo diligere sed suspicere etiam ac colere. Neque sine eius consilio quicquam instituere quod momenti aliquid haberet & ad cuncta informanda, componenda, explicanda opera ipsius vti. Qua se non posse carere ingenue fatebantur, & gratis animis agnoscebant maxima merita ipsius, neque inhumanissimo & pernicioso isto, qui paulo post frequentari cœpit, more, in quo viribus ipsi

deficerentur, eo excellere alios ægre ferebant, neq; metuebant ne alterius splendor existimationem eorum deminueret. Quorum iudicio & sua ante omnia conscientia contentus Philippus, vsque adeo nihil curabat cæterorum maledicos sermones, vt penitus contemneret, in quo & constantissime persseuerauit. Eo anno orbis solis & lunæ obscuratus fuit, & de scalis lapsus Philippus eam partem dorsi, quæ nominatur os sacrum, grauiter afflixit, & aliquot diebus pertulit magnos cruciatus. Sed nihil postea sensit ex eo casu incommodi aut mali. Hoc eodem Christi anno obijt mortem D. Erasmus Roterodamus ætatis suæ LXX. Basileæ, quo se Friburgo receperat. Hunc toto vitæ suæ tempore coluit atque veneratus est Philippus Melanchthon, neque de eo prædicari à me quicquam vel necesse est vel etiam decet, omnibus vbiq; locorum atq; gentium noto ac celebri, & cuius scriptorum monumenta passim extant habenturq; in manibus, cuiusque totum curriculum in spacio doctrinæ liberalis & piorum studiorum desudauit & elaborauit ad vtilitatem publicam omnium, quibus doctrinæ & veritas & eruditio cordi est. His temporibus Academiæ Tubingensi nonnihil difficultatis allatum est cuiusdam offensione, cuius esset munus, Romani Pontifi-

Pontificis autoritate faciendi collegijs profitentium facultatem optimarum artium & disciplinarum, potestatem, vt meritis conferrent honores & decernerent titulos dignitatum scholasticarum. Hoc enim facere ille pertinaciter recusabat, & oppido excesserat, neque patiebatur se mitigari, quamuis ad eum præcipui ex Academia missi & egissent negotium cum reuerentia personæ ipsius debita humanissime, & nihil proficientes testati de Iure Academiæ ita discessissent. prætendebatur autem in negando mutatio status Ecclesiastici & scholastici, quem, nisi Romani Pontificis permissione & venia, approbare adiuuareq; sibi nequaquam liceret. Habet nomen munus istud cancellarij, & est Tubingæ mandatum præposito administrationi illo in oppido Ecclesiæ, benignitate Pontificis Romani singulari. In consultationem igitur res venire & non respondere idem cuncti, placuitq; tunc sententiam ac consilium Philippi Melanchthonis exquirere, Ad quem literæ publicæ datæ fuerunt. Is cum aliorum quoque iudicia exploraſſet, suum plane & perspicue explicuit scripto ad Academiam, cum aliorum etiam literis missio. Cuius scripti summam si demonstrassem, neque ab instituta hoc narratione abhorrens visum iri, neque cognitionem infru-

ctuosam habiturum esse duxi. Affirmatur autem illo tanquam minime dubium: Ecclesiam Dei habentem scholas & conuentus seu collegia docentium & discentium, posse & debere testimonia dare auditoribus. Testari id consuetudinem literarum publicarum, quas Formatas vocarent, & aliquas Synodos decreuisse, ne sine his reciperentur vlli sacerdotes. Deum autem ipsum velle frequentioribus Ecclesijs adiunctas esse scholas literarum & doctrinæ, quæ Ecclesiæ necessaria est, sicut fuerint olim scholæ Alexandriæ, Antiochiæ, Cæsareæ, vnde mitterentur huc & illuc doctores cum testimonijs. Quapropter posse nunc quoque Ecclesiam habentem adiunctam piam scholam dare testimonia, hoc est renunciare Doctores Theologiæ. Hæc, inquit, sententia de Theologis non dubia, Neq; hic disputandum est, de priuilegijs aut iure annulorum aureorum. Nam hi cum mittantur ad Euangelij præconium, scire debent sibi crucem & ærumnas perpetiendas, non opes & voluptates quærendas esse. Et promotiones tales Theologicæ fuerunt Patrum, Prophetarum & Apostolorum temporibus, & postea florentibus Ecclesijs Alexandriæ, Antiochiæ, Cæsareæ, longe ante quam Romani Imperatores aut Pontifices aliquid sanxerunt de Academijs. De reliquis

tribus

tribus ordinibus profitentium aliarum artium facultatem, responsio ipsius hæc fere complectebatur : scire se quæ essent nunc opiniones vsitatæ, nec esse eum qui cuperet mutari præsentes politias, nec cum ijs, qui istam politiæ formam defenderent, rixari velle. Consuetudinem esse annorum fortasse trecentorum, confirmari statum scholarum publicarum autoritate pontificia & imperatoria, & ferri priuilegia. Fauere se moribus præsentibus honestis, sed arbitrari ne Parisiensem quidem Academiam initio Pontificum Imperatorumq; Rom. decretis fundatam esse, & quæri posse hac in parte & de Bononiensi & de Pisana. Atque se esse ea in sententia & ita statuere : Vnamquamq; Rempub. & eum penes quem summa rerum est, posse constituere collegium docentium & discentium vtilia ac bona. Immo hoc facere eos debere, quorum fortunæ & opes magnæ sunt. Et hoc, inquit, collegium optimo iure potest dare testimonium auditoribus. Neque sunt gradus dignitatis scholasticæ aliud, nisi ista testimonia : Quod si forte disputetur de lege generali, eam iam ait latam esse : Vt approbati à suis collegijs exerceant artes. Quemadmodum Imperatoris Valentiniani pulcerrima lex testetur, codice de Professoribus. Sed ex Iurisconss. & Me-

dicis fortasse hac communi collegij autoritate contenti esse aliqui non volent. Neque ego cum his rixari, inquit, velim: in Philosophicis tamen cæteris studijs conseruari possent gradus decernendis titulis, si tamen adessent omnium artium professores & Magistri. Ridiculum enim fortasse sit, ibi creare Magistros artium liberalium, vbi ne tradantur quidem præcipuæ artes. Certe scholam Atticam constat dedisse testimonia diu quoque ante quam ab Imperatoribus sanciendo hoc confirmaretur. His ingenue & libere, more suo, addidit. Causam quoque considerari oportere, qua de causa iam tales confirmationes denegentur. Non velle enim aliquos propagari veram atque puram Euangelij Christi Iesu doctrinam, quæ necessaria sit Ecclesiæ, & ideo certis personis & congregationibus illos esse inimicos. Qui istam tamen doctrinam amplexi sunt, Principes viri & ciuitates, facere debent officium suum & constituere collegia honesta docentium discentiumq; bonas literas & artes. Posse autem collegia testimonia dare, iam ostensum est, & dari ipsa par est, vel vt eruditi & docti emineant, vel ne imperiti per audaciam alijs imponant, & ita cum adolescentia perperam instituendo corrumpatur, tum dogmata falsa serantur, & tam Ecclesiæ quam

Reip.

Reipub. quies & tranquillitas turbetur. Cum Iulianus, inquit, edicto prohiberet admitti Christianorum liberos in scholas publicas, Christiani proprias scholas & peculiares discentium cœtus habere instituerunt. Nec est dicendum, non licuisse tunc Christianis dare testimonia auditoribus suis. Immo crescentibus tunc scholis & studijs Christianorum plures homines doctrinam Euangelij admiserunt inuitati honestis studijs & disciplina Christianorum. Estq; credibile libentius misisse multos in scholas Christianorum liberos suos, vbi esse mores honestiores & integriorem vitam cernerent. Hæc fere sunt, quæ Philippus Melanchthon à Tubingensibus consultus tunc respondit. Sed res ista, quadam veluti Iuris via expedita fuit, vt Cancellario, qui ad præstandum officium & fungendum munere suo legitime requisitus, in defugiendo & recusando perseueraret, alius autoritate ordinaria sufficeretur, ne diutius huius quasi principatus curatione Academia destitueretur. Annus Christi M. D. XXXVII. deliberationes de Synodo renouauit & attulit curas maximas Philippo. Placuerat enim Principibus conuenire ad audiendum Legatum Imperatoris Caroli, qui dicebatur habere mandata de Synodo potissimum, in oppido sito in finibus Duringiæ & Hassiæ,

quam

quam Chalcidem & Vulcaniam Philippus solebat appellare, propter crebras officinas æris & ferri. Euocati sunt aliunde quoque Theologi & adducti Vuittenberga Martinus Luterus & Philippus Melanchthon. Graues causæ perhibebantur fuisse, vt Theologi conuocarentur. Nam & de doctrinæ capitibus accuratius sententias conferri, & manifestius consentiri tandem oportere existimabatur. Decerni etiam & statui debere, si res ad Synodi cognitionem deduceretur, Quæ capita doctrinæ Ecclesiasticæ ita retinenda defendendaq; essent, vt assertio illorum omnibus rebus humanis, tranquillitatiq; Reipub. & fortunis ac vitæ in terris præponeretur. Itemq; si vera ratione & via in Synodo procederetur, Quid ad instauranda in Ecclesia concordiam, & pacis communis causa, Pontifici Romano & Ecclesiasticę potentiæ videretur esse concedendum. Sæpe autem boni & quibus cordi erat religio, & amantes patriæ, questi haud obscure fuerant: tantas illas res, non tam solicite & diligenter agi quam magnitudo earum postularet. Sed ista tunc consilio optimo & maxime laudabili suscepta, partim inter agendum adhæserunt, partim admodum lentas habuerunt progressiones. Neque enim Pontifici de Synodo quicquam concedere,

neq;

neque de doctrina, exquisite differere consultum plurimis visum. Et non parum impeditæ tractationes illæ fuerunt, grauí periculosoq; morbo Luteri, de cuius vita cum pene desperaretur, improbantibus & aduersantibus plærisq; omnibus, iussit se illinc auehi Luterus. Quod Clarissimus vir Georgius Sturciades Erphordia accersitus, vt ipse mihi postea narrauit, cum non omnino improbaret, se illi itineris comitem adiunxit. Et nocte quæ discessus diem est secuta, melius habere Luterus cœpit. Itaq; illo conuentu neque accurate de doctrina disputatum est, Et Legato Imperatoris responsum datum, quo talis Synodus, tali ratione indicta recusabatur. Iussi autem Theologi sunt aliquid componere de Pontificis Romani potestate. Quod à Philippo perscriptum fuit. Simul etiam recognosci placuit capita Augustanæ Confessionis & explorari de illis sententias omnium & audiri: Num quis quid requireret, aut aliquid improbans dissentiret. Cum præclara esset consensio de vniuersis, ita ille est conuentus solutus. Petitum tunc fuit à senatu vrbis Augustæ vt Philippus ad se accederet, sed hoc multis grauibusq; de causis est denegatum. Dum autem bellis occupantur Reges, interea à consultationibus Synodicis nonnihil oci-

hil ocij fuit, Philippum vero calumniarum & obtrectationum improbitas non desinebat exagitare. Qua etiam Principis contra eum indignationem pene commotam fuisse accepimus, instigantibus eum quibusdam & indoctis & leuibus hominibus, quibus semper patuerunt magis fores & aures potentum quam grauibus & bene institutis. Quod & antiquitas animaduertit ita se habere, Quę veteribus heroibus Ioue genitis Libero & Herculi, in numerum etiam superstitione sua relatis Deorum, adiunxit comitatum ridiculum, Silenorum & Satyrorum Dionysiacam turbam, & Cercopum sodalitatem Herculanam. Neque quicquam reprehensioni in Philippo aut culpæ expositum erat, quam fuga altercationum & rixarum, studiumq; & cura tranquillitatis & quietis. Qui nisi de necessarijs non putaret contendendum, Posse autem arbitraretur conniueri ad nonnulla, multa ferri debere. Cum interea non cessaret operam dare & anniti, vt doctrina esset perspicua, & ambigua explicarentur, & confusa disponerentur, & mirabilia quædam ad communem intelligentiam proprietate expositionis simplicis ac planæ reuocarentur. Id quibus displicebat, ij modo hoc modo illud, quod notarent arripere, & inuidiose deferre ad alios, vt sæpe Philippus,

pus, priusquam animaduertisset, odio onerarctur, & interdum vocaretur in periculum quoq;. Inter alia & hoc crimen sustinendum ei fuit, Quod literæ ad ipsum ex Italia mitterentur ab ijs quos causæ esse inimicos constaret. Quod suspicioſum esse isti volebant & caussam afferre dubitandi de voluntate & fide Philippi. Miserat autem paulo ante literas ei Iacobus Sadoletus, cui post Petrum Bembum tribuebatur sapientiæ & eruditionis laus præcipua. Hæc epistola scripta eleganter & forma sermonis latini exquisita, à Philippo ostendebatur omnibus, tantum aberat, vt occulte aliquid & astute ab ipso fieret. Atque cogitabat respondere diligenter & accurate, & eadem, vt dicitur, mensura aliquid illi vicissim emetiri. Sed occupatus negotijs & curis oppressus infinitis facere hoc intermisit. Atque haud scio an etiam penitus omiserit. Verum criminationes illæ accusatorum & futilitate & manifesta prauitate, facile euanuerunt, adeo vt qui illas admiserant, eos mox puderet procliuitatis istius. Epistolæ Iacobi Sadoleti, cuius mentio facta est, putaui hoc loco exemplum inferendum. Quod & verbis eleganter & sententijs præclare esse illa scripta mihi videretur. Atque isto studui quasi emblemate nostram narrationem reddi spectatiorem, cum

alijs

alijs aliorum scriptis, quibus plenior & ornatior fieri hæc potuisset, certo consilio variandam eam esse non duxerim. Epistolæ autem isti inscriptæ nominatim Philippo Melanch. ascripta erant hęc: Amantissimus tui Iacobus Sadoletus Cardinalis Carpentoractensis. CARpentoracti cum essem, quo in loco statutum habere me credens domicilium perpetuum vitæ fortunarumq; mearum omnium, repente tamen inde decedere, & Romam redire iussu Pontificis Maximi sum coactus: Sed cum ibi essem, accidebat mihi ferme quotidie, vt aliquid nancisserer de scriptis tuis, quæ ego & propter excellens ingenium tuum, & propter elegantiam stili atq; orationis libentissime legere solebam. Id cum sæpius facerem magnaq; in legendo delectatione afficerer, sensi paulatim mihi incendi animum ad quandam beneuolentiam nominis tui, vsque eo quidem, vt miro quodam studio tecum ineundæ amicitiæ tenerer. Etsi enim nonnulla erat inter nos opinionum dissensio, ea tamen animorum dissidium apud ingenue eruditos minime faciebat. Iamq; erat mihi deliberatum scribere ad te, primasq; aperire amicitiæ fores, cum subito vt dicere cœperam, ad vrbem accersitus, & per causam appropinquantis concilij earumq; rerum tractandarum & consul-

consultandarum, quas mox in consilio agi oporteret, è mea Ecclesia, vbi decennio manseram, euocatus, Pontificis huius optimi & prudentissimi iudicio tacito, inscius atq; imprudens in amplissimum ordinem S. R. E. Cardinalium cooptatus sum. Hæc res effecit, vt meæ voluntati in dandis ad te literis obsequerer tardius. Non enim dici potest, vt ex illa pristina, pacata atque felice vita, in hanc tumultuosam & plenam strepitus traductus sum, quæ solicitudines, quam multæ & graues curæ, eædemq; permolestæ me exceperint. Quod quidem mihi necesse fuit accidere. Hanc enim ego vitam & prius iudicio fugeram & alteram illam item iudicio fueram persecutus. Quarum nunc vtraq; cum mihi contra animi sententiam ceciderit, nec lætari possum habere me quod noluissem, & necessario doleo amisisse quod diligebam. Sed quoniam Deo parendum est de nobis sic statuenti, dabimus nos operam, quantum per eius auxilium opemq; licebit, vt honorem hunc recte integreq; administremus. Quod autem nostræ institutæ est scriptionis, non est passus meus, mi Philippe, in te animus diutius hoc à me officium differri, quin vt primum è turba & molestijs animus emergere cœperat, literas ad te darem, & pignus meæ propensæ in te voluntatis &

tis & inuitamentum in me tuæ. Si id quod ego in te amando meæ existimationi de tuis eximijs virtutibus tribuo, tu humanitati tuę, vt me pari beneuolentia complectaris, esse dandum duxeris. Quod quidem te rogo vti facias, neque me sitientem familiaritatis tuæ deseras. Non enim ego is sum, qui vt quisq; à nobis opinione dissentit, statim eum odio habeam. Arrogantis est hoc & elati animi, non mansueti & comis, quas me potius ad partes natura mea vocat. Sed faueo ingenijs, virtutes hominum colo, studia literarum diligo. In quibus tu vt doctrinæ & ingenij, sic amoris mei non mediocres partes possides, Nec dubito quin tu eadem mente & voluntate sis præditus. Isto enim animo, qui tam liberaliter artibus ingenuis expolitus sit, nihil agreste neq; asperum inesse potest. Quo etiam maiorem mihi spem virtus tua facit, meas hoc apud te ponderis literas habituras, vt qui locorum spacijs disiuncti sumus, animis tamen & beneuolentia coniungamur. Quod ego maxime aueo expetoq;, tibiq; prorsus persuasum cupio, in numero eorum, qui te diligunt & florentem cupiunt, quorum magna est profecto, pro tui nominis celebritate, multitudo, me principem locum appetere, nihilq; vehementius cupere, quam dari mihi locum probandi tibi reip-

bi reipſa & declarandi amoris erga te mei. In quo tu ſi anſam mihi aliquam occaſionemue meæ explendæ huiuſce cupiditatis præbueris, magno me abs te beneficio affectum arbitrabor. Omnia quidem quæ tibi grata eſſe ſenſero, tanto ſtudio ac diligentia exequar, vt nec fide quiſquam exequi maiore nec beneuolentia poſsit. Sicut & mea natura officij inprimis colens, & ſuſceptus iam erga te amor, & perpetuum meum erga doctos viros ſtudium poſtulat. Vale mi Doctiſsime Melanchthon, & nos tui amantiſsimos dilige. Romæ XV. Calend. Iulij, M. D. XXXVII. Vixit Sadoletus annis totis LXX. Poſt hanc miſſam epiſtolam X. Fuerat autem is, qui vna cum Petro Bembo primus conſideraverat attentius & accuratius vſurparat non modo elegantis & ſpecioſæ, ſed diſertæ atque dilucidæ & illuſtris orationis rationem & compoſitionem. Quæ non ſolum cuiuſq; linguæ propriis & ſignificantibus verbis apta, ſed ſententijs quoq; non vulgaribus neque leuibus concinna eſſe debet, ſimul vt prudenter cogitata, quæ exponuntur, ſimul vt eorum qui audiunt aut legunt, intelligentiæ, & ad penetrandum in animos ipſorum operam datam, eſſe appareat. Ad quæ cum ſingulorum verborum electio, tum iunctorum comprehenſio requiri-

tur talis, vt & conceptorum animo quasi membra eloquendo distinguantur, & totum veluti corpus illorum conueniente ambitu exprimatur. Atque hoc studio multorum passim animi ad imitationem & similes conatus excitati inuitatiq;, & bonarum literarum atq; artium excercitationes frequentari magna assiduitate ceptæ sunt. Cumq; & Philippo Melanchthone idem probaretur, & esse præclara res ista percolendaq; modis omnibus videretur, essetq; ipse minime duro aut rustico agrestiq; ingenio, ab eruditis & doctis & humanitate præditis beneuolentia & fauore eum esse comprehensum, non est mirandum, cum momenti plurimum ad amicitias coniugandas afferre nemo fere ignoret voluntatum studiorumq; similitudinem. Sed à suspicionum prauitate tuta esse, calumniarumq; morsus vitare integritas atq; innocentia nunquam potuit. Vt tunc acciderit Philippo Melanchthoni quod antea alijs, quos arrodere non dubitauit odij inuidiæq; maleuolentia atq; improbitas, & posthac quoque bonis & quietis placidisq; hominibus idem periculum eademq; est fortuna subeunda. De quo satis vel nimio etiam plus, quam argumentum postularet, non alieno tamen, vt opinor, loco neque intempestiue cum disputatum sit, redeamus ad rem. Inter illa igitur

quæ

quæ commemorauimus & de istis literis, cum alij rumores dissipati fuerunt, tum fama sparsa non bene cum suis Philippo conuenire, Principesq; quidam pertrahere eum in suas Academias studiose conati sunt. Sed ipse à proposito publicæ vtilitati consulendi & seruiendi aliorum non suis commodis sese nihil omnium deducere passus est. Conspectus est & hoc anno cometes in plaga aquilonari, de quo eruditas epistolas Philippus ad amicos, quos sciebat studio philosophico delectari, misit. Eodem anno in Britaniam quidam Saxonici profecti fuerunt, Qui de capitibus doctrinæ Ecclesiasticæ exponerent doctis Britaniæ sententiam suam & alias etiam fortasse res agerent. Cumq; disputationes essent initio commodæ, postea digressis Saxonicis, contraria decreta proposita sunt, cum tamen duceret Rex desponsam sibi sororem Ducis Cliuensis, quam paulo post repudiauit. Ferebatur autem rursum expeti aduentus Philippi à Britanis, & significabant quidam, nulla alia re ad moderationem & æquitatem flecti posse animum Regis, nisi si legatio mitteretur, quæ non mediocrem haberet splendorem, & Philippus vna adueniret. Sed ista in vnum aut alterum annum excurrerunt, Quibus commota negotia diuersa tam sacra quam prophana exagitarunt

vehementer Philippum Melanchthonem. Romanenſes neſcio quid, quaſi emendationis & correctionis vitiorum in ſtatu ſuo meditarentur, conſcribere. Quod etſi nequaquam diuulgari placuerat, & in manus tamen multorum peruenit, & ſermonibus ſcriptiſq; atque adeo picturarum contumeliis eſt vexatum: Cum & notarentur in illo ſcripto ea, quæ manifeſtam haberent turpitudinem (vt non tam, ſi remouerentur, laus ſperanda, quam, eſſe tam longo tempore lata impunè atque licenter vſurpata, nefariq; ſceleris crimen ſuſtinendum videretur) & nugatoria quædam inculcarentur, quale erat de quodam ſcholaſtico libello Eraſmi Roterodami excutiendo de puerorum manibus. Principum autem quorundam conuentus de Republica agebatur in vrbe Saxonica Brunoſuiga, in quo non temere à nonnullis metuebatur, ne quorundam priuatis cupiditatibus & emolumentis prætenderetur publicarum commoditatum & vtilitatum reſpectus. In Gallia autem animaduerſionum ſæuitia non deſinebat corripere eos, qui vel tranſuerſum, vt dicitur, vnguem à priſtinis qualibuſcunq; obſeruationibus diſcedere, & in doctrinam Eccleſiæ quamuis optimo & pietatis religioſæ cupidiſs. animo inquirere auderent. Carolus etiam Imperator & Gallo-

rum

rum Rex Franciſcus pacificatoriam perſonam agente Papa Paulo, plane in gratiam ſecum redijſſe credebantur. Neq; ceſſabat Pontifex Romanus Synodicum congreſſum indicendo vrgere. Iam & belli Turcici ſparſa fama, plurimorum animis timorem iniecerat. In Saxonia autem & cauſæ dabantur indies nouæ pernicioſarum turbarum, Et odia vetera aliqui non patiebantur ſedari, qui ijdem quietis & ocij inimici haud ſcio quo conſilio quaue ſententia atque ſpe, armis decertando quam diſceptando verbis dirimi controuerſias malebant. Inter quæ doctrinæ Eccleſiaſticæ labes quoque inferri cœpit, quorundam vel curioſis vel ambitioſis diſputationibus, qui in illa præceptiones & iuſſa legum proponi atq; explicari, non ſolum non neceſſarium, ſed plane ſuperuacaneum atque alienum eſſe contenderent. Suſpicabantur nonnulli, in Philippum Melanchthonem iſta potiſsimum ſtrui & intorqueri. Sed eadem vt veritatem cœleſtis doctrinæ conuellentia, Martinus Luterus & oratione & ſcriptis reprehendendo vehementiſsime oppugnauit, & grauiſsime confutauit, & autores eo adægit, vt incepti valde eos pœniteret, vtq; errorem confitendo, ipſi priorem ſententiam ſuam ſine diſſimulatione improbarent. Quo tempore, vt aliis

omnibus, non tam priuatim aduersando refragandoue vlli, quam publice vera ac recta atq; certa asserendo, Et facere officium suum Philippus Melanchthon, neque de curriculo suo vspiam deflectere. Anno autem Iesu Christi M.D.XXXVIII. Quo gubernatio Academiæ, semestri æstiuo, vt mos consuetudoq; fert, commissa fuit Philippo, quidam libellum edidit Vuittenbergæ epigrammatum. In quibus quod putarentur esse quibus fama aliquorum læderetur, iritati præcipui quidam censuerunt autorem comprehendendum. Sed is fuga salutem quæsiuit. Tunc igitur rursum facti inuidia in Philippum detorqueri. Aliqui ab ipso admonitum, Aliqui ope necessariorum Philippi adiutum euasisse aiebant. Hæc omnia alijs quibusdam criminibus cumulabantur, quorum erat caput, quod non arbitrio alieno certos quosdam homines odisset, & aspergeret conuicijs, vel etiam à suis ornari pateretur. Sane illa, de quibus tumultuatum adeo fuit, epigrammata ad nullius manifestam contumeliam, vel certe atrocem iniuriam incorrupte & simpliciter iudicantibus visa sunt pertinere. Et quæ notabantur ea carebant tam scelerum quam flagitiorum turpitudine. Autor tamen elapsus impudentissime mentiendo tam fœda atque impura postea scripta emisit,

sit, vt neque priorum veniam dandam ei, & quicquid accidisset, id lenius, quam nefaria ipsius vesania mereretur, omnes boni statuerent. Eodem hoc anno & mea cupiditate impulsus & alijs quoq; de causis, quæ indicandæ modo non sunt, profectus ego fui Vuittenbergam, vt Philippum Melanchthonem potissimum conuenirem. Quo in itinere accidit, vt pedis malum, quod mihi iamdiu non solum molestum sed infestum quoque fuisset, & tunc videretur satis bene esse situm, cum vectatione iritatum, tum errore quodam curæ recrudesceret, vt metu maiorum cruciatuum, festinantius Vuittenberga discedere cogerer, quam statueram ac volebam. Sum tamen paucis illis diebus, quibus ibi mansi, Philippi Melanchthonis & suauissima consuetudine vsus, & ipsius varijs de rebus accurata oratione cum delectatus tum instructus. Reuertens ad meos habui comitem Philippo Melanchthoni carissimum Iuuenem Mattheum Friderichum, gente Francum patria Vurcepurgensem, quem Irenæum nos appellabamus. Atq; is paulo post Tubingam ad nos venit, & Lipsiæ deinde nobiscum familiariter est versatus, cum Iuris publici & Legum cognitioni operam dandam & ciuilem prudentiam persequendam statuisset. Non videor vidisse

quenquam pari ætate vel ingenio acriore illustrioreq; præditum, vel studio flagrantiori deditum, vel in quo maior esset industria cogitandis, elaborandis, agendis ijs rebus, quibus animum intendisset. Memoria autem ea erat, quæ admirabili facilitate comprehenderet & summa fide retineret quidquis. Cum mentis autem tanta vi coniungebatur voluntas recta, & animus auersans falsa fucataq; omnia & vera atq; simplicia adamans. Vt hoc erepto, non patria modo terra, sed exteræ quoque nationes non leue damnum feciſſe videantur. Mortem autem obijt Anno Christi Iesu M. D. LI. improuisa atq; subita ruina Spiræ (quo excercendi artificij sui gratia se contulerat, quod ibi tum solennis consessus esset Imperatorij iudicij) cum clamoribus quibusdam excitatus trepide ad fenestram proiectam, quales sunt veteres in illius vrbis ædificijs, accurrisset, & prospiciendo cupidius & inconsideratius, pondere suo antiqua tabulata quædam depressisset. Cum his enim illo præcipitato, ita grauiter afflictum caput fuit, vt sine facultate loquendi post paucos dies vitam amitteret, omnium, quibus notus fuerat, incredibili dolore, deplorantium & eius vicem, & factam talis amici, necessarij, sodalis iacturam. Atq; ita fere decurrit iste annus.

Se-

Sequens vero M. D. XXXIX. rursum deliberationes perquam solicitas, & valde arduas attulit de Repub. Cumq; placuisset, vt ordines coniuncti in confessione ea, quæ supra qualis esset ostendimus, religionis conuenirent Francofurti ad Menum, eodem proficiscentem Principem suum iussus est sequi & Philippus Melanchthon, idq; iter ingressus est pridie Calend. Februarij. Quod autem incertum omnino esset, quid de pace impetrari obtinericq; posset, & multi timerent conatus violentiæ & iniustæ oppressionis, iussus tum fuit Philippus, de legitima & concessa neq; contraria voluntati diuinæ defensione, scriptum componere. Cuius ille in tres partes diuisi, siluulam, vt ipse appellabat, tunc instituit. De compositione solicitum fuit studium Philippi. Animaduertens tamen quorundam non solum callida sed fraudulenta esse consilia, cum illis certare verbis destitit. Atq; fuit tum quidem res in summo discrimine. Quo tempore in morbum inopinatum Princeps Hassiæ incidit. Sed post longas difficilesq; & odiosas contentiones, inducias & pacem fecerunt. Reuersum domum Philippum curæ laboresq; aliæ excepe-
runt, Quod Illustrissimo Principe Georgio Saxoniæ Duce mortuo, & totius regionis gubernatione ad fratrem ipsius Henrichum deuo-

deuoluto, De constituendis Ecclesijs & Academia ad Martinum Luterum & Philippum referretur, & priorem statum Dux Henrichus mutari quamprimum cuperet. Successio ista inexpectata aliquando & prorsus insperata, à quodam tamen vaticinante ante multos annos prædicta fuit. Qui in Phrysia bellum gerentibus fratribus Georgio & Henricho, Henrichum vniuersæ regionum Misnicarum ditionis futurum Dominum esse affirmarat, non sine indignatione Henrichi, quem iniquo animo illam prædictionem tulisse constat. Grauissimum etiam vulnus inflictum est eo tempore Philippo, cum se absente & in vicinam Marchiam profecto, mortuus esset vna cum coniuge vxoris Philippi sorore, Optimus & Clarissimus vir Sebaldus Munstererus Iurisconsultus malo à pueris Noricis præcipuæ familiæ ipsi commendatis, illato in ædes eius, cum incautius foris illi versantes contagione pestilentiæ infecti domum redijssent. Hunc Sebaldum, cuius antea quoq; mentio facta est, habui in puericia condiscipulum ego Lipsiæ, & postea constantiss. & fidelissimum. In quo præter doctrinam probitas & religiosa pietas fuit admirabilis. Et ipsa mors quæ eripuit affines, orbosq; liberos horum illi curandos reliquit, & genus mortis miserabile, ingentem dolo-

dolorem attulit Philippo Melanch. Inq; hoc veterum etiam ærumnarum suscitata memoria nouorum cruciatuum quibus laceraretur animus eius, caussa fuit. Itaq; tum & tristitia & solicitudine & varijs magnisq; laboribus sic afflictus est, vt de vita quoq; nonnihil esset periculi. Consilia de Academia Lipsica occasionem obtulerunt Philippo, vt cogitationem susciperet, me illuc, vbi puer discipulus fuissem opt. literarum atq; artium, ad docendum eas reducendi, cum ex eo tempore quo alter alteri notus esse cœpit, expetere consuetudinis nostræ vsum nunquam destitisset. Sed pestilentia quæ hoc anno Lipsiæ fuit, rem distulit. Itaq; anno demum XLI. denuo accersitus ab Illustrissimo Principe Mauricio, qui patri Henricho successerat, Lipsiam me contuli, & ita deinde propter vicinitatem iucundior velutiq; vberior fructus à nobis percipi mutuæ necessitudinis. Decretum fuerat vt Hagenoæ ad Rhenum conuenirent Theologi, deq; controuersis capitibus Ecclesiasticæ doctrinæ placide & amanter colloquerentur. Eo proficiscens Philippus quoq; Melanchthon in grauissimum morbum incidit, remansitq; Vinariæ, vbi clementissima Principis benignitate & diligentia amicorum, euocato etiam Erphordia Georgio Sturciade medico, quem

ille

ille diligebat & magnifaciebat, id in curando studium & ea industria adhibita est, vt vita illius Dei æterni propitio fauore conseruaretur. Accurrit tunc ad illum Martinus Luterus, & decumbenti omne officium præstitit, eumq; iacentem in grauissimis perturbationibus erexit cum consolando tum admonendo, tum etiam interdum leniter obiurgando. Morsus autem erat ille doloris, cuius cruciatus ita eum prostrauerat. Qui in ijs solis, quibus culpam aliquam suam inesse credebat, sustinere tenerrimæ conscientiæ quamuis paruas labeculas non posset, cum esset cæteris casibus animo patientissimo atque fortissimo. De quibus negotijs & rebus narratio copiosa alienior videri posset. In quibus tamen si quod peccatum fuit, peccatum illud vel ignorantis vel melius sperantis Philippi fuisse certum est. Recuperata valetudine in Vangionas ad aliquoties iam dilatum colloquium venit. Hoc anno post natum Christum M. D. XL. incendium ortum Tubingæ fœdam stragem dedit. Ea enim subita vi flammarum inter procellas ventorum plures quam LXXII. domus celeriter conflagrarunt. Ac quamuis vndiq; accurreretur ad opem ferendam, & in restinguendo opera strenua daretur, vix tamen ignis sæuitia potuit opprimi. Neq; potuisset omnino, nisi

nisi ventus ex improuiso sese in contrariam partem ad ea quæ iam deflagrauerant, conuertisset. Suspiciones erant, non fortuita negligentia illud excitatum fuisse, quod alijs compluribus in locis damna tunc similia data à conductis pecunia, nunciarentur. Sed certo deprehensum est, in quodam stabulo lumine relicto stramenta ignem concepisse, & inde nocte profunda in vicinas hunc ædes satis lente quasi procedentem ita creuisse, vt serum esset auxilium. Hic casus animum Philippi in recordatione vitæ iuuenilis Tubingæ in studijs actæ cum omnium beneuolentia atq; amore, & ipse maximo dolore affecit. Colloquium autem illud tergiuersantibus aduersarijs in annum XLI. est extractum. Affuit ibidem Legatus Romani Pontificis. Hic cum oratione habita ad tempus & rem præsentem accommodata, actiones illas esset exorsus, Philippus respondere ei cupiens, à Granuelano, qui Imperatoris Caroli loco præsidebat, prohibitus fuit hoc facere, metuente ne vehementius aliquid initio ille diceret, quod impedimento esset progressionibus, de quibus bona spes adhuc erat. Cumq; Philippus hoc animaduerso, se moderate responsurum esse dixisset, postulauit Granuelanus ab eo perquam benigne, vt eo tum labore supersederet. Et scio, inquit, te

posse

posse tibi moderari, quando vis. Ita breue & minus elaboratum ab altero quodam responsum datum, in eruditorum quorundam dicta incurrit. Etsi autem aderat Eccius, qui fulcire quasi sedem Pontificiam putabatur, & caussæ tamen bonitas, & rerum de quibus agebatur veritas, & Philippi etiam Melanchthonis doctrina, facile tutata est partem illam, & aduersarij tum non parum perculsi, colloquium institutum non illi quidem recusare, id quod honeste facere non poterant, sed clanculum impedire, & disputationes defugere. Et modo moram quærere congressibus, modo nouas conditiones ferre: Tandemq; eo deuenire, vt conscripta à se capita postularent publice recitari, & omnes vt ea approbarent illisq; subscriberent autoritate præsidis adduci. Non poterant his assentiri Saxonici. Atq; ab alijs quoq; compluribus simplex & euidens disertaq; præcipuarum controuersiarum explicatio, præferebatur tortuosis & obscura varietate implicatis istorum formulis. Quo offensis nonnullis nouæ artes tentatæ fuerunt, & institutum vt singuli accerserentur & audirentur coram ijs, quibus gubernatio colloquij illius commissa fuerat. Estq; actum primum cum Henricho Theologo Illustris. Princip. Friderichi Palatini, sene illo quidem neq; eximiæ doctrinæ

ctrinæ laude celebri, sed viro opt. & in veritatis exploratæ atq; certæ professione defensioneq; acerrimo & constantissimo. Post hunc existimabantur audituri Alexandrum Alesium Theologum Illustriss. Principis Ioachimi Marchionis. Qui quidem & paratus erat & cupidus conflictus. Sed huic obstitit iussum præsidis, qui & Alesium ad pugnam instructum sciret, & talem administrationem rei vicioſam esse animaduerteret. Nam Saxonici cumq; his coniuncti, cernentes quæri suorum distractionem, & concipi ab aduersarijs spem fore eos separatos timidiores, epistolam à Philippo compositam illis & in consilium aduocatis miserant. Ea testati se ex animo piam concordiam expetere, & bono studio profiteri id doctrinæ genus in quo versarentur, (quem iudicarent esse consensum catholicæ Ecclesiæ Christi, eumq; illustrari & patefieri oportere) significarunt non aliqua se cupiditate, non petulantia, non morositate, dissidia alere, qui tanta pericula tot ærumnas, tam dira odia sustinerent: Et orare se cum reuerentia, scripsere, vt se illi interpellari boni consulerent, ab ijs qui propter communem Ecclesiæ Christi necessitatem adueniſſent. Post hæc ostenderunt, audire ideo differri colloquium, vt noua capita excudantur ipsis deinde proponenda, qui-

bus cogantur assentiri. Et hac ratione ad concordiam rem adduci posse, fortasse aliquos arbitrari. Quos & falli certum sit, & discrepare hæc à Decreto Haganoensi. Se aduenisse vt doctrinam placide conferrent cum aduersarijs, non vt acciperent leges capitum flexiloquorum & insidiose scriptorum, quibus non tollerentur sed magis inflãmarentur dissidia. Eo accedere & illud, quod iniquum sit, non audita vtraq; parte ire in suffragia. Fortasse argumentis auditis atq; perspectis, ex vtraq; aliquos parte mutaturos sententias, quas adhuc retinerent. Itaq; graue esse præiudicium suffragia præripere. Recusasse se synodum Pontificiam, quod iniquum sit aduersarios & hostes esse iudices. At in synodo minus fuisse periculi futurum, quam si iam aduersarij velint necessitatem imponere assentiendi capitibus suis. Conuentum enim synodi habiturum plures doctos & moderatos, & externarum nationum homines, minusq; indulgentes affectibus animorum suorum, fortasse & hoc tum futurum fuisse, vt & attente audirentur ipsi, & res erudite disputarentur. Atq; perhiberi à quibusdam sapientibus dici, ne esse quidem opus disputatione, quod illæ sint non rerum sed verborum controuersiæ, quas prosit obruere potius quam agitando excitare. Cumq;

res sit

res sit eadem, horridiora quædam verba leniri posse, Quo iudicio vtramq; partem graviter lædi. Si enim verborum tantum sint dissidia, interrogarunt illa in epistola Saxonici & socij ipsorum, cur suæ doctrinæ assentientes interficerentur? cur tot mortales, totasq; adeo gentes deletas aliqui vellent? Perinde esse hoc, ac si Sarmata velit interficere Germanum, propterea quod lingua alia sit. Nimis se graues pœnas dare insciticæ, si ideo plectantur, quod non satis facundi aduersarijs videantur. Se etiam sceleratos habendos, si Ecclesiæ & Reipublicæ tranquillitatem turbent, non necessarijs rixis verborum. Sane si quando exarserunt ciuiles dissensiones, in ea quoque parte, quæ iustam causam tuetur, minus interdum moderate certari. Ideo non esse fortasse nullas in vtriusq; partis disputationibus rixas verborum. Sed eas facile posse tolli. Et vbicunq; res conuenit, non reprehendere se verba, quibus & ipsi sæpe ijsdem sine cauillatione vtantur, quamuis sentiant proprietatem sermonis in doctrina Ecclesiastica seruandam esse. Non igitur litem de genere sermonis, sed rerum magnas esse controuersias: De vero Dei cultu & veneratione. De vera Inuocatione. Eas non esse eludendas hac specie, quod sint verborum certamina. Nisi aliqui fortasse omni-

um religionum dissidia verborum esse certamina putent, à qua philosophia Christianos prorsus abhorrere deceat. Se vnam veram Religionem esse statuere, quæ certo verbo Dei tradita consensus sit Catholicæ Ecclesiæ Christi, in qua regnet Filius Dei, & implorantes se audiat & impertiat salutem atq; vitam æternam. Quapropter orare se, ne capitum nouorum præiudicijs onerentur, neue rebus nondum disceptatis suffragia præripiantur, sed vt instituatur secundum decretum Haganoënse collocutio. In ea se operam daturos, vt omnes honesti viri intelligant, quod non abhorreant à moderatis consilijs. Vere enim posse affirmari, sic esse se affectos, vt morte etiam sua piam Ecclesiæ concordiam redimere cupiant. Vtrum vero aduersarij hanc quærant, an potius prauarum superstitionum confirmationem, iudicandum se relinquere bonis & veritatis amantibus. Neque fucosas compositiones restituturas esse tranquillitatem. Quod si de rebus ipsis integre planeq; disputari placeat, cur non secum potius agere uelint quam cum alijs? Nam se sperare suas explicationes pijs mentibus satisfacturas esse, & omnino existimare, Inuictissimi Imperatoris Caroli eam esse virtutem, vt veritatem patefieri, & consuli saluti Reipub. velit rationibus opti-

optimis. Ideo orare se, vt petitio illa sua in bonam partem accipiatur, eamq; proficisci non ab impudentia sed pio studio iudicetur. Quod si pergant aduersarij præripere suffragia, quale sit futurum iudicium bonorum vbiq; de conuentu illo, non esse obscurum. Quorum spem & expectationem falli non debere, neque sibi imponi necessitatem iustarum querelarum. Seq; confidere futurum vt autoritate præsidentum interposita, ad veritatem patefaciendam studia conuertantur, & aliquando vno pectore & vna voce omnes Ecclesiastici cœtus Deum celebrent. His literis redditis ab incepto illo audiendi adoriendi singulos, autores suasoresq; eius destiterunt, rursumq; policeri facultatem congressuum publicorum, cum prius contendissent vt pauci quidam vtrinq; deligerentur, & rationem quærerent qua inueniretur aliqua controuersiarum moderatio. A quo consilio Saxonicorum cumq; eis coniunctorum quibusdam non abhorrentibus, vel quia timore quodam afficiebantur, vel quia præsidi obsequendum esse statuebant, Philippus, qui publicæ quietis gratia nihil non quod recta conscientia posset, faciendum tolerandumq; duceret, quid periculi tamen illa in re esset, libere demonstrauit. Seq; existimare ostendit, ideo proponi angustius illud colloqui-

um, vt dubiæ aliquæ & fucosæ confirmationes sententiarum inueniantur. Cumq; iam eum talium actionum magnopere esset pertesum, & ludibrijs aduersariorum prouocaretur, vehementius tum etiam locutus est. Negauitq; se talium actionum participem, multo minus administrum esse velle: Non dicere sententiam, non scribere quicquam in hoc genere, non etiam si quid constitueretur approbare. Non, si exercitus hostium, qui ad portas esset, metu terreretur. Doctrinam necessariam in Ecclesia illustrem & claram esse debere, eius luci vt caligo prestigiarum offundatur, se autorem adiutoremq; nunquam futurum. Ita ad congressum publicæ disputationis res est reducta. Ibiq; tum rursum postulatum, ne dissentientes suas rationes pronunciando explicarent, sed vt traderent perscriptas. Hanc occasionem aliqui abrumpendi colloquij censebant non esse amittendam. Quorum in Philippum absentem (is enim è consilio discesserat hortatus, vt quid optimum esset diligenter considerarent) minus etiam clementem orationem fuisse cognouimus. Sed pluribus visum est, hac etiam in parte presidibus esse gratificandum. Conuenit igitur vt scripta offerrentur. Idq; cum faciendum esset, mutare rursum autores huius consilij sententiam suam, & moram inij-

inijcere, & tandem ad disputationem verborum relabi. Itaq; ea statim has quasi velitationes secuta est. Certatum fuit de naturæ vitio & prauitate & Eccio suo more iactata iampridem enarranti, non sine maledictis contumelioſis in eos, qui ista aliter differerent, cum tamen aliter eum priuatim de quæstione illa locutum esse constaret, Philippus Melanchthon postero die respondit, & suæ partis sententiam veram exposuit plane & diserte, & à conuicijs quidem abstinuit, nonnihil tamen salis in Eccianis ineptijs deridendis asperſit. Post paucas congressiones, rursus dissuadente Philippo, obtinuerunt vt duo ad Præsidem accederent, qui de capite disputatione agitato, formulam congruentem perscriberent. Protulit tum Eccius quandam suam. Sed postea auocatus Granuelanus ab Imperatore Carolo, qui venerat illis diebus Spiram, tota res ita relicta & ad conuentum, qui Ratisbonæ mox ageretur, reiecta est. Hoc quasi præludium magna solicitudine affecit Philippum, neq; passum est bene sperare de vllis talibus congressibus. Neque ille aduersariorum doctrinam, non potentum vim metuebat, minimeq; omnium causæ diffidebat: Sed astutiæ fraudes & laqueos in concinnandis & colorandis discrepantibus sententijs, & falsitate quasi illumi-

nanda infuscandaq; veritate pertimescebat. In istis autem actionibus quantumuis paruæ & leues offensiones mirifice excruciare animum ipsius solebant. Neq; præsagia ista fuerunt inania. Nam proximus annus non modo fucata & tenebricosa illa negotia retulit, sed eorundem priores difficultates auxit, nouis inuolucris & integumentis additis. De quibus aliquid suo à nobis loco dicetur. Atque Granuelanus tum ita discessit, vt & bona existimatio eius de Philippo Melanchthone videretur esse, & ipse præ se ferret voluntatem atq; studium, quibuscunq; modis posset perficiendi, vt Germania pacem haberet, polices se ad mansuetudinem flectere Imperatorem velle, & hortari ad conseruandam tranquillitatem, & iudicij publici nimiam seueritatem cohercendam, Deniq; pia & salutaria sua consilia omnia futura esse professus est. Anno Christi M. D. XLI. ægit conuentum Imperator Carolus Ratisbonæ ad Danubium, quæ Regenoburga à fluuio vicino appellatur, atq; Ptolemæo esse existimatur Artobriga, colonia Tiberij. Ad quem cum actiones de doctrina Ecclesiastica superioris temporis essent prorogatæ, ita eo etiam iussus est proficisci Philippus Melanchthon. Qui illo itinere in finibus territorij Palatinorum, cum vectoris culpa esset edum quo

ipse

ipse & alij vehebantur, euersum fuisset, manum dextram ita afflixit, vt nunquam integer vsus illius restitutus sit. Vel laxata, vel certe quassatis ossiculis detorta fuerat commissura cum cubito. Itaq; & curationis tum & postea debilitatis ea parte incommoda molestiasq; perferre est coactus. Protulerunt ibi librum, nescio quorum opera conflatum, de quo persuasum Imperatori fuerat, eo ipso vtriusq; partis errores quos dissidentibus altercationes attulissent, posse corrigi. Postulabatur igitur vt ille probatus reciperetur. Id quod neutra pars facere voluit, cum Saxonici illum quidem non penitus reijcerent, sed censerent emendari oportere, inq; eo operam suam policerentur: Aduersarij autem horum, totum librum repudiarent & damnarent. Vt infelice admodum sidere natum hunc librum existimari debeat: Qui recens veluti, in pueritia sua omnibus inuisus & clanculum educatus postea adultior caussa maximarum calamitatum fuerit, quando Interim dum Synodus cogeretur, eodem ferme, sed accuratius vestito, vt ferebatur prolato, quid fieri seruariq; placeret, definitum fuit. Atq; erat Ratisbonensis expositio talis, quæ nisi disceptando & concertando diffidentiæ alienationesq; animorum corroboratæ essent, ferri admit-

tiq; recte posse plurimis videbatur. Sed acutiores multa notabant, partim occulta falsitate inserta, partim callide & insidiose perscripta. De quibus pacis & tranquillitatis amantissimum Philippum curę angebant die noctuq;, vt somnia etiam quædam, quorum visis per quietem territus esset, diuulgaret. Sed tunc quidem magis aduersarijs quam Saxonicis reclamantibus de libro multiplicibus & varijs notis interpolato nihil constitutum fuit, & dimissus conuentus sat bonis conditionibus, Imperatore Carolo ad calamitosi exitus bellum Africanum festinante. Multorum etiam summorum virorum nunciata, interq; eos præcipuorum amicorum funera, maximum luctum & grauissimos dolores attulerunt Philippo Melanchthoni inprimis Simonis Grynæi & Eobani Hessi, quorum ille Basileæ vt supra dictum est, hic de quo nostra extat peculiaris narratio Marpurgi mortem obijt, seuitia pestilentiæ continua annis pene tribus vastante regiones ad Rhenum & Harciniam. Quibus & Argentina cum alios præstantes pietate & doctrina viros tum Bolgangum Capitonem & Iacobum Bederotum amisit. Fuisse eo tempore cognouimus Philippi Melanchthonis animum iterum inuitatione Gallica tentatum, cumq; eo actum, vt intermissam aliquando profe-

profectionem tunc susciperet atq; perficeret, sed negotium istud neq; tractando accurate gestum est, & inter initia statim euanuit. In Britania autem Rex diuortijs coniugijsq; ludere, & pro arbitrio suo edere decreta, & quoscunq; ea improbantes crudeliter tollere è medio, siue Pontificis Romani, seu Saxonicæ Ecclesiæ doctrinam amplecterentur. Id enim modo obtineri omnium assensione studebat, quod ipse in animum induxisset, & sibi passus fuisset arridere. Quæ & ipsa cum eorum respectu, qui atrocibus supplicijs interimebantur, tum priorum actionum memoria, animum Philippi vehementer, & dolore & interdum indignatione commouentia affligebant. Sunt autem deinceps ea negotia secuta, quæ perpaucis animaduertentibus, cum à plerisq; parua & futilia ducerentur, à multis nihil prorsus curarentur, causas vel dederunt vel cumularunt atrocium turbarum & calamitosorum euentuum. De quibus si Philippi Melanchthonis sermones periculum præuidentis, & ea consilia quæ capiebantur quorsum euasura essent metuentis, iam recenserem, vereor ne non deesset, qui fingi ista suspicarentur, id quod impune facere liceret, & esset in procliui rebus gestis & confectis. Ne igitur in his moram faciamus, perstringentur ea & breuiter

indica-

indicabuntur, quibus ipse partim non repugnans implicatus est, partim volens interfuit, partim etiam cum magna vtilitate & fructu præfuit. Hoc autem vere commemorare possum, Nihil postea accidisse, quod ille non timuerit & prædixerit, cum quædam suscipi & tali ratione administrari minime probaret. Fuerat Rei Nauburgensis in Duringia & cura Ecclesiasticæ eo loci gubernationis commissa Illustrissimæ familiæ Palatinorum Principi Ernesto Philippi F. Is mortuus est hoc anno, in quem narratio nostra iam excurrit, Iesu Christi M. D. XLII. Et suffragijs collegij illius surrogatus ipsi, Iulius gente Pflugius, quæ est Misnicæ nobilitatis primaria. Hoc esse factum non consulto neque assentiente se, Iohannes Fridericus Princeps Elector grauissime queri neq; actionem eam ratam esse pati. Causas etiam exponere quasdam, cur antistitem Nauburgi præsidere Iulium, sibi tolerabile non videretur. Atq; mirabantur nonnulli, Iulium ingenio excellente doctrinaq; literarum instructum & percultum opt. disciplinarum artiumq; studijs, ijs etiam ab adolescentia rebus gerendis excercitatum, vt non vulgarem prudentiam adeptus esse crederetur: Hunc igitur talem virum & tam dubijs rebus difficilibusq; & turbulentis negotijs cupijsse

cupijſſe implicari, ne temporibus quidem conſideratis, quibus parendum eſſe ſapientes præcipere & neceſsitatis vim tribuere non ignoraret, erant quibus mirum videbatur, quicq; non poſſent quid rei eſſet, decernere. Sed ipſe & ſcripto quodam edito conſilij ſui rationes reddi ſtuduit, & alij, vt fit, tuncalia cum ſuſpicari, tum affirmare, pro eo atq; factum iſtud probabant aut improbabant, Et de Iulio bene aut male exiſtimabant. Atq; tunc Iulius ſolij Nauburgenſis poſſeſsionem adipiſci non potuit, cum ius ſuum nihilominus proprietatemq; eſſe docere conaretur & dignitatem nominis retineret. Poſtea tamen & illo, rerum ſtatu in his regionibus alio, poſt infelicis belli exitum, eſt potitus. Poſtquam autem Princeps Elector decreuit ſe non eſſe paſſurum illo loco præſidere Iulium, & rei Nauburgenſi iuſsit alterum præfici, voluit Philippum Melanchthonem ádeſſe eo tempore, quo in ſedem Nauburgenſem ab Electore Principe deſignatus ſolenni collocatione imponeretur. Intercedebat Philippo cum Iulio ſingularis vſus, & literæ vtriuſque ſcriptaq; edita Philippi, quanti vterq; alterum faceret, teſtabantur, & conſtabat ſumma benignitate à Iulio Philippum compræhendi. Neq; contra dignitatem & amplitudinem Iulij quic-

quam

quam à Philippo est factum, Qui ideo sine recusatione suscepit iter illud, vt Ecclesiasticæ ac Scholasticæ administrationis diligentius constituendæ vel autor vel adiutor esset. Neque enim de cæteris quæ ad gubernationem terrarum aut bellorum motus, aut ordinandi statum Reipublicæ spectarent, ad hunc magnopere iam solebat referri. Itaq; eo erat non quidem solicitudo de euentis illius leuior, sed dolor, si quid forte accidisset grauius, minus acerbus, Quod se culpa omni carere, & istiusmodi neque consiliorum neq; actionum socium esse sciret. Etsi interdum mandebantur ei operæ quædam scriptionum, vt eo bello quod hoc anno inter apparatus armorum, quæ contra Turcicam in Pannonia vim expedirentur, aduersus Henrichum Brunosuicensem Ducem susceptum gestumq; est. Quam sic dedit, vt & vera inprimis & ad spem tranquillitatis ac quietis accommodata perscriberentur. Sed horum narratio à proposito nostro aliena est. Vt autem explorata turpitudo & manifestum dedecus neque adiumentis vllis quasi fulciendum, neque ope consilioq; tuendum est, sic quæ prudentes esse interdum eiusmodi, vt omnium reprehensionem non possint effugere, & aliqua ex parte labascere vident, ea non dubitant studio industriaq; sua sustentare,

tare, ne grauiores ruinæ atq; labes fiant. Non illi quidem committentes quod malum sit & inhonestum spe euentus laudabilis ac boni, sed hac ipsa moderatione & effugientes vitium & in præsentia rebus afflictis consulentes. Nam qui rebus dubijs & perturbatis nimis fortes sunt, ij interdum laborantibus ea remedia adhibent, in quibus medicina plus nocet quam prodest, curantes, contra prouerbium, malum malo. Hæc negotia exceperunt alia quibus Philippus Melanchthon & exercitus & defatigatus fuit. Nam quæ solicitudo & anxietas de Repub. animum ipsius tunc excruciarit Imperatore Carolo ad bellum in Germaniæ regione Cliuensi excitatum aduentante, de eo nunc nihil dicam, & ad communes curas in talibus propter amorem erga patriam sane mollis & teneri, & in consideratione diligente futurorumq; prouidentia fluctuantis animi ipsius referendo apponam. Proprie autem oblata ei & ab ipso suscepta vt antea, deinceps persequar. Gubernabat ea tempestate rem Colonienſem & commissam habebat Ecclesiæ illius custodiam Archiepiscopus Hermannus Septemuir creandis Imperatoribus Romanis, annis grauis, amans veritatis, & cupidus rem Ecclesiasticam in meliorem formam redigendi, quam non modo ipse intelli-

tellígeret íta eſſe deprauatam atq; corrup-
tam, vt ſine emendatione díutius ſtare non
poſſet, ſed videret eos quoq;, qui neq; Dei
metu neq; hominum reſpectu magnopere tan
gerentur, non audere tamen negare, plurí-
mis & maximís vicíjs laborare cum deformí-
tate fœda & míníme occulta. Atq; erat ílle
hoc íampridem facere conatus, & alíquid ín
eo genere ínchoarat, ſed præclarum & ſalu-
tare opus abſolutum non fuit. Habebat íní-
tío & ſuaſorem & adíutorem præcípuum ex
collegio ſacerdotum vnum Gropperum no-
mine, à quo poſtea non modo perfide deſer-
tus, ſed hoſtíliter etíam oppugnatus eſt. Hic
optímus & Religioſíſsimus Princeps ab Il-
luſtríſsímo Príncipe Iohanne Fríderícho Sa-
xonum Duce ímpetrauerat, vt Philíppum
Melanchthonem ad ſe proficíſci pateretur.
Nam præclaríſs. & maxime vtílí íllíus opera
ſe vſurum ín íjs quæ parabat, arbítrabatur.
Quæ eum opínío vt non fefellít, ſíc conce-
pta ſpes alíquantulum fruſtrata eſt. Quod
non accídit vel negligentía ípſíus vel Philíp-
pí Melanchthonís culpa, ſed ímportunítate
& odío quorundam oppugnantum noui ope
rís velutí ſtructuram. A quíbus díuína &
humana commota fuerunt, & effectum vt
non modo Pontífex Romanus ſua ſponte
procliuis ad írruendum ín Colonienſem ſan-
ctíſsímum

tissimum Episcopum, incitatus vibraret quasi fulmen execrationis vsitatæ, sed Imperator quoq; Carolus vt diu multumq; vrgendo impulsus, contra Principem, in quem more maiorum & Iure publico, sine solennis iudicij legitima cognitione vindicari nullo pacto liceret, iracundiæ & seuitiæ sententiam tandem pronunciaret. Verum hæc aliquanto post acta, neq; mea narratione exponenda sunt. Sed Philippus Melanchthon anno Christi M.D.XLIII. deducente pietate & virtute atq; eruditione doctrinæ præstante viro Petro Medmano mandato Archiepiscopi Mense Aprili iter ingressus, ad Principem venit Bonnam, vbi ille tum commorans istã rem agebat, & rediit ad suos mense Augusto maximæq; lætitiæ aduentus ipsius fuit vniuersis, sed scholasticis potissimum, qui obuiam illi processere secuti præceptores plerosq; & Magistros suos. Quid autem & consuluerit & ægerit apud Principem Philippus Melanchthon de eo & ipsius & aliorum scripta extant, quæ eius testantur diligentiam & solertiam & fidem, in cunctis quibus tractandis adhibitus fuit. Vt minus clementiusq; tunc repugnatum fuisse, iam nonnullos optare, existimari posse videatur. Ab Archiepiscopo accersitus fuerat Argentorato Bucerus, cuius nomen erat inuisum

inprimis, cum neq; in illius vita vllæ turpitudinis maculæ hærerent, neq; in doctrina errorum vitia deprehenderentur, & ipse neq; pericula neq; molestiam laboremq; ferre, qui pro tranquillitate Deo æterno grata, & hominum societati profutura suscíperetur, recusaret. Annus proximus fœcundus fuit caussis malorum & magnum mœrorem attulit Philippo Melanchthoni nunciata mors patriæ ipsius Illustríss. & fortiss. Príncipis Ludouici Palatini. Quo viuente, nemo admodum timuit, ne erumperent in publicam cladem & perniciem bellorum, multorum animis odia simultatesq; incluſæ, quæ veluti antecedentia tempestates sæuas & horribiles murmura iamdudum exaudiebantur. Non diu admodum ante huius Príncipis mortem míhi scribens Philippus Melanchthon se per quietem visum esse significabat videre, ab illo se accersi, idq; in eam partem interpretabatur, quod tum & curis conficeretur, neq; firma valetudine vteretur, se ab illo Príncipe mortuo ex hac vita euocari. Verum præsagium hoc obitus Ludouici fuit, qui est altero anno subsecutus. Philippus autem vixit non sibi sed alijs benignitate Dei diutius. Alterum grauissimum vulnus animo Philippi inflixit acerbissimus casus Hieronymi Pamgertneri Norimbergensis, viri sapientia, virtute,

virtute, doctrina literarum, eruditione, humanitate excellentis, & maximi religionis puræ & pietatis amatoris. Quem & adolescens ipse adolescentem cognouerat, cumq; eo familiarissime in communibus studijs Vuittenbergæ vixerat, & progressum ad amplissimos honores in patria ipsius colere perseuerarat, cum quidem ab ipso cum reuerentia Præceptori debita diligeretur. Optimum hunc & integerrimum atq; summum virum in itinere reuertentem domum à conuentu Spirensi, quo missus à sua ciuitate fuerat, quidam tunc, qui se hostes reliquijs fœderis Sueuici profitebantur, comprehensum, inq; diuersis latebris, vt necesse fuit, abditum & diu vexatum tandem pecunia accepta dimiserunt. Atq; existimabatur alteri istas fuisse insidias positas, sed rebus instructis ac paratis, cum Pamgertnerus in illas incidisset, preda oblata arripienda fuit. Declarauit PhilippusMelanchthon dolorem quem ex amici fortuna aduersa capiebat, non modo sermonibus & literis suis, sed studio quoq; & opera, cum perficiendo vt familia Pamgertneri consolationibus eorum subleuaretur, quorum autoritate eam moueri, & vnde bonam spem ostendi sciebat, tum quærendo occasiones etiam quasdam liberandi captiuum & ijs à quibus detinebatur placandis, Princi-

pum quorundam fauore clementiaq; & cura adhibita, & notorum ex equestri ordine hominum adiuncto studio. Sed liberatio illa mirabiliter impedita & res dilata fuit, Nonnullaq; capto laudabilia atq; glorioſa ipſi nocuerunt, de quibus narratio verboſa neq; huic argumento congruit, neq; à me eſt perſequenda. Cum diuturno tamen dolore & ingente triſtitia ſuorum grauiſs. afflictus non ſine vitæ propter morbos periculo, patriæ reſtitutus eſt & rediit domum Pamgertnerus, lætitia omnibus bonis exultantibus, & ad conſpectum reuertentis effuſa ciuitate vniuerſa. Furor quidem iſte Martius & vis graſſatorum, quin crimen ſubeat ſceleris & impietatis, vereor vt defendi nequeat, ſed & vſurpatur tamen ille more, & in hoc mundo ſuum ſcilicet malum cuiq; æquo animo eſt ferendum. Philippus autem alijs etiam tunc aduerſis, & malis familiaribus atrociter vexatus eſt. Quorum commemorationi etſi multa obſtabant animo meo, prorſus tamen de his reticendum eſſe non duxi. Filiam maximam natu Annam amantiſsimam ſui incredibili caritate diligebat. Erant autem vehementes admodum incitationes huius in illo viro affectionis, adeo vt aliquibus hæ immoderatæ & cum indulgentia nimia coniunctæ viderentur. Sed in filia omnino natura

tura optima & præclarum ingenium, pietatisq; & omnis honestatis decus, non immerito illam patri magnopere commendabant, matris præsertim partu difficili in lucem editam, & in quam amoris paterni vis se primum quasi effuderat, accedente etiam fortasse aliqua occultiore naturæ conciliatione. Erat puer gentis Marchicæ, qui tum certis de causis clanculum Vittenbergæ in studijs literarum educabatur, inq; ædibus Philippi Melanchthonis degebat, patria Brandepurpensis, Georgius nomine. Hic discendi ardore flagrabat, & in eo impetus quidam diuinus manifesto apparebat, efferens se ad sapientiæ virtutisq; præstantiam, qualis in omnibus qui vlla in parte & quocunq; genere virtutis singularem laudem & egregiam famam consecuti sunt, fuisse animaduertitur & esse consueuit. Hinc enim existit immensa cupiditas impellens atq; instigans animum ad ea suscipienda & agenda, quibus, quæ aliquis appetiuit, ea se esse adepturum sperat. Inter quos conatus neque labor fugitur, neque cura alia admittitur, neq; cogitationi actioniue alteri locus relinquitur. Inq; hoc modo opera datur, vt in quod incumbendum sibi aliquis duxit, in eo laude excellentes ipse non modo assequatur verum etiam antecedat. Itaq; dies noctesq; summa con-

tentione enititur, vt ad partam studio diligentiæ suę facultatem, maiorem aliquam copiam addere & acquisita bona augere possit. Vidi ego hunc Georgium, qui postea Sabini nomine celebris fuit, valde tenera adhuc ætate, lacrimas profundentem ad lectionem boni & elegantis carminis. Audiui tristes querelas eius, deplorantis suam infelicitatem in scribendo, cum non solum per ætatem nihil quod perfectum esset ipse elaborare, sed ne intelligere quidem rationem perficiendi elaborandiq; adhuc valeret. Huic sane iuueni puellam filiam suam desponderat Philippus, duxitq; eam ille anno Chr. M. D. XXXVI. Cumq; non modo scientia literarum bonarumq; artium excellere, sed dignitate quoq; præstare cuperet, & difficultatis & molestiæ in isto cursu nonnihil ei fuit exhibitum. Atq; de cæteris prætermitti recte potest narratio. Hoc autem anno, in quo expositio nostra occupatur, ostensa spe melioris & splendidioris conditionis in Prussia, haud scio quo pacto inter socerum ac generum non quidem odium aut simultas, sed alienatio tamen quædam & prope dissidium ortum fuit. Narrationem autem talium ideo nequaquam omittendam duco, non modo ne quid prætereatur quod expositionis fides requirere videatur, sed vt huiusmodi quasi vulneribus inspectis,

ctis, quam misera interdum vita sit magnorum virorum intelligatur, cum ad onera Reipublicæ pondus etiam domestici doloris adijcitur. Fons autem erat omnium, quod Sabinus socero nimia cupiditate illustris fortunæ videbatur ardere. Ille autem non tantum adiuuari & quasi promoueri se ab ipso, quantum optabat & posse arbitrabatur, ægre ferebat. Scholasticæ vitæ genus amabat Philippus, & illa humilitate delectabatur. At Sabinus eminere & conspici volebat amplitudine etiam honorum, & opulentia. Itaque magna ille spectare, neq; nominis celebritate, quam rectis studijs sibi comparauerat esse contentus, Hoc agere vt vulgi oculi in se conuerterentur, & ipse in Reipub. quoq; luce versaretur. Ex eo fiebat vt voluntates horum aliquantulum disiungerentur. Quod vbi accidit, quamuis non inimicitiæ etiam suscipiantur, amicitiam tamen debilitari variis suspicionum offensionumq; caussis necesse est. Etsi autem Philippo Melanchthoni nemo inueniebatur ad eleuanda ferendaq; ea, quibus interdum grauissime lædebatur, fortior atq; patientior, tantum aberat vt ab ipso vllius veluti secessionis occasio daretur, tamen in hac quasi velitatione multa vehementer pupugerunt animum ipsius, præsertim cum nonnihil tristitiæ vel etiam acerbi-

tatis ad filiam pertineret, quam, vt diximus, maximo amore complectebatur, Quamq; tam procul deinceps abfuturam, & cum marito iritato discessuram esse, valde dolenter ferebat. Aliqui etiam huic aut illi assentando pene effecerant, vt distractio ad iurgia ac contumelias euaderet. Sed ista tamen veluti tempestas sic abijt, vt moderatione tolerantiaq; & obsequio Philippi facile leniretur Sabinus, & coniunctio beneuolentiæ mutuæ inter ipsos conseruaretur, & in coniugij vsu nihil insuaue sequeretur, præsertim cum & rei atq; dignitatis accessione augeretur Sabinus. Apud quem Philippi filia postea, nulla re dirumpente iucundæ consuetudinis amorisq; mutui vincula, annis quatuor in Prussia vixit. Decessit enim anno Ch. M. D. XLVII. apud montem Regium Prussiæ IIII. Cal. Martij, qua nocte per quietem patri species mortuæ filiæ oblata est, eoq; somnio significatum esse casum istum & ipse existimauit, & euentus facit, vt credibile sit, Eiusque mortem nunciatam magis molliter tulit pater amantiss. illius, quam pleriq; esse laturum crediderant, vel ratione quasi in girum exultantes animi motus reducente, vel diuturnitate temporis ad toleranda omnia factus robustior. Priuata hæc incommoda solicitudine Reipub. cumulabantur. Nam & bellum

bellum periculosum inter Imperator. Carolum, Regemq; Galliæ Franciscum vtriusq; summa contentione impendebat ac mouebatur, & actiones de Brunsuicensibus negotijs instituebantur eiusmodi, vt his semina certaminum tumultuumq; nouorum iaci viderentur. Verum & res tandem, Carolo in Gallicum agrum progresso longius, composita est, & pax inter Reges facta, & contentio illa Principum intra verborum maledicta & criminationes tunc quidem constitit. Sed Philippus Melanchthon alijs quasi in portu, id est apud suos, procellis iactatus ita fuit vt pene euerteretur, vel oppressus vel pulsus iniquitate & odio nonnullorum, qui contra ipsum Martini Luteri animum incita uerant atrocitate accusationum, quarum caput erat moderatio & lenitas, quibus ab illo aduersarios subleuari dicebatur. Atq; alijs temporibus concedendo & molliendo quædam, caussæ eum nocuisse prædicabatur, Tunc autem renouabantur, cum quadam non modo vehementia sed plane seuitia, disputationes de sacratissima in Ecclesia Christi actione cœnæ mysticæ, quæ est communicatio corporis & sanguinis Domini nostri Iesu Christi. De ea quorundam qui Martino Lutero ita se dabant, vt doctrinam illius vniuersam non modo cupide amplecteren-

tur, sed eam etiam exaggerare non necessaria interdum amplificatione studerent, horum igitur nonnulla insulsa & propemodum profana tam dicta quam scripta, illi nonnullisq; alijs pijs & attente rem considerantibus non probabantur. Sed hæc quasi nubecula celeriter eo quidem tempore depulsa, turbæq; istæ facile sedatæ fuerunt, & temere incitatam iracundiam quibusdam reprimentibus, & Philippo Melanchthone solitam moderationem patientiamq; constantissime vsurpante. Grauiter etiam perculsus tunc ille est nunciata morte Valerij Cordi, qui patrem habuerat Euricium, virum ingenio doctrinaque excellentem. Qui me cum Erphordiam studiorum causa venissem humanissime complexus notumq; habuit admodum familiariter, suorumq; Epigrammatum luculentis versibus studiose ornauit. Eumq; ego vicissim obseruans colui, & quibus potui officijs illa ætate conditioneq; mea adiuui. Neque erat minus in filio præclara natura, & tempora magis opportuna ad illam percolendam optimarum literarum artiumq; copia, & occasiones habuerat patre meliores. Hic iam omnibus ad spem expectationemq; de eo admirabilem erectis, cum spectatæ eruditionis atque scientiæ opera edidisset, in Italiam augendæ liberalis & vtilis cognitionis

nis gratia profectus, Romæ febre laborans moritur. Morbus autem contractus putabatur, nimia defatigatione in locis calidioribus, quod ipse qui in artis medicinæ studium incubuisset, non prata modo ac campos, sed montes vallesq; vbiq; perreptare herbas, radices stirpesq; explorans non cessaret. Aegrotauit eodem tempore ibidem Cornelius Sittardus Colonienſis, qui tum quidem periculum euasit, sed postea Norimbergæ cum maxima laude & plurimorum salute artem Medicinæ factitans tabifico morbo consumtus interijt anno Christi M. D. L. Valerium autem vt notum carumq; luxit Philippus, sed magis deplorauit mortem ipsius propter erepta Reipublicæ commoda & interceptos fructus, qui potuisse ab illo, si contigisset vita diuturnior, percipi viderentur. Sequens annus Christi M. D. XLV. vidit crudelissima supplicia & seuitiam immanem in Galliæ regno, non tantum singulos aliquos corripientem, sed in oppida populosq; totos grassantem, iugulando omnis ætatis, sexus, conditionis mortales & inflammando oppida atq; vicos regionesq; vastando, quod aliqui in studio veritatis & errorum manifestorum declinatione, tanquam hostes nominis Christiani & desertores catholicæ Ecclesiæ accusarentur & condemnarentur. Vidit

& con-

& conuentum indictum in Vangionibus, Qui fuit vltimus (nam euasit hic in annum proximum deductus Ratisbonam) in quo verbis & colloquijs de controuersis doctrinæ capitibus disceptari placuit. Nam siue insidiose & callide, seu fatali quadam progressione, ita res actæ, eaq; tum cogitata, deliberata susceptaq; fuerunt, vnde tandem varij multiplicesq; conatus belli Germanici eo euaserunt, quo iamdudum cupiditates plurimorum impulerant. Affuit ibi Cardinalis Farnesius. Principes Germaniæ non affuerunt. Itaq; cum colloquij de religionis rebus mentione, conuentus alter rursum indictus, qui ageretur ad Danubium Ratibonæ. Interea ad recuperandum principatum suum exul Brunsuicensis tentare molirique quicquid poterat & collecto tandem exercitu in suo quondam territorio tunc victus captusq; fuit, ductante copias fœderis aduersarij Philippo Landgrafio Hessorum. Hoc anno mortuus est optimus & integerrimus sapientiaq; & virtute inprimis pietate eximia præditus Georgius Heltus patria Vorhemensis, quod est oppidum ditionis Pabepergicæ, meus præceptor sic de me meritus vt non minus gratiæ ei quam parentibus debeatur. Qui neq; me aliter quam filij loco toto quinquennio, quo discipulus ipsius fui habuit,

habuit, & retinens illam caritatis affectionem dilexit omni tempore vitæ suæ. Vtebatur hoc Reuerendissimus & genere, sanctitate omnique ad Deum & homines laude Illustrissimus Princeps Georgius Anhaldinus, quæ antiquissima & præclarissima Germanicæ nobilitatis familia Ascania est: Eiusq; autoritate atq; fide non facile quicquam aut prius aut potius ducebat. Fuerat autem cum Fratre Illustrissimo Principe Ioachimo in disciplinam ei adolescens traditus Quo nomine & erga me illorum Principum clementissimum fauorem expertus sum, qui me etiam condiscipuli appellatione dignarent. Sed tantum tribuebat Heltus Philippo Melanchthoni à quo & ipse singularem in modum diligebatur & magnifiebat, vt sæpe impetraret copiam aliquantisper Vuittenbergæ degendi. Vbi illum cerneres cum libellis & chartis ad loca doctrinæ publicæ itare, non minus assidue & relictis omnibus quam infimæ sortis alterum quenquam. Tantus durabat in sene etiam ardor discendi. Nonnunquam de grauibus & difficilibus rebus quærendi consiliiq; petendi ille caussa à Principe eo mittebatur, In quo valde liberaliter potestate facta vti solebat. Atq; is tum Dessauiæ mortuus & Illustriss. Principibus & Philippo Melanchthoni ingens

gens desiderium sui reliquit. Luxeruntq; eum illi vt parentem, hic non secus atq; fratrem, & monumentorum operibus ac scriptis studuerunt celebrari. Cunctas ille facultates suas libris coëmendis impenderat, habuitq; Bibliothecam omnis generis librorum refertam. Cuius æstimatæ precium munifice Principes persoluerunt secundum voluntatem & sententiam testamenti ipsius. Non possum silentio hoc loco præterire quod memorabile videtur. Cum Heltus à Primæ pueritiæ annis castissime celebs vixisset, considerans tamen in quam ætatem incidisset, & cuiusmodi vita moresq; essent sæculi huius, certæ pecuniæ summæ fructum annuum honestæ & pauperi alicui virgini dotis nomine, quo facilius in matrimonium collocari posset, de suis bonis destinauit. Quod matrimonia conciliari ad conscientiæ puræ conseruationem, & turpitudinis multorumq; malorum fugam plurimum prodesse iudicaret. Mei quoq; ego mœroris & luctus domestici socium eo anno Philippum Melanch. habui, cum in patria amisissem carissimum fratrem de tribus vna mecum adhuc reliquum Hieronymum. Quem Philippus quod cognouisset esse ingenio bono & acri, & morum grauitate, & probitate vitæ, multisq; præcipuis laudibus eminere, non mea tantum

tum cauſſa, ſed ipſius etiam admiratione adductus, carum habuerat, & mortuum veræ beneuolentiæ lacrimis deplorabat, cum meos quidem gemitus conſolatione amantiſsima literarum ſuarum ſedare conaretur. Id quod & ante aſperis temporibus noſtris ille ſtudioſiſs. fecerat, quæ curæ ei fuere maiori, quam ſi propria eſſent atq; ſua. Miſerat ad eum non diu ante quam moreretur epiſtolam accurate ſcriptam, de filia, cui ille, quod minus conſiderate & ignorante ſe conſilium de coniugio cœpiſſet, valde iraſcebatur. Quæ leuitas quantopere parentes honeſtos & ſequentes laudem integritatis offendere ſoleret, intelligebat quidem Philippus, ſed malum iſtud ſanari ignoſcendo ducebat eſſe melius. Quæ & ipſa epiſtola, vna cum aliis ipſius, ſi videbitur & res tempuſq; feret, aliquando edetur. Et iſta, noſtrarum enim rerum eſſet expoſitio, inculcanda non ſunt, cum quidem varietatem habuerit tantam vita fratris mei, & ea in vtramq; partem illi vſu venerint, vt narrare indignum non eſſe videatur. Qui & diuinitus ex periculis maximis ereptus, neq; ſecundis rebus inſolens, neq; aduerſis mollis fuit. Veritatis amans, integritatis & fidei ſpectatæ. De quo proſtrato etiam melior exiſtimatio bonorum fuit, quam de iis quorum odio & inuidia con

cide-

ciderat. Verum de his satis. Rediens igitur ad propositum oratio ea quæ restant persequatur, Et isti quasi Emblemati ignoscatur à legentibus, mentionique tali impetret veniam fraterni amoris affectio, & desiderium amissi huius, & consanguineæ necessitudinis recordatio. Hoc anno commissa administratione rei Mersepurgensis Illustriss. Principi Augusto Henrichi F. Duci Saxonum, adiungi ad gubernationem ipsius placuit Illustrissimum Principem Georgium Anhaldinum, cui respectus & cura Ecclesiæ regendæ imponeretur. eoque ille munere est functus diligentia & fide maxima, ad id vsque tempus, quo administrationis istius onus Princ. Augustus deposuit. Cum enim inde functionem muneris sui pendere vniuersam non ignoraret, hanc prouinciam non magis habente Principe Augusto, suam quoque curationem sibi adimi & simul extingui intelligebat. Paulo post, quorumcunque sane opera atque studio, nam mihi ista scrutari non est visum, effectum fuit vt collegium Merspurgense omissa antistitis more maiorum ex suo corpore electione, postulandum ab externo statuerent vt antistes Ecclesiæ illius esse vellet, cum qua iam gubernandi regionem illam principatus rursum cohærebat. Is fuit ex eorum genere qui antistitum aliorum suffragane-

ganei vocantur, vicarij quidam certis operationibus sacrorum exequendis. Quos & ipsos, quod antistitum nomine censeri oportere existimaretur, certarum vrbium titulis ornari, earumq; ritu solenni antistites renunciari, tum est cœptum, cum Christianæ religionis veritas superstitionum varia specie commutata fuit, siue errore seu dolo. Atq; ille qui tum Merspurgum accitus ad hoc fastigium dignitatis & opum peruenit, Sidonius appellabatur, natus in terra Feringensi humili loco, & educatus in studijs Tubingę, ibiq; & Magistri liberalium artium honorem consecutus, cum vixisset aliquantisper in contubernio fundato ad alendos pauperes scholasticos, quibus certo numero & de domicilio & victu & doctrina prospectum est, Inde ad ludos literarum aperiendos discessit venitq; Moguntiacum ad Rhenum. Ex magistro ludi deinde, quod doctior quam alij & facundus esset inprimis, factus sacerdos est concionumq; in templis habendarum munus ei datum. Et his gradibus ascendens ex illo quo diximus Vicariorum genere, ad Principatum Merspurgensem processit. Postulationi isti Illustris. Princeps Georgius, cuius in eo collegio spacij temporis longi prærogatiua esset, in quod ipse ante cæteros omnes cooptatus fuerat, assentiri magnis &

grauibus de causis noluit. Non quod ipse sibi aliquid commodi quæreret, sed ne temere committeretur summa rerum ignoto, & de cuius actionibus atq; scriptis editis suspicio esset, doctrinam Ecclesiasticam perpurgatam & probatam sibi, illum non amplecti. Nam quod ad terræ illius dominatum attineret, testabatur Imperatoris Maiestati se subiectissima voluntate parere, neq; recusare, ne, quem huic præesse Imperator voluisset, potestas ista contingeret. In qua sententia optimus Princeps constantissime perseuerauit. Sed neq; de his rebus quæ opinio quicq; sermones hominum fuerint, neq; omnino temporum illorum quasi cursum enarrare, & eo, vnde digressa est expositio, reuocare illam, libet. Princeps Georgius & sapientia & animi magnitudine excellebat, sed religiosæ pietatis & veritatis cœlestis amor atq; studium erat in eo eximium & admirabile. Cum igitur ab ipso peteretur hoc adiumentum, & vt in Ecclesia Merspurgensi antistitis loco præsideret, non prius potuit obtineri assensio, quam consultis ijs, qui in Saxonicis regionibus præstare cognitione & scientia veritatis cœlestis, & viri optimi integerrimiq; videbantur. In quibus primas facile tenebant Martinus Luterus & Philippus Melanchthon. Quorum non modo cohortatione mo-

ne motus, sed sententia atq; iudicio impulsus, ferri sibi illam curationem & honorem mandari passus est, vt rem Ecclesiasticam Merspurgi gerendam susciperet, minime tunc quidem constitutam atq; ordinatam, ac potius admodum confusam & distortam. Quam illius vigilans pietas & religiosa industria, in eam formam redegit & tali ratione composuit, quæ firmissimo fundamento nitens, non modo dum ipse præfuit stetit, sed neq; postea labefactata est, vel non audentibus vllis conuellere pulcerrimi quasi ædificij structuram, vel non reperientibus quid melius rectiusue elaboraretur. Norat Princeps Georgius non solum sacrarum literarum exquisitam doctrinam, sed consuetudinem etiam & ritus Ecclesiæ, tam definitos & expressos in illis, quam secundum has consensione fideli introductos. Nam à prima adolescentia in his studijs versatus fuerat. Eratq; ei exploratum quatenus à sincera & pura sacrarum literarum intelligentia, doctrina Ecclesiastica alicubi recessisset, & quibus in partibus antiquitatis religiosa obseruatio deprauata, mosq; maiorum corruptus esset. At ille in omnibus bonam esse conscientiam & se culpa vacare cupiebat, inq; eo maxime solicita erat circumspectio ipsius & diligens consideratio. Itaq; non, nisi suffragijs in vi-

cinia Ecclesijs præpositorum designatio illa approbaretur, & solenni conuentu iudicium hoc fieret, & sententia ipsorum cum religiosis ad æternum Deum precibus publice cognosceretur, vel nominis honorem admittere, vel vsurpare dignitatem, vel omnino quicquam rei gerendæ capessere voluit. Fuerunt ea tum acta, quæ illa quidem, tunc ab ijs, qui Romanæ horum temporum Ecclesiæ præscriptionem vt mendosam neq; amplius ad veritatis normam quadrantem, sequi se, scientes & intelligentes vitia, sine impietatis scelere posse non arbitrantur, mutata in vera & recta (vt ipsi affirmant atq; demonstrant) non esse legitima perhibentur ab omnia mordicus tenentibus, quibus Romani Pontificis nomen & autoritas prætenditur. Sed omnes profecto qui adessent aut spectarent non aut profani aut dementes, cum reipsa actiones illas religiosissimas tum specie esse præclarissimas, si quod sentirent vellent dicere, fateri cogerentur. Atq; putaui inserendum hoc loco scriptum à Philippo Melanchthone de his compositum omnium in Ecclesijs vicinis præsidentium, qui accersiti fuerant, nomine, cui & illi, vt fieri solet atq; debet subscripsere. Gratias agimus Deo æterno patri Domini nostri Iesu Christi, quod immensa bonitate & instituit inde vsq; à condi-

tione

tione & restitutione generis humani, & seruat omnibus sæculis vsq; ad resurrectionem mortuorum, ministerium Euangelij, & excitat subinde idoneos Doctores, ac mandata dedit Ecclesiæ suæ, vt vocet idoneos ministros, & promittit se per eorum vocem daturum Remissionem peccatorum, Spiritum sanctum vitam & iusticiam æternam, & oramus eum, vt lucem Euangelij sui non sinat extingui, sed nunc quoq; excitet puræ & salutaris doctrinæ Euangelij propugnatores & fideles custodes, & colligat sibi etiã nunc in his regionibus Ecclesiam, à qua in omni æternitate celebretur. Cum autem ad hoc ministerium Euangelij Reuerendiss. & Illustriss. Princeps Dominus Georgius Princeps in Anhalt, Comes Ascaniæ & Dominus in Bernburg, Præpositus Ecclesiæ Magdeburgensis, rite & pie vocatus fuisset ad functionem muneris Ecclesiastici adiuuandam in Episcopatu Merspurgensi, accersiti sunt vetere primarum Ecclesiarum more, viri docti & graues, qui vicinas Ecclesias gubernant, quorum nomina infra ascripta sunt, vt in ipsa Ecclesia Merspurgensi, ad hanc vocationem adderetur publicum testimonium ordinationis. Nos igitur conuocati, quia certo sciebamus hunc Illustrissimum Principem Georgium recte intelligere

& constanter amplecti puram Euangelij doctrinam, quam Ecclesiæ harum regionum vna voce & vno spiritu cum catholica Ecclesia Dei profitentur, & eximiam eius esse virtutem & sanctitatem, testimonium nostrum de eo, ritu apostolico impositione manuum, declarauimus, & ei ministerium docendi Euangelij & administrandi sacramenta commendauimus. Cumq; Paulus Tito præceperit, vt presbyteros ad docendas & gubernandas Ecclesias passim constitueret, sciat hic ordinatus voce Apostolica sibi præcipi in hac functione, vt sacerdotes ad docendas & regendas Ecclesias ordinet, & eorum doctrinam & mores inspiciat, & meminerit sibi quoq; præcipi à Filio Dei: Et tu conuersus confirma fratres tuos. Et cum filius Dei sedeat ad dextram æterni Patris, vt sit efficax per hoc ministerium, precamur vt in tota gubernatione regat & adiuuet hunc ordinatum, sicut promisit, inquiens: Si quis diligit me sermones meos seruabit, & pater meus diliget eum, & veniemus ad eum & mansionem apud eum faciemus. Et vt hac se consolatione sustentet ordinatus ipse hortamur. Etsi enim multa & magna sunt in gubernatione pericula, nec vlla est sapientia humana par tanto oneri, Tamen sciat Deum vere adesse, & in Ecclesia habitare

tare vbi vox Euangelij sonat, eamq; defendi & seruari à Deo. Hac fiducia suscipiendi & perferendi sunt tanti ministerij labores. Datæ die tertia Augusti Anno M. D. XLV. in oppido Merspurg. His sua quiq; nomina qui tum accíti præsentes erant, subscripsere, & est res peracta religiosa cum pietate & specie præclara. Qua indicata, ea pergamus narrando persequi quibus postea quoq; Philippi Melanchthonis implicatas considerationes, curas, operas, studium, industriam fuisse comperimus. Conuenerat vt Ratibonæ aliqui de ijs negotijs atq; rebus colloquerentur, quæ ad religionis sanctitatem instaurandam pertinerent: Huic actioni interesse, qui huiusmodi alias prius moderatus fuisset, Philippum Melanchthonem initio placuerat, literæq; ad ipsum ea de re missæ, paratum esse instructumq; iusserant, vt iter statim vbi nuncium illius accepisset, ingrederetur. Scripserant amici quoq; alij aliud admonendo subijcientes. In quibus leuia plæraq; erant, de vestibus, de commeatu, & similia. Quæ cum illi curæ cordiq; non admodum essent, aliquantulum indignabatur, in tanto discrimine, solicitari animos respectu ad tam parua, cum præsertim maiora minus attente considerari viderentur. Itaque constat tunc responsiones ipsius ad quosdam

fuisse stomachosiores. Sed consilium istud de Philippo Melanchthone legando præter opinionem omnium subito mutatum fuit. Ipso quidem haud ægre ferente, multi tamen neq; tunc probare, cum maximum periculum impenderet, remoueri Philippum Melanchthonem, & postea euentui infeliciori caussæ aliquid hoc dedisse arbitrari. Itaq; qui delecti fuerant cum Lipsiam transirent, officij gratia Philippus Melanchthon eo vsq; proficiscentes est secutus. Iam de Synodo indicta, cuius locus Tridentum designatus esset, varij rumores spargebantur, & nonnihil consultabatur. Friderichus etiam Palatinus, qui Ludouico fratri successerat, Quod indies magis intelligeret, quo res Ecclesiasticæ prolapsæ essent, neq; post longam expectationem opem tam misere afflictis non modo errore sed scelere & improbitate dominationis iniustæ, ferri cerneret, cessantibus ijs, quorum officium erat morbis illis mederi, ipse subuenire rebus laborantibus in suæ ditioni subiectis terris statuit. De quo cum ad Philippum Melanchthonem inprimis referretur, cumq; non modo absentis consilium peteretur, sed literæ etiam mitterentur, quibus ille accersebatur, scriptæ clementissima & benignitate & humanitate, fiebat vt ad cogitationes graues de Synodo, non

non leues iſtæ accederent. Atq; Synodum illam magis ſpecie quam reuera indictam & inceptam, aliudq; ſimulatum aliud cogitatum fuiſſe, cum alijs ſignis deprehenſum, tum adminiſtratione negotij declaratum eſt. Reginaldus quidem Polus ſtirpis Regiæ Britanicus exul, in eorum numerum relatus, quos Cardinales vocant, magna cura conſilioq; graui & ex animo, vt videtur, perſcripſit, quid fieri ſeruariq; in talibus cœtibus oporteret, iſq; liber nuper adeo eſt editus, ea quæ iamdudum non modo nutant ſed plane ruunt ſubſternens atq; ſtatuens perinde ac certa & firma. Conſultabatur tamen, vt dixi, ab ijs, qui inſimulabantur ſeditionis in Eccleſia, tanquam Pontificia Maieſtate læſa & turbata Repub. quid à ſe, vt tali in re agerent, officium videretur poſtulare. Verum tunc quidem non admodum laborioſæ deliberationes iſtæ fuere, & alijs ad Danubium miſsis Philippus Melanchthon in ſua quaſi ſtatione remanere cogebatur, neq; concedi illi peregrinatio nedum migratio. Quibuſcunq; tamen modis potuit inſtitutum laudatiſsimum Illuſtris. Principis patriæ ſuæ adiuuit, cum quædam conſcribendo de forma doctrinæ, tum mittendo, qui illi, excercendo adminiſtrandoq; conſentaneas actiones, præeſſent.

HOC loco interposita de sequentibus præfatione quadam, diuidere & quasi interpolare continuatæ narrationis seriem visum est. Vt, siquis forte hæc cognoscenda putasset, & attentius legendo superiora se sensisset defatigari, tanquam in longiore itinere sisteret hic gradum, & paulisper acquiesceret. Cum præsertim ea quæ restarent, magis quam priora, veluti in salebris alicubi hærendi necessitatem expositioni imposituræ essent. Vt mihi ipsi quoque occasio quærenda fuerit, qua, sicut comici seruuli quasi respirarem & reciperem anhelitum, quo expeditius reliqua enarrarentur. Peruenit enim iam expositionis contextus ad demonstrationem rerum magnarum & mirabilium, itemque grauium & habentium multiplicem mœsticiam: quæ

statim

ſtatim, poſtquam Martinus Luterus ex hac vita excеſsit, motæ ſuſceptæque & geſtæ ſunt, turbasque eas dederunt & facinora ediderunt, quibus diuina & humana, cum pernicie maxima, labefactata & conquaſſata eſſe conſtat. Atque audiui ego ante mortem Martini Luteri annis aliquot, cum ſermones haberentur de diſſidijs ob doctrinam & ritus eccleſiaſticos factis, viros prudentes & autoritate ſingulari prædit os ſic loquentes, vt oſtenderent ſe, viuente Martino Lutero, nullam ſpem conſenſionis atque pacis concipere poſſe. Et comperi, nunciata morte ipſius, quendam Britanicæ gentis dignitate & honoribus præſtantem dixiſſe: Arbitrari ſeſe illo tempore maxime opportuno ad reconcinnandum diuulſa & diſſipata componendum, propitij Dei

tij Dei benignitate, è medio abijsse eum, qui impedimento reconciliandæ inter alienatos gratiæ futurus fuisset. Quanta autem sit humanarum mentium cœcitas cum contemplandis perspiciendisq; præsentibus, tum impendentibus & futuris prævidendis atque considerandis, hoc etiam casu cognitum fuit. Quem enim non pauci primarij viri obstare tranquillitati ac quieti solum opinati fuerant, eo ipso remoto, maximæ demum tempestates, & eluuies tanquam aggeribus ruptis fœdæ extiterunt. Quanquam autem ista tempestas Germaniæ potissimum oblata est, & hanc inprimis illa calamitas peruasit, non diu tamen post incitata ingentium malorum vi alia quoque loca correpta fuisse scimus, & an non ad aliquos miseriæ etiam deinde maiores perti-

pertinere posſint, haud scio an exploratum sit nemini. Vt non debeat pro nihilo duci eorum notatio atque coniectura, qui suspicati fuere: Quod illo die, quo Martinus Luterus mortem obijt, in fastis ascriberetur concordiæ nomen, eo omen tendere, vt concordiam interijsse significari videretur. De quo sane statuat quisque quod volet. Quæ quidem ijs temporibus, in quæ incidit Martini Luteri ex hac vita migratio, tractata & mox designata sint, qui animo cogitationeq; percurret ac comprehendet, is deprehendet atque comperiet, maiores difficultates & inhumaniores inimicitias, & iras vehementiores, & acerbiora odia deinde cum prodijsse, tum pergendo in sacris profanisq; rebus strages edidisse eiusmodi, quarum & nunc detrimenta deplo-

rentur

rentur, & quas secuturæ etiam infelicitates animis perturbatissimis metuantur. Cum sint autem liberæ de dubijs existimationes, vt alij aliud arbitrari concessum est, sic liceat, nisi fallor, putare: Quod superstite adhuc Martino Lutero neque suscepta fuissent neq; gesta ea, quorum cum sensu doloris nequaquam leuis meminimus, & indicia magis quam enarrationes à nobis deinceps referentur. Hæcque ipsa, habeo persuasum, recordanti, Inclite Princeps Philippe, vel de meæ descriptionis subiectione, vel alia quacunq; occasione, illustriss. virtuti sapientiæq; tuæ excitatura esse sensus cogitationesque & animi motus varios atque diuersos: Cui negotia actionesq; omnes notæ, & cuius in ijsdem opera occupata, & excercitatus labor, & pericula versata sunt. Etsi

autem

autem interea & iracundiæ indignatio, & doloris quoque morsus, repetendo & veluti refricando nonnulla, haud abesse poterit: vt tamen præsentibus duris atque asperis rebus, secundum Euripidem,

Iucunda tristium ac malorum obliuio,

Sic profecto eodem autore,

Suauis est laborum præteritorum memoria.

Atque abiere sic plæraque, vt cum magnæ quidem iacturæ tum naufragia misera facta, sed recollectæ tamen res atque receptæ, & rursum Reipub. quasi nauigium instauratum sit. Cum quidem neque vexatio interim prorsus intermissa cessauerit, neque procellæ ventorum vehementiorum penitus siluerint. Nunc vero id scilicet agendum est & illustrissimæ tuæ excelsitati & cæteris non modo in caussa coniunctis, sed quibus patriæ

patriæ omnino & Reipub. vniuersa salus & incolumitas curæ est: vt recuperatæ tanquam ex desperato pene morbo sanitati et retentæ vitæ tuendæ detur opera, et caueatur, ne denuo incidatur in eundem. Sunt autem ægrotationes magis & periculosæ & molestæ, in quas leuatus semel aliquis iterum delabitur. Mesane de ea ratione disputare, qua quasi bona valetudo Reipublicæ sustentetur, non decet. Facere tamen quin moneam nequeo, quamuis audacter vel temere etiam factum forte videatur: Post cultum quidem religiosæ pietatis & venerationem Dei æterni & doctrinæ veritatisq; cœlestis studium, nihil magis neque certius non solum tentationem prohibiturum, sed metum quoque malorum ademturum esse omnium, quam consentientium

animo

animorum illustriß. ordinis vestri sinceræque amicitiæ necessitudinem, & mutuæ voluntatis officia, in procuranda communi vtilitate, & caritate patriæ præponenda coniunctioni, propinquitati societatique humanæ vniuersæ. Hæc affectio & istud propositum atque studium non poterit non simul veræ propriaq; commoda singulorum complecti. Vnde etiam optima spes excitabitur, futurum vt scelerata audacia violentæ aggressiones, & dissolutæ vitæ turpitudo coherceatur, & ad grauitatem disciplinæ veteris mores reuocentur. Per quam diligentiam in genus humanum clementia, sicut per contrariam prauitatem ira Dei æterni solet proferri atque incitari. Atque hæc iterum quasi prolocuti hactenus, ita deinceps reli-

quum in terris curriculum Philippi Melanchthonis veluti per vitæ ipsius spacium deducendo persequamur.

HIS igitur temporibus quæ inchoarent annum Iesu Christi M. D. XLVI. Philippus Melanchthon comes fuit Martini Luteri in suam patriam ad Dominos illius iter facientis. Vnde reuersis ipsis & prospera fortuna vsis, cum iterum sine Philippo Melanchthone profectus eodem esset Luterus, mortem illic XII. Cal. Martij obijt, sibi quidem felicem, nam religiosa cum pietate & animo magno ac firmo placide decessit, plurimis tamen & potissimum Philippo Melanchthoni perquam luctuosam. Non potuit enim non mœrere eo amisso, cum quo annis XXVIII. coniunctissime vixerat, & quem ob virtutes eximias colens dilexerat, cuique in perpurganda & illustranda doctrina Ecclesiæ fidelis socius & adiutor fuerat. Facta autem est supra mentio singularis & eximiæ amicitiæ inter hos duos. In qua vterq; scilicet vitia alterius cum nosset, ita tolerauit, vt quamuis & tempora ad distractiones procliuia, & hominum leuitas dissidiorum cupida es-

da esset, caueretur tamen ne simultas existeret, ex qua alienatio animorum nasceretur, & diuelleretur vsus consuetudinis ac familiaritatis. Qui autem viros magnos & magna laude præstantes, si quid in eis vicioſum notetur, culpari putat, is nimis splendide de humana conditione sentit. Solius enim Dei est proprium, vt careat culpa, Hominum vero natura hoc non fert. Erat Martini Luteri ingenium acre & sagax, Erat animus ingens & excelsus. Nunquam enim in timiditate & socordia, vel etiam fortitudine & solertia mediocri, ea, quæ ægit, suscíperentur. Excellentes autem homines sicubi incurrunt, non fieri id sine quasi fragore quodam potest. Sane lubricum esse hoc loco veluti iter expositionis video. Nam apud quosdam Martini Luteri nomen adeo odioſum est, vt auditum execrentur, contra nonnulli in illius dictis aut factis aliquid argui omnino pati nequeunt, & si quis hoc facere audeat, eum statim impietatis reum declamitando peragunt. Ego, quæ comperi & vera esse scio, eo commemoranda duxi, neq; inuidiam veritus neq; gratiam aucupatus. Qui quidem Martini Luteri autoritatem & nomen ita celebrant, vt supra conditionem & modum generis humani non dubitent extollere, iis videndum, ne præstantissimi atque

summi viri bonam existimationem tribuendo nimium diminuere, & suæ audaciæ ab illa excellentia præsidium quærere videantur. At isti insectatores, qui non modo omnia scripta illius damnant vt impia & turbulenta, sed nomen etiam auditum tanquam omnis mali detestantur, Nunc etiam si quid cordis haberent, poterant reminiscendo considerare, quid acerbitate odij & contumacia peruicatiaq; aduersandi & clamoribus vesanis effectum sit. Quorum enim vulnera sanandi causa attrectantur, eos clamando & obnitendo sibi ipsis nocere constat. Possitq; his narrari Aesopica apud Aristophanem fabula:

Aesopus à cœna redibat vesperi,
Hunc allatrabat improba & petulans canis,
At ille ad hanc conuersus, o canis canis,
Hac si repressa, ait, lingua tua mala,
Panes coëmeres, cor tibi esse crederem.

Et isti, si quanta inopia laborarent eorum, quibus religiosam pietatem abundare necesse est, reuocarent ad animum suum, sicq; eis curæ esset, vt sibi ac alijs ea copia pararetur, quam requirit vitæ salutisq; conseruatio, saperent profecto & rebus communibus ac priuatis consulerent rectius. Sed (incidit enim ætas nostra in fatalis cuiusdam conuersionis quasi articulum, cum neque admoni-

tiones

tiones quicquam proficiant, & querelis inanibus dolor tantum augeatur) orationem noſtram ab inſtituta narratione recedentem non ſinemus excurrere longius. Et de his rebus ſilentes, vna cum cæteris euentus & ipſos fatales, vt mulierculæ apud Aeſchylum ſe facturas aiunt, perferemus. Martinus Luterus, quo tempore diximus, mortem obijt, præſente infracto q animo & conſtante in ſanctitate religioſæ pietatis, reliquitq & ſuis & alienis deſiderium ſui ingens, quãuis ætate graui deceſsiſſet (Nam annum omnino LXIII. viuendo eum confeciſſe compertum putatur) Qui lugentes & ita tunc exequias funeris cohoneſtandas curauerunt, vt his memoria nominis ipſius quam ſtudioſiſsime & officioſiſsime celebraretur, & magnitudinem doloris ſui gemitibus & lacrimis teſtati ſunt. In quibus Philippi Melanchthonis ſtudia atq officia eximiæ caritatis facile eminuerunt. Sunt autem eæ res ſtatim conſecutæ, quibus aliquid quaſi remedij ab illo inueniri potuiſſe credebatur, vt tam difficili tempore eum deceſsiſſe magis deplorandum eſſe exiſtimaretur. Cum enim conuentus ad Danubium iam ageretur, & inchoatæ eſſent diſputationes de controuerſijs Eccleſiaſticæ doctrinæ, inter eos qui de illis ſedate & moderate colloqui iuſsi fue-

rant, præpositis etiam viris dignitate & sapientia præstantibus negotio illi, à quibus omnia audiendo cognoscerentur, & administrando ordinarentur, nescio quibus certaminibus exortis, etiam perculsis vana, vt ferebatur, formidine quibusdam, cum essent reuocati Saxonici, cæteri quoq; his adiuncti discesserunt, & ita collocutiones illæ abruptæ sunt, non sine aduersariorum criminatione & indignatione præsidum. Imperator autem inprimis factum hoc grauiter & iniquo animo tulit, & ad cætera putatur cogitando retulisse, quæ ad contemtum sui & maiestatem Imperatoris minuendam lædendamq; pertinere arbitraretur. Instabant huic qui Ducem Brunsuicensem conquerebantur bello iniusto petitum, & paternis auitisq; terrarum possessionibus deiectum, interq; conatus recuperandi sua oppressum captumq; in custodia vel carcere potius detineri, Nihil neque lenitate postulationis, neq; iussorum seueritate proficiente. Huc accedebat demolitio castelli munitissimi, quod vicinum vrbi Brunonisuici tum demum interactiones liberandi ducem placuerat dirui: Et non paruus cumulus, Iulij de Ecclesiastico solio Nauburgensis Ecclesiæ depulsio. Ad indictum quoq; conuentum non venire ij Principes, quorum suspicioſa erat voluntas

tas in refragando sententiæ Imperatoris. Quibus omnibus iritatus ille induxisse putatur tandem in animum & constituisse secum, bello decernere & autoritatem Imperij sui armis defendere, ad quæ sumenda nullius instigatio hactenus eum adducere potuisset. Qui autem, ista occasione arrepta, Imperatoris iracundiam auxisse credantur, & auxiliijs ad bellum policendis incitasse voluntatem, & dubitantem confirmasse, & cunctantem impulisse (cum & occultius omnia facta sint neq; diuulgari ista conueniat, vel etiam multis de caussis oporteat) non proferetur expositione nostra parcente hominum personis, & refugiente consiliorum actionumq; illarum indignam & inamœnam mentionem, Res quoque illa tota quomodo commota, suscepta, gesta sit, à me non differetur, hoc præsertim loco ad enarrandum minus idoneo, atq; adeo alieniore. Ad Philippum quidem Melanchthonem quæ durante adhuc colloquio agebantur, relata fuisse certum est, de cæteris alij in consilium adhibiti fuere. Afflixit tamen ista clades hunc grauissime, cum dolore Reipublicæ, tum plurimorum misericordia, quorum salutem & fortunas in periculum vocari ista horribili rerum perturbatione cernebat. Iudicij quoque ille & sententiæ contentione

quadam mirifice angi. Neglectam enim esse veram & debitam communium malorum curationem non erat obscurum. Quam multa fraudulente & violente tentata designataq; essent recordabatur. Neq; eos, quibus Imperator tantopere irascebatur, non habere causas non tam aduersandi ipsi quam recusandi quædam præ se ferentia maiestatis eius imperium, arbitrabatur. Tum animo voluere crudelitatem seuitiæ in excruciandis necandisq; plurimis innocentissimis & optimis ex omni ætate sexuq; & conditione hominibus, Qui partim condemnati supplicijs atrocissimis affecti, partim odio immani aduersariorum passim interfecti essent, nullius delicti rei, nisi quod non omnia, quæ huius sæculi approbatione gererentur, vsurpare, quæq; affirmarentur vulgo, ijs assentiri ipsi vellent, ac quædam etiam reprehendere & culpare auderent. Recens etiam tunc facinus patratum, animos plærorumq; exulcerauerat, quod superans immanitatem communium scelerum animaduersionem meritam effugisse intolerabile videbatur. Omnium enim vna voce ferebatur, Hispanum quendam familia Diassium & nefario dolo ob dissensionem de Religione fratrem germanum obtruncandum curasse, se astante oculoq; scelerato spectaculo satiante, & dili-

gentia

gentia eorum, qui fugientem insecuti fuerant, deprehensum captumq; nihilo minus euasisse neq; tam impiæ cædis pœnas dedisse. Iam sententia Romani Pontificis excludens Archiepiscopum Colonienſem communione Ecclesiastica, & functione muneris priuans, quo tenderet non erant coniecturæ dubiæ. Hæc & alia animo considerationeq; Philippi quasi luctantia & tristitia euentus, quemcunq; exitum res habuisset, nullam viro optimo & Reipub. amantissimo deq; Ecclesia maxime solicito quietem concedebant. Bellum autem procedere videbat, neq; apparere auertendi illius rationem vllam, præsertim, qui pacificando & sedulí & fortunati sæpe fuerant, è medio sublatis duobus Illustriss. Principibus Alberto Moguntino & Ludouico Palatino. Nam quicquid hic aut ille vociferetur, hi profecto tanquam aggeres, ne bellorum veluti amnes Germaniam inundarent, obstiterunt. Ita vndiq; consilio opeq; Rempub. ad tranquillitatem retinendam destituí, perspicue cernebatur. Etsi autem talibus temporibus & rebus magis quomodo ferantur quæ acciderint cogitandum est, quam indulgendum mœrorí, fieri tamen nequit, quin boni & prudentes cum cauſſis tum tristicia euentorum magnopere perturbentur. Neq; enim ferri sunt vt

non moueantur priuatis & publicis miſeriis, & quo attentius omnia intuentur & animaduertunt certius, eo perturbari illos vehementius neceſſe eſt. Non modo autem quanta pericula ab externa potentia immínerent prudentium conſideratione perpendebatur, ſed in ipſo apparatu belli maximi, quæ vel agebantur vel negligebantur, ea complures vereri cogebant, quid tandem futurum eſſet. In quibus non erat leuiſsimum inter Saxonicos Principes gentiles gratia paulo ante ſic reconciliata, vt verbis quidem illi mutuam beneuolentiam declararent, conſenſio autem animorum firma non eſſet, & offenſionum memoria cauſſæq; ſuſpicionum relinquerentur. Eos tum initio ſtatim non quidem manifeſte diſtrahi tanquam hoſtes, ſed neutiquam vt ſocios coniungi apparebat. Nuncíata autem ſunt hoc anno & alia, quorum tanta eſſet fœditas tantuſq; horror, vt eis rerum omnium turpis atq; terribilis confuſio ac peruerſio portendi videretur. Vt Andreani in Scotia Cardinalis iugulati interitus. Vt Mechliníj miſerabilis, pulueribus tormentorum ictu fulminis incenſis vaſtatio. Nam quæ rumoríb. vulgabantur oſtenta atq; monſtra, ea hac narratione recenſenda non putaui. Edidit libellum paulo ante hæc tempora Philippus Melanchthon, quo ſane haud

ſcio

scio an nullus extet alius ipsius tam simplice libertate orationis compositus. In eo de Ecclesiæ disputatur autoritate & libris, quos scripsissent doctores in Ecclesia, quasi censoriæ notæ apponi videntur. Id quod ab alijs aliter acceptum esse scio. Neq; ego nunc de ijs dicam, qui, quoties minus clementer attinguntur eorum vlcera, vociferantur atq; clamant immoderate: Cum quidem medicinæ leniori ipsi locum iam non esse intelligant, & secandi vrendiq; tamen cruciatus reformident. Hos igitur talibus disputationibus & isto libello offensos fuisse mirandum non est. Verum ego ex alijs quoq; in quibus essent neq; à caussa alieni, & erga Philippum Melanchthonem affecti haud male, audiui, cum de eo libello sic loquerentur, vt illum aperte reprehenderent, tanquam audacius facientem iudicium & nimis fidenter pronunciantem de ijs rebus, quarum hominis priuati & vnius, quamuis sapientis atq; docti, cognitio non esset. Ac memini ab vno præ cæteris notatum, tanquam propemodum temere ibi positum: Veterum quosdam aliqua minus diserte exposuisse, cum sentirent commodius: Quasi illi accusarentur vt infantes atq; indocti. Verum enimuero, neque Philippus Melanchthon magis sententiam ferre pronunciareq; illa tanquam iudex

iudex videtur, quam indicare potius quasi monitor & hortator, vt in omnium libris legendis, quorum humana autoritas est, meminerit aliquis sibi versandum circumspecte & attente. Quod ad elocutionem vero attinet, Id tale scilicet est, vt si studium bene & proprie loquendi perpetuo tanquam castæ virginis pudicitia custodiretur, nihil opus esset istiusmodi admonitione. Nunc formam sermonis toties mutatam, & diuersis locis temporibusq; tam diuersum vsum illius videmus, vt sit omnino quid à legẽtibus quiq; scriptores intelligi voluerint, consideratio necessaria. Vt autem vita moresq; alij aliam orationem exprimunt, sic etiam orationis mutatio vitæ morumq; affert conuersionem. De quibus, esset enim cum longum tum alienum, res in præsentia explicanda non est. Est autem hoc expectandum plane vniuersis, qui proponi sui cuiuscunq; modi operis quippiam in Publicum voluerint, vt non eadem omnium de illo sententia feratur, cum ex conuiuis ad vnas epulas inuitatis, *tres saltem dissentire* Poëta affirmet:

Poscentes vario multum diuersa palato:

Vt qui fortunam hac in parte subire nolint, & nimis illius quasi rotam pertimescant, eos optimum atq; consultissimum sit, nihil proferre neq; edere, ac, si quiescere omnino nequeant,

queant, quin aliquod artis suæ, quam didicere, opus elaborent, continere domi istud, & secundum præceptum veteris tibicinis: sibi canere & Musis. Id quod mihi quoq; scribenti ista ante oculos inq; animo fuit, qui cernerem quanto cum periculo, vt communis omnium fieret lectio, hanc narrationem emissurus essem. Itaq; sæpius in hoc descriptionis labore manus sublata est, & de opere tandem absoluto consilium edendi adhæsit. Venit autem mihi in mentem eius inprimis, quod grauissimus autor Plato scripsit: Qui arcana naturæ, & ea quæ sola animi intelligentia comprehendi possunt (ipse νοητὰ vocat) nequaquam mandanda literis scriptisq; peruulganda censet, sed memoria cogitationeq; retinenda, & contemplando apud se semper & disputando cum ijs qui studio eodem teneantur, agitanda esse. Atque ego non semel & de his similiter cogitaui, vel toto hoc scriptionis labore supersedere rectissimum, vel certe nonnulla, quæ in nostro scripto enarrantur, reticuisse me & presisse silentio, melius esse, vt & nullum in discrimen veniremus, & cum ijs tantum, quos constaret veritatem, religionem, pietatem, virtutem, doctrinam sapientiæ, ingenuas artes, eruditionem literarum diligere & magnifacere, hæc dissererentur, & recordando

dando quasi ventilarentur. Sed vicit cupidi-
tas mea proferendi in medium atq; lucem
omnia, cum præsertim indies, eorum fami-
liarium numerus, quibuscum istiusmodi ser-
mones haberi commode possent, minueretur, & bona vel non mala saltem spes esset, compluribus non modo iucundam sed vtilem quoq; fore lectionem scripti istius. Et ideo propter aliorum vel leuitatem vel etiam improbitatem, hos aut voluptate aut fructu cognitionis huius fraudandos esse non putauimus. Atq; vt verum fatear, confirmato animo contra reprehensores & maleuolos, opinionem mihi valde arridentem libenter amplexus sum, vt arbitrarer mihiq; persuaderem: Bonis omnibus communicatione horum me rem gratam facturum esse, vtq; ab illis bonæ existimationis de me & studijs meis quasi præmium, videretur neutiquam esse desperandum. Cum quidem tam hebes non esset acies mentis meæ, quin præuiderem, pro sua quenq; affectione & sententia, hæc aut illa probaturum improbaturumue esse, neq; defore, qui de alijs aliquid criminis inferrent, de alijs suspiciones concipiendo me accusationibus occultis verberarent. Quæ cuncta permittens Deo æterno, diligenter & fideliter expositionem istam perscriptam confidenter neq; periculum pertimescens

meſcens vllum edidi, profuturam, vt exiſtimabam, vel poſteris, ſi ad hos, ita Deo æterno volente, peruenisſet. His annis ex Franconicis ordinibus nobilitatis antiquæ & valde celebris generoſus Comes Berthamenſis Michaelus Georgij F. Michaeli N. vna cum auunculo ſuo, familiæ Limpergicæ & ipſius perantiquæ & nobilis generoſo Barone Chriſtophoro, Vuittenbergam venit, & inde huc ad nos ſeſe contulit. Quorum nomina vt huic narrationi inſererem (cum & Illuſtriſs. Principum & eorum qui Generoſi Comites, &, neſcio vnde, Barones appellantur, max. numerus tum Vuittenbergæ longiore aut breuiore tempore degendum putarit) ea me mouerunt quæ mox dicentur. Sane Comitum Imperatoriorum eſſe eam dignitatem dubium non eſt. Nomenq; iſtud Græci quoque retinuerunt. Barones autem ſuſpicari fortaſſe liceat, appellatos olim fuiſſe eos, qui apud Imperatores & Reges præ cæteris liberaliter & bene inſtituti pari quadam exiſtimatione & honore cenſerentur, ob virtutis ſtudia atq; actiones. Cuiuſmodi in regno olim Perſico fuiſſe eos accepimus qui ὁμότιμοι & ὅμοιοι appellarentur. Niſi alterius forte linguæ iſtud nomen eſt. Germanicus quidem hos ſermo ingenuos ſeu liberos Dominos vocat. Sed de hoc vnuſquiſq; licet com-

comminiſcatur atque teneat quod libuerit. Comitis ſane Michaeli & Baronis Chriſtophori in pueritia adhuc valde tenera & primis annis, ea indoles animaduertebatur, qua nulla eſſe poſſet melior. Modeſtia erat ſumma. Ad Deum & homines pietatis ſtudium, non ita vt ab inſtitutione in cæteris pueris interdum eminet, ſed ſuapte incitatione admirabile. Veneratio & caritas præſtantium ſapientia virtuteq; & doctrina virorum ſingularis, inprimis eius quo Magiſtro vtebantur, cuius nutus etiam obſeruabant, & quem immitiorem quoque ac duriorem non modo non auerſari illi, id quod fieri plerumque ſcimus, neq; ab eius vſu conſuetudineq; refugere, ſed cum requirere abſentem, tum præſentem habere in oculis, atque colere non ſecus ac patrem. Quod certiſsimum ſignum notabatur naturæ in ipſis optimæ, & animi humani atq; manſueti. Itaq; omnes præclaram de eis ſpem concipere: Fore vt vna cum ætate virtutis in illis eximia pulcritudo, & ſplendor ingens conſpiceretur & eluceret. Nemo non illos admirari atq; laudare, ac de eis omnes vno ore omnia bona dicere, gaudere aſpectu ipſorum, conuictu lætari. Ingenium autem in Berthamenſi Comite erat ſuauius & ad ſtudia literarum atque ingenuas artes videbatur eſſe aptius.

Vteba

Vtebatur apud nos hic doctore Dialectices & excercitationum dicendi, instituto Magistri sui, Iohanne Cratone Vratislauiensi, Iuuene & ingenioso & docto atq; erudito. Qui postea in Italiam profectus, cum Medicinæ arti perdiscendæ operam daret, hoc consecutus est, vt à præstantibus ea facultate viris & Professoribus artis præcipuis non modo fauorem & caritatem, sed admirationem quoque & laudem adipisceretur. Inprimis Montani diligentem assiduumq; auditorem atq; discipulum se præbuit. Cuius celeberrimum nomen edendis dictatis præclaris illius, reddidit ipse illustrius. Sed doctrina virtuteq; eius indies magis eminente, cum ab aliis multis expeteretur coniunctio & vsus huius, primum suæ patriæ inseruiendum esse honestissima sententia censuit. Vnde postea abstractus alio, dignitate & honoribus auctus amplificatusq; est. Habuit autem gloria, vt fit, comitem inuidiam, quæ secundum Poëtam summa petit, perhibeturq; cæca, quod obtrectando virtuti, & corrumpendo honores atq; præmia ipsius, sibi illa quidem aliquid commoditatis quærat, sed plærumq; peius noceat quam aliis. Est enim ea hæc bestia, quæ seipsam arrodendo consumit, supplicium q;, vt ait Poëta, suum est. Verum de Cratone & multas alias ob

 cauſſas

cauſſas, & quod de noſtratibus hominibus, qui adhuc viuerent, ſtatuerim meas prædicationes minus effuſas atq; verboſas eſſe debere, plura modo dicenda non putaui, cum plurima commemorari potuiſſent, quibus merita laude celebrarentur, cum aliæ virtutes ipſius, tum experientia, ſtudium, induſtria, & eruditæ doctrinæ copia. Vt igitur pauliſper ad Berthamenſis Comitis mentionem redeam. Huius quoq; gratia Philippus Melanchthon interdum huc ad nos veniebat: Erat enim eius erga illum affectio amoris præcipua, & expectatio ſumma futuræ gubernationis, quæ in ipſum vnicum hæredem illuſtris generis & nominis vna cum poſſeſsione terræ Berthamenſis, incumbebat. Quapropter immatura mors ipſius (quam obijt coniunx quidem ille, ſed neq; relicta ſobole quæ ipſi ſuccederet, & ætate adhuc admodum iuueníli) à nobis omnibus deplorata eſt, & ſunt ei iuſta facta doloris acerbi, Reipublicæ potiſsimum reſpectu, cui illud præſidium vel certe ſubſidium tam difficilibus rebus & dubio ſtatu, de improuiſo eſſet ereptum. Verum iam poſt hanc quoque digreſsionem, reducatur tandem ad inſtitutum argumentum oratio, & prioribus reliqua adiungantur. Bellum igitur illud, de quo verba facere cœperamus calamitoſum

& in-

& infelix, instar tempestatis maximo impetu coortum incitari, & scriptis quibusdam editis odia alienationesq; fieri maiores. Quimos nequaquam bonus iam vsu erat cõfirmatus. Nam vbi aliqui se iniuria lacessitos arbitrabantur, mox prodibant libelli & inceptum caussamq; defensitantes, & aliorum audaciam atq; vim accusantes, quibus non modo probra contumelioſe, sed infectationes quoq; minaciter ingerebantur. Idq; quod exemplo fieret, iure iam fieri putabatur, & hoc modo caueri suæ quisq; existimationi bonæ & honestati nominis censebat. Ego vero ex viro nostræ ætatis prudente & versato in grauissimarum rerum tractatibus, id audiui commemorante patris sui sermones, quod scriptum est eadem prorsus sententia in Plutarchi Timoleonte, hoc ferme modo: Plæriq; eo sunt ingenio vt maledictis grauius quam malefactis offendantur. Iniquiore enim animo contumeliam ferunt quam damna. Secq; manu defendere in bello conceditur, vt necessarium, conuiciorum autem petulantia de superuacanea & nimia improbitate & odio existere putatur. Sed, quod pace dicatur patriæ, haud scio an non cum hac in parte tum alijs plurimis, externi mores inuecti constantiam & grauitatem veterem gentis dissoluta vita & corruptis moribus,

quasi eneruarint. Nam cum suas virtutes minus iam admirarentur, propriaq; bona tuerentur nostri homines negligentius, placeretq; eis fucata magis quam naturalis species, non dubitarunt sese alieno nitore quasi oblinere, vitiaq; sua tanquam morbum, indulgendo cupiditatibus, fouere, donec sanitatem pene perdiderunt, & ab integritate præstantiaq; maiorum suorum prorsus recesserunt. Non modo cladibus sane ingentibus, sed impetus seuitia quadam, & tristitia administrationis, deniq; rebus modisq; omnibus bellum hoc horribile fuit. De quo postea cogitantibus nonnullis scio in mentem venisse & fuisse in ore versum oraculi, cuius sententia est: Plorare victos, perire victores. Dissipatis copijs quæ contra Carolum Imperatorem Rom. fuerant contractæ & eductæ in expeditionem, quædam illarum pars in has regiones retracta nouum bellum inchoauit, quam veluti incendij flammam inopinatam, qui restinguere noluerunt cum possent, aut furorem illius aluerunt etiam, ijs quæ gratia debeatur à nobis dici non est opus. Non defuere sane Principes aliquot, inq; ijs Princ. Elect. Ioachimus Marchio Brandepurgicus, qui pacificationi studiose operam darent. Hanc etsi primum odio & iracundia flagrantibus animis simpliciter respuerunt,

ſpuerunt, Poſtea tamen eo peruentum aſsiduitate eſt, vt non multum abeſſet, quin reconciliata gratia inter diſsidentes, efficeretur, ne tam lacrimabiles caſus & euentus indigni ſequerentur, neue eo res euaderet, vt nullus iam locus eſſet vel cõſilio vel auxilio. Heſsiaci quoque legati ſtatim initio tentarunt, poſſetne intercedendo belli impetus auerti, & cum laborantibus rebus ſuccurri tum malis, quæ impendere non eſſet dubium, miſeriſq; futuris occurri. Memini communicatis his cum Philippo Melanchthone & quibuſdam ſcriptis, quibus conditiones quædam pacificationis quaſi informarentur, ei oſtenſis, petitum eſſe, vt ſuam ſententiam & ipſe indicaret: Eumq; reſpondiſſe: Caput ſibi videri omnium, vt Imperator placetur. Ad quam ſpem ante cuncta neceſſarium eſſe ſe arbitrari, vt Principes aduerſarij Cæſari fiant ſupplices. Tunc, inquit, petetur ſcilicet, vt fœdus inter ipſos & ciuitates ictum diſſoluatur. Hoc aliqui donec poterunt fortaſſe impedient. Sperare quidem ſe aiebat, deprecatione aliquorum Principum à Cæſare pacem impetrari poſſe, ſi debita reuerentia omnium res agatur. Erat in conditionibus quarum paulo ante mentionem fecimus: Ne doctrina contraria & exploſa deinceps damnaretur aut exagitaretur, ante

cognitionem legitimam. Ad hoc obligari neq; debere neq; omnino posse censebat vllos. At si expresse poneretur: Nullos Principes aut ordines turbare velle ditiones Episcoporum, aut aliquid eis adimere, aut nouo onere onerare, credo inquit, ita Cęsarem placatum iri. Erat & hoc in illis conditionibus: Discerni causas profanas & doctrinæ veritatem oportere: Id sapienter & recte cogitatum positumq; esse dicebat. Nam inconcinne quædam permista esse multos perhibere, &, si profana explicarentur atq; componerentur, vt verbi caussa cum Duce Brunsuicensi controuersia, sperare se hoc plurimum momenti ad mitigandum Cæsaris animum habiturum. Sed hæc tunc frustra suscepta & tentata sunt. Oppugnata est Lipsia & defensa aduersus vim tormentorum, cuius neminem audiui qui similem ad vrbem vllam adhibitam cognouisse se diceret. Præsidio autem Vuittenbergæ imposito, iam plæriq; ordinis scholastici, tanquam parum opportuni incolæ illo tempore, abscesserant, errabantq; passim in Saxonicis fere regionibus, aliquibus perbenigne eos recipientibus, cum nonnullis parum gratus esset aduentus illorum. Paulo post, nam proximo anno Christi M. D. XLVII. hæc sunt gesta, & Rochlicij deiecto præsidio, cui Albertus Casimiri

simiri F. Marchio Brandepurgicus præerat, ipsoq; capto, Imperator inuitus, vt perhibebatur, accessit cum exercitu altero, & Iohannes Friderichus vel minus cautus nimisque securus in tam arduis negotijs atq; rebus, vel aliorum consilijs rationibusq; inductus, vel quocunq; tandem pacto, celeritate & vigilantia & feruore quodam aduersariorum, Mulbergi, quod est oppidum ad Albim fluuium, vltra quem traductis suis illic castra locauerat, oppressus victusq;, & ipse fuso, profligato, cæso exercitu, fortissime dimicans, neq; à suis recedens, vulnereq; aduerso grauiter saucius, ita captus in potestatem Caroli Imperatoris venit. Auditum est postea Imperatoris Ferdinandi, qui tunc in exercitu, & deinde fratris Caroli v. successor fuit, honestissimum testimonium virtutis & constantiæ Principis huius, interq; alia & hoc: Si omnes, quos secum ille tunc habuit tam fortiter atq; ipse dimicare, & sustinere animo præsente hostilem impressionem, & vim repellere voluissent, vix futurum fuisse, vt eo ille die superaretur atq; caperetur. Fuit eo die quo prælium istud commissum est, & ante illum pene tribus, solis tetra facies, impediente lumen & eminentiam radiorum denso rubore, qui & in tectis ædificiorum & parietibus cum omnium intuentium stupore

quodam relucebat. Ego qui tum & ipse vt mei gregis plærique cum familia vagabar, illo tempore Vuurcepurgi eram, quo me post peregrinationem longam & iniucundam contuleram ad præstantiss. dignitate, virtute & sapientia Danielum Stibarum, mei amantissimun, cuius & tunc & alijs temporibus meis nobili viro dignam fidem, & erga me benignitatem sum expertus, & rebus cæteris, & in hospitio domestico que vsu ipsius, cuius tum fructum cepi quamdiu mihi, non illi libuit. Nam mirifice me retinere discedentem nitebatur. In hac mentione fui longior, (cum & D. Stibari mentas laudes alibi extollere & coniunctionem amicitiæ nostræ non ignorari studuerim) quod nostrum ordinem & genus scholasticum à quibusdam, qui stantes coluissent, iacens & proiectum non admodum fuisse subleuatum compererim. Sed ita fieri solere scimus, vt diligantur felices, miseri deserantur. Ego igitur tum non optima valetudine vtente D. Stibaro in cubiculo ipsius prima nocte eandem speciem quasi tinctam sanguine conspexi lunæ, ipsq; qui aderant demonstraui, vna mecum admirantibus colorem illum in luna, quæ quadrati in circulo lateris spacio pene à sole abesset, globo propemodum dimidiato, quando illa insigniter colorari non consueuit.

uit. Hæc minus apta huic argumento videri, vt opinor non debent. Cum enim instituta sit de Philippo Melanchthone narratio, quid temporibus ipsius acciderit, quod & ab illo consideraretur notareturq; inprimis, & eum afficeret atq; excerceret, indicandum esse sum arbitratus. Quibus narrationibus si inseruissem interdum aliquid de me, neque hoc alienum aut absurdum visum iri speraui. Cum haud scio an nihil aliud ei curæ cordiq; vnquam, ex quo inter nos amicitiæ vsus cepit, discedenti illi quidem à domestica necessitudine, æque fuerit, atq; ego & res meæ. In quo tamen eum seruasse nos modum intelligi confido, vt attingendo omnia hæc perstringerentur, non differerentur explanando. Philippus Melanchthon in hac quasi tempestate tectum subijt oppidi Zerbestani, quod est ditionis Ascaniæ. Cuius Illustrissimæ domus clementissimam benignitatem, quæ & ipsa tum in discrimen non mediocre veniebat, perpetuo ille sensit. Atq; scimus non minori curæ fuisse Principibus illis salutem incolumitatemq; Philippi, quam suæ dignitatis fortunarumq; conseruationem. Cum in Saxonia debellatum, & res illæ ex Imperatoris Caroli sententia atq; voluntate, itemque Bohemica negotia pro Regis Ferdinandi arbitrio composita perfectaq; essent, Phi-

lippus Landgrafius in Hafsia, ſumma cupiditate vbiq; ſtabilis & certæ pacis, autoribus potiſsimum Princ. Elect. Brandepurgenſi & Duce Mauricio genere ſuo, ſeſe & ipſum deditione facta Imperatoris fidei permiſit & ad Imperandum accerſitus, in vrbem Saxonicarum Salinarum, ibidem, (quod neque ipſe tum metuebat, neque quiſquam fuerat ſuſpicatus ex ijs, qui pro illo deprecati perſuaſerant ipſi, vt clementiam potius Imperatoris ſemel, quam iterum vim & arma experiri vellet, quiq; ſane cunctantem eum in tales anguſtias deduxerant) in cuſtodiam datus & duriter habitus parumq; liberaliter humaniterq; tractatus eſt. Quæ ſic inſtituta, conformata, acta eſſe, credibile eſt poſtea aliquos pœnituiſſe, qui vel ſuaſere, vel adminiſtrarunt, vel etiam geſſerunt. Verum de his & alijs, quæ tunc bello confecto conſulta factaq; fuerunt, ne vel indicij cauſſa, ſicut de alijs, verba faciendo eſſem longior, per mihi multa obſtiterunt, ſed omnium maxime dolor & mœſticia animi in recordatione eorum, quæ cum non poſſem in veritatis commemoratione, ordine & recte eſſe facta perhibere, ne criminando tamen exagitarem, aut quamuis leniter reprehenderem, pudoris mei eſſe cenſui, &, quid adeo vel iucundi vel fructuoſi habituræ eſſent narrationes iſtæ

non

non sane videbam. In hoc motu ferebatur tanquam nauis procellis ventorum optimus vir Philippus Melanchthon & ea audiebat, cognoscebat, cernebat habebatq; etiam in manibus, quibus grauissimæ curæ maximęq; anxietates & dolores summi cum ingentibus laboribus ipsi imponebantur, adeunti interea & vitæ pericula, & facultates consumenti, quod sine vlla parsimonia & pene ratione tribueret & largiretur, quicquid habebat ac corradere potuisset, egentibus alijs. Ita ille & in naufragijs rei familiaris & difficultatibus comitatus, & vario multiplicęq; metu non tam de se & suis quam alienis, qui se ad eum applicuerant, tanquam fluctibus maris iactabatur. Confecto bello in Misnia Imperator Carolus per Salinas Saxonicas & Pabepergam iter faciens cum omnibus copijs Norimbergam peruenit. Atq; illac cum traduceretur victor exercitus tota vrbs aręq; & foci, vtq; dicitur, diuina ac humana in potestate Caroli fuere. Quosdam sane ex ordine Ecclesiastico metu tum valde debilitatos fuisse constat, qui belli tempore liberius se locutos, & scribendo literasq; mittendo fuisse incautiores non ignorarent. Ii etiam sermonibus quorundam magis exterrebantur, à quibus & pericula augeri verbis, & admonitionis solicitudine animis perculsis trepida-

trepidatio formidoq; maior incuti. Erat tum illa in vrbe habendis ad populum concionibus celebris Vitus Theodoricus ciuis ibidem. Hic à primis adolescentiæ annis magnam partem ætatis Vuittenbergæ in studijs pijs ac liberalibus absumserat, perfeceratq; diligentia, obseruantia atq; industria sua, vt præcipui in illa Academia, & Ecclesiasticæ scholasticæq; rei capita, cum expeterent vsum familiaritatis ipsius, tum valde eum diligerent. In patriam autem reuersus & vxorem duxit, & concionum mandato munere sic functus est, vt ad ipsum audiendum concursus fierent multitudinis tantæ, quantam omnino templum, vbi verba facere solebat, caperet. Affligere eum morbus celeriter cepit, in quo acerrimos cruciatus artuum perpessus est. Cumq; recuperandæ sanitatis cupiditate varíam opem à medicina peteret, & tandem aquas natura sua calidas placuisset experiri, ita paulo post mortem obijt. Sed illo tempore æger, pedibus adeo eneruatis vt ingredi non posset, sibi quoque ne quid accideret grauius, magnopere timebat. Confirmatus tamen & ipse à se, & amicorum oratione, quamdiu in illa vrbe Imperator mansit, neque conspectum deinde vitauit vllius, neque aditu quenquam prohibuit, & fuit animo præsente atq; magno. Sed ab Imperatore

ratore Carolo erga neminem vllius ordinis, loci, generis mortalem, consultum factumue est quicquam, quod non modo manifestæ acerbitatis dolorem, sed querelæ etiam occultæ deplorationem haberet. Quamuis, vt ferebatur, non deessent, qui Imperatorem, vehementer instigando, conarentur eo impellere, vt illa occasione vtens exemplum ederet in ciuitate præcipua iustæ iræ & congruentis tempori seueritatis. In quo quidem compertum est, non tam existimationi & rationibus Imperatoris prospectum consultumq; aliquos voluisse, quam suum emolumentum commoditatesq; priuatas quæsiuisse. Verum Imperator, quemadmodum diximus, neque ipse quicquam ægit aut statuit tristius in quenquam, neq; à suorum aliquo lædi, aut damno, iniuria, molestia affici vllum passus est, & ita transijt, vt nemo ne suspicari quidem posset, voluntatem esse ipsius ab illa ciuitate alieniorem. Ego tunc, cum à Stibaro discessissem, consederam Norimbergæ. Quæ ciuitas & erga me perquam benignam liberalemq; se præbuit, & obtulit hospitij copiam Philippo Melanch. munifice. Sed hic tandem & ipse redeundum sibi Vuittenbergam statuit, & vt eodem se reciperent, alijs quoq; non leuibus caussis motus suasor hortatorq; fuit. Etsi enim Illustris.

Princi-

Principes Duces Saxoniæ mandato patris, qui Imperatorem sequi cogebatur, in Duringia congregabant dissipatas & vagas Musas, & sedem his Ienam ad Salam amnem oppidum designauerant, & Philippus Melanchthon lamentabilem casum Principis pietate eximia erga Deum & patriam præditi, vtq; generis splendore sic omnis virtutis claritate Illustrissimi largis lacrimis deplorabat, neq; venerari cessabat animo suo profligatum, cui florenti seruiendo summa diligentia ac fide præsto fuisset: Quid tamen non sibi sed alijs compluribus esset profuturum, & res atq; tempora, ipsorumq; adeo Principum rationes ferrent, omnibus momentis suis ponderans quasiq; examinans, suo sibi loco tanquam in turbine tempestatis, secundum vetus nostræ gentis verbum, permanendum consistendumque esse duxit. Verum illuc & tunc & postea eruditione doctrinæ & ingenio optimarumq; disciplinarum & artium scientia præstantes viri se contulerunt. In quibus celebritate nominis excellens fuit Iohannes Stigelius liberali cognitione & virtute atq; sapientia & facultate carminum non facile alteri vlli suæ ætatis cedens, Vir animo excelso præditus, & patriæ suorumq; in ea Principum ita amans atque studiosus, vt illustre exemplum ipsius in hac parte

parte pietatis eximiæ proponi posse videatur. Confluxerunt tamen eodem & alij, qui vt temporibus illis admissi, sic aliquanto post multo libentius dimissi fuerunt. Quorum insolentia atq; peruersitas bonis & probis & vtilem operam dantibus multum negotij fecit, & malitia nonnihil creauit periculi, & cum animos quorundam mœstitia & angoribus, tum fortunas ac corpora damnis & cruciatibus afflixit. Neque abhorret à vero indignationis doloriſque perturbationem quem aliquot annis ceperat Iohannes Stigelius ex necessaria magis quam expetita coniunctione nonnullorum, perculso ei debilitatoq; celerioris mortis causſam dedisse, quem cum adhuc in his conscribendis occuparemur lugebamus, virum & amicum summum, & plurimorum scriptis epitaphijs alijsq; mentionibus lugubribus dolenter deploratum. Eodem tempore excluſus dudum Ecclesiæ communione decreto Pontificis Romani Reuerendissima canicie innumerabilibusq; laudum nominibus Illustrissimus Princeps Hermannus Archiepiscopus Colonienſis, etiam gubernatione terrarum priuabatur mandato Imperatoris Caroli. Qui ne belli aut cladis alicuius repugnando nouam tempestatem excitaret, cessit volens, & eorum, quibus æternæ salutis & vitæ copiam

piam ſtuduiſſet conciliari, corpora fortunasq; cruentis gladijs & ſæuitiæ immani hoſtium obijci noluit. Quam moderationem atque pietatem etſi laude dignisſimam ipſiq; adeo ad reliquæ vitæ optandam quietem opportunisſimam eſſe Philippus Melanchthon videbat, non poterat tamen diſſolutione eorum, quorum inſtituendorum ipſe ſocius atq; particeps fuiſſet, non vehementer perturbari. Augebatur ægritudo triſtitia nuntiorum de amicis, quorum aliqui eiecti ſedibus ſuis & dignitate fortuniſq; ſpoliati exulabant, aliqui capti in cuſtodia tormentiſq; detinebantur. Quorum præcipui indicabantur Iohannes Brentius, qui concionibus ſacris præfuerat in Salinis Sueuicis, quiq; Tubingæ Erhardus Schneppius, & Vlmæ Frechthus, & Chembergi, oppidum hoc eſt vicinum Vuittenbergæ, præpoſitus Eccleſiæ venerabilis ſenex, Philippoq; ſingulari neceſsitudinis & familiaritatis vſu deuinctus. Iam Mauricius Dux Saxon. periculo liberatus, atq; modo dignitate ſeptemuiratus auctus, de reſtituendis Academijs ambabus, & recolligendis ijs qui diſceſſerant, & reparando ocio ſtudijs, ſedulo diligenterq; cogitarat & ægerat, fueratq; Lipſiam accerſitus Philippus Melanchthon vbi ad neceſſarias deliberationes ordines terræ ſubiectæ Ducis

Mauricij

Mauricij potestati conuenerant. Neq; ille Vuittenbergam sibi decessione sua relinquendam, ac multorum potius rationibus atque vtilitatibus consulendum, quam sibi peculiari respectu videndum esse duxit. Cuius consilij atq; sententiæ à plurimis improbatæ atque reprehensæ nunquam eum pœnituit. Neq; illa prudenter cogitata casus vllus, quod interdum fieri solet, deinde quasi infuscando contaminauit. Fieri autem aliter non potuit, quam vt scissa studia hominum rebus ita, quemadmodum strictim indicauimus, gestis diuiderentur, & voluntates essent diuersæ. Atq; inuidiosæ omnino actiones quædam erant, eæq; ab æmulis, vt fit, acerbis criminationibus infamabantur, ijs potissimum quibus neq; exploratæ illæ essent, & qui in eam partem vnum vituperando, laudando alterum cupide prolaberentur, in quam propendens affectio impellebat. Iamque Imperatore Carolo disceptationes de Religione eo deducere contendente, quo multis annis & magno labore conatus esset, & Augustæ Vindelicorum iussis adesse Principibus & ordinibus Imperij, cum ante conuentum se Vlmæ acturum edixisset: Augustæ igitur Imperatore Carolo postulante, vt vniuersi Synodi decretis se obtemperaturos esse promitterent, maleuolorum sermoni-

bus spargebatur, à Duce Mauricio hanc promissionem commoditate orationis obtinuisse Imperatorem, cuius fauorem, vel maxime liberandi soceri ille caussa, retinere vellet. Idq; actum esse in priuatis collocutionibus. Est autem genus quoddam hominum sane leue, qui de maxime occultis atq; abstrusis audacissime pronunciare & affirmare non dubitant.

Hi simulant se scire omnia, nec quicquam sciunt,
Quod quisq; in animo habet aut habiturus est sci- (*unt.*
Id quod in aurem rex reginæ dixerit
Sciunt,

vt ait Senex Plautinus:

Quæ neq; futura neq; facta sunt tamen ij sciunt.
Falsòn an vero laudent, culpent, quem velint,
Non floccifaciunt, dum illud quod libeat, sciant.

Atq; ijsdem, ibidem dicitur, Nihil esse stultius neq; stolidius, neq; mendaciloquius neq; argutum magis. Atqui neq; tunc neq; vllis in tractationibus alijs compertum est, neq; planum fieri potest: Ducem Mauricium vel policendo vel approbando vel assentiendo integritatem sinceræ Religionis labefactasse. Hinc tamen cum ad Philippum tum alios, qui ab illo non discedebant, aut ei non maledicebant, inuidia manare, ijq; quasi caussam proderent seq; retexerent, & à veritatis assertione deficerent, plane impietatis accusari. Id quod illo quidem tempore & recentibus

tibus belli stragibus timidius occultiusq, aliquanto autem post audacius magisq impudenter esse factum scimus. Atq primum quidem hæc disceptationum de Religione, cuius paulo ante meminimus, difficultas expedita fuit ab ijs, qui in Synodo congregati decreta facere ceperant. Nam tanto bello occupato Imperatore Carolo, quod ad defendendam & tuendam Synodum geri prædicabatur, Tridento Bononiam subito est discessum. Quam migrationem Imperator iniquissimo animo tulit, & interpretans Synodi dissolutionem, autoribus adiutoribusq huius vehementissime succensuit. Misitq ea de re Legatos ad Pontificem Paulum, & ad eos qui Bononiam se contulerant, Nam Tridenti restiterant aliqui inprimis Germani. Sed ea responsa data sunt, quæ & Imperatoris expectationem frustrarentur, & vnde liquido perspiceretur, pontificijs qualescunq Synodi actiones procedere, atq confirmari, in animo fuisse nunquam. Cum Philippus Melanch. se Vuittenbergensem Academiam non deserturum esse statuisset, rursum cœpta est ibi doctrina publica instaurari & frequentari. Lipsiæ autem etsi restitutio omnium magis in procliui erat, desiderabatur tamen opera diligentiæ absentium adhuc quorundam, mortuo præsertim, cuius

antea quoque à me mentio facta est, Caspare Bornero Theologo. Qui cum præsentissimo fortissimoq; animo toto oppugnationis tempore in vrbe remanens scholasticas ædes pro virili sua tueri, & publicam priuatamq; aliquorum suppellectilem conseruare annitteretur, defatigatus nocturnis diurnisq; laboribus, & contagione læsus (nam lues inuaserat promiscuum vulgus quod sub vrbe tuguriis exustis aduentante exercitu oppugnaturo vrbem, in spacioſis locis & fere vacuis ædium illarum raptim confederat) & vigiliis, & victus cultusq; negligentia, atque potissimum mœrore & indignatione debilitatus in morbum acquiescente iam aliquantulum animo, & metu periculi depulso, incidit, quo confectus obijt mortem cum bonorum omnium deploratione & ingente mœrore, Anno Christi M. D. XLVII. III. Non. Maij annis nondum grauis neque effœtus ætate. Neq; ego hoc viro cognoui neq; extitisse vspiam alterum existimo, dignitatis vtilitatumq; suarum minus studiosum, dum rem scholasticam publice stabiliret, augeret, amplificaret, ornaret. Itaq; illius memoriam nulla dies delebit, quamdiu literæ eruditæ loquentur, quibus non modo huius viri doctrina, quæ fuit eximia in omni genere disciplinarum, sed integritas, amor veritatis, fi-

des,

des, virtus, sapientia celebrabitur. Vetus & singularis cum hoc necessitudo fuerat Philippi Melanchthonis qui tunc non modo lugebat amici præcipui mortem, sed requirens rebus dubijs & negotijs impeditis vel ducem peritiss. vel comitem gratiss. consiliorum actionumq; omnium, societatem coniunctionemq; sibi talis illo tempore viri ereptam esse in maximæ tristitiæ sensu querebatur. Interea Carolo Imperatore omnib. viribus annitente vt Synodus inchoata Tridentini ibidem perficeretur, & Pontifice atq; ijs qui Bononiam transierant refragantibus, proq; sua autoritate & iure, respondendo postulatis Imperatorijs acriter propugnantibus: Imperator reputans neque se dignum, intermitti illarum rerum tractationem, quarum maxime causa tam periculosum & graue bellum suscepisse ipsum gessisseq; assereba-tur, neq; suis multiplicibus promissis de con trouersiarum Ecclesiasticarum cognitione consentaneum esse, relinqui tunc quoq;, cum nemo voluntati ipsius aduersari posset, incerta, dubia, litigiosa omnia, pontificijs tam manifeste tergiuersantibus, cum quibusdam deliberata re, consilium cepit, excerpendi quædam ex ijs scriptis, quæ superioribus annis ad concordiam dissentientium de religione fuerant non tam absoluta atq; comprobata quã

instituta & proposita. Atq; ita rursum liber paucorum quorundam clandestina & tenebricosa opera congestus, &, vt vetere verbo vtar, consutus fuit, quo præscribebatur, quid interim, dum decreta Synodi prodirent, fieri seruariq; oporteret, ab ijs quidem, qui in doctrina Ecclesiæ & ritibus vsitatis aliquid innouassent. Vnde liber ille quasi tituli nomine est vocatus Interim. Et dedit facetis multa salse dicendi occasionem. Cum quidem neutri parti placeret, & vtriq; etsi non eodem modo atq; proposito, eum repudiarent. Suntq; postea multo maiores & deformiores dissipationes atq; etiam ruinæ consecutæ. Conuenerat autem & eo consilio prolatus fuerat iste liber, vti ne à Pontificias quidem partes sequentibus improbaretur, vtq; adeo Pontifex ipse vel concedendo indulgendoq;, vel dissimulando & conniuendo illum admitteret. Atq; mirabantur plerique, à quibus vera consideratione res perpendebatur, Carolo Imperatori persuaderi potuisse, vt in eam sententiam rationemq; incumbendum putaret, Quam pro sagacissimi animi prudentia, & diuturna experientia, quod similia negotia quo euassissent non ignorare posset, videre intelligereq; deberet, neq; re ipsa consistere ac valere, neq; temporibus congruere, magisq; ac citius nouas contentiones

tiones atque pugnas commoturam, quam certamina atque rixas priores sedaturam esse. Sed occæcantur nimirum animi maximorum quoq; & sapientiss. virorum, quando infringi suam vim fata non volunt. Sane constat vrgendo minime clementer, ac admodum potius imperiose, iussa de recipiendo libro illo & præscripta in eo exequendo ad omnes ordines delata, & tanquam de his consensissent vniuersi, neque recusationem neq; preces, deniq; nihil quod contradiceretur, admissum esse. Neque defuere qui insidiose etiam quædam tentata factaq; fuisse perhibere non dubitarent. Tum quidam & ij potissimum quos supra nominaui & cæteri, qui ijs nollent assentiri, quæ esse contraria veritati haberent persuasum, afflicti atq; vexati fuere, cum & aduersus Philippum Melanchthonem Caroli Imperatoris ira iam esset suscitata, cui tunc succensendi vehementius, ille etiam stimulus fuisse credebatur, quod tales compositiones ipsi displicere, ad Imperatorem odiose deferri, cum inimica tam de præteritis quam præsentibus oratione, animaduerteretur. Atq; tunc eorum, qui Philippum Melanchthonem oderant, machinationibus vita eius est petita, eademq; protecta ab amantibus illum, & quibus viri innocentia atq; probitas nota erat. Neque

defuere qui suspicarentur talia diuulgari perterrendi Philippum Melanchthonem caussa, ne consilijs actionibusq; recentis conciliationis reclamando officeret, Sed & ille in præsente discrimine, & incolumitas ipsius rebus communibus tunc conseruata fuit. Hoc anno ad grauiss. Philippi Melanchthonis curas de rebus communibus & rei domestice lapes, & ingentem tristitiam propter Ecclesiæ vulnera, nouus dolor accessit nuncíata morte filię Annæ, quam & carissimam patri & à marito Georgio Sabino in Prussiam abductam fuisse accersito à Principe Alberto, supra diximus. Eum tamen casum tulit ille moderate, vt antea quoque indicauimus, & magis toleranter quam amici laturum esse sperare potuerant, qui scirent quanta amoris paterni erga illam fuisset affectio. Sed meditatione euentus & quodam prioribus ægritudinibus velut concoquendis vsu, hebetiorem tunc sensum habuisse eum credibile est, cum quasi occalluisset animus dolendo, metuendo, perpetiendo. Veri quoque simile est, publica mala immensa & multiplicia & varia, quibusq; tunc laborabatur, & quorum timebatur accessio, morsus priuatorum retudisse. Quemadmodum in morbis, qui intensi magis sunt, ij non patiuntur plane sentiri remissiores, & hos quasi obscurant. Non facile autem possunt

possunt scribendo explicari illa quæ bonorum tunc neque leuium & patriæ inprimis amantum animos & dolore præsente & metu in posterum excruciarint ac solicitauerint, non solum illa numero infinita & magnitudine immensa & pondere intolerabilia, sed varietate quoque & dissimilitudine & mutabilitate formidanda atque terribilia. Edebantur externorum hominum scripta, & picturæ diuulgabantur quibus Germanicæ nationi in calamitate insultabatur, &, tanquam ex dolore victæ triumphus ageretur, captiuæ illius vincula catenæq; ostentabantur. Quæ sane multorum animos acriter pungebant. Alij de dignitate fortunisq; suis minus anxij, hoc orabant obsecrabantq; tantum, ne imperio humano obœdire & terrenam laudem quærere cogerentur saucia conscientia sua, & æterni Dei iussis edictisque aduersando, & cœlestis gloriæ spem labefactando. Sed qui induxerant Carolum in eam rationem, quam secuturum se esse iam demonstrauerat, ijdem annitebantur, ne inde recedendo, aut aliquibus indulgendo, non tam inconstans quam timidus haberetur, id quod isto tempore rerumq; statu minime conduceret, vel maxime potius nocere posset. Quæ neque temporibus opportune, neque rebus ipsis apte, neque omnino vera

ratione geri, & intelligebant ij, quorum iudicia amore odioue erga aliquos non depraua-bantur, & iustissimis querelis Philippus Melanchthon deplorabat, cuius sermones in tristitia atque indignatione vehementiores delati ad Cæsarianos, & ab inimicis inuidiose & obtrectatorie expositi, nonnihil crearunt, quemadmodum paulo ante significatum est, periculi ipsi, non modo alienato sed etiam irritato Imperatore, & plane infesto, vt cui inculcaretur consilijs actionibusq; ipsius impedimento esse Philippum Melanchthonem præ cæteris, quod plurimi illius autoritate moti & exemplo confirmati, resistere iam atque repugnare auderent. Etsi autem hic, cum, quid institueretur, cerneret, non dissimulabat metum suum, quod exitum talium inceptorum nullum videret, ac ne progressiones quidem faciles, vel non potius admodum difficiles & vbiq; incursuras prospiceret, atque eos à quibus talia nasci proferriq; credebat, non dubitabat aperte reprehendere & accusare: In eo tamen constantissime perseuerauit, vt puram sinceramq; doctrinam retinens, in parum necessarijs & externis quibusdam ritib. non impiarum obseruationum, moderationem, nequaquam, id quod quidam faciebant, damnaret. Sed de his paulo post plura dicenda erunt.

Istud

Istud modo breuiter indicandum putaui, contra Imperatoris Caroli inhumanis quorundam & iniquis sermonibus instigati mandata non modo seuera sed plane sæua, vt Philip. Melanch. sibi traderetur, defensum, protectum, conseruatum tum fuisse eum studij diligentiæq; patrocinio atq; præsidio illustrissimi cum alijs laudibus tum pietate & virtute Principis Mauricij, rebus omnibus dubijs & admodum difficilibus. Quod quale sit nequaquam intelligi perspiciq; potest ab ijs, qui quasi fluctuantes alienos in mari de terra spectant ociosi, sine sensu periculi & proprij exitij metu. Quin tamen ista in Philippo Melanchthone tuendo D. Mauricij constantia gloriam cumulet illustrissimi nominis ipsius, nemo profecto nisi furiose in odio & inuidia improbus inficiari poterit. De his igitur hactenus. Non autem omittendum putaui, id quod in Italia tunc accidit. Nam in oppido quodam ditionis Venetæ, quidam, quod contra conscientiam ad negandum quædam prius asserta, & retractandum confitendo disputata de dogmatibus Ecclesiasticis, cogi se passus esset, adeo perturbatus fuit, vt ex dolore animi corporis morbo contracto, ita per extremam desperationem, nullius consolationem admittens, interiret. Huius casus narrationes diuulgabantur, & qua oratione,

qui

qui affuissent, conati essent mederi afflicto, & prolapsum erigere, explicabatur. Quam quidem commodiorem magisq; appositam haberi potuisse Philippus Melanchthon censebat, demonstrantem & vrgentem inprimis hanc sententiam: venisse filium Dei in hunc mundum, vt peccatoribus salutis autor largitorq; existeret, & eas, quæ cum hac congruere viderentur. Sed ille tunc ita decesit, sane miserabiliter, vt traditur. Anno M.D.XLVIII. inter alia turbulente & audacter tentata atq; gesta, vrbs Constantia (quã habuisse prisc̃is temporibus nomen quidam putant Nantuatum, quidam Harudum, quidam etiam Vitoduræ perhibent) sita ad lacum per quem fluuius Rhenus amœno tractu quasi spatiando manans deinde suo alueo defertur, aggressione occulta Hispanicarum copiarum pene capta fuit, securiore tunc ciuitate inter tractatus pacis, de qua legatum tunc ad Imperatorem abfuisse accepimus, vna cum alijs quibusdam primarijs viris, Thomam Blarerum. Hunc habuit Philippus Melanchthon inprimis familiarem eo tempore, quo ego Vuittenbergam veni. Erat autem ille in sua ciuitate præcipuo loco natus, & generis splendorem auxerat bonitas ingenij virtutisq; ac sapientiæ & inprimis religiosæ pietatis studium. Ea vero grauitas

& con

& constantia eminebat in adolescente quoq; vt à plærisq; tum adeo ille obseruaretur, cum humanitas quidem ipsius & amabiles mores incredibilem commendationem haberent ad omnes. Hic, etsi non successerant insidiæ factæ patriæ, & oppugnationis etiam vi propulsata à ciuibus fortissime dimicantibus, reuersus domum, quod fieri tamen status prioris mutationem animaduerteret, neq; possent pauci resistere multorum vel formidini vel etiam cupiditati, ita ipse in agros suos concessit, & alijs administrationem publicorum deinceps munerum in patria sua reliquit, quod veritatis æternæ ac cœlestis professionem liberam retineri pluris faceret, quam amplissimorum honorum functiones. paratas volenti sese & rationes suas temporibus accommodare, quibus seruire prudentia humana inprimis consueuit. Eodem hoc anno in complurib. conuentibus, qui indicebantur de capitib. libri Cæsariani, Philippus Melanch. vehementer est iactatus. Quæ res tractationesq; ab alijs sunt vere & accurate expositæ. Interq; tales collocutiones, disputationes, consultationes annus hic effluxit. Venit ea tempestate in Belgicum Imperator Carolus, ad quem ex Hispania Rex Philippus filius illius accessit ad solennem illarum regionum possessionem tradente pa-

te patre accitus. Eumq; tunc & locutum quædam præclare, & in conspectu omnium amantissime filium esse complexum accepimus, cum quidem filius exquisite esset humili gestu veneratus patrem. Decretum autem Augustanum in Germania turbas dabat, Quod vt Imperator ratum esse volebat, ita indies magis conniuere eum animaduertebatur in quibusdam non prorsus illud exequentibus, modo non detraheretur aliquid de ipsius maiestate, neq; contemni imperium videretur. Versabantur etiam in Germania Legati Pontificij tres, cum mandatis concedendi autoritate Pontificis quædam, de quibusdam transigendi, quæ cum iamdudum vsurparentur & recte fieri statuerentur, non multum curare plæriq; quid ab his permitteretur prohibereturue. Sed cum metus Imperatoris tum cupiditas publicæ tranquillitatis, tum vero officij cura, in morem gerendo aut recusando aliquid multum habere momenti. In Gallia tunc nominatim Philippi Melanchthonis nomen pronunciari auditum, inter eorum quibus nota inurebatur grauissimi criminis, quod rem Ecclesiasticam turbarent. Et sunt supplicia atrocia sumta de compluribus, tanquam desertoribus Religionis publicæ, Qui Luterani ad vulgus execranda appellatione nominabantur.

tur. Fuisseq; magis probrosum & turpe, atq; adeo pernicioſum alicui ac capitale, ſic vocari, compertum eſt, quam parricidam aut prædonem. Cum neque res neq; cauſſa exploraretur aut cognoſceretur, ſed ſufficeret ad condemnationem nominis infamia. Neq; minoris ſæuitiæ animaduerſiones in Belgio huius generis animaduertebantur. In Germania autem fieri diſcordiæ indies maiores, cum audacius reclamantibus, ſi qua diſplicerent, plurimis ſuis cupiditatibus indulgendo effrenatis tum diffidentia & alienatione augeſcente Principum quidem maxime, ſed & aliorum, vt quiq; huc aut illuc animis inclinabantur. Magdeburgum vrbs eſt ad fluuium Albim ſupra Oceanum, quæ aliquot annorum operibus munita, quantumuis magnam vim oppugnationis facile ſuſtinere poſſe credebatur. Eius ciues Caroli Imperatoris edicto hoſtes appellati fuere, vt eſſet ciuitas in extremo diſcrimine. Sed ea tum & defenſionem edere, & de implacabili Imperatoris ira conqueri, & quoſdam ſibi propter conſtantiam in ſanctitate Religionis infenſos accuſare. Et nullum eſſe peccatum delictumq; ſuum, neq; aliam oppugnationis cauſſam affirmare, quam quod puram doctrinam veritatis cœleſtis retineri, neque eam corruptelis vllis deformari, aut callidi-

tate

tate inflecti ſtuderent. Equidem quanquam de controuerſijs Eccleſiaſticis quid ſentirem, nunquam vel diſsimulando texi, vel negando inficiatus ſum, & cum quibus me coniunctum intelligi vellem, aperte tuli ſemper: Non tamen etiam mihi neceſſe eſſe exiſtimaui, neq; nunc exiſtimo, vel aliqua ſingulatim diſputare ſubtilius atq; limatius, vel in hos accuſatorie inuehi, illorum quaſi patrocinium ſuſcipere, ſed quæ iudicarem vera, ea profeſſus à certaminibus & rixis, quæ commoueri partium ſtudijs ſolent, abſtinere, & meæ perſonæ conuenientius, & ad futuros caſus prouidentius eſſe ſemper credidi. Neq; hæc oſtentatio prudentiæ & quaſi ſagacitatis exiſtimanda eſt, qua neq; præditum me eſſe fateor, & cuius calliditatem in diuinis negocijs cum futilem tum pernicioſam quoque eſſe ſcimus, ſed tenuitatis noſtræ confeſſio, & veræ atq; ſimplicis expoſitionis confirmatio haberi debet. Migrauerat ſecedendo Magdepurgum Illyricæ gentis homo, qui ſibi Flacij nomen impoſuerat. Fuiſſe enim familiare aliud ferebatur. Hic adoleſcens ad optimum & doctiſsimum virum Matthiam Garbicium aliquando ſe contulerat, quem ab integritate & memoria beneficiorum in ſe externum collatorum, inprimis laudare poſſum. Neq; ego hanc laudem paruam, ac potius

potius in maximis duco hoc præsertim tam ingrato sęculo. Erat idem honestatis vitæ studiosiss. & ad hanc docendo assuefaciendoq; adolescentiam non maiore cura atq; seueritate institui & adduci ægre ferebat, cum intelligeret, quam disciplinæ custodia & Deo grata res & in hac vita vtilis esset. Hæc sententia verissima atq; præclarissima non caruit obtrectatione quorundam, quasi superstitione implicaretur. Quid enim disputando probaretur, magis iam spectabatur, quam qualis degeretur vita, & libertatis oblitera-ta doctrina sic reuocabatur, vt ad licentiæ infinitæ vsurpationem efferretur. Est autem profecto disputatio omnis tum demum egregia atq; illustris, ea præsertim quæ de Religione, pietate, officio, virtute habetur, cum non modo verbis aliquid scite concluditur, sed actionibus consentaneis etiam exprimitur. Quis enim non habeat pro nugatore & sui ipsius derisore eum, qui, quæ oratione constituat, ea euertat viuendo? Sed redeat ad Garbicium narratio. Ad hunc igitur profitentem doctrinam Græcarum literarum in Academia Tubingensi, popularem suum se tunc Flacius contulit, cum eodem ante biennium & ego veniissem. Vsusq; est hospitio Garbicij pro facultatibus ipsius non illiberali, & expertus meam quoq; & aliorum be-

neuolentiam ac ſtudium. Inde diſcedens Vuittenbergam eſt profectus. Eumq; humanitate aliquanto maiore complexus eſt Philippus Melanchthon quod à nobis adueniſſet. Itaq; omnibus rebus eum adiuuit augens & ornans hominem, ſuis etiam facultatibus ſuſtentans. Id quod ab ipſo in promtu erat cunctis. Non ſolum enim docebat diſcere volentes vniuerſos, ſed paſcebat etiam eſurientes, & nudos veſtiebat, bonitate quadam naturæ benefaciendi cupida ſine diſcrimine omnibus. Flacius qui mediocrem ſermonis Græci ſcientiam teneret, in cognoſcendam linguam Hebraicam tunc totus incubuit. Magiſtri ibi bonarum artium titulum atq; inſignia aſſecutus eſt & data ei vxor, & publicæ doctrinæ munus aſsignatum. Hic ſiue ingenij turbulenti ferocia & ambitione, ſeu malitia inſeruiente voluntati alienæ: nam de homine ſimulatore mirifico, in quo nihil ſimplex & apertum cognoſceretur, variæ ſuſpiciones fuere: Sed quacunq; ſane re aut ſpe impellente, tunc Flacius ſciſcitari curioſe quid ageretur & eſſet in manibus, & clanculum ſcripta fictis nominibus ſpargere, notantia omnia quæ carerent audacia aduerſandi quietis conſilijs. Hanc enim aiebant eſſe & veritatis deſertionem & corroborationem falſitatis. Quæ erat illis temporibus

& iſto

& isto rerum statu admodum plausibilis & grata vulgo oratio. Sed initio astute tegere Flacius ea quæ animo agitabat, & alienationem atq; odium dissimulare. Relicta eodem tempore statione sua ad Danubium, venit Vuittenbergam Nicolaus Gallus, fugiens periculum imminens in illarum regionum ciuitatibus ijs, qui reclamarent Augustæ decretis. Cum quo Flacius statim familiarissime se coniunxit, & discedentem sic, vt nihil præ se ferret inimicitiarum aut simultatum, paulo post clandestino abitu secutus est. Et consederunt ambo Magdepurgi, exitiosæ peruicaciæ adiutores & incitatores strenui & vehementes. De huius vrbis consilijs actionibusq; etiam fortuna, nihil modo dicam. Quæ obsidionem excitato bello tamdiu tulit, quam diu illa in penuria ad extremum rerum necessariarum pene omnium & summis difficultatibus sustineri potuit. Sed qui bello huic gerendo fuerant præfecti, ijs si Magdepurgici maturius fidem habere voluissent, futurum fuisse existimatur, vt citius ijs malis liberarentur, quibus tandem fracti, deditionem facere sunt coacti. In regionibus Misnicis res erant per se illæ quidem tolerabiles, vel satis etiam bonæ, si non calumniarum insectatione vexarentur. Ipse quidē Philippus ex illis perturbationibus & quasi tempesta-

tibus tantum doloris cœpit quantum alius nemo. Sed cum aliorum vel improbitate vel leuitate cauſſam occaſionemq; eis datam eſſe, & culpa ſe vacare ſciret, faciundum ſibi ſtatuit idem, quod medici fideles ſolent, qui & miſericordia ægrotantum afficiuntur, & morbum, ſi poſſint, ſanant, ſi nequeant, non tamen augent, & neq; ope ſua deſtituunt depoſitos, neq; non neceſſaria acerbitate affligunt. Nam qui temere remedia adhibent, quibus vita interemta tollitur morbus, illis ea gratia debetur ſcilicet quæ ſiccarijs. Conſiderabat Philippus Melanchthon conuerſionem vna cum rebus mutatis animorum. Videbat quam multa contra opinionem omnium accidiſſent, & poſſe alia accidere ſimiliter intelligebat. Erat hoc igitur rectiſsimum & tutiſsimum: Salua & integra & incorrupta doctrina cœleſtis veritatis, cui labem inuri aut aſpergi maculam ferendum non eſſet, de cæteris quæ temporibus & locis diuerſa ſemper fuiſſe conſtaret, ita conueniri, vt vel mutatis vel nouatis aliquibus tranquillitati conſuleretur. Etſi in eo ipſo falli aliquos eum non fugiebat prouidentem vna parte pacatis rebus, nihilominus alijs turbas excitatum iri. In his igitur quaſi procellis & iſta tempeſtate, non currendum huc illuc putauit, neq; excedendum ijs locis, in quibus

ſine

sine impietate ad Deum & culpa ad homines non improbos neq; iniquos, consistere liceret, & transeundum eo, vbi neq; extra periculum & maximis itidem in curis molestijsq; atq; angoribus futurus esset. Hominum autem præsidia vel vrbium munimenta, quibus protegeretur quærere, clamoribusq; importunis tumultuari, & quasi tribunitio furore maledictisq; vesanis in quoslibet debaccari omnino noluit. Quodq; semper fecerat, vt frena laxari cupiditatibus hominum & auram popularem atq; plausus captari oportere non censeret, id multo magis tunc præstandum esse statuit, neq; vt de aliquo veluti editiore loco ad arma infeliciter paulo ante sumta aliquos denuo vocaret, vel se decere, vel placere Deo, vel ad vllam spem bonam conducere est arbitratus. Itaq; in hoc immotus perstitit, quicquid Flaciana factio diceret ac moliretur. In Flacio perfecta cognitio linguę Germanicę nunquam fuit, sic, loquendi scribendiq; diserte vt facultatem adipisceretur. Sed libelli ipsius nomen præferentes passim prodibant, quos pro suis ille agnoscebat. Erat autem eadem cantilena omnium, de ijs qui apud Principem Mauricium illis temporibus remanerent & Ecclesijs scholisq; conseruandis nauarent operam, In quibusdam etiam conniuentes

dum dissecta recolligerentur & ordinarentur confusa, & res essent in regionibus illis mediocri in statu tranquillæ. Cum autem quæreretur de ijs, quę quasi indifferentia seruari aut omitti impium esse non videretur, Philippus Melanchthon edito scripto luculenta hoc breuitate explicauit, & definiendo solerter & exemplis illustrando. Sed nihil proficiebatur ad eos, qui neq; audire quæ dicebantur, neq; ad ea quæ demonstrabantur, aspicere volebant. Qui & verbositate indisserta, & nominum mirabili ignotaq; specie fucum faciebant & imponebant multitudini imperitæ, Interemistas & Adiaphoristas eos per ignominiam appellantes, à quibus secessserant. Quorum omnia dicta & facta in deteriorem partem interpretando rapiebant, pronunciantes etiam audacissime de cogitatis. Petebatur tunc conuicijs impudentibus non Philippus modo & alij, sed Reuerendiss. etiam & Illustriss. Princeps Georgius Princ. Anhaldinus, cui ne mortuo quidem scelerata petulantia pepercit. Nec non improbissimorum partim mendacia, partim simulatio cuiusdam ardoris in veritate asserenda, partim etiam alia, quæ talium temporum miseriis comprehenduntur, tantum efficere potuerunt, vt docti & pij nonnulli inq; his nobiles atq; Principes viri, aliquid ab eis dici initio

initio crederent & ipsorum fauerent conatibus. Sed tum capita huius factionis Flacius & Gallus Magdepurgi declamitabant & libellos atq; picturas diuulgabant contumeliosas in personas & rationes eorum, qui ipsorum temerariam vel certe præposteram vehementiam improbabant, & abhorrebant à turbulenta peruersitate. Inde cum vrbs defendi amplius non posset, digressi, in alijs deinde locis tanquam turbo vastitatem & strages dederunt, admisso Flacio Ienæ qui Theologiam doceret, & reuerso Gallo in priorem nidum ad Danubium. Cum his quasi conspiraverant & alij contra Philippum Melanchthonem & eos, qui in Academijs & Ecclesijs Misnicis docebant. Aliquoties autem iubente & volente Principe Mauricio conuentus diuersis locis acti sunt. In quibus illi clamatores corrumpi doctrinam puram atq; sinceram odiosissimis criminationibus disseminabant, adeo vt non paucis vbiq; suspecta redderentur omnia, quæ tum in Misnicis regionibus suscipiebantur & fiebant. In quibus tantis tempestatibus periculose iactari Philippus Melanchthon & ad durissimos offensionum scopulos allidi, cum nihilominus cursum directum ad veritatem æternam teneret, neq; immutaret velificationem quantumuis reflantibus ventis, in diui-

næ gubernationis certa fiducia. Versute autem cauillari isti noui Magistri pene syllabas in omnibus quæ à Misnicis proferebantur. Neq; pudebat falsa & ficta ingerere & secundum hæc perfricta fronte pronunciare, & optima scripta vituperare, & homines innocentissimos condemnare. Cum ipsi nihil vtilitatis in commune docendo afferrent, omne studium in maledicendo, obtrectando, infectando, criminando ponentes. Dicat enim, qui potest, quid nam obscuri ab his illustratum, quid ambigui definitum, Quod dubium amotum, deniq; quod lumen doctrinæ Ecclesiasticæ illatum sit? At liquet turbas ab his perniciosas esse datas, datas causas occasionesq; dissensionum & alienationum, data damna inimicitiarum, affectos tristitia bonos, conciliata gaudia malis, ereptum vsum fructumq; suauitatis & caritatis mutuæ, impeditos congressus salutares, quibus veritatis cœlestis doctrina & confirmaretur & Illustraretur. Hæc facere se illi tanquam ardore quodam mentis religiosæ aiebant. Cum interea distraherent & violarent nefarie societatem fraternæ coniunctionis, & à ciuibus recederent, non fugerent hostes. Visiq; mihi hi idem facere sunt, ac si quis exquisite confectas subductasq; ab aliquo rationes reijcere & confundere

dere audeat, vt ipse edat & subijciat nouas. Nam quid ægere aliud? quam quod disposita & collocata apte & splendide, diligentia atq; studio inprimis Philippi Melanchthonis conuellere dissipareq; sunt aggressi. Sed chartæ istorum volaticæ ac scurriles & euanuere magna iam ex parte, & penitus aliquando euanescent, manentibus ac mansuris grauibus atq; solidæ doctrinæ refertis scriptis Philippi Melanchthonis, dum studium non intercidet cognoscendi & sequendi incorruptam veritatem. Proponebantur in Missnia capita libri Augustani, decq; illis iubebantur Theologi sententias dicere. Non enim Princ. Mauricius sine exceptione assensus fuerat decreto, quo liber ille quasi omnium ordinum iudicio approbabatur, sed promissa Imperatoris de Religione vrgens, & quid ipse suis esset policitus commemorans, ostenderat sibi necessitatem imponi, vt ad suos ea de re referret. Id non negligi vt constaret, diuulgata capita quædam fuerunt, de quibus quæsitum Lipsiæ fuerat, perscripta illa quidem moderatione ea, vt à constantia in veritatis cœlestis sincera doctrina ne transuersum quidem, vt dicitur, vnguem recederetur, sed quibus tamen tempus rerumq; mutatio obtrectandi daret occasionem. Quam improbitas maleuolorum & turbulentorum

tunc cupide arripuit, & ea prolixe vsa est. Anno autem Christi M. D. XLV. prius omnino quam somniare aliquis posset Augustani libri compositionem & editionem, volente Principe Maurício R. & Illustrissimus Princeps Georgius Princeps Anhaldinus conuocauerat Lipsiam præcipuos Theologos & Misnicarum Ecclesiarum præsides, eos fere, quibus cura illarum commissa esset viuente adhuc Princ. Henricho Princ. Mauricij patre, ætate pleroscp senes, spectatæ dignitatis & vitæ honestate celebres omnes, vbi de communi concordantecp omnium sententia, administrationis ordo descriptus, & ratio tam doctrinæ quam rituum informata fuit. In quo libro omnia ea ad eundum modum continebantur, quo tunc capita illa, de quibus diximus, promulgarunt. Atcp licet ex his etiam perspicere quantum sit situm in temporibus. Tunc enim certe cum ista tractata & conscripta sunt, si ederentur, nemo reprehenderet, ac laudarent potius omnes. Iam vero prolata eadem tam contumelioſe respuerunt isti, qui ipsi soli fulcire Ecclesiam & huius ruinas prohibere se, credi postulabant. Etsi tragœdiæ istæ quas excitarunt, commenta tantum suspicionum, & falsæ coniecturæ argumenta, & suæ acerbitatis odijcp interpretationem & tempo-

temporis occasionem continebant. Quæ ad vulgus imperitum momenti habebant plurimum. Diligentiores autem celeriter, quonam tenderent, deprehenderunt. Philippus Melanchthon quo ista suadente non instituebantur, quique præ se ferret potius ab omnibus talibus illo tempore consiliis actionibusque voluntatem alienam, Non tamen studium operæ suæ rebus communibus voluit denegare. Atque veritatem doctrinæ religionisque sinceram integritatem retinere constantissime perseuerauit, De cæteris non existimauit vel opus esse, vel omnino expedire vt dimicaretur. Neque ego ab illis dissentio, qui de isto libro decretum maximorum malorum caussam fuisse censent. Et hinc enim quæ incommoda distractionum extiterint, patet, & quid deniq; futurum sit magnopere metuendum est. At enim quorum hæc culpa sit, reperiendum, & eos insectandos arbitror, non furioso latratu & indignis conuicijs appetendos quoslibet. Sed cum amantibus rixas & qui pascuntur contentionibus, frustra disputatur, præsertim ad omnia tanquam clipeum Religionis sanctissimum nomen obijcientibus. Horum itaq; tanquam rabiosi canis impetum, quoad conceditur, declinando vitantes, conficere curriculum illos suum sinamus, & attexamus reliqua.

Eadem

Eadem tempestate cum nescio quo pacto de laudabilium piarumq; actionum, quæ operum bonorum nomen habent in Ecclesiastico sermone, necessitate, renouatæ essent disputationes, quidam tumultuosissime refellere non dubitarunt & veras neq; ambiguas aut incommodas de illa sententias, cum plurimorum grauiss. offensione. Idq; crimen statim in Philippum Melanchthonem quoq; tanquam telum intendi, & iam illius aliis quoque in partibus scripta lacerari atq; carpi, inq; primis refutari tradita de hominis voluntate, de conuersione ad Deum mentis humanæ, De Euangelij proprietate & natura, eoq; res progredi, vt consultatum sit in istorum conuenticulis de prohibenda lectione certorum librorum Philippi Melanchthonis. Sed huic conatui prudentia pietatis obstitit & eum repressit. Vt autem apud Homerum Ageleos monens procos, ne temere quasi effundant simul iacula omnia, sed conijciant aliquot certo numero ac ordine petentes Vlyssem,

Iuppiter aspiret nobis (inquit) si forte fauorem
Vt nostris manibus cadat interfectus Vlysses,
Et nostrum victrix hæc Martem fama sequatur,
Namq; alios, vno hoc occiso, nil moror omnes :

Sic varijs diuersisq; calumniarum obtrectationumq; quasi venenatis sagittis nomen & existi-

existimatio bona Philippi Melanchthonis proposita erat vna ad configendum, quod ipsius autoritate veluti confossa atq; extincta, cæteros omnes non admodum formidandos esse ducerent. Sed haud scio an aliquanto patientius tulerit iniurias istas Philippus Melanchthon, quam oportuerit, atq; tolerando quam repugnando fuerit fortior. Verum de hoc ipso fortasse postea plura dicemus suo loco. Venerat Norimbergam ex Bauaris ante multos sane annos Andreas qui familiæ suæ nomen pene ridiculum mutauerat in Osiandri, vnde sonus non longissime recederet. Is, quod Hebraicarum literarum cognitionem profiteretur, in Augustiniano cenobio doctrinæ suæ primum mercedes quasdam accipiebat, carus ob ingenij acrimoniam & studium industriamq; eruditis, præcipue Bilibaldo Pircamero dignitate honoribusq; & sapientia doctrinaq; Præstanti viro, quos tamen deinde rusticitate morum & præfracta animi elatione ab se plærosq; alienauit. Commendatus autem primoribus ciuitatis facundia sua potissimum, concionibus in æde Laurentiana habendis est præfectus. Consecutus fuerat autoritatem primis contentionibus de religione, cum monachis iam corruentes superstitiones retinere cupientibus vehementer re-

stitisset,

stitisset, & coram Antistite Pabepergensi de illis controuersijs copiose cum plurimorum admiratione & applausu disputasset. Iam autem promulgatione libri Augustani vel rogatione potius illa in Germania passim motus periculosos miscente, arripuit occasionem relinquendi eam vrbem, in qua dignitatem & aliquid facultatum fuerat adeptus, contulitq; sese in Prussiam, vbi & ipsius audacia & quorundam aduersantum illi importunitate, eæ contentiones sunt excitatæ, quæ totam fere Germaniam peruaserunt, ingentiumq; odiorum, turbarum, iurgiorum fuerunt causſæ. Cum & nouitate disputationum Osiandricarum animaduersiones atq; notationes plane censoriæ aliorum excitarentur, & in refragando quisque maxime fortis atq; acer videri cuperet. Osiandrum sane, qui ingenio naturaq; esset excellente, & doctrina varia ac multiplice, & facultate præclara in pronunciando quæ cogitasset præditus atq; instructus, Non cauisse apparet ne oppugnando alios, & suspectam formam doctrinæ callide introducendo, nouas quasi secures impingeret Rei Ecclesiasticæ. Estq; ab hoc Philippus Melanchthon & ipse spurcissimi scripti atrocibus contumelijs appetitus. Neq; possum in animum inducere vt credam ipsum autorem tam

tam vecordem fuisse, quin illius eum quoq; recognoscentem forte puduerit. Tulit etiam hoc æquissimo animo Philippus Melanchthon, & in simplice, vera, puraq; doctrina excercenda perrexit, quæ ipsa esset responsio grauissima & firmissima defensio ad omnia. Atque ego scio Philippum Melanchthonem tam inhumaniter acceptum ab Osiandro, postea tamen sæpe honorifice eius meminisse, recordantem veteris consuetudinis necessitudinem, eamq; illi laudem tribuisse quam deberi fatebatur, scientiæ multarum cognitione dignarum rerum præclaræ. Atq; nos in hac narratione studuimus, id quod ante oculos versaretur, neq; dubium aut controuersum esset, de quocunq; nominatim aliquid recensuimus, commemorando exponi: Quæ sunt nimirum vel dicta alicuius vel facta, vel his, vt ita loquar cognata atq; inhærentia. Non enim is ego sum qui de aliorum consilijs & proposito atque sententia pronunciare soleam. Hæc enim occulta sunt, quæ suspicando detorqueri maleuolentiæ est & odij, extollere vero altius ab integritate alienum. In quo vtroque, priore tamen magis, sibi licentia seculi huius nimium indulget. Enimuero vbi dictum factumue & manifestum neque ambiguum extat, licet, vel oportet, vt opinor, id de eo

de eo commemorari, quod congruit veritati. Sed alia sunt aliorum cum ingenia tum voluntates, tum studia quoq;. Prauitatem sane vel procreatione insitam vel vsu contractam tolli emendando, non corroborari excercendo conuenit, cui quid prætendi possit quærere, extrema est peruersitas. Scripsitq; hoc præclare Iustinus Martyr, Naturam viuendo sequi esse eius, qui nondum peruenerit ad Fidem, At æmulationem Inuidiæ, longe adhuc à veritate abhorrentis ac remoti. Quapropter ne quis seipsum decipiat, neq; specie simulationeq; fallatur. Nam reperiuntur qui iracundiæ in reprehendendo & insectando quoslibet audaciam, atq; etiam conuiciorum acerbitatem scripturæ sacræ & sanctorum hominum autoritate exemplisq; defendant. Quorum si vires cupiditati responderent, iamdudum iacerent demissi orco aduersarij. Quantum tamen in ipsis est & damnando & supplicia decernendo, & maledictis insuper ingerendis satisfaciunt acerbitati suæ. Quantum enim vidit ætas nostra scriptorum, quantum dictorum audiuit de suspicionibus & opinionum coniecturis? Quoties concurrentes aliqui clandestinis operis, modo doctrinæ neq; necessarios neq; opportunos tractatus, modo disputationes superuacaneas & verborum magis

magis strepitu quam rerum pondere nitentes atq; fultas, modo etiam sæuas & contumelioſas in alios accuſationes inſtituerunt, compoſuerunt, ediderunt? Quibus nihil niſi prælíorum & belli cauſſæ darentur. Cum autores inter quaſdam veluti ſcenicas exultationes perſonis prodirent alienis tanquam veteres heroes cum cothurnis atque ſceptro, vehementiam & libertatem orationis iactantes, & volentes eſſe ſuperiores vbiq;, idq; valere tantum quod ipſi ſtatuiſſent, & affectando oris liberi copiam fucum facientes imperitis, ſpecieq; iſta libertatis grauiſsime ſauciantes bonam aliorum exiſtimationem, & quietis diuinum donum perturbantes. Huiuſmodi autem hominum profecto animi contentio & propoſitum ſententiæ periculi plenum eſt, dumq; cedere nunquam volunt, ſed victores eſſe aliorum omnium, fit fere, vt ea victoria potiantur, quæ eſt triſtiſs. & prouerbio Græcorum Cadmea perhibetur. Atq; iſta in hac narratione reticenda, & talia vitia ſilentio, quin notarentur, prætereunda non fuerunt. Vt autem ad rem redeamus, Multas amaras tunc quaſi potiones vt dicitur, hauſit Philippus Melanchthon & concoxit tacendo atq; tolerando. De quibus omnia ſunt in medio, neq; ſuſpicando à nobis fingitur, aut argumentando exquiritur

fere quicquam. Iam vero ne mortuo quidem parcitur sed dissentientum quoq; vt diximus, proteruitas in illo infamando insolentiaq; concordat. Si inuidia impellente, quanta sit generis istius improbitas ex eo apparet, quod nouam ac inusitatam illud viam ingreditur, cum Inuidia tanquam ignis materia deficiente, extingui & delabi in cineres obliuionis post alicuius mortem soleat. Sin odio incitante: cum oderint eum quem boni omnes amarunt viuum, & mortuum singularis beneuolentiæ memoria cohonestant, quales ipsi perhiberi possint, si saperent, poterant cogitare. Sed nominis scilicet aliqui celebritate offenduntur, & ea oppressa fore vt ipsi emineant, confidunt. Ita sane se res habet, vt omnibus temporibus vera atq; solida virtus rara, nunc rarissima sit, cumq; perpauci sua virtute excellere & quasi in altiorem locum peruenire valeant, plæriq; alterum criminando & contumeliarum insidijs appetendo, aut etiam impudenter insectando, vt conspiciantur, ascendere nituntur. Hoc quale sit patet. Non certe præstantiam & amplitudinem promittens, sed afferens sceleris amentiæq; ignominiam, vt illud agentes & stultitiæ & prauitatis coargui posse videantur. Sed quod aggresso hoc expositionis opus inuito necessitas impo-

suit

fuit vt non omitterem, in eo neq; longior neq; diligentior sum futurus. Vt igitur ad Osiandri mentionem reducatur oratio, Fuit is & ingenio acri præditus & haud vulgari doctrina instructus, sed animo & elato & admodum confidente & moribus nequaquam moderatis atq; suauibus. Hæc naturæ interdum vitia educatione liberali & disciplinæ diligentia corriguntur, Quæ Osiandro defuisse constat. Sed confecto ille curriculo vitæ suæ in Prussia mortuus, & splendido funere elatus atq; honorifice est sepultus, Anno Christi M. D. LII. XVI. Cal. VII. br. apud Regiummontem. Redeundum autem est ad superiora tempora, vt narratio ordine procedat, Quæ quidem perquam turbulenta fuerunt & non modo curis & anxietatibus animi, sed corporis quoq; laboribus atq; defatigatione Philippum Melanchthonem grauiter afflixerunt. Anno Iesu Christi M. D. XLIX. incipiente mortuus est cum ingente Philippi Melanchthonis dolore & tristissimo desiderio amici carissimi, Caspar Cruciger diuturno languore conflictatus & grauissimis, ob ea quæ tum gerebantur, perturbationibus debilitatus. Ita autem obijt mortem, vt ardentiss. precibus opem diuinam sibi & propter religiosæ pietatis studium periclitantibus cunctis imploraret, &

vitam suam traderet in manus Iesu Christi autoris salutis vnici, cui seruierant fideliter studia ipsius, & quem sanctissime coluerat. Hunc condiscipulum non multum ætate inferiorem habui in puerili institutione Lipsię, cum vno & Præceptore atq; Magistro Georgio Helto, & Doctore literarum Græcarum familiariter vteremur Ricardo Croco Britanno. Erat autem in eo puero tanta statim ingenij vis, vt quæ cæteri nos magno labore vix perdiscebamus, ea ille sic celeriter cõprehẽderet animo, vt ludere & iocari videretur, nobis admodum serio omnes, vt aiunt, neruos contendentibus. Perpetuam autem consuetudinem hanc seruabat, vt in dissimulando scientiam, quæ erat in eo multiplex variarum rerum, perseueraret. Nihil in eo ostentationem habebat, nulla gloriæ aut nominis præstantiæue cupiditas animaduertebatur. Studij labores suscipiebantur perferebanturq; incredibiles, sed tam occulte & quasi furtim, vt familiarissimi etiam de ijs celarentur. Morum vitæq; maxima erat in illo honestas atq; probitas, & in quotidiano quidem conuictu suauitas perquam amabilis, ergaq; omnes summa humanitas, In negotijs autem gerendis & fides & grauitas spectata. In loquendo admodum parcus. Ad omnes vero iuuandum consilio opeq; promtissimus.

mus. Cogitationes ipsius sapientes, oratio circumspecta, insignis taciturnitas, Fides certa. Quibus eximiam autoritatem ille consequebatur, & dignitate excellebat. Neque inueniebat facile apud se alium Philippus Melanchthon cui sua consilia confidentius crederet, aut cum quo liberius communicaret sententiam rationesq; suas, aut cuius iudicio plus tribueret, quam Casparem Crucigerum. Quem cum tanti fecisset & tam vehementer dilexisset, morte ipsius non potuit non in luctu mœroreq; ingente versari, ea præsertim quæ ante tempus illi accidisse videri posset. Excesit enim ê vita hac confecto anno ætatis suæ quadragesimo quinto. Iam & obsidio vrbis Magdepurgensis multarum variarumq; difficultatum causas dabat, Et Imperatoris Caroli in exequendis ijs quæ ordinando edicendoq; instituerat, studium paulo ante remissius visum, rursum intendi, neq; de seueritate demonstrata multum remitti. Non paucis igitur in locis religionis causa aut tumultus excitabantur, aut mutationes fiebant non periculosæ modo, sed pernicioſæ etiam. Et publicatæ iam erant hoc tempore Anni M. D. L I. literæ quibus Synodus Oecumenica à Pontifice Romano Iulio III. qui ante legatas præsederat in Tridentina & Bononiensi, rursum

indicebatur, & Tridentum denuo omnes qui adesse deberent & à Pontifice Paulo III. vocati prius fuissent, se conferre iubebantur. Hoc Imperator Carolus, ægre & vehementer vrgendo Pontificem, tandem obtinuerat. Præfiniebatur autem dies Calend. Maij conuentui, & exordio actionum, quibus Paulina illa Synodus continuaretur. Carolum Imperatorem magnopere studere rem ad legitimam cognitionem deduci apparebat, quam sciret Synodi Oecumenicæ esse propriam. Sed ita & fuerant ante Synodi indictæ, & eæ literæ de hac scribebantur, vt non deessent qui suspicarentur, à Pontificijs nihil peius metui, quam ne procederent instituta negotia. Ipsum etiam Imperatorem tales literas non probasse existimabatur. Sed sunt illæ recitatæ in consessu Principum Augustæ, vbi tum conuentus ordinum Imperij agebatur. Qui ita solutus est, vt Imperator, ad Synodum celebrandam & frequentandam, cunctos accurate & vehementer hortaretur & admoneret, seq; propius accessurum & propugnatorem omnium defensoremq; actionum fore policeretur. Non etiam intermittebat vrgere vniuersos, vt ea, de quibus Interim seruandis, dum Synodus Oecumenica aliud decerneret, liber editus fuerat, exequerentur perficiendo. Et ideo cum

cum alijs locis magnopere trepidatum fuit, tum Argentoratum varie & multipliciter vexatum. Estq; mortuus in Britania Martinus Bucerus, cum quo Philippo Melanchthoni magnus fuerat familiaritatis vsus, Itaq; morte eius non paruum dolorem eum accepisse intelligebatur. Non putaui alienum hoc loco de Bucero pauca vltra superiorem mentionem commemorare, cuius nomen apud quosdam mirifice inuidiosum fuisse constat, cum illius neque studium prauum neq; operæ peruersæ, multo minus improbitas aut malitia deprehensa sit. Patriam hic habuit Vueissenpurgum oppidum ad Rhenum situm. In pueritia autem id quod multis accidit, literis & alia doctrina sic fuit institutus, vt finis proponeretur in re Ecclesiastica muneris alicuius functio. Vnde postea factum est, vt se daret in familiam seu sodalitatem Dominicanam, spe, vt videtur, vitæ melioris atq; sanctioris. Verum offensus, vt alij quoque, superstitionum impietate (quæ iam ne specie quidem aliqua religiosæ pietatis occultarentur, sed cum doctrinæ falsitate, tum rituum pene iocularium vsurpatione manifesto deprehenderentur, quos vulgo etiam deridere plærique incipe-rent, accedente præsertim vitæ atq; morum dissolutione) deseruit illam congregatio-

nem, & euoluit se erroribus quibus temere fuerat implicatus. Versatus deinde fuit aliquantisper apud Franciscum Siccingensem, qui in graui motu suscepti belli difficilis, quod periculosam seditionem excitaturum esse nobilitatis concursu multi metuebant, in sua arce Landestallo oppressus mortem obijt Anno Christi M.D.XXIII. Postea Argentoratum Bucerus se contulit. Vbi studio & diligentia magna concionando populum docuit, & multa opera scribendo edidit, quæ comperio doctis & veritatem amantibus præclara & vtilia videri. Inprimis operam dedit vt controuersiæ, quæ tunc quædam Ecclesiarum consentientum pacem tranquillitatemq; turbabant, dirimerentur & restitueretur concordia. In quo nihil laboris aut defatigationis recusauit, vel non potius cupidissime suscepit atque pertulit. Quod crederetur autem esse ingenio placido ac mīti, adhibitus deinde quoq; fuit ad consilia actionesq; consensionum, & tollendorum dissidiorum. In quibus tractatibus moderatione sua cauit, ne nimis offenderentur aduersarij, neue omnem concordiæ spem abijcerent. Itaq; opinione de eo satis bona accersitus fuit Augustam, cum liber ille concinnaretur sententiam Imperatoris pronuncians, De ijs quæ, Interim dum Synodus cogere-

geretur, fieri seruariq; oporteret, de quo supra dictum est. Sed frustratus est expectationem plærorumq; & conceptam opinionem fefellit, improbando aperte scriptum illud, & demonstrando insidias atque corruptelas. Quod igitur tum Imperatoris potestate tam late patente, vt aliorum quorumuis ditioni subiecta loca complecteretur, neque Argentorati neque vspiam in Germania tutus videretur fore, ita accersitus perquam honorifice in Britaniam se contulit, vbi, vt diximus, obijt hoc anno mortem. Orto autem bello Parmensi, Synodo, quam Imperator Carolus non modo procedere sed maturari maximopere cupiebat, impedimenti nonnihil & moræ illatum fuit. Quo tempore obsidione Parmam & Mirandulam Cæsareanæ Pontificiæq; copiæ cinxerunt. Sed Imperator nihilominus rem apud omnes vrgere, missisq; literis instare vt ad Synodum vndiq; conueniretur, & metum periculi, ne qui illum prætendere iure possent modis omnibus adimere, ac tuto cunctos & venturos ad Synodum, & ibi futuros indeq; decessuros esse policeri, deniq; securitatem quocunque pacto posset addere. Magnopere fuerant omnes conturbati rebus atq; negotijs post victoriam Imperatoris Saxonicam susceptis atq; gestis. Et quoniam conuentus

aliquando de religione constituenda actos ab ijs, qui defectionis ab Ecclesia Romana insimulabantur, Imperator in eam partem interpretatus fuerat, vt ad Reipub. statum conuellendum pertinere suspicaretur: Non pauci abhorrebant illo tempore à necessarijs etiam congressibus, In quibus communi eandem doctrinam religionemq; profitentium ac colentium sententia statueretur, de Imperatoris postulatis, & Synodicis actionibus. Princeps autem Mauricius mandata tunc dedit Philippo Melanchthoni, vt scriptum componeret, quod ea, quæ Synodo exponerentur, si quos illuc mitti placuisset, comprehenderet. Hoc cum ille absoluisset, conuocati Lipsiæ Theologi & præcipui vndiq; Ecclesiarum præsides, iubentur audire recitationem scripti, & de eo dicere quid sentirent. Vniuersis id approbantibus, neq; vllo fere quicquam requirente aut reprehendente, vnus tamen aut alter aliquid notare in actionibus superioris temporis, & culpare quedam vt suscepta gestaq; timidius. Sed neq; horum sermones consensionem turbarunt, & ipsi etiam commoditate & mansuetudine aliorum, veritatisq; inprimis demonstratione, quod falsis temere fidem habuissent, facile sunt placati. Quanquam autem & simplex erat istius scripti expositio, neque vllius nomi-

nominatim criminationem complectebatur, eorum tantum de quibus controuersiæ iam dudum erant explicationem continens, non visum tamen est cum alijs ipsum communicare, nonnullis Principibus viris & ciuitatibus hoc magnopere expetentibus. Et aduenere ea de re Legati quidam Theologi Vuirtenbergenses & Argentoratenses, Et attulerunt librum ad eundem vsum conscriptum à Iohanne Brentio, Qui apud Vuirtenbergensem Ducem Illustrissimum Principem Christophorum Vlrichi F. postquam ex Sueuicis Salinis discesserat, erat in singulari precio & existimatione, in maximo honore, quamuis occultius aliquanto, habitus, cum Hispanica præsidia adhuc detinerent præcipua in illis terris loca, quæ hoc anno tandem fuerunt educta, restituta libera Principi suorum possessione, post ingentia damna data regioni Vuirtenbergensi, non modo direptione facultatum & detrimentis fortunarum, sed morum simplicis & probæ gentis corruptela, & integrioris vitæ dissolutione. Quam cladem vastitate agrorum & pecuniarum rapinis boni omnes grauiorem fœdioremq; duxerunt. Cum Iohanne Brentio antiqua necessitudo intercedebat Philippo Melanchthoni, & hunc Princeps Vuirtenbergensis paulo post eximio fauore complexus & dignitate

gnitate & opibus auxit. Sed id scriptum quod à Philippo Melanchthone compositum fuisse diximus, congregatis in Synodo offerendum, cum ijs, qui illarum rerum causſa in Misniam venerant, tandem communicatum, & postea conuentu Vuittenbergæ acto ab alijs compluribus coram quibus recitatum fuerat, approbatum, & tandem editione quoque repetitæ Confessionis Augustanæ titulo, diuulgatum est. Interea autem dum hæc cura atq; solicitudo excercet Philippum Melanchthonem oritur aliud malum, & excitatur tempestas, quæ mirifice perculit omnium bonorum animos, & eripuit spem felicis euentus, quod ad tractatus quidem de Religione pertineret, vniuersum. Cunctis enim sperantibus fore, vt congregatis iam ijs, qui de controuersijs Ecclesiasticis cognoscerent, res essent vbiq; interea quietiores, cum præsertim existimarentur in illa Synodo affuturi causſamq; dicturi, ij qui defectionis insimulabantur: Et, hi quo tutius venire ad Synodum ibiq; liberius versari, & omni metu ademto negotium gerere possent, D. Mauricius perfecerat, vt non modo Imperatorio diplomate ea fides daretur, sed autoritate etiam Synodica confirmaretur: Hac igitur in spe atq; expectatione hominum, noui terroris & magnarum perturbationum

tionum occasio data est. Nam de improuiso Augustæ decem curantes docentesq; in Ecclesia, cum quibusdam in ludis literarum Magistris, coram Antonio Granuelano Præsule Atrebatensi máxime apud Carolum autoritatis, iussi fuerunt apparere. Is sibi adiunctis præcipuis Imperatoris consiliarijs, in ipsorum doctrinam inquirere, & vehemente oratione eos increpare, & ne à contumelijs quidem abstinere, deniq; inhumanissime & durissime acceptos ita dimisit, vt tyrannico edicto vrbe eijceret. Eandem acerbitatem & aliæ ciuitates Sueuiæ tunc expertæ fuerunt. Quod factum tam sæuum sermones querelasq; varias commouit, & animos bonorum mœstitia compleuit. In quibus Philippi Melanchthonis cogitationes erant inprimis tristes, & oratio audiebatur cum scuera, tum miseriam infelicitatemq; nostræ ætatis deplorans. Commemorabantur autem tum à nonnullis ea incommoda atq; mala, quæ alios præstantes ingenio & vsu maximarum rerum considerare oportuisse existimabatur: Eos præsertim qui potuissent auertere, cum ipsis nihil nisi in mœrore & anxietate lacrimæ concederentur. Hæc erant istiusmodi fere: Dissensiones de Religione non esse similes aliarum, ac tales potius, quibus potentia moderari, quasue cohercere ac reprime-

reprimere vis vlla nequeat. Sed esse de his cognitione & iudicio opus, propterea quod animi impediantur metu, ne quid impietatis concipiant. Quod si ita affectos cogere velis, apud fortiores nihil sis profecturus. Vitam enim hi amittent potius, quam mutent sententiam. Immo hanc aliqui laudem affectabunt, vt in confessione veritatis afflicti esse dicantur. Alios reddideris improbos ac malos, qui iam dicere facereq; non dubitent quiduis, quicq; commutare dominos per occasionem libenter velint, deniq; infidi hi erunt & leues. Si enim in rebus humanis, cum id proditur, quod verum rectumq; esse aliquis decreuit, ex eo vitio proditiones amicitiarum & Rerumpublicarum nasci comperitur: Qui à persuasione veritatis diuinæ metu aut spe depellitur, & de illis rebus contra animi sententiam iam loqui sustinet, eumne quis vlli mortalium fidelem fore putabit? Dicet aliquis, redire hos in viam, neq; eam esse veritatis desertionem, sed erroris. Id tum demum fortasse dici posset, si rebus disputatis & explicatis, sublataq; dubitatione, abessent minæ, terrores, violentia, illecebræ obsequij, & spes emolumentorum. Itaque de quodam Arianæ sectæ legimus, quod, cum intellexisset vnum orthodoxum ex amicis præcipuis, amplecti illam doctrinam, sibi grati-

gratificantem, indignatus animo iusserit caput ipsius ceruicibus abscindi, cum quidem increpans eum dixisset: Tene ego posthac mihi fidelem fore confidam? qui hominis caussa fidem fregisti, datam Deo. Sed contra Imperatoris decreta hoc aut illud commissum omissumue esse aiunt. Iis scilicet in rebus, de quibus semper hoc in promtu est: Magis Deo quam hominibus. Constantinus Magnus cum de religione orta controuersia statuæ ipsius à concitata multitudine euersæ fuissent, quæstionem ea de re haberi noluit, ne religionis negotia cum profanis permiscuisse perhiberetur. Quæ vota quam longo tempore fuerunt bonorum etiam sic satis bonorum, vt de religione suscipi fierique cognitionem potius priusque studerent, ij qui deberent ac possent, quam aliquid edicendo constitueretur, quod neque duraturum, & in aliorum dicta, in aliorum manifestas reprehensiones reclamationesque incursurum esset. Quam multi sunt anni, quibus expetitur, vt necessaria maxime omnium, legitima cognitio de controuersijs Ecclesiasticis? Hæc res cum tandem magno labore perfecta putaretur, & cognitio illa esset inchoata, talibus actionibus eam interturbari non oportuisse plærique censebant. Non hi quidem disputantes quomodo negotium illud cognitionis institutum

ſtitutum eſſet, aut quid eo quæri videretur, ſed hoc perpendentes: ſi illi, qui nollent & negarent poſſe ea probare & admittere, quæ diſſerendo notaſſent & eſſent inſectati, Illi igitur, ſi cogerẽtur dubia & incerta iam amplecti, aut ſi renitentes exterminarentur, quęnam Synodus illa futura eſſet, ad quam vel non integrum venire iam quaſi deiectis de iure diſceptandi, aut venire eſſet neceſſe debilitatos atq; fractos, cum liberæ tantarum rerum tractationes promitterentur, & plurimi eſſe tales iudicarent foreq; ſperauiſſent. Dolebat quibuſdam, non ſaltem reſpectum fuiſſe quendam habitum maleuolorum. Non enim poſſunt certe omnium voces & ora interminando occludi. Quid igitur maleuoli tum dicere poſſent non cogitatum, neq; circumſpectius res iſtas fuiſſe geſtas, moleſte ferebant aliqui. Quod negari non poſſet, diſſentaneum eſſe, in ipſo articulo oſtenſæ cognitionis talia facta fieri, quibus iudicij omnis libertas adimi videretur. Cum tamdiu aliquos tulerint, quædam diſſimularint, &, vt pater adoleſcentis, quemadmodum ex neſcio qua fabula vetere adducitur, Comici, quamuis ille oleret vnguenta, tamen odorari ſe negat: Sic iſti quanquam eſſent in conſpectu, quæ improbarent, tamen oculos auerterint, nunc vbi dies venit, quo decernatur de

ijs ipſis

ijs ipsis & rebus & hominibus, isti iubentur præiudicare id damnando, quod dijudicari debeat, aut si nolint extorres profugere coguntur. Quid hoc sit aliud? quam quod apud Poëtam de simili peruersitate dicitur: *Pacem orare manu, prætendere puppibus arma.* Id est ostendere liberam cognitionem, & interim alligare animos atq; deuincire velle, vt facere necesse sit, quicquid imperetur, siue probent aliqui seu improbent, nullis argumentis adducti, aut in refragando perseuerantes exulent, vel grauiores etiam pœnas persoluant. Atque scio fuisse quosdam suspicatos de sententia Caroli isto pacto rem administratam non esse. Et demiratos vnde extitissent hæc consilia. Optasseq; vt vulneri isti remedium inueniretur, ne mala malis exaggerarentur. Videbant enim fore, vt tunc multi terrerentur, afficerentur varie, grauiter perturbarentur, deniq; ingentem ista paritura esse confusionem. Atq; comperi suasisse quosdam, qui non modo iusticiæ sed vtilitatis quoq; respectu mouerentur, mutandum decretum illud & reuocandos expulsos, & institutæ cognitioni cursum liberum relinquendum esse. Sed vicerunt scilicet fata sæculi nostri, & secuta mala cum initia atq; causas, tum incrementa impulsioneſq; habere oportuit. Et in pertinacia tunc obtem

peratum est iracundiæ, quæ cum nihil considerando prospiciat, exitus habere solet eiusmodi, vt si quem facti sui aliquando pœniteat, non mirum esse videatur. Atq; exponuntur à me ea adhuc, quæ mediocriter prudentis hominis ac sani rationibus comprehendi colligiq; possunt, cum in istiusmodi negotijs nihil prius neq; antiquius sibi esse pati debeat quisquam, veritatis cœlestis, cuius doctor & explicator est Spiritus sanctus, perspicientia, qua relicta aut negligentius exquisita, cultum & venerationem Dei æterni, & pietatem religiosam labare & concidere necesse est. Sed longe sane digressi, redeamus ad nostræ narrationis seriem. Et hæc ad istum modum Augustæ acta solicitum habebant Philippum Melanchthonem & crebræ multiplicium quarundam etiam mirificarum literarum eo maxime tempore ei interpellationes obstrepebant, Et qui ejiciebantur consilium ab ipso opemq; inprimis petebant, & ad eius fidem misericordiamq; confugiebant, & consultationes de Synodo, quæ inter Reipublicæ graues motus renouabantur, curas maximas afferebant. Et ea cernebantur quasi conseri vel ad herbam etiam perduci, quorum qui fructus futuri essent, nemo bonus sine anxietate singulari cogitare posset. Nam quod & Gallici regis qui Imperatoris

peratoris hostis vel certe inimicus esset, animus ita alienaretur à Pontifice Romano, vt in Synodo contra rationem illam & institutas actiones testatam esse vellet sententiam suam, nec non mutuæ inter Carolum & hunc regem criminationes, quæ diuulgabantur, Et recepta occupataq; vrbs Magdepurgica à Duce Mauricio, &, Imperatorem, qui ad Oenipontem desideret, frustra interpellari de Landgrafij liberatione, cuius promissæ sponsor appellaretur gener D. Mauricius: Hæc omnia inquam attentos, formidine futurorum carere non patiebantur. Et Philippus Melanchthon iam tertius ad Synodum Legatus cum literis Principis Mauricij in viam se dederat. Earum literarum talis erat sententia, quæ subijciebatur præscriptæ saluti & compellationi honorificæ, qua Reuerendiss. Domini & Reuerendi patres ille conuentus nominabatur: Cum Cæsarea Maiestas clementissime voluisset, vt ex Ecclesijs subiectis ditioni suæ, aliqui ad Synodum mitterentur, noluisse D. Mauricium deesse voluntati illius, cum præsertim optaret & ipse veritatem illustrari ad gloriam Dei æterni, & constitui piam ac perpetuam in Ecclesijs totius orbis terrarum concordiam. Quæ duæ res maxime essent expetendæ omnibus mortalibus, præcipue vero ijs, quibus

gubernatio aliorum diuinitus sit commendata. Tum deinde indicabatur, qui mitterentur ad Synodum, ij quidem illi, quorum honestatem vitæ & pacis publicæq; concordiæ studium, Princeps ipse prædicari intelligeret. Addebatur petitio: vt hi exponentes publice, quid de omnibus controuersijs docerent communi sententia Ecclesiæ in regione sua, audirentur. Et significabatur: Esse ipsis mandata data, vt pie placideq; & sine priuatis affectibus recitarent & declararent doctrinam, quam esse existimarent vniuersæ Ecclesiæ necessariam. Conclusio literarum complectebatur & admonitionem humanis. & vota plenis. pietatis: Scire eos, qui conueniissent, pro sua excellente sapientia, ipsorum confessus Deum iudicem intueri, & Ecclesiam vniuersam tam cœlestem quam terrenam, ab his postulare & expetere, primum vt gloria filij Dei vere illustretur, & sanentur conscientiæ sauciæ, & vera his inuocatio monstretur, deinde vt talis concordia constituatur, qua non stabiliantur veteres abusus. Neq; enim Deo gratam, neq; diuturnam tranquillitatem sine veritate esse posse. Negandum autem non esse omnino, manifestos errores quosdam & non leuia vitia in Ecclesiam irrepsisse, quæ dissidijs horum temporum dederint occasionem. De quibus

bus tantis rebus, & audire eos Ecclesiarum querelas, & remedia salutaria quærere, sapientiæ esse ipsorum. Atq; orare se Filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum, vt vulneribus Ecclesiæ veteribus & recentibus medeatur ipse, sicut Samaritanum illum ait saucio viatori opem tulisse. Qua imagine cum sese exprimeret, ostendit scilicet affici se calamitatibus nostris, & velle nobis opitulari. His literis in vrbe Illustriss. aulæ Dresdâ datis, dies ascriptus erat Iduum Ianuarij, anni Iesu Christi M. D. LII. Et nomen Mauricij cum præcipuis titulis subscriptum. Hac Epistola accepta Philippus Melanchthon cum comitibus iter est ingressus. Dictum autem eis fuerat vt Augustæ Vindelicorum subsisterent, donec vel ab ipso Principe vel Legatis ab hoc ad Synodum literas accepissent, quibus significaretur, quid facere deberent. Tota res erat magis comparata ad aliorum arbitrium, quam de consilio & sententia Philippi Melanchthonis instituta. Sed nihilo tamen minus ille, sine recusatione, vt consueuerat semper obtemperare iussis eorum quibus seruiebat opera ipsius, quoad quidem bonæ mentis conscientia pateretur, sic tunc paruit & muneri legationis illius vt præesset facile passus obtineri & cum comitibus iter ingressus fuit. Venerunt igitur

illi Norimbergam vbi pro singulari erga Phi lip. Melanch. amore, & studio purioris doctrinæ, accepti habitiq; fuerunt humanissime & benignissime. Publice eis ædes assignatæ, procuratæ res necessariæ, & omnia summæ beneuolentiæ præstita officia. Dum in vrbe illa commorantur, & ocioſe expectant, quidnam porro deinde agere iubeantur, interea rumores dissipantur de expeditione belli aduersus Imperatorem, & D. Mauricij Gallicis consultationibus. De quibus maximis & admirabilibus cum inceptis tum effectionibus, neq; argumentum hoc fert vt enarratio instituatur, neq; mihi libet has res exponendo inculcare. D. Mauricius & constantiæ diuturnitate, & excelsi animi robore, & consiliorum prudentia, & rerum gestarum amplitudine, tum declarauit non esse prorsus oppressam neq; captam Germaniam, ex qua scriptis picturisq; editis externi quidam triumphos iamdudum agerent. Neq; vicit ille quidem tum Imperatorem inuictum, sed hoc tamen armatus obtinuit, quod inermi supplicando diu multumq; hactenus fuerat denegatum. Memini in harum rerum motu quid alij sperarint, alij metuerint. Atq; audiui quendam festiuum, cum iam bellum fieret, quodam in cœtu solicitis admodum ijs ex Mauricianis, quibus tota res erat explo-

exploratior, & qui omnia perpendebant diligentius cogitando, per iocum iubere eos esse bono animo, nam à Carolo vinci Mauricium non posse. Quærente vno, Quid esset cur tam audacter hoc ipse affirmaret, respondit iste, veteris diuinationis esse eam fiduciam, qua prædicta fuisse perhiberetur Achilli victoria superaturo Hectorem. Nam vt Achillis nomen numeris, qui literarum notis indicarentur, plenius esset quam Hectoris. Sic Mauricij statim initio nomen Caroli nomine esse numerosius. Sed hæc tum ioco dicta familiariter, cum eo exitu qui notus est omnibus congruerunt. Philippus autem Melanchthon qui Augustam pergere certis de caussis noluisset, & satis, vt putabat, diu expectasset Norimbergę literas, quibus quid deinceps agendum esset, ostenderetur, neq; tali tempore, & à disputatione verborum negotijs ad armorum vim traductis, apud externos desidendum diutius existimaret, dimissus ab illa ciuitate perquam amanter & publico munere vecturæ equestris instructus, in has regiones & ad suos tandem est reuersus. Non defuerunt qui deplorarent euentus istius infelicitatem, qua impeditæ essent de maximis & maxime necessarijs rebus, non fortuitæ quædam neque extraordinariæ, quales sæpe habitæ fuerant, sed le-

gitimæ atq; exquisitæ cognitiones. Animaduertebatur enim & existere indies maiores voluntatum alienationes, & dissidia crescere, & perturbari mentes pias, deniq; præparari in distractione extrema Reipub. interitum. Etsi autem ferebatur, aduentum eorum, qui iamdudum, quasi hostes iudicati essent, ad Synodum ideo tantum expectari, vt, vel simpliciter parerent atq; subijcerentur autoritati Synodicæ, neq; ad illius decreta omnino hiscere, vt dicitur, nedum respondere quicquam auderent, vel audirent vltimæ condemnationis tristissimam pronunciari sententiam, omnium tamen rerum negotiorumq; exitu incerto, erant, qui non malam spem conciperent ac fouerent: Si Philippus Melanchthon Tridentum accessisset, futurum fuisse, vt, audita enarratione, doctrinæ quidem inprimis, sed præterea quoq; causarum ex quibus tantæ tamq; insanabilium malorum difficultates ortæ essent, multorum animi ad considerationem salutarem & vera iudicia conuerterentur, qui in ignoratione rerum omnium preoccupati institutione pueri li & sermonib. maleuolorum, non possent vel de doctrina vel de professoribus illius bene commodeq; sentire. Et erat Philippus Melanch. ita animatus, vt neq; itineris longi eum tæderet, neq; laborem vllum aut periculum ipse

ipse vitandum fugiendumq; censeret, dummodo operæ studijq; aliquid nauaretur Rei Ecclesiasticæ tam conturbatæ & afflictæ. Sed ista scilicet ad hunc modum geri oportuit, neq; sæculi nostri improbitas remedia tam grauis & mortiferi morbi admisit. De qua miseria quamuis multa dici possent, cum frustra tamen à nobis dicerentur, tum inculcanda non fuerunt. Persequamur igitur reliqua. D. Mauricius ijs rebus confectis & ea consecutus, propter quæ expedita arma fuissent, pacem fieri facile libenterq; est passus. Atq; fuere qui inter tractatum compositionis & pacis tentarent & molirentur disturbationem bene præclareq; institutorum, & actionum salutarium euersionem, solicitando animum D. Mauricij ad copiarum ipsius, dum illæ interea ociosæ essent, turbulentum vsum. Sed cum D. Mauricij virtus rectiq; & honesti propositi firmitas, tum eorum, quos eo tempore secum habuit fidele studium libere aduersando restitit postulationibus iniustis atque pernicioſis. Imposuit autem D. Mauricius toti negotio eum finem, quo fama ipsius non modo moderationis sed pietatis quoq; celebraretur, abductis copijs suis in Pannoniam & suo aduentu territis repressisq; hostibus, qui & occuparant iam quædam opportuna loca & pro-

greſſuri vlterius ingentemq; cladem vide-
bantur toti Pannoniæ allaturi. Eſt autem
in iſtis conſultationibus D. Mauricius cum
aliorum prudentia ac fide præſtantium viro-
rum vſus opera, tum, vt antea ſæpe, Chri-
ſtophori inprimis Carolouicij ex nobilitate
Miſnica equeſtris ordinis præcipui, & à puc-
ro opt. diſciplinis ac artibus præclare inſti-
tuti & egregie exculti, & in Reipub. max.
grauiſsimiſq; negotijs cum ſumma laude ver
ſati. Cuius ipſius quoq; retinentis atq; vr-
gentis ſtudium bonarum literarum ac hu-
manitatis inter Reipub. curas conſtantiſsi-
me, prædicari poſſet copioſe in protegendo
caput Philippi Melanchthonis, & ab hoc pe-
ricula, quæ ei, vt ſupra indicatum eſt, crea-
bantur, propulſando, incredibilis non modo
diligentia ſed ſolertia quoq; & neceſſaria
tunc calliditas, præſtantis tempore difficili
amicitiæ veræ officium, & perſoluentis be-
neuolentiæ meritæ memoria animi grati de-
bitum. Sed tunc pax eſt facta. Id quod
gratum acceptumq; cunctis, quorum auxilio
in eo bello D. Mauricius erat vſus, non fuit.
Itaq; ipſo ſuas copias in Pannoniam abduc-
cente aduerſus Turcicos exercitus, receſsit
ab illo Albertus Marchio Brandepurgenſis,
& per vaſtitatem eorum locorum, qua iter
erat, tranſijt in caſtra Gallica, quæ aduerſus
Impe-

Imperatorem Carolum oppugnationem Metensem in manibus habentem mouebantur. Annus agebatur tunc Iesu Christi M. D. LII. Cuius primo die Calend. Ianuarij mortuus est Lipsiæ Bernhardus Ziglerus, de quo supra quoq; mentionem fecimus, Theologus, ex nobilitate Misnica ingenio doctrinaq; excellens, Hebraicarumq; literarum scientia ea instructus, vt in istius linguæ cognitione facile cuncti in his regionibus primas ei concederent. Quanquam autem vitam tempestiua hilaritate conditam, more gentis nostræ cum lætitia colere non dubitabat, erat in eo tamen cum in vultu tristis quædam seueritas, tum in verbis libertas, tum etiam vocis asperitas, vt durus & acerbus aliquibus videretur. Ficta, simulata, commentitia, ostentationem vanitatemq; omnem mirifice oderat, & leuitatem atq; mobilitatem vehementer auersabatur. Idem supra modum officij memor inq; eo exequendo diligens. Vsque adeo autem cupidus benefaciendi alijs & subleuandi egestatem tenuium, vt & suas nequaquam copiosas facultates in aliorum commoda impenderet, neq; puderet eum vndiq;, quod pauperibus tribueretur corrogare etiam mendicando. A Philippo hic Melanchthone non raro impetrabat, vt operas ille doctrinæ suæ instrueret, & eam ob rem nonnun-

nonnunquam se Vuittenbergam conferebat. Neq; non facere interdum, vt fores con clauis obsideret, in quo sedentem aliquid eum conscribere sciebat, quod sibi traderetur, neq; admittere aduentantum quenquam, ne instituta opera interpellando impedirentur. Obstabat autem effectionibus doctrinæ, quod nullum manuum vsum haberet, quarum dextram casu de ædificio extrui cœpto in terram puer adhuc delatus fregerat, & gestabat de curatione mala eneruatam atque inutilem. Itaq; cogitandi quoq; incitatio minus erat ad elaborandum opus aliquod doctrinæ acris atq; vehemens, & mentis vis quasi langueſcebat. Sæpe postea & iucundam consuetudinem ipsius Philippus Melanchthon & accuratam considerationem atque solertiam in multis sacræ scripturæ locis interpretandis requisiuit, & mortuum crebris gemitibus desiderare se testatus est. Sed de hoc & supra, quemadmodum diximus, est mentio facta, neq; plura nunc commemoranda duximus. Pergat igitur instituta narratio, & ea quæ restant exequatur. Huius anni bellicas clades in alijs locis, excepit in Saxonicis & Misnicis terris pestilentiæ malum, Quo & Vuittenbergenses & Lipsenses congregationes scholasticæ dissolutæ fuerunt, alijs alio se conferentibus, quamuis initio

initio Dorgam Vuittenbergenſes complures, cumq; eis Philippus Melanchthon conceſsiſſent. Ego cum familia mea primum Neoſtadium ad Orilam me contuleram, vbi cum hiematurum me eſſe conſtituiſſem, res ita tulit, vt in patriam pergens proficiſcerer. Interea improuiſa ac potius incredibilis plærisq;, tametſi quidam & præſenſiſſent & prædixiſſent, reconciliatio inter Imperatorem Carolum & Marchionem Albertum accidit, cuius fuit quaſi fœtus bellum Franconicum. Nam cum ſuperiore anno Marchio Albertus ciuitate Norimbergenſi grauiter afflicta, & ipſa vrbe oppugnata, Præſules duos vicinos in ſuas conditiones perduxiſſet rationibus non admodum æquis, quod Pabepergenſibus agri ſui eriperentur, à Vuurcepurgenſi ingens pecuniæ ſumma extorqueretur, cumq; Imperator edicto ſuo omnia ea eſſe irrita iuſſiſſet tanquam cum hoſte Imperij contracta negotia, rurſum ferebantur eadem illa pacta conuenta autoritate eiuſdem Imperatoris confirmata, & ſoluta obſidione Metenſi, Marchio Albertus parare ſe ad occupandum denuo recuperata ab Epiſcopo Pabepergenſi, & auferendam à Vuurcepurgenſi ſummam pecuniæ quam poſtulauerat, & præ ſe ferre ſuum ſe ius armis perſecuturum eſſe, quibus cum inſtructior eſſet, nimirum cauſſa

quoq;

quoq; se potiorem fore existimabat. Vnde sequens annus M.D.LIII. bellum attulit sæuum atq; crudele. Quo & patria mea Pabeperga in potestatem Marchionis Alberti tradita & atrociter vexata fuit, arcis castello vicino Aldepurgo dedito, & ipso statim & à Marchione inflammato, inexpugnabili aliquando credito, & capto olim tandem cum Dominus eius, qui & ipse nomen habuit Alberti, à Præsule Moguntino proditus fuisset fraudulente, & traditus in potestatem Ludouici Imperatoris III. Sed istis nunc & his similibus narrationibus instituta expositio nõ est interrumpenda. Et alios tunc amicos & inter hos me non paruas curas attulisse Philippo Melanchthoni cognitum est. Cum ad metum periculaq; pestilentiæ bellorum quoque calamitas adiungeretur. Ipse quidem ad mentionem luis morborum tunc passim vagantis dicere fere solebat: Se non eam pestem pertimescere, sed alias, quæ & infestæ essent Reipub. & pernicíem interitumq; communem minari viderentur. Significabat autem cum dictorum tum factorum audaciam impudentem, quam augeri & conualescere vbiq; in maxima omnium rerum licentia cerneret, atq; simul alienationes Principum potentumq; & occulta odia, & facinorum nefariorum defensionem approbationemq;, & er-

& erga hos aut illos studia commota non rei negotiorumq; æstimatione, sed inclinatione & procliuitate voluntatum ad personas. In quibus quamuis toleranda aliqua aut negligenda viderentur, exempli tamen & imitationis periculum magnopere esset pertimescendum. Commissis autem duobus acerrimis bellatoribus D. Saxon. Maurício & Alberto Marchione Brandepurgensi, & Maurício victore, dum ipse ingentis animi nimia alacritate inuehitur in hostes, fortuito ictu machinæ vulnerato, & post dies tres in castris mortuo, procul etiam tunc absente fratre Augusto in Dania apud Regem Socerum, rursum suspensi omnes expectatione futurorum & anxij fuere. Atq; est intellectum, verissimum esse quod veterum quidam scripsit: Qui in exercitu dux sit, eius consilia animiq; contentionem longe potiorem esse viribus effectionibusq; corporis. Neq; tantum boni ab vllo copiarum ductore fortissime dimicando & profligando hostes manu propria conciliari, quantum damni maliq; detur morte ipsius. Sed ad hunc casum magnitudine animi & generosi impetus vehementia, & non viuendi sed vincendi cupiditate ardentis Principis Mauricij, fata scilicet abusa sunt. Atq; erat in Duce Maurício animosa virtus inprimis, neq; ille viso hoste moueri

ueri periculo quod metum incuteret aut haberet cautionem, sed cogitatione cupiditateq; inuehendi & gerendi rem quasi calcaribus instigari, vt tanquam generosus catulus temere etiam aliquando excurreret, & peteret aduersarios cum ferocius tum inconsideratius. Et ideo in Pannonia quodam tempore in maximum capitis discrimen venit. Et militans quondam in Imperatoris Caroli castris bello Gallico, cum vrbs quædam oppugnante Carolo strenue tormentis globos illos ferreos eijcientibus defenderetur, neq; D. Mauricius tamen proueheretur circumspectius aut timidius, conspectus est Imperator Carolus accedens & eum seducens, quod diceret: Non scire omnes, quo pacto inter volitantes illos globos decurrendum versandumq; sit. Ego ante duos fere menses quam prœlium istud committeretur, Lipsiam redieram, cum Aegram transijssem, vbi tunc Legati Cæsaris Ferdinandi & multorum Principum, nonnullarumq; ciuitatum consultabant de motibus bellorum, quibus tota fere Germania flagrabat. Non abstinebant autem vrbani in illis tantis ærumnis ioco, cum dicerent: Non boni ominis locum ad deliberationes eas fuisse delectum. Sane ita ægre res processit, vt inter non diuturnas tractationes euanescerent omnia: Cum Marchio

chio Albertus interea in Franconia suo se lu do oblectaret, & excitaret maiora indies bel lorum incendia, quæ tandem in Saxonicas regiones peruaserunt, cum eo inprimis exi tioso euentu quo D. Mauricius excesit è vi ta, & quo multis præstantiss. viris interfe ctis, ita Marchionis Alberti fractæ vires fue runt, vt nunquam postea quantumuis suble uatus erigere sese & denuo confirmare po tuerit. Hoc anno perquam carus Philippo Melanchthoni mathematicus doctiss. Eras mus Reinoldus est mortuus. Et in Britania decesit Rex Eduardus adolescentulus opti mæ & præclariss imæ, vt ferebatur, indolis atq; spei. Decq; eius interitu varij, & quorun dam non admodum clæmentes sermones au diti. Dessauiæ autem migrauit ex hac vita terrena Illustriss imus Princeps Anhaldinus Georgius, cum ego mense Iulio in Franconi am me recepissem. Principis istius monu mentum versibus ornauit Philippus Melan. quem viuus ille & suorum consiliorum au torem & actionum adiutorem fideliss imum atq; diligentiss imum habuerat. Fuit autem Georgius Princeps is, in quo excelsitas gene ris atq; conditionis cum singulari humanita te coniungeretur, cumq; sapientia atq; do ctrina excelleret, tanta tamen erat in eo mo destia, vt paruas etiam res non facile exeque

retur vllas, nisi prius diligenter deliberatas, & ad aliquos, de quorum sapientia atq; fide bene existimabat, relatas. Quem talem Principem, qui Saxonicarum rerum statum temporis illius nouit, cogetur fateri propitij Dei clementissimo concessu atq; munere his regionibus impertitum fuisse, cuius diligentia, virtute, pietate, fide, sanctitate niteretur salus ipsarum. Sed de huius Principis Illustrissima excelsitate, deq; maximis in Rempublicam & inprimis Ecclesiasticum statum atque ordinem meritis atq; beneficijs, quasi prætereundo verba supra quoq; fecimus, cum accuratiorem copiosioremq; expositionem illa desiderent, Deq; eo & nostræ & aliorum extent narrationes pleniores atq; copiosiores. Mortuus est cum omnium ingente mœrore xv. Calend. Nouembris. Et dolores Philippi Melanchthonis quos isto casu acerbiss. acceperat, mox cumulati fuere allato nuntio mortis Iacobi Sturmij Argentoratensis. Cum hoc viro ex nobilitate ciuitatis illius, principe Senatus, & præstante sapientia, virtute, doctrina, experientia & vsu rerum, facultate quoq; diserti sermonis ac copiosi præclara prædito, singularis necessitudo intercesserat multis annis Philippo Melanchthoni & plærisq; in consultationibus de negotijs Religionis rationes sententiasq; suas

suas illi contulerant. Antecedebat autem Sturmius Melanchthonem ætate, ferme annis septem, Qui solebat admirari in hoc summam prudentiæ considerationem, cum admirabili robore excelsi animi coniunctam, quæ diuersis temporibus laus in ipso eminens, vel nullo vel raro certe exemplo, conspecta est. Mutatæ etiam res in Britania & significatione molestiam exhibebant, & curas afferebant cogitatione Philippo. Nam consobrina Imperatoris Caroli Maria (quam solam inter abortiones crebras viuam peperat Catarina mater dimissa ab Henricho Rege, cum mox aliam post aliam ille duxisset) Regina facta, quæ deinde nupsit Philippo Caroli Imperatoris F. Hispaniarum Regi, Ecclesiarum statum, quem frater consanguineus ipsius paulo ante confirmatum reliquerat, prorsus conuertit, non etiam nullis antiquatis à patre Henricho sancitis. In quibus præcipua fuit subtracta obœdientia Pontifici Romano & vendicata Regi. Quæ omnia tum resciſſa, & sub potestatem ditionemq; Pontificiam denuo subiectum regnum illud fuit, & horribili seuitia crudelitateq; vexati sunt aduersarij & dissentientes, exilijsq; & direptionibus bonorum afflicti, & igne ac ferro necati, neq; pepercit tum vlli sexui, ætati, generi, conditioni immanitas

arripientum pro seditiosis atq; impijs quacunq; de re non assentientes rerum summa potientibus in cunctis quæ eis forte placuissent. Cum autem in Prussia res essent admodum perturbatæ, & contentiones indies crescerent, & dissidia augerentur, illiq; veluti igni materia ab externorum quoq; perverso studio præberetur, in restinguendo eo incendio diligentia atq; labor Philippi Melanchthonis parum proficere potuit. Atq; corripuit ea flamma generum quoq; ipsius Sabinum, qui impatiens quarundam, vt ipse putabat, iniuriarum, eo tempore ex Prusia discessit. Etsi autem erat ea hominis virtus & doctrina & experientia rerum, variæ denique & singulares ingenij dotes, vt à compluribus expeteretur opera ipsius, inq; his ab Augusto Principe Elect. Saxonum Duce, ad suæ tamen ille Patriæ Dominum clementissima benignitate accersentem & luculentam conditionem ferentem sese contulit. Inter quæ & curarum nonnihil & plurimum negotij exhibitum fuit Philippo, non tam respectu suorum, quam solicitudine de Sabino, quem diligebat & quam ornatissimum esse cupiebat, quamuis ab eo non leuiter, id quod supra perstrinxi, aliquando offensus. Atq; Prussiaca negotia iam implicabant alios complures, apud quos eædem controuer-

siæ

ſiæ diſceptabantur non modo vehementer ſed alicubi tumultuoſe etiam. Accuſabanturq; à nõnullis Theologi Vuirtebergenſes, quaſi neq; ſatis attente & caute ad quædam interrogata initio reſpondiſſent, & plus conceſsiſſent autori illarum turbarum, quam viderentur debuiſſe. Edebanturq; ſcripta à diuerſis eiuſmodi, quæ non tam ad rem explicandum, de qua litigabatur, quam alienationes animorum maiores faciendum momenti aliquid haberent. In Miſnicis etiam regionibus deliberationes de Eccleſijs ſcholiſq; conſtituendis excercebant Philippum Melanchthonem, quem & conſiliorum omnium Illuſtriſsima aula ſocium, & conſultorum adminiſtratorem volebat eſſe. Proponebantur autem capita de inſpectione Eccleſiarum, de iudicijs Eccleſiaſticis ordinandis, & quibuſdam ad rem ſcholaſticam pertinentibus. In quibus ſi non omnibus vndiq;, aliquid tamen alicubi operæ nauatum, & nonnulla vtiliter conformata aut correcta, quædam vtilibus inſtitutis rationibuſq; ſuſtentata eſſe conſtat. Placuit anno Chriſti Ieſu M. D. LIIII. vt quidam, maxime propter Pruſsiacas rixas, conuenirent Naopurgi in Duringia. Eo acceſsit cum Philippo Melan. optimus vir & doctiſsimus Theologus Iohannes Forſterus Hebraicarum literarum in

primis peritus, qui varia & duriore aliquando fortuna conflictatus, tandem Vuittenbergæ confederat, doctrina sua Academicam illam communitatem augens atq; ornans. Vbi & mortem placide obijt anno Christi Iesu post Millesimum quingentesimum quinquagesimo sexto. Accesserunt & alij & ex Academia Lipsensi Alexander Alesius patria Scotus, valde carus Philippo Melanchthoni rei Theologicæ intelligentissimus & artifex excellens congruentium disputationum, & vir dignitate atq; doctrina exquisita præstans. Ex Hessiacis affuere cum alij tum Adamus Craftus, de quo alibi mentio à me facta est, magis vt à me fieri potuit honorifica, quam pietas, sapientia, virtus ipsius mereretur. Argentorato autem Iohannes Sleidanus aduenerat, autor libri historiarum paulo post editi, & ab alijs in aliam partem accepti, quod ipsum postea cura solicitudineq; varia affecisse, compertum est. Vuirtenbergenses qui in viam se dedissent, & non abessent longissime, (Gotham enim, quod oppidum Duringiæ est, venisse eos nunciabatur) nescio quam ob rem aut famam, non perrexerunt, neq; in illo conuentu affuerunt. Perscripta sunt quædam tunc de communi sententia omnium, breuiter illa quidem, sed id, de quo quærebatur,

batur, plane & luculente explicantia, & quæ non paucorum dubitationes sustulerunt. Atq; ita fere annus iste abijt, inter disputationes de doctrina & bellorum caussis, atq; tractatæ conuentibus actis rationes fuere componendi res & sedandi commota. Sed frustra plæraq; omnia suscepta atq; tentata. Itaq; solennis Imperij Romani conuentus indictus & frequentes conuenire iussi sunt ordines Augustam Vindelicorum. Et in Germania turbulenti homines passim Ecclesiarum status turbare, & ruere Marchio Albertus, donec & ipse prorsus concidit, & caussam dedit, vt in Franconia vrbs Imperij ad Mœnum vetus, quam occupatam præsidio copiarum suarum tenuerat, miserabiliter inflammaretur. Multa prodigia nunciata tunc fuere. Visum in Silesia ardere cœlum, alicubi conspecta species excercituum quasi qui commissuri prælium essent. Teterrimum autem, quod multis in locis sanguine pluisse constaret. In Franconia apparuisse narrabatur viri species cruorem effundentis in solem, & prope hunc conspectam esse aquilam conantem altius euolare, itemq; virum astantem equo. Non longe autem à Vuittenberga sol cruentus diuidi visus est, & partes dilabi, & excercitus confligentes, & quasi in excelso monte ceruus. Quibus animaduerteba-

tur valde commoueri Philippum Melanchthonem, sed ex omnibus vno maxime, cuius simile neq; audiisse se neq; legisse aiebat, cum pro certo & explorato haberetur, in oppido Duringiæ cui Nebræ nomen, sobolem muliebris sexus modo natam interisse flamma necatam, quæ erupisset ex vtero materno. Multa quoque templa de cœlo tacta passim esse affirmabatur. Non putaui omittendam mentionem externorum quoq; hominum, cum quibus singularis vsus aliquis & eximia familiaritas Philippo Melanchthoni intercessisset. Voco autem externos eos, qui Germaniam nostram patriam non habent. Fuit igitur perquam carus illi gentis Pannonicæ adolescens nobili admodum genere natus è familia Iaxitia, quem mortuum Vuittenbergæ ita luxit Philippus Melanchthon vt quantopere eum dilexisset, & quam tristi desiderio afficeretur amissi, plane liquidoq; perspiceretur. Multum etiam & perquam familiariter vsus est Sigemundo Geloo, qui postea in sua patria admodum honoratus præcipuis muneribus functus est. Ex Italia adueniens Lælius Mariani Socini celeberrimi Iurisconsulti F. se, & patriam, & florentem opibus & dignitate domum, & spem amplissimę fortunę solius Philippi Melanchthonis videndi gratia reliquisse, præ se ferebat.

bat. Animaduertebatur hunc ardere ſtudio cognoſcendi iis de rebus, quæ tunc diſceptabantur, certi firmiq; aliquid. Eumq; nunciabatur poſtea adhuc iuuenem ingenio ſummo & doctrina præclara excellentem mortem obiiſſe in Heluetiis. Ex Hiſpania habuit Philippus Melanchthon ſecum virum graue admodum conſtantemq; & fortem in iis aſſerendis defendendiſq;, quæ vera atque recta eſſe diſcendo comperiſſet. Eum nominabant Franciſcum Dryandrum. Sed familiæ, vt ferebant, apud ſuos inprimis nobilis appellatio alia erat voce gentili, quam Græcum illud nomen quodammodo interpretaretur. De Anglis ſupra aliquid dictum eſt. Gallicæ autem nationis Hubertus Languetus Heduus, (Burgundi nunc nominantur) multis annis vixit verſatuſq; eſt apud Philippum Melanchthonem cum Vuittenbergam veniſſet anno Chriſti M. D. XLIX. Neq; ab ipſo diſceſsit niſi interdum per interualla quædam peregrinationum, quibus mirifice delectabatur, donec Philippi Melanchthonis vita in terris durauit. Vt horum conſuetudo annum attingat XII. Erat autem Philippo grata atq; iucunda multarum magnarumq; rerum, quas ille tenebat, commemoratio, & oratio de Regibus Principibusq; gubernationum, & aliis ſapientia, virtute,

doctrina præstantibus viris horum temporum. Neq; ego audiui vllum alterum, qui tam prudenter & certo, & plane, dilucide, diserte exponeret, quicquid narrare instituisset. Non ille in hominum nominibus falli, non indicijs temporum errare, non confundere rerum negotiorumq; seriem. Erat autem in eo singularis sagacitas in notandis naturis hominum, & conijciendo, quo quisq; suopte ingenio deferretur, & quæ esset voluntatis inclinatio. Consiliorum etiam solertissimus æstimator, & euentuum futurorum prouisione admirabilis. Hunc lectio libri cuiusdam in Italia, vbi tunc ipse degeret, à Philippo Melanchthone composiri cupiditate incenderat videndi autorem illius, & ea stimulos perpetuo admouens perpulerat tandem, vt in Germaniam veniret & Vuittenbergam se conferret. Vbi more consuetudineq; sua accepit eum Philippus Melanchthon humanissime, & perspecta virtute integritateq; eius, secum esse libenter passus quoad vixit, Et obseruantiam fidemq; ipsius est expertus, summam beneuolentiam erga illum perpetuo retinens. Suntq; sæpe auditi sermones Philippi Melanchthonis prædicantes accurate Huberti probitatem & studium veritatis, & prudentiam, & explicatam cognitionem atq; scientiam earum rerum, quarum

periti

periti & sibi laudem & alijs vtilitatem acquirere conciliareq; consueuerunt. Hubertus vero eam grati animi significationem honoremq; Philippo viuo, & mortuo meritorum recordationem, pietatemq; præstari semper studuit, vt perspicue declararetur animi ipsius singularis erga illum affectio, quem omnibus officijs præsentem coluisset, & cuius erepti nomen honore veneratioeq; perpetua, & memoriam desiderio ac lacrimis prosequeretur. Sed hactenus in isto indicio consuetudinis cum externis hominibus Philippi Melanchthonis moratam esse narrationem nostram habeatur satis, cum alios innumerabiles vndiq; locorum ac gentium ad ipsum videndum, compellandum, audiendum aduenisse non sit obscurum neq; ignoretur. Adiungantur ergo iam expositis reliqua. Hoc Christi anno M. D. LIIII. Illustris. atque laudatiss. Principi Iohanni Friderico Saxon. Duci, post obitum Illustris. coniugis rebus omnibus pacatis placide mortuo, Philippus Melanchthon cum bonis vniuersis memoria animi grati & veri doloris luctu iusta fecit, cuius fortunam & casum sæpe deplorauerat, qui excesserit è vita V. Non. Martij. Huius Principis virtutem, constantiam, animi excelsi magnitudinem, & perferendis, quæ necesse esset, patientiam, fidemq; ad Deum

Deum & homines ſuſpicientes admirati fuerunt & prædicarunt hoſtes quoq;. Quod ſi iſte laudum tantus ſplendor leui forte macula aliqua aſperſus putetur, ita ſcilicet intellectum eſt, hominem eum fuiſſe, quorum hæc eſt conditio, vt nemo omnium penitus labis expers ſit. Atq; vt aliud alijs vitij eſt, ſecundum Comicum, ſic accidit magnis & fortibus animis, vt interdum altius extollantur quam æquum eſſe videatur. Vnde fit vt ea ſuſcipiantur moueanturq;, quæ, niſi proceſſus habeant fortunatos & exitus felices, omnem omnium reprehenſionem effugere nequeant. Quidam autem ita peruerſi ſunt, vt neminem ſatis laudatum putent, niſi ſermonibus ſuis aliquem in cœlum ferant, & quemadmodum veteres locuti fuerunt, cum Deorum immortalium laude coniungant. Neq; vident hoc pacto non ornari ſed deformari eum, quem celebrare inſtituerunt, cum de homine verba facientes non hominis effigiem exprimi ſtudeant & perpoliri oratione ſua. Sed & de his ſatis vel nimium potius. Anno Ieſu Chriſti M. D. L V. Non. Febr. præſente Auguſtæ Vindelicorum Ferdinando Rege & Principibus non multis, propoſita fuere capita deliberationum. Cumq; in mentione de re Eccleſiaſtica, quod Religionis negotium appellabatur, tres rationes

tiones indicarentur, quibus laboranti illi & dilapsæ consuli subueniriq; posse existimaretur, fuit vna ex his congressus doctorum hominum, qui rursum de Religionis negotio colloquerentur. Itaq; & Philippus Melanchthon iussus fuit parare se, & expectare literas, quibus quid agendum & iter illud quando ingrediendum esset, ei significaretur. Sed tum quidem molestia hac affectus non est, & reperta alia via ad incommoda ac mala illa non tam sananda quam mitiganda, & procurandum ne latius saltem serperent. Hoc quale sit, conijcere licet ex præcepto & sententia Pelligni Poëtæ de eo, quod ipse vocat Immedicabile vulnus. Permissa tamen tunc, non paucis admirantibus, concessaq; fuit vsurpatio aliqua eius doctrinæ, cuius assensioni prius vltima supplicia & grauissimæ pœnæ constitutæ fuissent, & adhuc alicubi essent. Sane quid suscipi tentariq; forte potuisset, incertum est, & erat expectatio omnium fere solicita atq; anxia. Nam Rom. Pontifex Iulius III. Augustam ablegarat Iohannem Hieronymi F. Moronum Cardinalem, quem aiebant & prudentia & eloquentia esse instructum, & vias nosse quibus se in animos quorumcunq; insinuans, illorum voluntates gratiamq; sibi facile conciliaret, eosque perduceret in sententiam suam; Et ijs artibus

tibus præditum præ cæteris, istoq; nomine in præcipua esse eum existimatione. Idem, cum Episcopus Mutinensis illo tempore nominaretur, legatus ad eum quoq; conuentum quem Ratibonæ ægit Carolus Imperator anno Christi M. D. XLI. antequam ad bellum proficisceretur Africanum, existimatioque, de eius sapientia virtuteq; & facundia inprimis, perquam præclara fuit. Habuit hic patrem superiore ætate sapientiæ laude celebrem, cuius consilijs gubernatam rem Mediolanensem esse ferunt. Deq; eo, quod accepimus huic narrationi si inseruissem, neq; prorsus hoc alienum visum iri, neq; ingratum lectori futurum esse speraui. Quibus temporibus inter arma Cæsariana atq; Gallica Franciscus Dux Mediolani tanquam in maris commoti sæuissimis vndis iactabatur, aliquando postulatum ab ipso fuit, vt in castra vicina Cæsariana se conferret. De qua re cum accurate deliberaretur, non putarunt consiliarij faciendum esse, vt ipse Dux illo accederet, manifestum ac præsens periculum, quemadmodum conijciebatur, aditurus. Atque Principem consilij sui mitti illuc placuit Hieronymum Moronum. Credebatur hic de ijs, quæ fieri aut non fieri deberent, admoneri voce quadam, quæ, nemine nisi ipso exaudiente, emitteretur ex annuli cu-

li cuiusdam conuersa ad aurem pala. Consueuisse igitur ferebatur, quoties de euentu aliquo certior fieri cuperet, quasi de proposita re cogitaret, cubito nitentem manum & ita annuli palam auri admouere, vt de quibus quærebat aliquid cognosceret, cumq; id ipsum tunc quoq; fecisset, sermone Italico pronunciata audijsse hæc verba: Ibis redibis non eris captiuus. Quæ cum ipsius intelligentia sic distinguerentur, vt significaretur id quod optabat, profectus fuit in castra, atque ibi captus & duriter crudeliterq; tractatus, Illorum verborum aliam sententiam fuisse & se disiungenda copulasse demum perspexit. Hunc Cardinalem in non paruum discrimen paulo post venisse dicebatur potiente rerum Iulio III. Sed tunc ille, nuncia-ta morte Pontificis Rom. Iulij III. cum festinatione summa Romam, relictis omnibus, recurrit. Atq; eo tempore, quemadmodum narrari cœptum est, liberatus fuit Philippus Melanchthon solicitudine & labore scriptionum disputationumq; de Religionis negotio. Amisimus hoc anno nos ambo vsum summi amici Danieli gente Stiberi, ordine equitis Franci, dignitate Canonici in collegio primarij templi Vurcepurg. Amicos enim non dubitabat ille nos appellare, & esse se amicum reipsa declarare non desiste-

bat.

bat. Cum me quidem propter societatem honestorum studiorum, qua coniuncti à prima ætate fuissemus, fratris nomine dignaret. De huius viri virtute, animo constante & magno, ingenua orationis libertate, beneficentia in suos, amore patriæ, liberalitate & humanitate erga omnes, tota deniq; vita digna generis sui nobilitate, & alibi vera narrauimus, & nunc in his exponendis morari minus opportunum videri possit. Quare prosequamur commemorando proposita, & id agamus, quod est in manibus. His igitur temporibus in Anglia ea patrabantur, quibus & Philippi Melanchthonis & aliorum animos ingente dolore affici necesse erat. Crudelissime enim interficiebantur ferro igniq; innocentissimi & sanctissimi viri, in quibus venerandus Senex Latimerus nominabatur, & Cantuariensis Episcopus Thomas Crammerus. Sed hic quod esset dignitate ac loco summo atq; primario, supplicium aliquanto sumtum est de eo posterius. In Latimero singulari olim Erasmi Roterodami amico, & religiosæ pietatis cœlestisq; veritatis ardentissimum studium, & idem exquisita cognitione optimarum literarum atque artium, & facultate eruditæ doctrinæ celebris fuit. Qui vbi cum socio criminis pulcerrimi atque glorioſissimi: Quod Euangelium

gelium Iesu Christi Filij Dei profiterentur, Episcopo tunc Londinensi, ad rogum constitisset, productum eodem de carcere, ferebatur, etiam Crammerum fuisse, vt mortis atrocitate & horrore spectaculi illius deterritus sententiam mutaret. In qua cum nihilominus hic permaneret, atq; supplice etiam gestu oraret, cum sanctissimis illis viris vt mortem sibi communiter afferri decerneretur, falsi autores consilij huius sua opinione, istos quidem viuos comburendos, hunc autem in carcerem reducendum curarunt. Vbi primum in squalore & mox spe quadam bona & commodis quorundam sermonibus inductus, traditur aliquantulum vacillasse, & nomen suum subscripsisse, nescio quibus, aberrantibus à simplice veritate cœlestis doctrinæ, quam ipse esset professus: Sed mox illustri confessione sententiam pristinam declarasse, & manum etiam detestatum, quæ se nefario operi ministram præbuisset, atq; ita crematus fuisse. Similis sæuitiæ in alios complures tam in Anglia quam Gallia incitatum odium rabiose est debaccatum illo tempore tanta importunitate, vt prior calamitas iam fuisse tolerabilis videretur, quæ fuisset maxima atq; acerbissima. Verum hæc nostra commemoratione enarranda hoc loco non sunt, & hactenus producta mentio sufficere

a poterit

poterit instituto nostro. Indicatum autem supra est, quid turbarum fuerit commotum importuna quadam nouitatis vsurpatione in doctrina Ecclesiastica ab Andrea Osiandro. Huius mortui etiam factio non quiescebat, &, vt verum fatear, exulcerari negotium videbatur importunitate quorundam ambitiose magis quam necessario quasi ventilantum dissidium illud, & non patientum flammas contentionum extingui. Exarseruntq; passim certamina de illis rebus plane gladiatoria. Quæ tanta extiterunt Norimbergæ, vt ferri in ciuitate pacata diutius non possent. Eo igitur ventum est, vt peteretur à Philippo Melanchthone iam non consilium, quod ante dederat, sed auxilium quod perturbatæ Ecclesiæ ferret. Ita, impetrata hac venia ab Illustriss. Principe Elect. Augusto, Norimbergam ille est profectus, adiuncto sibi hinc Alexandro Alesio, & tum forte hospite Iacobo Rungo Pomerano, quibus & ego me eo itinere comitem præbui. Atq; fuit præsentibus Norimbergæ præcipuis in Ecclesia docentibus ea controuersia ita disputata & sedata, vt ab hac deinde quieta fuerit omnino ciuitas illa, complexusq; est dogma scripto Philippus Melanchthon breui illo quidem sed diserto & illustri, sine vllius reprehensione aut insectatione veritatis simplice

plice oratione expositа, qua assererentur probata, & refutarentur ea quæ damnabantur. Id quod optimi & sanctissimi veteres quoq; fecisse animaduertuntur in Nicena Synodo, declarata sententia vera atq; recta Ecclesiæ Catholicæ, & refutata contraria, inculcato nullius aduersantium nomine. Spes fuerat aduenturum esse eodem Iohannem Brentium, sed literis hic missis ostendit cur accedere eo tempore non licuisset, & differuit quædam de rebus illis quæ tractabantur. Duo qui quærere disceptareq; amplius vellent, neque explicatione prolata contenti essent, tunc discesserunt dimissi benigne. Cæteri inter se concordantes tranquillitati in ista parte studiose operam dederunt. Reuersum autem mox domum Philippum Melanchthonem exceperunt rursum aggressiones quorundam de disputationibus & turbis Flacianis. Sibi enim Flacius iam non modo vulgi studia, sed nonnullorum magnorum & principum virorum voluntates astute circumuentas adiunxerat. Ferebanturq; leges Philippo, quibus inter ipsos gratia reconciliari videretur posse, & tantus furor erat hominis, vt lenissime dicam, improbi, vt accedere tandem propius non dubitaret, & euocare ad colloquium Philippum. Hic vero cum de ea re scribebat respondens literis

quorundam, grauiter & plane, tum illa talium congressuum postulata præcidebat. Et quia prohibere quasi illuuiem illam insaniæ non poterat, intra suam stationem resistens, & faciens, vt prius, officium, neq; ab hoc sinens abduci sese, iracundia, odio, cupiditate, spe, iniuriasq; omnes perferens & contemnens incitationes stolidæ vehementiæ, ita permittebat Deo æterno cætera. At hi illo ipso iritabantur, & libellos scriptorum turbulentorum emittebant in vulgus, & arripiebant ad lacerandum plurimos optimos & doctrina atq; pietate præstantes viros, quibus maledicendo acerbitati indulgebant animorum suorum, & odijs conceptis obsequebantur. Vera falsa, certa dubia, consentanea dissentanea, propria aliena, conuenientia absurda proferrentur in medium, non curabatur. Et satis erat crimen aliquod illatum esse. Nam adhæresebat in hac parte, quam Philippus Melanchthon deserendam sibi non putarat, statim quicquid esset tanquam telum accusationis & culpæ coniectum. Vt autem Magi ignotis & barbaris nominibus simplices infatuant, sic isti appellationibus mirificis & obscuris vulgi animos percellebant, & quasi inhians sibi circumducebant, Adiaphoristas, Synergistas, Maioristas, & nescio quæ alia vocabula nuncupando

pando comminiſcendoq; offundentes. Fiebat autem vt confuſa negotia publica ac priuata, & Eccleſiaſticæ ciuileſq; res, materiam darent inſimulandi inuidiaq; grauandi eos, à quibus aliquis alienior forte eſſet. Et Flaciana factio iactans ardorem quendam & flagrans ſtudium rerum diuinarum, ſi qui illam vehementiam improbarent & moderationem lenitatemq; aliquam adhiberent, ſtatim deſertores & proditores cauſſæ eos eſſe vociferari, & ingerere conuicia, & diſputationum conflictus poſcere, & veluti in arena exultare atq; prouocare aduerſarios ad luctandum. Quæ omnia ad vulgus & imperitos & rerum negotiorumq; ignaros erant ſpecioſa, & celebritatem nominis Flaciani augebant. Atq; inueniebantur quidam qui paria facerent, & veris contumelijs iſtos appeterent neque ſciente, & ſi reſciuiſſet perquam grauiter & moleſte ferente Philippo Melanchthone. Sed ij tantum proficiebant, quantum ad reſtinguendam flammam infuſum oleum. Ad vnum enim probrum in promtu ſtatim erant quæ obijcerentur decem. Diceret quiſpiam falſa de inanibus rumuſculis collecta aut conficta ab ipſis ſpargi: Aliquam illi fabulam contra narrare & eludere crimen, & ſcurrarum more impudenter inde noui vitij infamiam detexere. Quæ

autem dicebantur ac docebantur vere & vtiliter, ea peruertendo & cauillando detorquere, & conquirere atq; venari vndiq; omnia, quibus de quietis & pacis cupidorum, & paulo modestiorum existimatione aliquid detraheretur & his inurerentur maculæ. Vetera ac noua, dictaq; & facta, atq; syllabæ pene calumniarum malitia ad ignominiam arripiebantur eorum, à quibus ista caterua discesserat, cum docendo magistros, benefaciendo pene parentes haberent plærosq;, & propter ætatem certe & dignitatem atq; excellentiam plurimi ex his eos obseruare & colere deberent. Quemadmodum autem olim cum histrionum ars cognita atq; probata fuit, pluris fieri cepisse actores fabularum quam scriptores traditur, sic accidit tunc prauitate hominum & vulgi leuitate, vt isti simul atq; alij, eorum, quibus præceptoribus vsi fuerant, dicta ac scripta diuersis gestibus ijsq; partim ineptis, partim turpibus agerent, & cum malitiose interdum corrumperent, ita applaudentes sibi inuenirent complures. Quia autem differebantur res arduæ & magnæ, ideo ista cohors tumultuari & vehementia declamitandi perturbare audientum animos, & assentari hominum cupiditatibus, & hoc pacto facile reperire assentientes secq; eis adiungentes. Grata erat plurimis reprehensio

henſio atq; notatio eorum, quibus licentia vitæ coherceretur, & maior prohiberetur diſſolutio. Libenter igitur admittebatur, & fortes iſti perhibebantur tanquam libertatis defenſores, erantq; in precio. Quid vero melius, rectius, ſalutarius omnium iſti protulerunt, docuerunt, enarrarunt? quam ij quos tam hoſtiliter oppugnabant. Sed erant illa ſcilicet iam vſitata, ac nouitate delectabantur homines, quorum voluntati iſtud genus ſpecioſe inſeruijt. Quemadmodum autem erga ciues plærumq; propter vſum conſuetudinis affectio eſt remiſsior, ita vulgus, quantumuis bona & vtilia, iam familiaria atq; conſueta, minus curare ſolet, & aucupatur externa ac noua. Atq; iſto quaſi turbine multa honeſta conſilia, non paucæ præclaræ actiones peruerſæ ſunt, ſpes tranquillæ cuiuſdam quaſi ſerenitatis debilitata atq; erepta, pietas & religio labefactata, cum interea fulcirentur ſuperſtitionum & errorum vitia. Quod nunc cœptum eſt ab ijs quoq; intelligi, qui iſtos aliquando vel foouerunt vel non certe excluſerunt. Cum enim iſta factio audaciſsime vel potius impudentiſsime, ſine omni rerum, perſonarum, temporum conſideratione effutiret & diſsiparet, quicquid non in mentem, quam haberet nullam, ſed in buccam, vt dicitur, veniſſet, In

hoc malo id inerat boni, quod fiebat, quemadmodum Tragicus Poëta ait improbis & vanis vsu venire: vt cogitationum voluntatumq;

Certum atq; verax indicium lingua faceret,

declarans illa ac profitens, nihil se esse petulantius neque magis leue atq; futile, & proferens cum scelerate & nefarie conficta de opt. & innocentiss. ac publice priuatimq; bene meritis viris, & sese anteſignanam ducemq; præbens ad Reipublicæ reliquam quietem exturbandam, ad vastitatem inferendam Ecclesijs, ad laxandam multitudinis promiscuæ licentiam, ad totius deniq; adhuc consistentis honestate quadam nonnulloq; pudore vitæ dissolutionem. Haud sane nescimus huic importunitati prætendisse istos exempla sanctæ antiquitatis, quo quidem non minima ex parte eminebat vel furor vel certe stultitia ipsorum, qui nullis consilijs aut actionibus similibus & conferendis tanquam latrones aut hostes sub illorum exemplorum quasi tecta subirent, vbi lateret impietatis istius detestanda pernicies. Etsi autem adhuc reperiuntur hic aut illic nonnulli, qui pertinaciter defendant quamuis perspicuam peruersitatem atq; vesaniam, & fit tamen indies, etiam in satietate quadam, assensio infirmior, & aperiuntur plurium oculi, & con

tracta

tracta damna intelliguntur, & dissensiones inde tum manifestæ tum occultæ existunt. Est autem profecto non leuissima caussa miseriæ istius, sæculi nostri effrenata exultatio, & infinita licentia, & summa dictorum factorumq; impunitas, non modo declamitandi & concionandi pro eo vt cuiq; libet, & fert impetus animi commoti, sed proferendi quoq; & edendi mandata literis ea, quæ vnusquisq; somniasset aut vigilans fingere comminiscíq; potuisset. Sed inprimis liberæ & crebræ tunc erant disputationum dimicationes & criminationes confutationesq; mutuæ, & iurgiorum contumeliæ. Quicq; alterum insectando vehementissime exagitaret, & in eum inueheretur acerrime, & pro suis qualibuscunq; audacissime propugnaret, is fortissimus habebatur & laudabatur inprimis. Omnes itaq; librorum officinas, accusationibus, defensionibus, purgationibus, insimulationibus, & pugnacibus sæuisq; scriptis refertas cerneres. Hoc loco mihi venit in mentem, quod Legibus antiquis constitutum fuisse traditur, vt alterum in iudicio falso & temere accusantes eam pœnam sustinerent, quam luere oportuisset reum si conuinceretur. Erat enim æquum valere idem in eos, qui contradicendo insscite & nugatorie & perperam refellere aliquem conaren-

tur. Quia vero actio datur illa quidem in iudicijs iniuriarum: Ficta autem atq; falsa crimina alicui inter altercandum inferri, & obtrectando maculas aspergi, modo prætenditur ardor asserendæ & defendendæ veritatis, non modo animaduersione caret, sed laudem etiam passim inuenit, ita scilicet fit, vt optimos & grauissimos viros leuissimi deterrimiq; insectentur & exagitent. Quanta autem nunc copia quoduis argumentum, sed præcipue aliquod sanctæ Religionis caput explicantium & de hac dimicantium librorum euolat? In Aegypto olim, quemadmodum fertur, quod quisq; in aliqua arte excogitasset, id in conuentu peritorum consideratum & dijudicatum sic demum, si approbatum esset, curabatur tanquam verum, in columnis perscribendum, quæ in sacris quibusdam locis seruabantur. Tales conuentus nunc quoq; agi erat optandum & expediret, vt de ijs scriptis, quæ proferenda aliquis in lucem & edenda existimasset, docti & sapientes consulerentur, decq; eorum sententia vtilia ac bona publice reponerentur, mala atque pernicioſa obliterarentur delendo. In quo melius esset, ne nomen quidem scriptoris conseruari, id quod in Aegypto quondam factum fuisse accepimus. Hoc sane pacto obuiam iretur cupiditati immodice ambitio-

ambitiosorum & gloriæ appetitio reprimeretur, & non complerentur animi hominum opinionum mirabilium absurdarumq; varietate. At nunc quoniam & scribendi facultas conceditur cunctis, & iudicandi potestas datur cuilibet, qui sunt audacissimi, ij vulgo in precio honoreq; habentur, & omnia vbiq; pernicioſis & turbulentis contentionibus personant. Verum apponantur & ista ad miseriarum nostri temporis aceruum, & fatalium pœnarum grauitatem. Inter hæc dissidia & istas secessiones, qui adhuc supererant pauci illi sane ex vetere sodalitate & quasi grege eorum, qui initio ad veritatis cœlestis & optimarum disciplinarum doctrinam colendam se coniunxerant, cum maximo dolore recordabantur præteritorum temporum, & tantam mutationem vitæ atq; morum deplorabant. Meminerant sua ætate inimicitias etiam inter aliquos manifestas non fuisse expertes humanitatis & moderationis, contendentibus illis non hostiliter sed ciuiliter: In suscipiendis autem gerendisq; rebus quibuscunq; communicata consilia & collatas sententias rationesq; magno studio & opinione mutuæ beneuolentiæ singulari. Quæ tradere docendo alijs, quæ composita scribendo edere aliquis volebat, quæ negotia conficere agendo, ea tunc non temere sed delibe-

deliberata & recognita cum amicis ita aggredi, si videretur, & proferrre, aut, si non videretur, relinquere & premere. Hanc igitur suauitatem illi superioris temporis participes adhuc reliqui in tantam acerbitatem, & vitam ex congregabili atq; mansueta, tam feram ac soliuagam euasisse, dolebant & miserabantur prolapsionem ætatis suæ, & nihil læti de futuris poterant ominari, accedente etiam senectutis diffidentia atq; difficultate. Sed his temporibus in quibus versatur ista pars narrationis nostræ, & dum ea, quæ exposuimus ad hunc modum geruntur, multi interea ex Boiemia fuere edictorum sæuitia electi, qui aliquid dicere aut facere ausi fuissent prioribus & antiquis obseruationibus & ritibus contrarium. Exulabantq; complures coniuges præsertim sacerdotes perquam miserabili specie. Et amisit Philippus Melanchthon amicum præcipuum Iustum Ionam. Hic celeberr. Iuriscons. Henningo Gœdæ præposito rei Ecclesiasticæ Vuittenbergæ successerat & hoc anno Christi Iesu M. D. L V. migrauit ex hac vita, vir dignitate excellens & præstans doctrina, cum Vuittenbergam prorsus reliquisset, in superiorum annorum bellicis tumultibus, & mutatione gubernationis. Etsi illinc abesse ceperat & conciones habere antea quoq; in

Salinis

Salinis Saxonicis. Sed tunc his regionibus excesſit, & aliquantiſper in aula Ducum Saxoniæ D. Iohannis Friderichi F F. commoratus, præfectus deinde Eccleſiæ in oppido Eyſſefeldo, ibi mortem obiit habens annos LXIII. Ad Danubium autem conuentus agebatur anno Ieſu Chriſti M. D. LVI. Et de Religionis negotio iam conuenerat: vt delecti aliquot vtriuſq; partis congregarentur in Vangionibus Berbetomagi, deq; controuerſijs ortis inter ſe placide colloquerentur. Nominabantur autem iam alteri non magis proteſtantes, vt olim, ſed addicti confeſsioni Auguſtanæ, Alteri catholicorum & antiquæ Religionis nomen obtinebant. Acceſserunt illuc cum alij tum Philippus Melanchthon ſerius hic quidem, quod eo anno profectus in Cimbricam Cherſoneſum ad Regem Daniæ affinem ſuum Dux Auguſtus, iuſsiſſet operiri illum mandata ſua. Tandem vero æſtate Anni M. D. LVII. eſt tamen iter & ipſe ingreſſus deducente eum, qui ab Auguſto Principe legabatur, generoſo & nobili Comite Ludouico Neogardienſi. Ibidem affuerunt & à Saxoniæ Ducibus D. Iohannis Friderichi F F. miſsi Theologi & earum rerum de quibus diſſerendum eſſet periti, & ſpectati homines cum bonarum artium tum cæterarum doctrinarum, & viri non vulgari

auto-

autoritate præditi. Sed à Flaciana, quæ tunc apud illos Principes in existimatione præclara erat & regnabat, factione, eas leges habebant latas præscriptasq; & constitutas conditiones, vt alienæ sententiæ actores non autores suæ aduenirent. De quibus rebus hoc primum optarim, famam omnem perpetui silentij latebris occultari & æterna obliuione potuisse obrui. Sed quoniam illæ multorum sermonibus & quorundam scriptis quoque celebratæ sunt, pauca hoc loco à me dici, ad instituti operis rationem & meam diligentiam fidemq; pertinere duxi. Erant ad decretum colloquium de controuersis in doctrina Ecclesiastica capitibus, designati præsides, primum Spirensis Præsul, sed hic obire munus istud morbo impeditus non potuit. Suffectus igitur fuit in locum eius Iulius Præsul Naopurgensis. At Mersepurgensis, princeps erat sui gregis. Hunc Sidonium nominabant, quod in eorum numero, qui suffraganei vocantur, Moguntiæ aliquando titulum habuisset Episcopi Sidonis. Ita enim ludere in maximis rebus non est verita, posteaquam os perfricuit & omnem pudorem abiecit, superstitio, vt præesse iuberetur aliquis prouinciæ, quæ vel nulla extaret omnino, vel nullo pacto certe obtineri gerique posset. Adolescens ipse humili loco natus

natus ex vicinis alpibus Tubingam ſtudiorum cauſa venerat, ibi in contubernio pauperum (Martinianum vocant ab autore inſtitutionis) educatus dum bonarum artium Magiſter renunciaretur, literas deinde docere cœpit, & Moguntiæ ludum aperuit, & poſtea etiam ad Eccleſiaſticas conciones habendas animum appulit. Ad quas maxima frequentia cum concurreretur, ita eſt ei iſta curatio lata, vt ſententia atq; voluntas arctius deuinciretur, & ipſe ſtatum illum fulciret ſtudioſius, & magis enixe ſuſtentaret. Atq; hinc eſt ad illud honorum faſtigium euectus, rebus bello conturbatis, & diſcrepantibus iudicijs, diuerſiſq; ſtudijs collegij, producente eum Imperatoria Maieſtate, cui ita commendatus fuerat, vt illius opera nihil non effici poſſe crederetur. Quæ eadem ferme eodem modo ſupra à me commemorata cum, his perſcriptis, recordarer, non volui tamen delere, neq; iterum hoc loco legi, alienum duxi. Sane erat ingenium in homine acutum, induſtria haud vulgaris, facundia etiam & copia orationis egregia. Is igitur tunc quaſi primum ordinem duxit eorum, cum quibus congredi deberent defenſores eius doctrinæ, quæ nomine confeſsionis Auguſtanæ ſignificabatur, eratq; veluti caput horum Philippus Melanchthon. Cognitioni autem

autem præesse loco D. Augusti Prin. Elect. legatus ipsius debebat, magnitudine animi, constantia, virtute, sapientia, humanitate etiam excellens, quod in adolescentia opt. literis præclarè esset institutus, is quem supra nominauimus, Ludouicus Comes Neogardiensis. Habuerat hic aliquando Præceptorem Friderichum Staphylum, Quem iamdudum vel ambitionis impetus, vel nescio quę cupiditatum quasi procella ablatum inter aduersarios constituerat, cuius ante quoq; facta mentio est, hominis, vt nihil dicam amplius, despicati & leuis, cum non esset ab eruditionis doctrina prorsus imparatus. Omnino ex ipsis iam illis, qui antiquæ religionis patroni perhibebantur, non plane dementes, fateri cogebantur, suas partes & doctrinæ & rituum & vitæ vitijs aliquibus laborare, & non immerito notatos esse errores quosdam. Atq; hi initio statim petierunt, vt disputationes non colloquendo sed scribendo haberentur. Id quod facile impetrarunt, quod non minus scribendo quam loquendo se valere confiderent defensores confessionis Augustanæ. Qui cum præclare starent, inter ipsos optatissimum aduersarijs dissidium extitit. Nam ab ijs qui accesserant cum Flaciano consulto, de illius sententia ante omnia postulare: vt damnati pronun-

pronunciarentur quidam, qui illis, quorum paulo ante meminimus, nominibus mirificis & fictis infamabantur. Nisi enim hoc fieret, non fore inter ipsos firmam consensionem. Nihil fere erat inter hos atq; cæteros istarum partium, controuersiæ aut litis de dogmate. Petebatur itaq; ab ipsis amanter, ne sine causa autores esse vellent pernicioſi diſsidij. Quin etiam damnationes promittebantur, sed suo loco & rebus explicatis. Dicebatur ideo esse conuentum, vt causa non controuersa ageretur, eam par esse vt ipsi concorditer tueantur. Alia quoq; commemorabantur, quibus posse eos à proposito illo abduci spes esset. Sed nihil horum ipsi admittere, & vrgere postulatas damnationes secundum præscriptam formulam. Ibi tandem eis dictum fuit, licere initio, & esse melius, discedere, quam impedire actiones bonas & salutares. Tum demum illi & assensi sunt, & promisere sese vno ore & animo defensuros doctrinam confessionis Augustanæ. Sane Philippus Melanchthon cupidus congressus, quicq; nihil impedimenti aut moræ inferri vellet susceptis actionibus, non repugnauerat contra postulata damnationum, atq; has adeo cœperat agitare. Sed socijs atq; collegis magnopere reclamantibus, ab hoc consilio destitit. Iam vero procedentibus dispu-

tationibus, cum res ageretur scriptis mutuis, rursum nescio qua noua causſa aut cogitatione impellente, requiri flagitarique damnationes, vociferationesque existere, & perhiberi illis neglectis non posse coniunctionem esse stabilem atque certam, idque apud omnes, etiam aduersarios, testantum clamores audiri, & ita turbari inchoatæ disputationes. De quo alij tum aliter. Atque ita mirabiliter omnia miscebantur, vt nulli non suspicioni locus esset. Plæriq; tamen ad impotentiam animi & vetera partium odia illum discessum referebant, quem placuerat testatum esse forensi etiam quadam cautione. Erat autem additus Theologis istis quidam ex scriba Ludimagister, ex Ludimagistro factus Iurisconſ. tanquam vel custos vel emissarius, quem animaduersum est, & loquendo & scribendo quasi flabello seditionis Flacianas conspirationes ventilare atque insuper conflare, & furiæ instar volitantem vbiq; odia atque discordias excitare:

cui tristia bella
Iræq; insidiæq; & crimina noxia cordi,
Mille nocendi artes: secundum poëtam. Atque rumusculi de tota re sparsi fuerunt varij, non etiam nulli inanes & falsi. Verum hoc cum alijs dissidentibus delectationi fuit, & doctrinæ, quæ Euangelica perhiberetur, obtrecta-

obtrectauit, quod ista daretur occasio tam execrationibus, quam ridiculis quibusdam dictis, tum accidit contrariarum tunc partium defensoribus peropportunum, qui iamdudum animaduerterent, certamen illud iniquius esse comparatum. Nam se neq; doctrina neq; vsu excercitationeq; ijs, quibus opponerentur, pares esse sentiebant. Bonis autem pietatisq; religiosæ ex animo studiosis illa tam intempestiua defectio ingentem attulit dolorem, quod pene parta victoria pro veritate se pugnare affirmantibus è manibus eripi videretur. Sed vrgebatur sic quoque progressio inceptæ disputationis, ab ijs qui remanserant. At præses Iulius vir prudens atq; doctus, quod pro altero præsideret, ostendit, necesse se habere, rem perscribere Regiæ Maiestati. Dum mittuntur autem literæ & responsum expectatur, omnia fuere interim quieta, & profundum Berbetomagi ocium. Inq; hac actionum dilatione, accersitus Philippus Melanchthon ab Illustrissimo Principe Palatino Princ. Elect. Othone Henricho Eytelpergam, vt de Academiæ constitutione, eo præsente deliberaretur, est profectus. Erat ibi Iacobus Micyllus, cultor & Antistes, vt ait Poëta, rectorum & liberalium studiorum. Quo adiuncto, itemq; alijs quoque doctrina & prudentia singulari

prædítis víris adminístratio tota ílla ordinata, rationeq; conueniente ac laudabili, Philippi Melanchthonis consílio & autoritate, constituta est. Neq; post hæc Mícyllus integrum annum deinde vixit, qui natus Argentorati cum ingenio & bono & acri esset, Musis id est optimis díscíplinis atq; artibus se totum addixit, & cum veterum scripta explicando, tum componendo noua, & nauauit operam inprimis & nomen celebre est consecutus. Commílitonem primum hunc habui Erphordiæ in Duringia, vbi de quadam actione scenica dialogi Lucianici, in quo personæ vnius hoc nomen esset, ita appellare est cœptus, neq; nomen postea ei mutare vísum. Maximum damnum literæ & erudita doctrina huius viri morte fecit. Et Philippus Melanchthon nosq; cæteri quibus notus ílle fuerat, quíq; tum apud ipsum accepti amantíssime & supra modum hílare, cum maxima iucundítate fueramus, summo dolore sumus affecti. Nam ego quoq; illuc veneram, exoratus ab amícis communibus, vt relictís rebus, quas tunc plane necessarías in manibus habebam, & posthabitís negotijs, quæ sane erant eiusmodí, vt celeriter expedíri mea referret plurímum, ad Philippum Melanchthonem me quamprímum conferrem, vt nuntio accepto domestici luctus, ex

mea

mea præsentia, cuius consuetudinem & vsum ei iucundissimum esse scirent, aliquid illi contingeret alleuationis. Nam cum discedens filium vnicum Philippi ipsum quoq; nomen habentem reliquisset periculose ægrotantem, conualuit hic quidem paulo post, sed vxorem Philippi Melanchthonis mox sustulit improuisa tunc quidem mors, inter sæuos cruciatus commotarum in toto corpore fluxionum mirificarum. Laborauerat autem & illa grauiter eo quo vir ipsius morbo, cuius nomen Græcum diximus esse λιθίασιν, latini, quoniam tunc concrescunt in corpore quasi calculi, ita etiam illum morbum appellarunt. Sed concurrerunt tunc aliæ etiam difficultates, fortasse minus animaduersæ. Atq; obijt illa quidem diem supremum suum non aliena ætate, quod annum sexagesimum omnino tunc habuerit, verum quæ & potuisset tamen per illam, si ita Deo æterno videretur, viuere diutius, & fuisset hoc marito opportunum atq; vtile. Cum autem Eytelpergam ad ipsum venissem, reperi ibidem & fratrem eius Georgium. Gener vero Caspar Peucerus secutus illum fuerat domo abeuntem, neque ab ipsius latere vspiam discedebat. Meo aduentu mirifice eum gaudere est intellectum. Nam ita acquieuit in complexu colloquioq; meo, vt nulla de re publi-

ca aut priuata quicquam perconctaretur, sed tempus omne consumeret consuetis nobis sermonibus. Indicium igitur casus domestici placuit paulisper differre. Sed veriti ne ex alijs ille hunc cognosceret, & succenseret nobis, qui celassemus, ita postero die, quid euenisset, ei ostendimus. Non dedit significationem vllam vehementis perturbationis, cum ingente dolore affici ipsum nemo dubitaret. Atq; nominatim vxori mortuæ valedicens, hoc modo addidit, sese eam breui secuturum esse. Et mecum seducto ad cameras vitium, nam in principis hortos tunc forte concesseramus, multa locutus est grauiter & pietatis atque prudentiæ plena consideratione, de Republica & asperitatibus ac confusione rerum pene vbiq; omnium, & deplorauit de ijs, quæ fierent, verissimas querelas, & multorum tristissimorum euentuum causas commemorando, quæ etiam deinceps consecuta sunt, nimis vere nonnulla prædixit. Atq; doloribus ob Rempub. omnino opprimi, inq; eo minus sentiri ipsius proprium quamuis recentem atque acerbum apparebat. Quibus tamen implicatis tristiciam augeri necesse fuit, qua corpore etiam languescente grauissime tunc laborauit suo illo malo morbi supra indicati, & maximis cruciatibus non sine periculo est affectus, calculis

culis grandiusculis in vrinæ vijs hærentibus diutius, quod fractis debilitatisq; viribus minus strenue ea præsertim ætate ejicerentur. Sed ad Berbetomagenses actiones narratio reuocanda est. Regis Ferdinandi illuc responso tandem allato, quo iubebatur: Ante omnia, si fieri posset, instaurari ita disputatio, vt tolleretur omne vndiq; impedimentum illius, vtq; in eorum, si necesse esset, qui discessissent, locum surrogarentur alij, & ita negotium continuaretur: Id quod cum decreto Ratisbonensi congruere videbatur: Tunc igitur ij, qui antiquæ Religionis caussam defendere se gloriabantur, sane perculsi, negare hoc sibi faciendum, neq; aduersarijs dissidentibus, disputationem producendam. Quid enim hoc profecturum? aut quæ ratio omnino ineunda esse videatur? cum ignoretur ad quas sententias respicere debeant. Concordarent igitur prius aduersarij, vt sciri posset, quid ab ipsis constanter retineretur & assereretur. Atq; etiam hi tunc de damnationibus quibusdam, imitantes eos qui discesserant, postulationes inculcarunt. Sed fuit diserte responsum: Totam rem decreto Ratibonæ facto, & regijs literis esse explicatam, & Augustanæ confessionis defensores præsto esse, neque defugere aut recusare vllos legitimos congressus, &

testari, si abrumperetur disputatio, sua id culpa nequaquam fieri. Nonnihil molestiæ solicitudinisq; tunc præsidi oblatum, sed altera illa parte nullo modo prosequi volente institutas disputationes, ita tandem iste conuentus dissolutus fuit. Quiq; ibi remanserant ex defensoribus Augustanæ confessionis, Præsidis quoq; testimonio laudati sunt. Et ipsi inter se cum priore necessitudine confirmata, tum noua societate inita, domum suam quisq; reuersi fuerunt. Friderichus deinde Staphylus, qui se in aulam Regis Ferdinandi insinuasset, & augeret numerum eorum qui refellere deberent defensores Confessionis Augustanæ, scriptum edidit, tam futile vt contemni, tam vero improbum & malum, vt animaduersionem non effugere debuisse videatur. Cuiusmodi & alia illius fuere vniuersa quæ postquam prodita causa desciuit ab amplectentibus doctrinam expositam capitibus Augustanæ confessionis, diuulgauit. Atq; mirabantur prudentiores tantum licentiæ concedi leuitatis furori, neque intelligi, quæ stabiliri isti vellent, ea vehementius eosdem labefactare, præsertim cum similis vesaniæ & ab hac infelicium euentuum exempla essent in medio. Quidam Auius etiam nescio quid tunc effutiuit scribendo. Philippus autem Melanchthon breuiter

breuiter ille quidem & strictim ambobus, sed grauiter atq; luculente respondit. Atque hæc fere sunt tunc gesta, quibus Philippus Melanch. & interfuit & præfuit. Hoc eodem anno post quasdam coram principib. disputationes cessit meleuolentię & odio Flacianę factionis, Iustus Menius, & Lipsiam se contulit, vbi humaniter & benigne acceptus diutius anno integro vno, Ecclesiasticas conciones habuit, cum audientum fructu & admiratione mortuus placide III. Id. sextil. Anno Christi M.D.LVIII. commendatus fuerat Senatui illius vrbis à Philippo Melanchthone, neque alibi defuturus ipsi locus fuisset, sed Lipsiæ contigit opportunus atq; commodus. Varia atq; multiplex fuit huius viri fortuna. Quicunq; nostra ætate eruditionis & doctrinæ fama celebres fuere, cum ijs vniuersis ipsi notitia necessitudoq; & vsus interceſsit, & hi illum carum habuerunt & magnifecerunt. Multis annis fidelem & vtilem operam dedit in regionibus Duringicis, & tandem ingraueſcente ætate insolentiæ & clamoribus acerbitatis turbulentæ exagitatus, quietiorem sedem quæsiuit, & inuenit reliquæ ætati suæ non longæ, vt diximus. Mortuus fuerat ante hunc Vuittenbergæ Iohannes Bugenhagius Pomeranus pastor Ecclesiæ illius, vir dignitate præstans

& in rebus maximis cum summa laude versatus, contentus quidem ea conditione & illo loco in quo primum fuisset constitutus, cum ad amplissimos honores potentiamq; & opes eximias perueniendi præclaræ occasiones ipsi darentur: Ad quas non ille quidem contenderet, sed inuitaretur peneq; attraheretur. Spectatissima hic cum fide & assiduitate mirabili officio suo annis XXXIIII. functus est, & curationi latæ præfuit studiose ac solicite, & patiens & nequaquam fugiens laborum. Excesit ex hac vita annos natus LXXIII. cum quidem aliquot annis fuisset perquam imbecillis, superiore fere tempore integris & firmis viribus vsus. Quamuis autem immatura ea mors videri non posset, neq; ætati ipsius aliena, neq; decedenti grauis accidisset, diuturnæ tamen vitæ communiter in rerum præcipuarum societate peractæ memoria, & vsus illius desiderium magno dolore affecit Philippum Melanchthonem & alios, mœrentes ob veterem & singularem amicum laborumq; omnium & curarum participem amissum. Hic cum sensim viribus tam animi quam corporis deficeretur, & non morbi grauitate sed diuturnæ debilitatis langore velut euanesceret, animaduertebatur quasi simulacrum prioris viri in omnibus rebus agendis alacris

& prom-

& promti intuentem Philippum non leuiter perturbari. Auditæq; sunt voces ipsius deprecantis, ne sibi talis senectus contingeret. Id quod secundum optatum ipsius accidit. Nam ne morbus quidem quo confectus obijt, vel impediuit præclarissimas cogitationes pietatis & sapientiæ ipsius, vel obstitit memorabilibus & eruditis sermonibus, vel reprimere potuit laborum, quibus consueuerat, defatigationes, vt deceſſerit non admodum de statu vitæ traductæ recedens. His temporibus neq; Respub. quieta fuit, & in Ecclesia varie turbatum. Atq; rursum de conflanda Synodo verba fieri, & quibusdam tumultuantibus sine fine, & modo hoc modo illud arripientibus ad exagitandum, iamque inter se, ijs qui assertores defensoresq; veræ & sanæ atq; salutaris doctrinæ videri volebant, fœde dimicantibus, & contumelioſa scripta edentibus, multorum animi graui ter perturbari. Sed hoc magna pars nihil curare. Quasi Religionis caput esset, acerbitas dissensionum ac contentionum. Etsi, vt ingenia atq; naturæ & institutio, sic consilia, voluntatesq; & actiones dissimiles animaduertebantur. Neq; probabantur adeo omnibus omnia, quæ à suis quoq; fiebant. Sed Berbetomagi acta valde reprehendi à Flacianis: Et dari opera vt ijs, qui suarum

partium

partium essent, congregatis decreta de illis fierent. Alij quoque cupidi tranquillitatis atq; concordiæ, iudicare conuentu acto partis vtriusque laborantibus rebus consuli posse. Sed prudentiores statuebant contrarium de exemplis antiquis & recentibus. Itaq; non nihil quidem negotij factum laborisq; & molestiæ inter tales consultationes exhibitum fuit Philippo Melanchthoni. Sed vltra deliberationes & conatus atq; studia tunc non est processum. Incidentibus præsertim & alijs grauioribus negotijs. Nam & Imperator Carolus omne gubernationis Ius & Imperij maiestatem tradidit in manus Principum septemuirum creandis Imperatoribus Rom. Et est idem paulo post mortuus in Hispania. Consilium hoc cepisse eum etiam ante annos XXX. affirmabatur, sed tunc & exhaustis viribus & aduersis euentis fractus, desperatione quadam rerum omnium & amissione nonnullarum opportunitatum, id executus est, quod ratione quadam olim se facturum esse constituisset. Audiui, cum aliqui ab ea sententia abducere ipsum vellent Carolum dixisse, Impendisse se quæ habuisset omnia & quidem in fulciendum tuendumq; maxime Ecclesiasticum statum: Pecuniam, quæ quidem reparari idq; damnum sarciri forte posset, sed amissam quoq; esse existima-

existimationem nominis, & valetudinem bonam, & studia hominum, quæ recuperaturus esset nunquam. Annis duobus antecedentibus mortem Philippi Melanchthonis hospitem hinc ad ipsum misimus senem Cappadocem Cæsariensem, qui habebat literas Patriarchæ Constantinopolis, Græce scriptas, quibus itineris ipsius causa indicabatur & commendabatur nomini Christiano. Pro filijs hic suis numerare certam summam pecuniæ debebat, qui interea in potestate Turcarum haberentur. Non deprehendebatur fraus vlla, eo magis animi omnium misericordia ipsius commouebantur, & renouabatur memoria Philippo Melanchthoni Basilij Episcopi, quem ciuem huius solebat appellare. Venit postea ad illum Demetrius quidam gente Mysus, qui in Græcorum Ecclesia Constantinopoli Diaconus fuerat, sermonis Græci peritus, Isq; satis diu in his regionibus commoratus est. Et Sabini duas filias elocauit Philippus, & nobiscum luxit obitum filiæ atq; neptis meæ, & alijs domesticis incommodis communiter dolore est affectus. Sed neq; curarum quies erat, quas afferebant & conuentus ordinum Imperij qui Augustæ habebatur, & scripta quædam de Ecclesiastica doctrina singularia atq; mirifica, nec non edicta seuera, Et alij item casus,

sus, conatus, molitiones, quæ multiplices & mirabiles hæc tempora quasi inundarunt. Anno Christi Iesu M. D. LX. mense Ianuario obijt mortem valde senex & iamdudum decrepitus Argentorati Nicolaus Gerbelius vir optimus atq; integerrimus, & humanitate, suauitate morum, doctrina, omni genere solidæ laudis excellens. Hic Iurisconsultus diu dederat operam collegio in illa vrbe sacerdotum primario, & aliquando Viennæ Austriacæ cum Iohanne Cuspiniano & illius ætatis opt. disciplinarum atq; artium fama celebribus vixerat familiariter. De quo accidit quod nullo modo reticendum putaui. Cum enim is esset vir ille, quem diximus, & probitate innocentiaq; ac studio religiosæ pietatis commendaretur inprimis, quæ erant laudes in ipso decoræ & illustres, & prædicabantur ab omnibus: Quidam in libello Rhetoricorum præceptorum suo exponens exemplum actionis capitalis, hunc tanquam Sacrilegij reum nominatim introduxit, & ab accusatore peragi fecit. Quod factum, vt autor affirmabat, inconsiderate & temere (etsi non est ista in professore Rhetorices bella defensio) & opt. atque innocentissimus vir Gerbelius, & amici ipsius grauiter, quemadmodum par erat, & perquam inique tulerunt. Deq; ea iniuria tam

tam atroce querelas suas ad Philippum Melanchthonem detulerunt, cui illius libelli scriptor notus esset, & significarunt, se constituisse, quibus modis possent pro fama & dignitate nominis Gerbeliani propugnaturos, & eam contumeliam ab ipso propulsaturos vindicaturosq; esse. Ea res cum & Philippo Melanchthoni & nobis omnibus magnum dolorem afferret, videreturq; magnopere vel exempli causa animaduertenda, & esset tamen autor libri is, in cuius persona etiam aliorum respectus verteretur, Philippi autem Melanchthonis animus, vt semper, sic tunc quoq; ad pacem atq; concordiam inclinaretur, ita ab hoc est negotium illud his fere conditionibus transactum: vt criminis infamia ante omnia remoueretur, & nomina temeraria, vt affirmabatur, incuria falso inculcata statim inducerentur, & ipse autor peculiari scripto fateretur iniuriam, eamq; à læso deprecaretur. Est autem omnibus nobis facinus illud visum perquam indignum & malum, siue cogitatum seu per imprudentiam commissum. Quæ enim, si proposito & consilio factum esset pœna autori irrogari deberet, constabat. Quis autem à tali culpa fraudem malam abesse possit dicere? Sed in scribendi edendiq; scripta infinita licentia, & leuitate ambitionis, & famam doctrinæ

ctrinæ affectantium insanis cupiditatibus, & hæc & huiusmodi alia praua atq; peruersa accidere necesse est, Quibus profecto plus damni datur moribus & vitæ, quam vllarum rerum demonstratione aut explicatione bonæ vtilitatis conferatur. Atq; tum & maiora quoq; & cætera omnia fere sic gerebantur, vt & in præsentia admodum turbulentæ res essent, & in posterum nihil spei bonæ sese ostenderet. Sed Philippus Melanchthon abducente eum propitio Deo & eripiente flammæ inuidiæ odijq; maioris, & liberante grauioribus malis miserijsq; vel ærumnis potius, euentus istos vitauit, & ex periculis laboribusq; & angoribus, deniq; tristicia aduersisque omnibus euasit ea morte, quam illum obijsse iam diximus, & de qua extant narrationes copiosæ aliorum. Cuius diei anniuersariam memoriam celebrat nunc quoq; perquam studiose Academia Vuittenbergensis XIII. Calend. Martij. Cum vixisset annos LXIII. & totidem pene dies. Elatus est cum funere speciosо totius ciuitatis frequentia, ordinis scholastici inprimis, & prosequentibus exequias illius externis quoq; in quibus & ego fui. Monumentum positum est ad sepulcrum in templo ad arcem, opere præclarum cum versibus epitaphijs & effigie ipsius. Festinaueram autem ego, vt viuentem ad-

tem adhuc reperirem, significatum enim fuerat rem esse in præsente discrimine, cum ante dies paucos ab eo discessissem, non mala in spe, illo ipsum morbo non interiturum. Nam & tunc quinta tentatio (λήψις Græcis sunt & παροξυσμοὶ) sperabatur vel nulla vel mitior accessura, & ipse cupidum me remanendi diutius reuerti domum ad meos iusserat vultu hilari & lætis verbis, quod diceret, proximo mercatu, qui iam appropinquabat, se ad nos venturum. Addens quidem hoc: vel vna perpetuo futuros aliquando esse in æterna vita. Sed septima incursio morbi finem fecit vitæ in terris ipsius, idq; ego in itinere cognoueram. Cætera ab alijs studiose commemorata à me omitti recte potuisse existimaui. Febri illum discedentem à nobis Lipsia, tempore parum opportuno, cepisse laborare animaduersum est. Quæ neglecta ab ipso, etiam ingraueſcens in periculosum inprimis genus putabatur euasisse, quod Medici ἡμιτριταῖον vocant. Sed, vt aiebam, hæc accurate & copiose enarrata ab alijs me repetere non est necesse, vel non etiam oportet. Vt luxerunt autem hunc mortuum boni vniuersi, sic nonnulli petulantes & improbi insectati fuerunt, controuersiæq; Ecclesiasticæ cæpere fieri atrociores. Renouantibus quibusdam quicquid possent contentionum

acerbissimarum & plane capitalium, & commouentibus maxima & exitiosa mala, quædam non pessime etiam sita, deniq; molientibus omnib. viribus distractionem, qua quod adhuc vtcunq; cohæreret & esset cõiunctum, id penitus discerptum dilaceraretur. Erupit autem tunc odium & inimica atq; plane hostilis alienatio, eo diuerticulo quod iamdudum quæsiuerat, cum aggressiones apertæ minus fuissent efficaces, vel ita futiles & infirmæ, vt primo conatu statim languescerent & frangerentur. Arripueruntq; nomini Philippi Melanchthonis infesti disputationes quasdam, quæ erant ad vulgus commouendum inprimis idoneæ, de sacratissima actione in Ecclesia, qua instituto Iesu Christi conuenitur ad communionem corporis & sanguinis ipsius, participantibus ijs, qui sine controuersia sunt in cœtu Ecclesiastico, vt ritu religioso celebretur conuiuium dominicum, quemadmodum veterum quidam appellauit. Quæ res cum sit eximia & inter illa quæ arcana habet & peculiaria congregatio Christianorum, casta etiam oratione de ea vtendum esse semper Philippus Melanch. statuit, & non potuit dissimulare interdum dolorem, quem caperet ex quorundam temerarijs & absurdis declamationibus, cum præsertim in certamen ventum esset, & acer-

rime

rime pugnaretur tanquam prælio commisso, non de veritate doctrinæ, sed sua cuiusq; opinione & verborum locutionisq; præscripto vsu. Prodierat quoddam de ea quæstione scriptum Philippi Melanchthonis quo consilio quaue occasione aut omnino causa, non habeo dicere, sed prodierat, tale quidem, vt hoc, qui ex animo religiosæ pietatis studiosus & vir bonus esset, offenderetur nemo, diligenter etiam & attente considerantes multa vtiliter subijci admoneriq; animaduerterent: Non ita tamen quasi limatum neque perpolitum, quemadmodum in isto genere sunt ea quæ edi diuulgariq; ipse voluit, & continens mentiones de quibusdam liberiores. Quibus iritatum istud genus hominum ferox atq; intractatum, excurrit immoderate, & eo est prouectum, vt neq; pietatis ad Deum, neq; officij ad homines, neq; existimationis propriæ respectus vllus curaue eos attingeret. Equidem non dubito quin apud aliquos ea vel suspicionem vel crimen subitura sint, quæ de his negotijs atq; hominibus ad talem modum à me exponuntur, tam affectionis cuiusdam priuatæ atq; singularis, quam iudicij & sententiæ peculiaris ac fortasse parum prudentis. Verum enimuero ob huius illiusue existimationem de me & hac narratione sermones, cum & initio & in-

ter scribendum cogitarim atq; præuiderim euentus fortunam, non putaui quicquam omnium omittendum, quæ & vera esse scirem, & prodita arbitrarer à bonis libenter lectum iri, & nonnihil quoq; momenti allatura esse, ad curam diligentiamq; excitandam tractationis & considerationis earum rerum, quarum adhuc reliquas tanquam morbi afflictiones & tabem metuisse semper magna animi perturbatione Philippum Melanchthonem scimus, & sæpe audiuimus dicentem: In hoc extremum periculum & summum discrimen causſam esse venturam. Cum autem istas res & hæc negotia post mortem Philippi Melanchthonis tres inprimis exagitare & illis insolentia verborum ciendis, quasi camerinam, vt dicitur, commouere ceperint, ad institutum fortasse argumentum de his & contra illorum impudentem peruersitatem aliquid à me differi, pertinere videatur. Sed mihi ne nomina quidem istorum exprimere scribendo libet, & supra prauitas malitiaq; eorum est à me notata. Etsi autem dolendum est occasionem eam tandem nactos esse, quam diu quæsiuerunt, improbos ac malos, vt postquam è medio abijt Philippus Melanchthon & in hunc cæterosq; declamitare eis audacius liceat, & liberior sit potestas quasi curriculum furoris sui conficiendi

ciendi, In dolore tamen propter miserias nostras & augescentes dissipationes, erupisse tandem omnem acerbitatem odij & maleuolentiæ impetus, gaudio videtur esse dignum. Nam neq; quid amplius isti tanquam de penu turbulentæ malitiæ proferant, restat, neq; iam præterea habent quicquam, quod ad Philippi Melanchthonis autoritatem diminuendam & nomen infamandum inculcari possit. Petebatur ante annos ille aliquot primum obscurius, mox deinde aperte accusationibus & reprehensionibus quorundam quieti & ocio inimicorum. Assentari potentibus insimulabatur, & errores stabilire, & fulcire manifestæ impietatis ruinas. Quod rebus perturbatis non esset autor desertionis & fugæ, quodq; veluti de naufragio tabulas colligi studeret, & perferenda arbitraretur omnia, quæ bona conscientia & sine scelere tolerari possent, neq; noua vulnera infligenda esse censeret rebus communibus. De his quas telas grauissimorum criminum, & quam sæuas accusationes detexuerit ingrata quorundam improbitas, non est fere cuiquam ignotum. Quibus iam in vehementia & insolentia euanescere incipientibus, Ecce altera ad vulgus, cuius fere arbitrium spectatur, plausibilior caussa offertur, & huius actores iam exultant, & vrgent reum, mor-

tuum illum quidem & fruentem requiete sem piterna. Quemq; tales clamores & insectationes non amplius attingunt: Cum conculcare tamen immanitas odij iacentem gestiat, & huius nomen cupidissime arripiat, ad ipsius quidem, vt putant ignominiam inprimis, cui infensi sunt, & pro maximis beneficijs eam referunt gratiam, vt memoriam eius omnibus probris aspergere conentur: sed hoc tamen interea agitur, ne vspiam ad Reipublicæ salutem & dignitatem consentiatur, vtq; noua quædam impedimenta obijciantur concordiæ speratæ. Veritatem autem peruestigari, & futiles atq; nugatorias fabulas, & declamationes populares cohiberi, non esset vtile omnibus. Quod multi, qui in ista confusione opinionum & licentia vitę & hominum leuitate magni sunt ac cõspiciuntur, rebus negotijsq; explicatis & constitutis, contemnerentur & laterent. Quinetiam non paucis tunc pericula impenderent & caussa dicenda esset cum factorum tum dictorum. Turbulenta igitur esse tempora eis prodest, vt captantibus anguillas, secundum Græcum Comicum, aquam turbidam. Atq; vnus ex ista cohorte, id quod antea quoq; indignantes attigimus, procurrens non modo viuos, sed mortuum etiam Philippum Melanchthonem prouocat, & optat supersesse

cum

eum in hac vita, vt suas vires congrediendo cum ipso ostendere possit. Nos vero multo magis & verius, adhuc viuere in terris, si ita Deo æterno videretur, vellemus Philippum Melanchthonem non tam explorata spe facile istam temerariam audaciam ab ipso refutatum iri, quam certa sententia, non solum multorum vociferationes reprimi, sed tranquillitatem & pacem Reipub. & doctrinæ celestis puram integritatem optimarumq; disciplinarum & artium honesta studia huius viri respectu, cura, diligentia, industria, pietate, fide, potuisse conseruari. In quibus quæ labes fieri cœptæ sint, nimis est euidens, & quid calamitatis immineat, audacissima vel potius impudentissima istorum scripta indicio esse possunt. Nam si hoc concedatur & liceat vesaniæ: in quosuis arbitrio suo inuehi & quodcunq; libuerit ex ore inuerecundo, conceptum animo proteruo emittere, & cartis temere illitum ita in vulgus spargere, vt aniculæ etiam legere & cognoscere possint, neq; doctrina veritatis cœlestis sincera retinebitur, & hic furor statum adhuc qualemcunq; rerum, & studiorum piorum fortunam conuellet, contemtumq; pariet horum, & reddet inuisa plærisq; tribuentibus hanc culpam hominum ipsis studijs. Ac ostentare sane videntur isti & prouocator ille glo-

riosissime, eruditionis literatæ copiam. Quã cur aliquis eis inuideat causſa non est. Inferant sane græca aliquot verba, & excerpta de commentariolis & libellis Grammaticis quædam agglutinent, & affectent nitorem orationis. Nemo vt admirabitur, ita fortasse hoc reprehendet. Sed id pene est horribile, quod Dialecticam subtilitatem & complexionum solertiam eam adhibent, qua sua quidem opinione, vincunt atq; prosternunt vniuersos. Eius tamen profecto facultatis nisi viam rationemq; demonstrasset Philippus Melanchthon quæ illa esset, genus omnino istud ignoraret. Etsi male didicerunt hi, si quid tamen didicerunt, & tanquam Simij id, quod illum facere viderunt, peruerse imitantes, doctis sunt ridiculi, cum grauiores admodum ipsis etiam irascantur, quos maximis in rebus non pudeat ineptire & prodere inscitiam suam, vel ludere etiam scientes. Quod tamen haud scio an non faciant, cum tanto supercilio rationes futiles atq; dissentaneas colligant ac concludant. Quemadmodum autem Simiarum (nam huius animantis similitudo isti nationi inprimis conuenit) conantium gestus humanos exprimere, prauitas eminet, si vna cum hominibus illæ moueantur aut saltent: ita istorum futilitas fit manifestior, quando suas nugas doctrinæ applicant,

cant, & contra ea, quæ sunt ab alijs vtiliter & præclare scripta, suas ineptias proferunt. Atq; videri possit alicui non aliena etiam his Platonica fabri calui & pusilli imago. Vt hic enim pecuniam nactus, iam lautus & ornatus filiam Domini ducit coniugio abhorrente, sic ipsi temere irruentes in professionem omnium præstantissimam, populari applausu quasi ditati, & præceptoris sui rapientes eruditionis atq; doctrinæ opinionem, infelice & præpostero vsu veluti progignunt commenta vanitatis atq; dementiæ ad fallendum & turbas dandum apta atq; nata, & accommodata ad accelerandam ruinam Reipub. quasi mœreant, nimis tarde eam concidere. Itaq; omnem moram ægre ferunt. Nihil placet exquiri aut considerari. Sed tanquam equi habenis ruptis insano cursu efferuntur, quæ ipsi arripuerunt ea retinentes, & impetum temerarium facientes in omnes. Interea quid cui congruat atq; consonet, non curant. Tanta scilicet acrimonia tamq; excellente vi ingenij præditi, vt, quamuis cuncta misceant, confundant, inuoluant, perturbent, ipsi tamen placere sibi & cæteros præ se contemnere valeant. Quod si aduersantes sibi nullo alio argumento refellere potestas detur, tum in promtu est aut interrogatio mirabilis & infesta, nullam attentionis & diligentiæ re-

ſponſionem admittens, aut petulans irriſio, qua eludantur ſi qua contradicuntur, aut conuicium maledicum aduerſarios proterens. Poſtremo omnibus alijs artibus & viribus conſumtis ad zeli iactationem & oſtentationem Fidei deferuntur. Non cogitantes peruerſum aliquem ſolere & improbum zelum expertem neceſſariæ cognitionis, & omnem Fidei ſanctæ doctrinam eſſe conſentaneam oportere, ne analogia illius conturbetur. Hanc ſilentio prætereundam non putauimus vel malitię improbitatem vel dementiam ſuperbiæ, vel odij etiam cæcitatem. Quæ cuncta modo non magis inſidiantur neq; fraudem parant nomini Philippi Melanchthonis ſed manifeſtam faciunt impreſsionem, & quaſi machinis admotis illud oppugnant. Vt Homerica ſcilicet de eo fama ad poſteritatem relinquatur Zoylorum & Daphidarum. Qui non ſtatuam pietate & doctrina præſtantiſs. viri, ſed multo illuſtriora monumenta ſcriptorum ipſius, flagellis nefariorum conuiciorum verberaſſe perhibeantur. Si quid autem eſt profecto vnquam editum, neq; argumento concinnum, neq; verbis elegans, neq; aptum ſententijs, neq; oratione compoſitum, ſed diſſolutum, inane, vulgare, arreptum, vt dicitur, è triuijs, id prorſus eſt, quod rabies iſtorum effutit. Tollat enim aliquis impor-

importunitatem arrogantiæ, leuitatem scurrilem insectationum, petulantiæ exultationem, in summa, inducantur inepta, friuola, proterua, nugatoria, falsa, futilia, partium quoq; iudicio indecora & mala, perparum re linquetur atq; supererit in istis infelicibus cartis, vt admodum pauca aliena, & qui interdum, secundum Poëtam:

Purpureus late qui splendeat vnus & alter
Assuitur pannus.

Cur vero, pugnaces isti inquiunt, non refutantur nostra? Cur nemo respondere nobis audet? Quia enim sunt illa talia qualia diximus, & qui sapiunt cum insanis insanire nolunt, neq; existimant ea tractanda esse, quorum qualicunq; contactu, inquinari ipsos necesse esset. Maluntq; expectare tempus, quo illa, quasi araneolarum telæ, sua sponte euanescant, quam committere, vt sua veluti propagatione diutius durare possint. Maxime autem omnium demiror, Quid in animo vni ex istis fuerit, cum Philippum Melanchthonem veteratorem nominandum putauit. Si tamen quid insanis in animo sit, aut quid hi putent, aut omnino quid ab ipsis fiat, mirandum est. Hoc quidem nomine qui recte sunt vsi, ij significare voluerunt malitiosam improbitatem & fraudes calliditatis & perplexas astutias. At enim constat omnibus,

neq;

neq; iſti qui crimen hoc infert, ignotum eſt: Fuiſſe Philippum Melanchthonem alieniſsimum in tota vita ſua ab omnibus fraudulentis conſilijs & ſubdolis actionibus fugientem ambigua, & perſpicua ſequentem, Inimicum fucatis & tectis & confuſis rationibus, & ei quam Sophiſticen ille ſolebat vocare. Quæ tamen minus iam vſurpatur, cum plæriq; non verſutæ rem inuoluere conentur, ſed aperte falſa atq; ficta aſſerere non dubitent. Quemadmodum ſeruus Comicus ſe non tam furacem eſſe ait, quam antea fuiſſet, quod rapiat propalam. Dat autem hanc eis licentiam cum vitæ diſſolutio, tum migratio Philippi Melanchthonis. Non faciem enim, quemadmodum de ſe ait apud Homerum Achilles:

Caſſidis ipſius contrariaq; ora tuentur,

Neq; eſt vero tanta acrimonia ingenij in iſto manipulo, neq; patientia laboris in diſcendo, vt fallaciæ concluſionum (quæ ſunt Sophiſmata) callidæ ſaltem & ſpeciem aliquam habentes ab ipſis vel expectandæ, vel magnopere pertimeſcendæ eſſe videantur. Cur vero hi defatigarentur cogitando, comminiſcendo, fingendo, quid vel ſententijs implicaretur, vel exornaretur verbis, cum admittat leuitas huius ætatis mendacia manifeſta, & impune dicatur atq; fiat, quicquid audet vere-

verecundiæ expers animus. Sed redeo ad veteratoris crimen vanitatis iocularis. Arreptum hoc est de illa quæstione, quam commouit non Philippi profecto Melanchthonis attenta atq; religiosa pietas, sed importuna quorundam vehementia, & superba confidentia, & audacia turbulenta cum pernicie publica & mœstitia bonorum omnium incredibili. De qua quidem nos disputare nunc non volumus, neq; hoc vlcus intempestiua manu tangere, neq; adeo rixandi, quæ à multis quæritur, occasionem suppeditare. Ex his autem vnus, quem nescio quo pacto vt supra nominaremus rei indignitas expressit, cum turpiter desciuisset à causa essetq; iam aduersarius manifestus, qui cum infausta detestandaq; nuper terra exorta tanquam Gigantea, & sanctissimum solumq; salutare Iesu nomen infamante familia sese coniunxerat, quamuis vt in agris consitis sues, multos scrobes foderet, & passim huc atq; illuc rueret, seq; in compluribus veluti herbis salutaris & puræ doctrinæ euellendis defatigaret, in vnam tamen maxime partem incubuit vehementia iracundiæ suæ, vt obtrectando Philippi Melanchthonis nomini cæterorum omnium cupiditatem atq; conatus vinceret, cum iis à quibus alijs in partibus dissentiebat, oppugnando Philippi Melanchthonis dignitatem

tem pietatemq; & doctrinam concurrens atque conspirans (odij inuidiæq; & communium simultatum acerbitate eos alienissimos tanquam aspides Ichneumonesq; & Crocodilos contra naturam ipsorum conciliante) vt sanctiss. manes simul infectentur, & religiosissimum sepulcrum Philippi Melanchthonis perfodiendo violare conentur. Atque isti cum inter se inimicitias alijs de rebus ingentes gerere & vehementer dissidere videantur, specie quidem differunt, sed genere prauitatis extremæ similes sunt atque germani. Vtriq; enim ij sunt, quos ipsorum de se præconia non minus quam aliorum delectent, vel qui illa quoq; verbose facere consueuerint, cum ab alijs aut non omnino, aut admodum parce fiant. Videri igitur aliquid esse apud certos homines, quibus sese venditant, & eminere existimatione cupiunt: Verum neq; res eædem sunt, neque ijdem homines vtrisque contingunt. Ita iam forma tantum diuersa est, genus improbitatis vnum. Et congruit nunc istud maxime, quod eandem materiam artifices isti sumserunt, de qua criminationes & probra in Philippum Melanchthonem mortuum exculperent, illud inquam scriptum, cuius paulo ante facta est mentio. Primum autem quis non videt de illo litigare cum Philippo Melanchthone

neque

neq; integri sensus neq; sanę mentis esse, cum ille viuus non ediderit. Tota enim res hæc ad eos iam pertinet, qui istud diuulgandum curauerunt, magnis & grauibus de caussis, consilioq; prudente, & ratione, quemadmodum nos credere par est, vera. Hi igitur accusantur cum alijs quibusdam hoc in negotio socijs, inq; hos iste improuidus impetus sese infert. Sed quid est tandem in quo scriptum illud tam male de istis mirificis hominibus meritum videri possit? Nisi quod cupidissime arrepta occasio est, non tam infectandi Philip. Melanchthonem, quam ad præstigijs quibusdam illudendum legentibus, & cæcandas imperitorum mentes istamq; offundendam caliginem. Quæsita est inuidia Philippo Melanchthoni non ab eorum, quæ scripsit vitio, verum ab alienæ calumniæ interpretatione vel, verius vt dicam, cauillatione. Etiam de alijs viri illius monumentis idem fieri comperitur. Et cernimus pene indies aliquid tanquam personæ nouæ in scena prodire huius non librorum modo sed epistolarum & dictorum. Quæ fiunt nunc impune omnia & audacter, sublato eo, cuius grauissimis verbis & verorum scriptorum autoritate facile refutarentur, quæ eum læderent vniuersa. Non quod ipse pro se aduersus aliquos dicturus scripturusue fuerit quicquam, qui nunquam

nunquam suæ famæ aut dignitatis tam studiosus fuit, vt se defendendo & à se impetum atq; vim aliorum propulsando, vehementer aut turbulente diceret aliquid aut scriberet, quemadmodum in contentionibus fieri solere scimus : Sed rem euoluendo & edisserendo, ambigua remouendo, propria atq; certa stabiliendo, falsa confutando, vera asserendo, futilia ac nugatoria reijciendo, id perficeret profecto, vt stolidæ aut peruersæ leuitatis & impudentiæ furiosa temeritas concideret atq; reprimeretur, vna Philippi Melanchthonis plana & simplice vel explicatione vel assertione. Est autem in his attendentibus inprimis molestum atq; odiosum, Quod mentio fit earum rerum, quas culpantes vel ijs non interfuerunt, vel non curarunt admodum cognoscere, vel demonstratas malitiose inuoluendo obscurant. Inculcantur odiose nomina quædam, & dogmata exponuntur verbis illa quidem asperius & sententijs iniquius, & his aduersatus Philippus Melanchthon aliquando fuisse & restitisse fortiter, & causam postea prodidisse insimulatur. Sic autem ista agitur Tragœdia, vt quælibet dissensiones statim mirifico quodam zelo capitales fiant, quiq; aliquibus non applaudunt ij statim hostes ab ipsis iudicantur. Non libenter verba his de rebus facio,

cio, non quod vllorum criminationes pertimescam, qui omnes paulo moderatiores, & non similiter petulantes atq; ipsi sunt, per contumeliam neutrales aut transfugas etiam appellant, sed ad alia respiciens, quæ nunc referri necesse non est, timidius ista attingo. Cum autem insultantes mortuo Philippo Melanchthoni cum alijs colligendis declamatores, vt sibi videntur, sint acres & vehementes, tum in scripti istius, cuius mentio supra facta est, crimine equitant ferociter, omnibus contumelijs appetentes famam & nomen optimi & sanctissimi viri. Improbasse aiunt aliquando eum quædam. Ille vero semper improbauit neq; necessarias & mirificas quæstiones, & multo maxime disceptationes pernicioſas, & rixarum causſas. Cum autem cerneret à quibus, quæ res, quam alieno tempore proferrentur, neq; ita, quemadmodum oporteret, eas tractari existimaret, nunquam dissimulauit sibi inexplicatam nouitatem magnopere displicere. Itaq; aliquorum promulgatores & dissemínatores, quæ vel de industria elate vel ingeniorum asperitate dici horride videbantur, nequaquam collaudauit. Oppositq; adeo suas etiam tum admonitiones quorundam proclíuitati ad inaudita atq; noua, vt inconsiderata leuitas coherceretur, quod omnia vbiq;

periculis cerneret esse plenissima. Hæc circumspectio & solicitudines istæ, non modo hac in parte sed multis alijs notatæ & reprehensæ fuerunt. Alijs timorem, alijs prudentiæ humanæ rationes criminantibus, non etiam nullis Philosophiæ eruditionem hac occasione exprobrantibus. De quo plura dici nihil attinet, cum præsertim antea quoq; non nihil sit commemoratum. Vt autem fortitudo & robur animi, & fiducia virium, & promta libertas orationis, suam laudem habet, sic, quemadmodum opinor, non est vituperanda in magnis grauibusq; rebus attentio & cura & prudentia. Quod si (nam humanum est errare) dictum vel minus cogitanter, vel nimis vehementer corrigendum putasset Philippus Melanchthon, ideo ne tam atrociter fuit ille insectandus? O miseram conditionem omnium, qui scribendo operam quacunq; in doctrina nauant, si sunt errata statim scelera existimanda, & mutatio sententiæ habenda perfidia, vbi igitur hoc? Discipulus est prioris posterior dies. Quam multa sæpe nuntiantur negligenter, male, falso? Quoties sibi persuadet aliquis id, in quo decipitur? Quantum etiam momenti in temporib. est situm? Quib. qui mouetur, is statim sapientibus istis leuis est atq; inconstans, vel etiã veterator & versutus. Immo cothurnus est,

est, quicqd ad ipsorum pedis distortissimum prauissimumq; exemplum non quadrat, secundum quod ea calceamenta suta videmus, in quibus iamdudum turpissime, qui illa induerunt, gradientes claudicant, aut certe misere & deformiter oberrant. Iam sublato studio enarrandi aliquid planius, disertius, rectius, illustrius, non parum fructus decesserit de doctrinæ tractatione vniuersa. Horum istud genus nihil intelligit neq; considerat. Quod acceptum est, id sicut claudus pilam, quomodo aiunt, retinere, & in sententia perseuerare, neq; si quid in ea absurdi reperiatur putare corrigendum, neq; enitendum, vt commodius aliquid dicatur: Quasi hoc sit discedere à veritate & prodere causam. Cum quibus de his ne disputandum quidem est ab omnis humanitatis sensu nedum prudentiæ consideratione alienis. Est autem illis ad huiusmodi omnia ad imperitam multitudinem perquam plausibile in promtu hoc: Rationis ista esse commenta & argumenta sapientiæ humanæ. Cum ipsi quidem de præcipuis & maximis rebus argumentari & ratiocinari inprimis conentur. Minime illi quidem ratione & via atq; ordine, ad explicandum tamen id quod volunt & suas maxime cogitationes quæq; comminisci & extruere & conglutinare non dubitan-

tes, modo diuidentes dissipando, modo definiendo magis ambiguum reddentes id de quo agitur, modo complectendo distrahentes & soluentes. neq; enim distinguere hos dissimilia, neq; diuersa separare, neq; notiones rerum certa descriptione demonstrare videas, & sumere vel falsa, vel dubia atq; dissentanea, & inferre inducereq; abhorrentia, vt solum hoc eos moliri putes: Disturbare bene collocata, & firma conuellere, & ordinata confundere, deniq; cum ratione quadam insanire. Hoc vero vitant atq; cauent, ne in ipsorum scriptis notari reprehendiq; fere quicquam possit, quod nullus in his tanquam formoso corpore næuus conspiciatur, sed tota illa futilia atq; distorta ac fœda sint. Verum reducatur oratio ad propositum. Non modo iam molesta est istorum hac in parte hostilis oppugnatio, sed cum alia proferuntur, tum, vt vereor, proferentur deinceps illi ex ore forte elapsa, prolata sine cogitatione accurata, etiam surrepta, supposititia, commentitiaq; de quib. & disputari in vtramq; partem, & crimina facile confingi in Philippum Melanchthonem poterunt, rebus, temporibus, hominum etiam voluntatibus atq; studijs diuersis. Philippus Mel. nunquam fuit vel autori vel actori negotij neq; necessarij & impediti atq; turbulenti:

Nun-

Nunquam probauit aut adiuuit, vel potius, quantum potuit, repressit aduersando intempestiuas vel etiam temerarias excursiones. Fuitq; ei curæ semper, vt & ipse considerando inquirendoq; verum comprehenderet, & veterum sententias proferendo, aliorum quoq; cogitationes incitatas decertando & excurrentes longius conuerteret, & ad rei ipsius contemplationem diligentiorem reuocaret, ne fugerent, vt dicitur, præter casam. Quantum profecerit modo non dicam, cum palam sit, non paucorum vagas & temere effusas cogitationes, quasi in girum reductas fuisse moderatione Philippi Melanchthonis, & hoc perfectum, vt iudicia essent attentiora & seueriora, certe nemo, præter insanos istos, nocuisse hoc facto ipsum perhibebit. Ea profecto de quibus vociferatur ista in caput Philippi Melanchthonis coniurata cohors, talibus clamoribus non explicabuntur. Quorum sunt tam inepta atq; ridicula scripta, vt contemni ab omnibus sanis credibile sit, sed eadem etiam adeo sunt rabiosa ac venenata, vt animaduersionem perquam diligentem commouere debeant. Quam quidem ijs, quibus conuenit, curæ esse æquum est. Quantum sane credendum his sit, si nondum vel ijs constitutum est, in quorum illi fauorem se insinuant, at

hinc par fuerit æstimare: Quod nunc tam exquisitis conuiciis furenter inuehantur in eos, à quibus & benigne admissi & amanter tractati, & multiplicibus beneficijs aucti & ornati fuere, quosq; laudibus aliquando maximis extulerunt, & quorum actiones singulari studio defenderunt, cum eis sese per omnia assentiri profiterentur. Potestne autem ab his constantem sibi voluntatem policeri, aut eis fretus esse aliquis, qui vel existimationis honorumq; spe, vel emolumenti mercede, à priore sententia & animi inclinatione illos desciuisse, & amicos cum inimicis commutasse sciet atq; perpendet. Nam commune istud: Dei respectum & veritatis esse præferendum vniuersis, quantum valere in leuium & infidelium sermone debeat, quis non perspicit? Ad Iudæos, ad Sarracenos, ad quamcunq; sectam transirent isti, idem dicerent. Spectetur igitur hoc potius, quæ causſæ istius tantæ mutationis fuerint, quid hi secuti sint, in quæ iam vnde desiliant. Quam nihil grauitatis, honestatis, religionis, nihil humanitatis ac moderationis conspicia tur in consilijs, dictis, scriptis, actionibus ipsorum, atq; hinc fiat iudicium, quantum eis tribuendum, quid habendum fidei, quo dignitatis gradu collocandi esse videantur. Quid autem commisit aut deliquit obsecro

his

his in rebus Philippus Melanchthon? Nam hoc ad veritatem narrationis istius vt exquiratur, pertinet. De quorundam audacia est locutus minus clæmenter. Insanas extructiones damnauit, quibus non cessarent aliqui hyperbolis alias hyperbolas imponere, id est mirabilia dicta mirabilibus exaggerare, & secundum prouerbium, arcem ædificare ex arena. Vidit illum aceruum & hanc molem non posse consistere. Vidit ita declinari fumum, vt incideretur in flammam. Monuit, hortatus est quos potuit. Increpando etiam quosdam corripuit sane molli, vt aiunt, brachio obiurgans. Quod sicubi hic errasset, si lapsus esset, si deliquisset, Erat profecto istorum tueri illum mortuum præsertim, peccatum culpamq; quæ in eum conferretur, remouere & tegere, defendere, quantum concederetur, amicum, fautorem, beneficum, Magistrum, Præceptorem, quod nomen istis morte tristius est. At ipsi quid faciunt? rimantur quod nusquam est, eruunt omnia, ficta atq; falsa ostentant. Tanquam obscenæ aues ad sepulcrum eius aduolant, aut vt canes cadauera, sic famam nomenq; lacerant. Nam quod ad errores, quos confutare isti se profitentur, attinet, ita sese res profecto habet, vt istæ confutationes multo quam ea, quæ ad confutandum sumuntur, plures

dent errandi occasiones, præterquam quod sunt vanissimæ, & si quis conuicia, probra, maledicta, criminationes eximat, nihil futurum illis sit inanius. Quinetiam si quid forte esset in ijs, quod dici putaretur recte aut cognitionem haberet cum vtilitate coniunctam, Non ab istis tamen talibus oporteret audiri. Ac potius, quemadmodum quondam Spartiatis visum esse accepimus, vt vtilia atq; bona dicerentur, non ab ignauo, futili, impuro, quamuis esset audax & loquax, ita si quid notari in Philippi Melanchthonis scriptis oportere existimaretur, æquum fuerat, non hoc ab istis fieri, sed à constantibus, doctis, pijs, religiosis, amantibus patriæ. Quæcunq; Philippo Melanch. explicare placuit, & ad quæ edisserenda tempus otiumq; ei concessum fuit, ea haud scio an melius, dilucidius, verius, fidelius, religiosius expositum iri à nullo nostræ ætatis atq; gentis existimandum sit. Quæ reliquit inchoata, aut noluit, aut non potuit impeditus negotijs, tandemq; morte ereptus perficere: De ijs cateruam istam silere melius erat, neque hoc sibi sumere, vt illa destruere & alia nescio quæ exædificare auderent. Verum de hominum istorum improbitate & scriptorum impudente vanitate, ad id quod propositum est satis, pro negotij magnitudine parum

rum diximus. De cauſſa atq; re ipſa vt neq; inſtitutum fuit neq; mihi fortaſſe congruat diſputare, ita liceat, niſi fallor, monere hortariq; omnes veritatis cœleſtis patefactæ interprete Filio Dei æterni Deo æterno amatores, & fideles Ieſu Chriſto autori ſalutis atq; vitæ, honeſtos deniq; & bonos: Ne temere hac in parte prolabantur atq; ruant. Tam amplum, arduum, impeditum negotium non conficietur veſanis clamoribus neque tam intempeſtiuo ſtridore neque iſtis conuiciorum plauſtris. In Chriſtiana religione cum vniuerſæ virtutis cultus neceſſarius ſit, decus quoddam certe illius atq; pulcritudo eminens temperantiæ modeſtiæq;, non poterit neq; debebit omitti atq; negligi. Hippocratis veteris Medici hoc eſt: Remedium eſſe interdum bonum, ſi nullum adhibeatur remedium, tam ad aures quam alia multa; Quod idem elegantibus verſibus his Naſo expreſsit:

Curando fieri quædam maiora videmus
Vulnera, quæ melius non tetigiſſe fuit.

Et vetus verbum ſtrepitus nocturnos ventorum non durare diu affirmat, ſecundum hanc Græci verſus ſententiam:

Nunquam aquilonem lux nocturnum tertia vidit.

Patiatur pietatis moderatio dicere iſtos quæ volunt, neq; ægre ferat lenitatem ab eis leui-

tatis, & cautionem timoris nomine infamari. Non curetur ignominiæ falsæ macula, quæ istorum petulantia aspergitur quietis & sanis. Non obstet mentio legum veterum (nam, vt acuti videantur, aliqui eas tanquam in iudicio quo reus peragatur Philippus Melanchthon recitant) facta abijs, qui si scirent aut cogitarent quid omnino lex esset, non tam secure omnes diuinas atq; humanas leges contemnerent, & adeo insolenter perrumperent. Cum ipsorum talia scripta sint, vt, si quod vnquam capitale prodijt, & quod in plurimarum legum quasi plagas incideret, istiusmodi centones hos videri, nonnullis eorum quoq; qui caussæ, quæ oppugnatur, non fauent, arbitrer. Legibus vnus ex isto grege, qui se esse in quadam scholastica congregatione νομοφύλακα gloriatur, Imperatorijs teneri Philippum Melanchthonem scripsit: De Mathematicis & maleficis, quod studia ille Mathematum magnifecerit & commendarit. Huicne respondendum quicquam aliquis putet? Alter Solonis etiam antiquam legem recitat: vt orta seditione neutri se parti adiungere, capitale sit. O hominem bellum, applicantem & interpretantem Atticam sapientiam, sapientiæ humanæ inimicum. Quod si Atticis legibus nugator iste delectatur, cur optimam

mam atq; præclarissimam legem scelerate violat? Qua maledicta in mortuos omnia capite sanciuntur. Talibus igitur scriptis an opponere suorum aliquid iam quisquam volet? qui quidem sapiet, neq; pariter atque illi delirabit. At clamant isti, & refellat nos aliquis, inquiunt. Nam sicut præfidentes pugiles aut iritatæ mulierculæ hoc postulant, iocantes etiam insultando ridiculis, & falsa dicta inculcantes ab omni vrbanitate atque adeo humanitate natio aliena. Decedatur potius eis tanquam lutulento porcorum gregi semita. Et concedatur eis ista gloria quod inuicti sint. Sunt enim profecto ijs armis, quibus ipsi decertant, impudentiæ, dementiæ, clamorum, cœci impetus ruentis in omnia agitatæ feræ instar. Hoc igitur restat, abire paulisper & abscondere se, dum transeat furoris incitatio. Non est pietatis religiosæ cumulare rixas rixis, neque Deo æterno grata acceptaq; vel veritatis talis tractatio. Non adiuuant aut subleuant talia, aut augent, multo minus ornant Ecclesiam Christi. Itaque alia medicina quærenda, vel ad hanc faciendam, præparatione opus est: Nimirum, vt quasi cauis quibusdam includatur & sepiatur immanis hominum feritas. Nam ita, quorum hæ partes sunt, ij tuto & sua proponere, & vim aliorum sustinere, & ordine

dine atq; ratione quærere de dubijs, explicare obscura, manifesta asserere, falsa refutare poterunt. Quibus omnibus iamdudum obstat & aduersatur vulgaris ista importunitas & turbulenta ambitio, & impiæ secessiones, & species præstigiarum, quibus non modo multitudinis animi, sed quorundam etiam præcipuorum decepti fuere. Ne liceat igitur neq; potestas sit vlli, suam opinionem suo arbitrio diuulgare, & condemnare sententiam alterius. Non declamitare ad populum temere concionando, non scriptis impuris dissentientum nomen atq; famam contumelioſe insectari, ante cognitionem controuersiæ, & sua cuiusq; sponte ac libidine. Cui ignota autem est huius sæculi licentia dicendi scribendiq; & imperita plurimorum audacia, & indocta doctrina & incredibilis cum arrogantia tum pertinacia? Hoc quam breuiter nunc dicitur, tam necessarium illud quidem existimandum est ad spem veritatem & inueniendi & retinendi. Sed si istud obtineri nequeat. Et nisi ita administretur negotium idq; perficiatur, vt & summa diligentiæ cura adhibeatur, neq; labori vlli atq; sumtibus parcatur, neq; respectus admittatur ad commoda sua cuiusq;, ac solius Dei æterni gloriæ seruiatur, melius fuerit scilicet, rerum istarum quasi habenas relinqui, vt ferantur

rantur omnia ſicut hactenus, regente homínum nemine. Studium omnino religioſæ pietatis facile docebit vnumquemq; quod ſit officium & munus ipſius. Hoc autem deſerentes prætermittendo, aut violantes ſeruiendo cupiditatibus prauis, Quicunq; tandem ij ſint, horum peruicacem impietatem, breue longumue fiat, non patietur Deus æternus eſſe impunitam, cuius miſericordiæ & benignitati atq; clementiæ immenſæ permittantur cætera. Quorum quidem acerbitas odij in mortuum Philippum Melanchthonem nunc incitatur, quam nihil noſi exquirunt atq; ſcrutantur quo lædi fama nomenq; ipſius poſſe videatur? Si illum ſe cede, ſi ſacrilegio, ſi perfidia contaminaſſe vel mentiri auderent, quanta alacritate & lætícia facerent? Sed non habent ſcelerati diſcípuli, quod optimi innocentiſsimiq; & integerrimi Præceptoris vitæ ac moribus probroſum crimen inferant, Et doctrina Philippi Melanchthonis non modo contra iſtorum maleuolentiæ impreſsionem, ſed aduerſus omnem omnium oppugnationem ſatis eſt munita, ſeq; tuetur ipſa atq; defendit. Boni quidem certe & pij venerantesq; Deum æternum, & honeſta ſtudia amantes, quibus inuiſa eſt non modo ſuperſtitio ſed etiam barbaria, Qui amant veritatem & mendacia oderunt

oderunt: Hi igitur nihilominus vel studiosius quoq; colent memoriam & celebrabunt laudibus Philippi Melanchthonis nomen: Detestantes, tanquam furiarum instinctus, latratus istorum, de quibus nunc potissimum loquimur, & hisimiles aliorum. Neq; sane illius causa grauiter molesteq; ferent maledicta, quæ in ipsum conijcere isti non cessant, sed hoc dolebit: Tantum licere improbitati inuidiæ & odij acerbitati, vt prætexens hic aut ille veritatis cœlestis patrocinium, tam grauia vulnera prohibente nemine infligat Ecclesiæ Christi, adeo hostiliter in nomen Philippi Melanchthonis inuehendo. Quem profecto quorum furor ad insectandum arripit, in eo, vt arietes cornua statuæ æreæ inferentes, sic ipsi sese incurrendo comminuunt atq; frangunt. Neq; ab his iam mali quippiam Philippo Melanchthoni accidit, sed ipsi plane stimulum, quod dici solet, calcibus feriunt. Cum illo vero & est actum & agitur optime. Omnia quæ ad præclarissimam existimationem & summam laudem pertinentia optari ab homine fas est, ei contigerunt. Puer infantiæ opinionem atque spem, pueritiæ adolescens, adolescentiæ vir superauit admiratione omnium, quam ipsam vicit senescentis ætatis quasi viriditas mirabiliter operosa, neque industriæ expers

neque

neq; fugiens laboris, & nullo in munere exequendo languida, & in occupationibus consuetis perseuerans. Nunquam ille affectauit titulos neq; ambijt honores, & summos atque amplissimos iudicio consentiente, & vno omnium ore est adeptus. Qui confusa atque dissecta in doctrina tam cætera quam Ecclesiæ collocando atq; disponendo, & implicata quasi enucleando, & expediendo hærentia, & confirmando dubia, & indiserta explanando, non modo plurima, in quibus priores errauerant, correxit, & perfecit vt nostra ætate esset doctrina spectata atq; illustris, sed ea reliquit elaborata opera studij & industrię, vt si non auerti prorsus ruina sinceræ atq; puræ doctrinæ, vrgentibus nobis fata nostra, certe differri posse videatur. Fuerit in ipso vitij aliquid. Quædam nescierit. Lapsus deceptusq; alicubi sit. Fuit enim homo, & solius Dei esse scimus, vt omni labe ignorantiæ & macula turpitudinis careat: confirmare tamen hoc vt opinor liceat, inter nostros homines sanctitate religionis, ingenij excellentia, sapientiæ virtutisq; splendore, pietate, humanitate, beneficentia, omnis officij munere, ea quidem conditione qua ille fuit & tali loco, parem ei hac ætate fuisse neminem. Futurus ne aliquis sit posthac, incertum est. Cui vero non est perspecta atq;

adeo

adeo experiendo cognita Philippi Melanchthonis facilitas in moribus, bonitas erga suos, comitas liberalitasq; in omnes? Si quid autem fecit perperam, eo fecisse profecto perhibere liceat, quod auxit ornauitq; indignissimos, quosq; etiam Reipub. nocituros esse interdum suspicaretur. Tanta autem erat in ipso consulendi rationibus & prouehendis commodis aliorum & benefaciendi quamplurimis cupiditas, vt neque petentibus denegare sciret quicquam, & vltro deferre quibusuis, operam, consilium, facultates suas impertireq; soleret. Istud igitur sit peccatum ipsius, quod aluit & fouit improbos, & serpentes, secundum prouerbium, in sinu. Accidit hoc semper optimis atq; probatissimis. Quorum tanta scilicet est & tam absoluta atq; simplex bonitas vt nihil in animum suum penetrare patiantur, quod benignitatem impediat aut obstet humanitati. Atque ijs quæ dicta sunt, hoc saltem effici confido, vt omnium iudicio statuatur: Melius honestiusq; sentiendum esse, de Philippo Melanchthone mortuo, quam inter viuos nunc quoque obuersantibus inuidis maleuolisq; & obtrectatoribus ipsius. Qui quid hominum sint, non dicam, neque eam iniuriam viro optimo & sanctissimo faciam, vt cum istis illum comparare voluisse videar. Quid

igitur

igitur est? vt tandem nostra narratio concludatur. Optimus & sanctissimus vir Philippus Melanchthon cum ita vixisset, quemadmodum vere commemorasse me, etiam inimici fateri cogentur, pie & religiose morte obita, tot commoditatum autor, tot bonorum conciliator, cuius omnibus pietatis virtutisq; amatoribus memoria veneranda, & ad posteritatem etiam glorioſior futura est: Hic igitur talis & tantus vir mortuus conuicijs laceratur & ignominijs impiorum probrorum appetitur. Quem doctiores quoque & saniores ex aduersarijs, cum vix diligere possent, propter constantiam tamen & fidem & admirabiles virtutes plurimas odisse non vellent. Quo quidem ille animo, consilio, proposito, studio ad cognitionem professionemq; ac doctrinam sacrarum literarum accesserit, scit Deus æternus, & est ingenio hoc ipsum laboribusq; eius & operum bonitate, omnibus mortalibus non maleuolentia atq; odio cæcis, declaratum. Atq; idem Deus istorum quoque arrodentium nomen & probrum sanctitati, labemq; integritati Philippi Melanchthonis inferre conantium, siue in calcaria seu carbonaria, vt dicitur, obscurorum opificum, pectora voluntatemq; perspicit. Quæ quidem ab eis prodita inq; lucem prolata sunt, eiusmodi specimen dant, vt

quid cogitent velintq; agendo demonstretur. Ex quibus hoc non est postremum: Quod, cum inter viuos inuidia soleat vigere, mortuos autem inimici quoque odisse desinant, tanta istorum non inhumanitas est, sed immanitas, vt in Philippum Melanchthonem mortuum suos demum stringant gladios & tela intendant. Qui, quoad vixit, & negotijs maximis grauissimisq; Reipub. & Ecclesiæ Christi est adhibitus proposita, cunctis in medio, quasi palma, studio salutis & incolumitatis publicæ cum conseruata veritate coniunctæ, vicit omnes & religione pietatis, & industria atque studio ac laborum defatigatione, & constantia atque fide, & tempestiua moderatione. (Quamuis hanc culpare aliqui audeant, non modo nomini Philippi Melanchthonis sed paci & quieti inimici.) Neque quisquam est repertus, qui se ei præponere non dubitaret. Atque hæc sunt ignota nemini. Vt autem luctus funeris Philippi Melanchthonis caritatem bonorum, ita quorundam lætitia odium etiam malorum indicauit. Quorum vtrumq; famam existimationemq; hominum meliorem reddere consueuit. Vitam autem talem, qualis expositione nostra indicata est, post grauissimos & maxime vtiles labores, post operam publice priuatimq; nauatam, post stabilitam

litam illustratamq; doctrinam veritatis cœlestis & bonarum artium, post subleuatos, adiutos, auctos, ornatosq; innumeros sine discrimine, omnis ocij quietisq; expertem ille placidissimo & optatissimo fine clausit, ea ætate sua, & eo tempore Reip. vt quemadmodum vtens verbis Pauli Apostoli aiebat, decedere hinc & migrare ad Christum cupientem permulta impellerent. Cum eo igitur, vt diximus, optime præclarissimeq; est actum. Nostra causa viuere ei licuisse diutius, optandum, & stare quasi in acie, non modo aduersus manifestos hostes, sed quales cunq; tranquillitatis turbatores, qui gloriosa temeritate optantes hunc viuere, conspectum omnino & faciem illius ferre sustinereq; non possent, fugientesq; eo viso & arma abijcerent, & alas demitterent, quantumuis modo ferociter ac superbe procurrant atque euolent. Non sane læditur omnino Philippus Melanchthon ab istis tanquam viperarum sibilis, aut hyænarum bubonumue diris funestisq; cantibus ac sonis. Quo ista licentia pertinere euadereq; possit, quorum maxime interest, ij scilicet considerabunt, & cum sibi tum alijs in hoc periculo prospicient. Quoties existet, quod alicuius ambitioni impedimento sit, quod cupiditati obstet, quod opinioni refragetur, toties arripietur

occasio vel constituta disijciendi, vel exulcerata amplius lacerandi, vel excitato incendio vires addendi suggerendo materiam. Quando igitur concordabitur? quando de vlla controuersia decidetur? quod negotium aut quæ res transigetur vnquam? Nos, vt qui è longinquo prælium spectant, mouentur illi quidem alterius vtrius partis fortuna, & optant, sperant, metuunt, opitulari neutris valent: Sic quid facere possumus aliud? quam perturbari ista cernentes animo, & precari veluti in Tragœdia chorus:

Vt redeat miseris, aberat fortuna superbis.

Id est vt ista elata atq; contumax & insolens petulantia in viuos atq; mortuos, & turbatrix in præsentia quietis, & spem tranquillitatis, in posterum præcidens, & incutiens metum seuissimarum procellarum & horribilium tempestatum, reprimatur ac coherceatur ab ijs, à quibus & potest & debet. Non autem necesse est exempla vestigare euentuum, qui istiusmodi concessos dissimulatosue conatus sunt consecuti.

Ante oculos interq; manus sunt omnia nostras

secundum poëtam. Vigilent igitur & attendant ij quorum maxime res agitur, quorumq; est proprium ac peculiare munus, & præstandi officium patriæ, & sibi quoque ac suis prouidendi. Nos cæteri, animæ viles,

les, vt idem Poëta ait, poterimus silere confirmati vtcunq; ad ea ferenda, quæ acciderint. Absoluimus id opus quod suscepimus ad elaborandum, id est veram de Philippo Melanchthone narrationem, & officium persoluimus debitum non solum amicitiæ nostræ, sed omnino meritis ipsius. Neq; me fugit legentibus hæc eorundem repetitionem iniucundam esse & inde fastidium posse existere. Tota enim, vt ita vocem, farrago huius libri, quid aliud complectitur? quam curas, labores, solicitudines, doloresq; miserias Philippi Melanchthonis. In quorum expositione eædem sententiæ ijsdem sæpe verbis iterum atque iterum recensentur. Sed dabitur venia mihi, vt spero, à non iniquis lectoribus, qui ea sum persecutus, quæ in re ipsa ineſſe animaduertissem, vt & verum indicium nostrum, & simplex narratio testimonij loco haberi debeat. In alijs siue quis minus quam oportuerit omittendo, seu inculcando plus quam decuerit, esse dictum, seu notandum in verbis compositioneue aliquid forte putauerit, etiam eum ignoscere velim non tam festinationi meæ (non parum enim temporis in his conscribendis absumsimus) quam lapsibus, qui sunt etiam acutissimorum, sapientissimorumq; & doctissimorum. Narrationes sane has verbosiores

& totam expositionem pleniorem efficere, adijciendo commemorata ab alijs, atq; adeo nostra edisserendo prolixius, & quasi dilatando, fuisset in procliui. Ego vero & in meis seruandum mihi modum putaui, ne euagarentur illa longius, quam viderentur debere, & quæ aliunde peti facile possent, ea nostris inserere nolui, quod esse rectius arbitrarer, vnumquemq; illa per se cognoscere, aut recordari ipsum. Sunt autem plurima & ab ipso Philippo Melanchthone & ab alijs conscripta de plærisq; negotijs tractatibusq; & disputationibus religionis caussa habitis, agitatis, susceptis, quorum neque intercidit memoria, & quæ sunt articulate edita in vulgus, vt, si quis forte requirat, in promtu sit assumere, & eis hæc nostra quasi accumulare. Fortasse autem non breuitatem aliqui in his accusabunt, sed mentione de quibusdam nimis verbosa offendentur. At mihi, si præterire silentio quædam voluissem, quæ notari aut reprehendi quoq; possent tanquam alieniora, aut minus aliquibus iucunda, aut non etiam nullis odiosa: ne vel diligentia studij, vel cura veritatis desiderare-tur, verendum fuit. Exposui igitur hæc simplice narratione & quasi iuratus verbis conceptis, & ex animi sententia, sic, bonorum vt his grauatum iri confidam neminem.

De

De alijs neq; magnopere solicitus sum, & displicere nostra illis quam grata acceptaq; esse malim. Vt ista autem proferrem atque ederem, id quod vere cum Poëta affirmare possum:

non gloria nobis
Causſa, sed vtilitas officiumq; fuit.

Vt enim de Philippo Melanchthone qui vix alio familiarius quam me esset vsus, commemorare comperta mihi atque explorata, ad officium meum pertinere, sic cognitionem istorum aliquam legentibus vtilitatem allaturam esse duxi. De quo tamen statuat quisque quod volet, (& esse enim diuersa iudicia diuersorum scimus, neque postulamus, vt contra sententiam animi sui de his aliquis decernat) Et euentus, qui Deo visus fuerit, & hic nostræ expositionis finis esto.

EPITAPHIVM PHILIPPI MELANCHTHONIS.

INITIO CONSCRIPTVM,
LAMINAE ENIM AEREAE SPACIVM QVAEDAM NON ADMISIT.

PHILIPPO MELANCTHONI SACRARVM LITERARVM SOLERTISS. ET FIDELISS. EXPLICATORI, VERITATIS COELESTIS PATRONO ET PROPVGNATORI INPRIMIS STRENVO, OPT. DISCIPLINARVM ET ARTIVM CVM INSTAVRATORI TVM CONSERVATORI: QVI OMNEM DOCTRINAM QVASI VAGAM AC DISSIPATAM COLLEGIT ET AD CERTAM RATIONEM REVOCAVIT: VIRO PIETATE, STVDIO PVRAE CASTAEQVE RELIGIONIS, SAPIENTIA, VIRTVTE, HVMANITATE, BENIGNITATE ERGA OMNES PRAESTANTI, FELICITER ET SANCTE IN TERRIS MORTVO XIII. CAL. MAII, C. V. AN. LXIII. M. II. D. II. H. I. ACADEM. VVITTEBERG. CVI ILLE TOTIS ANN. XLII. OPERAM NAVASSET H. M. P. C.

Vitam fortunasq; suas studiumq; laboris
Quiq; operæ sanctam consiliiq; fidem
Impendit diuina tuis, Ecclesia, rebus,
Teq; pius varia iuuit & auxit ope:
Hac in parte sibi post mortem structa Melanchthon
Communi in luctu busta Philippus habet,
Quæ templi foribus magni vicina Luteri
E regione solum quod tegit, ossa videt.
Bretta hunc vitales natum produxit in oras,
Bretta Palatini limes amœnus agri.
Vnde propinqua petens adijt bonitate suorum
Diuerso Aonidum templa sacrata loco.
Ludus enim puerum accepit Phorcenidos vrbis,
Eytelpergiaci mox schola gymnasij.
Doctrinæ hinc fecit iuuenem alma Tubinga Magi-
Eximium laudis gesit vbi ille decus. (strum
Inde triumphator Monachorum Capnio iussit
Albidos hunc ripam visere Saxonici.
Tunc noua Dux Friderichus vbi collegia Musis
Romani fundans ensifer imperij
Vndiq; conductis præstanti laude parabat
Artis & ingenij reddere clara viris.
Hic & coniugium gentis sortitus honestæ,
Factus & est sexus mox vtriusq; pater:
Et socio ipso annis viginti octoq; Luteri
Vuittenbergiacæ Res fuit ampla scholæ.
Quam septem bis adhuc prouexit deinde gubernans
Fluctiuagam vt vastum per mare nauta ratem.
Heu tempestates quas hic perpessus, & ad quam

Sæuos

Sæuos hæc scopulos acta carina fuit ?
Quantum externi odij, quantum inuidiæq; suorum,
Ingratorum hominum quæ maledicta tulit ?
Ipse tamen quamuis reflantibus vndiq; ventis,
Directum est, retinens vera, secutus iter.
Fortia nec clamor latrantis pectora turbæ,
Nec vulgus strepitu mouit inane suo:
Summa petit liuor. nemo hunc superare nisi ipse
Posset, si studijs ocia suppeterent.
Ista sub obliquo norunt quoq; sole locati,
Quiq; sub opposito forsitan axe iacent.
Scripta sed illius memorabilia inter & acta
Plurima, quæ solidæ nomina laudis habent,
Vnum opus eximium est : Fidei confessio sanctæ,
Ante tuos Cæsar Carole lecta pedes.
Extat enim illius assiduo hæc descripta labore
Vera reconcinnans dogmata sparsa prius.
Languida qua Christi iamdudum Ecclesia nitens
Rursum oculos audet tollere læta suos.
Concurrant inimici omnes licet vndiq;, hic vnus
Confutare potest improba dicta liber.
Ac tua nunc terris floret bona, fama Philippe,
Viuit & æternum spiritus ante Deum.
Corpus at exanimum tumulo hoc requiescit humatũ
Condecorant gratæ quem monumenta scholæ :
Quod tandem expletis, senio curisq; grauatum
Sexaginta annis, exuis atq; tribus.
Sic morbo vt paucis nisi debilitante diebus
Muneris officium feceris omne tui.

Atq;

Atq; olim ætherias venies reuocatus in auras
Integer, & mortis liber abinde metu.
Sancte vir & salue pater optime. Nos tua semper
Te soboles merita relligione colet.
Doctrinæ nobis veræ tu doctor & autor,
Hæc, tua, claræ ætas munera laudis habet.
Salue iterum atq; iterum. Tua nos immota manebit
Semper apud memores gloria, nomen, honos.

Joachimus Camerarius Pabeperg. Am. S. S. F.

TYPOGRAPHVS Lectori.

SIgnificare ijs, qui istud scriptum, quod modo est expressum opera mea, cognoscendum putassent, visum est, idq; de sententia autoris: Scire debere omnes: Quod priuilegij nostri defensio prohibeat non modo eandem huius libelli, sed qualemcunque etiam alteram editionem, vt conuersi in alium sermonem, inprimis Germanicũ ignorante autore & contra voluntatem ipsius. In quo hoc potissimum consideratur, quod comperitur vulgaribus istis interpretationibus, & scripta sæpenumero corrumpi, & autores non laudibus sed ignominijs celebrari. Cum autem scriptum istud accurate etiam elaborari, & componi oratione exquisita autorem studuisse

duisse non indocti facile sint animaduersuri, minus scilicet expedita atq; in promtu futura est in alium sermonem translatio. Quam tamen, si videbitur, ipse autor elaborandam suscipiet. Hanc igitur ob rem ista quoque in parte beneficio priuilegij nostri nos vsuros esse meminerint vniuersi, & cum non aduersentur rationibus nostris, tum sibi etiam consulant. Quod autem ad operarum vsitatam incuriam attinet, tantum studij in hac altera libelli istius editione nauatum esse confido, vt legentes attentionem respectus nostri non sint desideraturi. Itaque non esse opus adiecta aliqua expressorum emendatione putauimus, excepto vno aut altero in priore etiam editione non animaduerso crrato. Si qua tamen præterea effugerunt diligentiam nostram, in eo veniam nobis dari par

est,

est, quod præsertim, si qua ea sunt, eiusmodi esse confidam, vt ab vnoquoque facile notari posse videantur. Cætera vero antea expositæ, vt ascripta in archetypo, ne nunc quidem omittenda esse duximus. Quæ omnia in optimam partem accipi & diligentiæ meæ curam boni consuli opto, & futurum hoc à bonis esse habeo persuasum, neque quid cæteri faciant curamus.

Char. 28. V. à fine 5. In margine ascriptum hoc erat: Tetzeliana. fuit autem nomen Tetzelij indulgentiarij in his regionibus primarij illis temporibus.

Char. 91. Vbi fit mentio P. Mosell. ascriptum erat in archetypo. M. O. An. M. D. XXIIII. XIII. Calen. Maij.

Char. 95. V. 16. ascriptum. Ludi Sagittarum.

Char. 102. ad mentionem de Iacobo Fuxio ascriptum. De hoc viro ὲ λεκτέον ἐν παρέργῳ, καὶ γένοιτ' ἂν καιρὸς διηγήσεως πρεπώδης ἕτερος.

Char.

Char. 105. V. 10. aſcriptum Al. Dur. vt de Alberto quoque Durero pictore mentio hoc loco facienda autori fuiſſe videatur.

Char. 188. V. à fin. 3. aſcr. Berbetomagenſia.

Char. 255. V. à fine 4. L. haud ſcio an non ſolum hac in parte, verum alijs plur.

Char. 58. V. à fine 11. L. ad vrbem vnam adhibitam.

Char. 259. V. 2. aſcript. ἐκὼν ἀέκοντί γε θυμῷ.

Char. 276. V. 5. aſcriptum, pauliſper etiam tunc latuit τῶν πολλῶν ἀγνοούντων ὅπου ἐᾖ.

Char. 281. V. 10. aſcript. κακοῖς τὸ κέρδος τῆς δίκης ὑπέρτερον.

Char. 286. V. à fine aſcriptum ἀσυλλόγιστόν ἐστιν ἡ πονηρία. Et, ἄπλας εἶναι προαιρέσεων πονηρὸς ἰῶ.

Char. 291. V. à fine 12. aſcriptum. De his extat copioſa enarratio edita Vuittenbergæ. Dorgæ autem θορυβοποιοῖς κραυγάσμασι cuiuſdam bene procedens res impedita fuit. Cogebat autem neceſsitas rem ad iſtum modum tractare, id quod ignorantes vehementiſsime tumultuati tunc fuerunt.

Char. 313. V. 12. aſcriptum εἰ σ' ἡ πιοῦσα λαμπὰς ὄψεται θεοῦ. &c: Si te ſecundo lu-

do lumine hic offendero.

Char. 331. V. 9. aſcriptum. De iſtis negotijs non fit itidem vt in Comœdijs, omnia omnes vbi reſciſcunt.

Char. eadem V. à fin. 10. aſcriptum στρατηγοῦ γὰρ γνώμη πολέων ἰσχύει ῥώμης.

Char. 355. V. 15. aſcriptum τεράτων ἀγορά.

Char. 373. V. à fin. 10. aſcriptum περὶ τῶν ἡμεδαπῶν ὁ λόγος.

PLacuit subijcere exempla Epistolarum duarum, de quibus fit mentio in hoc libello, vbi sententia illarum summatim exponitur. Quibus alias quasdam Philippi Melanchthonis adiunximus complectentes negotia non indigna cognitu, & perscriptas verbis sententijsq; bonis atque præclaris. Quam ipsam quoque operam nostram non improbatum iri confidimus.

Francis-

FRANCISCVS DEI GRATIA FRANCORVM Rex, dilecto nostro Philippo Melanchthoni, S.

SIngulare tuum ad sedandas eas, quæ in doctrinam Ecclesiasticam inuectæ sunt, altercationes studium intellexeram antea quidem ex Gulielmo Bellaio Langæo cubiculario atq; consiliario nostro, quo ego præcipue sum vsus ad eam rem administro & interprete. Nunc vero ex literis ad eum tuis, & sermone redeuntis a te Barnabæ Vorei Fossæ intellexi etiam, te hoc laboris perlubenti animo suscepturum, vti ad nos primo quoq; tempore te conferas, deq; vnione doctrinarum cum selectis aliquot nostratibus Doctoribus hic apud nos coram differas, atq; rationes ineas, quo resarciri possit pulcerrima illa Ecclesiasticæ politiæ harmonia, qua vna etiam quum ego mihi nihil vsquam vnquam maiore cura, studio, solicitudine animi amplexandum esse duxerim, committere noluí: Quin hunc statim Voreum Fossam ad te dimitterem, cum his veluti publicæ fidei obsidibus literis, obtestarer etiam, abduci te vllius persuasione vt ne sinas ab hoc pio, sanctoq; instituto. Venies omnino mihi gratissimus, seu priuato tuo, seu publico vestratium nomine aduenieris, meq; reipsa experieris & priuatim Germaniæ vestræ dignitatis & publicæ in vniuersum quietis ante omnia esse (atq; adhuc semper fui) studiosissimum. Vale, ex oppido Gnyse die 28. mensis Iunij, Anno dñi. Millesimo, quingentesimo, tricesimoquinto.

Francoys Bayard sst.

EPISTOLA AD IOHANNEM BELLAIVM LANGAEVM

Episcopum Parisiensem, scripta anno Christi M. D. XXXV.

S. D.

ETsi multorum literis & prædicatione cognoui te & rectis studijs magnopere fauere & cupere Ecclesiæ tranquillitati vera ratione consulere, tamen certo consilio nihil ad te literarum dedi hactenus. Nunc autem in tanto communi periculo non solius Galliæ sed vniuersæ Ecclesiæ totius orbis terrarum non potui me continere diutius quin apud te, si nihil aliud, tamen deplorarem Ecclesiæ calamitates. Nam cum regnum Gallicum longe florentiss. sit, et si licet dicere caput Christiani orbis, magnam vim habet exemplum præstantiss. nationis. Si igitur semel apud vos decretum fuerit, non solum fanaticos spiritus aut seditiosos cohercere, sed prorsus nullam admittere emendationem doctrinæ Ecclesiasticæ, & præsentia vitia Ecclesiæ summa vi defendere, magna de spe boni viri vbiq; gentium deijcientur, qui quanta sit autoritas Galliæ non ignorant. Sequentur enim exemplum Gal liæ cæteræ nationes. Qua ex re quantum periculum Ecclesiæ, quæ cædes secuturæ sint, quæ doctrinæ disipatio, quæ confusio rerum, nihil opus est apud te virum sapientiss. disputare. Itaq; te propter gloriam Christi rogo, vt, quod facis, mitigare animos principum studeas, & hortator sis, vt rationem ineant, qua sanari Ecclesia possit, non magis magisq; lacerari. Iudico & ipse cohercendos esse & fanaticos spiritus, qui pernicioſas opiniones habent, & homines seditiosos, sed quoniam ab-

am abusus quidam reprehensi sunt, multi pij & docti viri quærunt purum doctrinæ genus, non cupiditate vlla sed studio veræ pietatis. Ac præsertim Gallica natio eximium habet pietatis studium. Scio fatum esse Ecclesiæ, vt in tales sæuiant indocti & impij, sed tamen prudentes viri mitigare hos impetus debent. Vides de maximis rebus exortas esse controuersias, quæ vix poterunt armis opprimi. Ac mihi neq; ad tranquillitatem Ecclesiæ neq; ad autoritatem eorum qui præsunt, vtilis videtur iniusta sæuitia. Cumq; maxime sit optandum, vt Episcoporum autoritas magna sit, non alia ratione id effici posse videtur, quam si dent operam vt genus doctrinæ extet certum, quod sanet ambigentes animos. Ita poterunt obsistere fanaticis spiritibus, si studia bonorum & doctorum retineant ipsi. In quam sententiam plura dicerem, nisi scirem te hæc omnia, pro tua sapientia, longe melius perspicere, quam à me dici queant. Tantum orandum te duxi, vt complectare animo Ecclesiam, quandoquidem in ea vrbe gubernas Ecclesiam, quæ principem scholā habet totius Christianæ Reipub. Nec dubito quin in tanto doctiss. hominum cœtu permulti sint, qui & opt. consultum velint Ecclesiæ Christi, & intelligant quib. rationibus concordia recte constitui possit. Horum omnium oculi atq; animi in te non solum tacitis votis intuentur, sed etiam lacrimis petunt, vt autoritate tua horteris principes viros, ne iniusta crudelitate laceretur Ecclesia, ne opprimantur vera studia, ne obruatur gloria Christi, ne dissipentur Resp. Nec vero tantum Gallia hoc te orat, sed etiam omnes boni & docti in vniuersa Germania, qui & autoritatem tui muneris intelligunt, & norunt te propter excellentem doctrinam & pietatem maxime

dignum esse, cui in illa celeberr. vrbe Ecclesiæ gubernatio commendata sit. Ego quidem & mollire controuersias semper conatus sum, idemq; adhuc ago, meamq; sententiam semper cum Ecclesiæ, hoc est doctorum & bonorum ac tui similium, iudicio coniungam. Vale.

AD IOHANNEM STVRMIVM MISSA LVTETIAM Anno Christi, M. D. XXXV. Mens. April. S. D.

CVm de Gallicis rebus vndiq; ad me literæ mitterentur multis de caussis ingentē animo dolorem accepi. Videbam enim quantum vulnus acciperet caussa nostra, quæ certe ad Ecclesiam pertinet, præiudicio tanti Regis. Dolebam eum temeritate hominum imprudentum iritatum esse, cogitabam sine modo grassaturam esse iracundiam, postquam indoctis semel oblata esset occasio, quā cupidiss. expectarunt. In his curis mihi crede, mi Sturmi, valde de tua salute etiam solicitus fui. Quem etsi scio max. abhorrere ab omnibus absurdis opinionib. & seditiosis consilijs, tamen in communi odio nostrarum literarum, tibi quoq; nonnihil periculi esse verebar. Itaq; cum Bucero egi, daret operam vt Augustam aut Tubingam accerseris. Nunc autem hoc nomine mirabiliter me recrearunt literæ tuæ, quod & declarant te saluum esse, & spem quandam ostendunt fore mitiorem Regis animum. Quod vero me grauiss. oratione hortaris ad iter, de quo scribis, suscipiendum, nulla mihi vnquam in vita incidit difficilior deliberatio. Ac nolim existimes me retineri domesticis vincu-

vinculis, aut pericula defugere. Nulla mihi res humana p'toponi tanta potest, cui non anteferam gloriam Christi, salutem tot piorum, tranquillitatem Ecclesiæ. Sed vna cura me non tantum excercet, sed plane excruciat. Dubito enim an aliquid proficere possim. Hæc me vel dubitatio vel desperatio deterret, quam si mihi eximere potestis, libenter istuc statim aduolabo nec me terrores vlli, nec vlla vincula remorabuntur. Et quoniam scribo ad amicum & de re max. agam aperte vt decet & causa postulat, teq; rogo vt cum amicis ipse etiam deliberes, non quid mihi expediat, sed quid Galliæ, quid Ecclesiæ prosit. Hoc caput est deliberationis: Existimo magnam passim varietatem opinionum, & multos esse fanaticos spiritus qui ferunt absurdas & pernicioſas opiniones. Nam hinc quoque nuper expulimus aduenam istinc quendam, qui de diuinitate Christi scelerate disputabat. Sunt & alij seditiosi, qui stolide tumultuantur, vbi nihil opus est, vtroſq; & ipse iudico seuere cohercendos esse, & facile est de his dare consilium. Sed sunt alij quidam, qui neq; impias opiniones habent, neq; seditiosi sunt, sed, dicam enim plane, qui modeste probant, quæ à nostris pie patefacta sunt. Iam si id agatur, vt etiam si leuiores quidam articuli nobis donentur, tamen reliqui grauiores obruantur & deleantur, ego neq; causſæ publicæ neq; Ecclesiæ profuero. Quid quod ea consilia non reddent tranquillam Galliam? fac me impetrasse, vt nemo afficiatur supplicio, qui exuit cucullum. Quid fiet in cæteris durioribus articulis? Num iubebo interfici eos, qui non probant manifestos abusus τ̃ λ{τουργιῶν, aut cultus Diuorum? & hæ res quantas excitent tragœdicas non ignoras. Iam in his vbi nihil impetrauero, tamen plectentur boni, & ego

videbor suffragator & approbator talium supplicium, dicent me commodius sentire, fuisse me contentum illo leuiorum articulorum quasi munusculo, in reliquis omnibus cum ipsis esse ὁμόψηφον. Quod si quædam hic pro tempore largiar, id præiudicium afferent in synodum. Nam huiusmodi multa sæpe iam mihi acciderunt. Habes argumentum meæ deliberationis, quod præcipue me deterret ab itinere. Iam cogita illas phalangas monachorum & scis quam sint ἀνεμέφανοι, et quibus artificijs teneant fascinatos nobilium animos, sed hæc me non valde mouent. Illud vnum, quod dixi, deterret me, quod vereor, vt impetrari ea possint quæ ad gloriam Christi, ad tranquillitatem Ecclesiæ, & Galliæ necessaria esse duco. Ac plane venio in eam sententiam: Regem si quidem velit consulere & gloriæ Christi & tranquillitati Ecclesiæ, summo studio adhortãdum esse, vt curet maturari synodum, vbi communiter poterit iniri ratio constituendæ Ecclesiæ. Cætera consilia vel inutilia, vel etiam periculosa mihi videntur. Hæc ita simplici animo ad te scribo, non tergiuersandi caussa, sed vt vos, quibus Gallia nota est, cogitetis: An expediat me suscipere iter. Quod si ita existimabitis, libenter parebo consilio & voluntati vestræ. Necesse tamen erit rem me ad principem meum referre, quem in re tanta non defuturum esse spero publicæ vtilitati. Disputabitis hoc quoque, an etiamsi non possint obtineri ea quæ volumus, prosit iam meo congressu quasi præmolliri animum ad cognitionem in synodo. Tantum est enim odium nominis nostri apud aduersarios, vt nisi aliqua Regum studia habuerimus, ne cognitio quidem spe randa sit. Sed totam rem tuæ fidei & prudentiæ commendo.

Epistо-

EPISTOLA SCRIPTA PRO QVIBVSDAM VERSANTIbus in periculo Metensibus ciuibus, quam composuit Philippus Melanchthon, S. D.

ILlustrissime Princeps consanguinee dilecte. Etsi non ignoramus, apud exteras nationes interdum de nobis iudicari durius, propterea quod ijs, qui Ecclesiasticos abusus, pio studio & veris rationibus taxarunt, non aduersati sumus: Tamen cum sciamus Caritatem vestram singulari prudentia & grauitate præditam esse, arbitramur eam de nobis quidem iudicium adhuc suspendere, donec hæ controuersiæ, aliquando legitima ratione audiantur & cognoscantur, præsertim cum manifestum sit, multos esse veteres morbos Ecclesiæ, de quibus necesse est tandem pios gubernatores populi Christiani deliberare. Vere enim hoc affirmare possumus, nos ex animo semper optasse, vt piè cognitis rebus, gloria Dei illustraretur, saluti hominum consuleretur, & communis concordia & Ecclesiæ pax conseruaretur. Nam cum hæc professio nobis ingentia pericula, labores, sumtus afferat, non est existimandum nos priuata cupiditate, huic negotio fauere. non enim ob alias causas abusus corrigi permisimus, nisi propter gloriam Dei & Ecclesiæ salutem. Quare cum cognitionem Ecclesiæ semper flagitauerimus, nequaquam accusari possumus tanquam seiuncti ab Ecclesia. Et omnes sapientes principes vbiq; oramus, ne quid de nobis secus statuant, sine cognitione, quæ decet Ecclesiam Dei. Hæc petitio cum sit æquissima, impetret à

Carit. V. ne grauatim has noſtras literas accipiat, quas de tranquillitate ciuitatis Metenſis ſcribendas eſſe duximus. Cum enim nuper eò legatos noſtros miſiſſemus nullius priuatæ vtilitatis cauſa, ſed tantum vt ciues ad concordiam hortaremur, & viam oſtenderemus piam & ſalutarem, intelleximus quoſdam inimicos ijs, qui doctrinam puriorem expetunt moliri, vt ad ſua odia adiungant Carit. V. & auxilio Car. V. perterrefaciant aut opprimant honeſtos homines nobiles & plebeios, qui & ſunt tranquilli & fideles, in omnibus ciuilibus officijs præſtandis, nec aliud petunt, niſi vt habeant in aliquibus Eccleſijs doctrinam puram & vſum ſacramentorum ſincerum. Scimus autem Car. V. naturæ bonitate & voluntate ab iniuſta aſperitate abhorrere. Sed tamen calumnioſis delationibus, interdum optimi ac mitiſsimi gubernatores incenduntur, vt non ſuæ moderationi ſed alienis affectibus morem gerant. Promittunt ciues Metenſes pro quibus ſcribimus, ſe in omnibus ciuilibus officijs omnia obedienter facturos eſſe, ſe nulla in re paci communi defuturos. Tantum Eccleſias ſuas recte conſtitui volunt. Id ſi impedietur primum gloria Dei leditur, deinde multa animarum & ciuitatis pericula ſequuntur. Poſtquam ſparſa eſt lux aliqua Euangelij, multos abuſus iam intelligit populus, Hos ſi cogitur obſeruare contra conſcientiam, excutitur eis vera inuocatio Dei. Nam cum hæret metus in conſcientia qui deponi non poteſt, fugit mens, non inuocat Deum. Quid eſt autem triſtius & deteſtabilius quam impedire veram inuocationem Dei? Accidit etiam interdum vt in tali perturbatione animorum concipiantur, vel ab erronibus audiantur falſæ opiniones, vbi deſunt boni concionatores qui publice doceant.

doceant. Nocent autem praue opiniones & animabus & paci publicæ. Eccontra vero pia & salutaris doctrina etiam pacem ciuitatum munit. Constat enim doctrinam de omnibus ciuilibus officijs, in hac ipsa luce Euangelij magis illustratam esse, quam antea vnquam. Et quanquam optandum est omnes vera inuocatione & pijs moribus Deum colere, tamen hi qui doctrinam puriorem expetunt, non sunt impedituri ceremonias cæterorum qui secus sentiunt. Vicissim æquum est non labefactari conscientias horum, qui abusus intelligunt & vitare cupiunt. Rogamus igitur Carit. V. & amanter & diligenter, ne se incitari sinat contra partem ciuitatis, quæ Ecclesias recte constitui cupit, nec adiuuet eorum iracundiam, qui ciuilem sanguinem haurire cupiunt. Nam hæc causa qualiscunq; videtur, certe nec potest nec debet promiscuis & multis ciuium cedibus dijudicari. Nec vero dubitamus quin Carit. V. pro sua virtute digna bono principe, maxime detestetur ciuilem crudelitatem, & velit vicinam ciuitatem tranquillam esse. Sic autem retineri tranquillitas potest, Si neutra pars alteram vi impediat. Hæc mutua moderatio, maximeq; ciuilis multis Germaniæ ciuitatibus salutaris fuit. In quibus paulatim veritate clarius illucescente, & dissensio mitigata est, & sanatæ sunt voluntates. In his locis si violenta consilia initio tentata essent, omnia funditus perijssent. Semper in ciuium dissensionibus, magis salutaria fuerunt mitia consilia, quam violenta. Quare Car. V. pro sua bonitate & sapientia annitatur, vt tali moderatione consulatur saluti ciuitatis Metensis. Hæc vt scriberemus ad Car. V. non priuato affectu, sed honestissimis & publicis causis adducti sumus, vt honesti & innocentes homines quorum multi propter

pter virtutem & facultates, patriæ magno præsidio atq; ornamento sunt, Et vero timore Dei mouentur ad quærendam de Christo saluatore puram doctrinam, sint in tuto. Tales principum beneuolentia tuendi sunt. Ideo rogamus vt has nostras literas Car. V. in optimam partem accipiat. Nosq; nostra officia caritati vestræ summa cum beneuolentia deferimus. Bene & fœliciter valeat Car. V. Datum 7. Nouemb. 1542.

REVERENDISSIMIS DOMINIS, ET REVERENDIS Patribus, Cardinalibus & Episcopis in Synodo Tridentina congregatis, S. D.

REuerendissimi Domini, & Reuerendi Patres. Cum Cæsarea Maiestas, Dominus noster Clementissimus, voluerit, vt ex Ecclesijs nostræ ditionis aliqui ad synodum mitterentur, noluimus eius voluntati deesse, præsertim cum & nos optemus veritatem illustrari propter gloriam Dei, & piam ac perpetuam in Ecclesijs totius orbis terrarum concordiam constitui, quæ duæ res omnibus hominibus maxime expetendæ sunt, præcipue vero ijs, quibus Deus gubernationem commendauit. Misimus igitur ad Synodum hos tres viros, Erasmum Sarcerium, Valentinum Pacæum, & Philippum Melanchthonem, quorum & mores honestos esse, & studium pacis & publicæ concordiæ prædicari intelligimus. Hos vt benigne audiatis publice exponentes, quid de omnibus controuersijs communi consensu Ecclesiæ nostræ doceant, petimus. Ipsis etiam mandata dedimus, vt pie, placide, &

de, & sine priuatis affectibus recitent & declarent doctrinam, quam existimant vniuersæ Ecclesiæ necessariam. Scitis autem pro vestra excellenti sapientia, hos vestros confessus intueri Deum iudicem, & vniuersam Ecclesiam in cœlo & in terra expetere: primum vt gloria filij Dei vere illustretur, & sauciæ conscientiæ sanentur, & vera eis inuocatio monstretur: Deinde, vt talis concordia constituatur, in qua non stabiliantur veteres abusus. Neq; enim grata Deo, neq; durabilis esse tranquillitas sine veritate potest. Negari autem non potest, manifestos quosdam errores & non leuia vicia in Ecclesiam irrepsisse, quæ disidijs huius temporis occasionem præbuerunt. De his tantis rebus & audire vos Ecclesiarum querelas & remedia salutaria quærere, sapientia vestra dignum est. Oramus autem filium Dei dominum nostrum Iesum Christum, vt vulneribus Ecclesiæ veteribus & recentibus medeatur ipse, sicut Samaritanum illum ait saucio viatori opem tulisse, qua imagine cum sese exprimeret, ostendit se affici nostris calamitatibus, & velle se nobis opitulari. Bene valete. Datæ Dresdæ Idib. Ian.

Anno M. D. LII.

Mauricius Dei Gratia Dux Saxoniæ, Elector, Landgrafius Turingiæ, Marchio Mysniæ, &c.

LIPSIAE
Excudebat Ernestus Vœgelin Constantiensis.
ANNO 1566.